

nibus inflammati cœlestem patriam desideranter inquirunt.

100. Ecce, studiosè pontificum, jussionis tuæ virtute coactus, dum quædam gestorum beati Gregorii prædecessoris tui, Saxonum videlicet gentis apostoli, deflorare desidero, virum descripsi rhetoricum scriptor ignarus. Sed deprecor ut ea curiositate qua me dudum hæc decerpere jusseras, ad omnium, sicut cœplisti, facias pervenire notitiam: ut in eo quod sacro sancto vestro judicio placuisse me gaudeo, nulli penitus dijudicandus addicar, quin potius judicaturus inveniar. Siquidem nuperrime quando hunc quartum librum, cooperante Domino, claudere gestiebam, nocte qua Dominicæ Resurrectionis dies venerabilis illucescebat, in somnis describens, quidam sub effigie cujusdam veteris insidiatoris palam videndum se præbuit, et candidissima tunica simulque tenuissima, cujus nimirum raritate nigredo subterioris tunicæ translucebat, sacerdotaliter insignitus mox proprius adstitit, et inflatis buccis risum continere non potuit. Cui dum curulem præparare cogitarem, hunc supra modum cachinnantem conspiciens, compellare videbar quamobrem nocturno silentio tam petulanter vir officii gravioris perstreperet. At ille, quia, inquit, tu scribis de mortuis quos viventes aliquando nunquam vidisti. Cumque ego tanto me viracius scribere, quanto incognitum facie, non autem incognitum lectione, sine ullo (a) livoris vel adulationis vitio retulissæm, respondit: Tu, sicut video, quod voluisti fecisti; at ego quæ facere potuero non cessabo. Hæc dicens, lucernæ flammæ cujus lumine forte fruebar prorsus exstinxit; et lychnum totum quidem exstinguere non potuit; me tamen in tenebris constitutum ita perterruit, ut putarem me gladiis ab eo protinus jugulari. Cum post paululum desperanti mihi beatus

(a) Utic., favoris.

A Gregorius, comitante secum dextrorsum reverendæ memoriæ papa 187 Nicolao, sinistrorsum vero, sicut mihi videbatur, Petro suo diacono, multo lumine clarificatus apparuit, dicens: Modicæ fidei, quare dubitasti? Cui dum ego priori pavore perculsus respondere non possem, benevolus mihi pater Nicolaus latentem adversarium post cortinam, quæ tunc meum lectulum circumdabat, digito manifestans: quia, inquit, hic invidus lucernæ ipsius flammæ quantum in se fuit exstinxit. Mox Gregorius manum diaconi, qua magnam facem tenere videbatur, arripiens, ejusque flammis os faciemque petulantis exrens, ad instar Æthiopis denigravit. Qua exustione ab ore petulantis parvissima scintilla descendens, candentem tunicam dicto citius conflagravit; sicque nigerrimus totus apparuit. Cumque diaconus diceret satis adversarium denigratum, beatus Gregorius: Nos, ait, illum non denigravimus, sed nigrum fuisse monstravimus. 188 Deinde infortunium meum diversis consolationibus exhortatus, abcessit. Et facem quidem secum detulit, sed tanto lumine locum in quo dormiebam revera fulgentem dimisit, ut expergefactus, pueros ante me dormientes crebrius inclamarem; nec ante quidquam sub gravi sopore quoquomodo responderent, aut surgere potuissent, quam relictæ lucis copia paulatim se subtrahens, penitus effluxisset. At de his Deus viderit: ego tamen divinæ spei fiducia roboratus, quia Gaudericus, episcopus Veliernus, expostulat, ad elementem Romanæ sedis antistitem, suffragante Domino, stillem convertam: quatenus qui continuis infortuniis tenuatus, amicis meis, a quibus utcumque sustentor, meritum rependere nequeo, saltem verba quæ valeo minime denegasse cognoscar.

SANCTI GREGORII PAPÆI VITA,

EX EJUS POTISSIMUM SCRIPTIS RECENS ADORNATA.

LIBER PRIMUS.

Ejus historium ab ortu ad summum pontificatum complectens.

CAPUT PRIMUM.

ABOUMERUM. — 1. S. Gregorii genus. Gordianus ejus pater. — 2. Mater sancta Silvia. — 3. Majores, inter quos sanctus Felix papa. — 4. Amicæ, inter quas sanctæ Tharsilla et Emiliana. — 5. Fratrem habuit. — 6. Quo anno sit ortus. — 7. Ejus nomen quid significet. — 8. Sancti pueri institutio. — 9. Et studia. (An. 549.)

100 1. Gregorius cognomento Magnus Romæ in

(a) Aniciorum videlicet, ut communis fert opinio; nec abnuit noster Mabillonius in Annalib. Bened. lib. VI, pag. 163.

D lucem editus est, parentibus non minus splendore (a) generis, quam morum integritate ac sanctitate illustribus. Gordianus ejus pater senatorii ordinis vir nobilissimus ac ditissimus, regionarius fuit; hoc est, ut ex Joannis Diaconi l. IV, c. 83, narratione conjicit eminentissimus Annalium Ecclesiasticorum parens,

ad annum 664, unus ex septem diaconis cardinalibus, qui dicti sunt regionarii, quod certis Urbis regionibus præficerentur. At vero non ex solis diaconis regionarii constituebantur, sed etiam ex subdiaconis et ex notariis, posteaque, Gregorio Magno concedente, ex defensoribus. (*Regist. l. viii, ep. 14.*) Verba Joan. Diaconi referam, ut quid ex illis intelligendum sit prudens lector statuat: *In cujus venerabilis monasterii (S. Andreæ) atrio, jussu Gregorii, juxta nymphium duæ iconiæ veterrimæ artificialiter depictæ, usque hactenus videntur; in quarum altera B. Petrus apostolus sedens conspicitur stantem Gordianum regionarium, videlicet Patrem Gregorii, manu dextera per dexteram suscepisse. Cujus Gordiani habitus, castanei coloris planeta est, sub planeta dalmatica, in pedibus caligas habens.* Quæ sane vestimenta arguere videntur diaconum. Sed Ferrarius lib. i de Re Vestiaria, c. 38, censet promiscuum tunc fuisse planetæ ac dalmaticæ usum; idque luculenter probatur ex ipso Joanne Diacon., dum inter vestimenta S. Silviæ Matris B. Gregorii, planetam recenset, ut infra dicemus. Qua de re legendus doctissimus Joannes Mabillonius in Præfat. ad Tom. I Act. SS., § cviii. Regionarium tamen fuisse Gordianum, et inter ministros basilicæ S. Petri, aut Ecclesiæ Rom. cooptatum, demonstrant tum Joan. Diaconi verba, tum B. Petri effigies, Gordianum dextra manu susipientis. Ex eadem veteri pictura Joan. Diacon. (*Cf. Paul. Diac.; Joan. Diac. lib. 1, n. 1; Beda l. ii, Hist. c. 1; S. Greg. Turon. lib. x, Hist. c. 1*) tribuit Gordiano staturam longam, faciem diductam, virides oculos, barbam modicam, vultum gravem.

2. Silvia mater Gregorii mundo valedicens (utrum viro demortuo, an adhuc superstite, incertum) juxta portam basilicæ S. Pauli apostoli, secessum sibi delegit; quo in loco vulgo dicto *Cella nova* conditum oratorium ejus nomini dicatum, adhuc sua ætate stetit testatur Joan. Diaconus. Silvia enim in Sanctorum album est relata, ejusque nomen Martyrologio Romano inscriptum legitur ad diem tertiam Novembris. S. Silviam in S. Andreæ asceterio depictam jussu S. Gregorii refert laudatus scriptor: *Sedens, inquit, depicta est Silvia, candido velamine a dextro humero taliter contra sinistram revoluta contecta, ut sub eo manus tanquam de planeta subducatur.* Reliquæ ad vestimentum et ornatum ejus pertinentia lege apud Joannem Diaconum lib. iv, c. 83. Ad formam ejus quod attinet: *Statura ei plena, inquit ibidem, facies rotunda quidem et candida, sed sentio jam rugosa, quam ipsa quoque senectus pulcherrimam fuisse significat, oculis glaucis et grandibus, superciliis modicis, labellis venustis, vultu hilari, ferens in capite matronatam (a) mitram.* (*Cf. Joan. Diac. l. 1, n. 9.*)

3. De Gregorii majoribus nihil certi nobis traditum, nisi quod de senatoribus primis, ut docet Gregorius, Turonensis episcopus (*Lib. x Hist. c. 1*), cœvus scriptor, fuerit oriundus. Quibus verbis du-

plex hic sensus aptari potest, scilicet, aut Gregorium ab antiquis senatus Romani proceribus, illis nimirum vigente republica rerum dominis, genus duxisse, aut ejus patres inter primarios sui temporis senatores locum obtinuisse. Felicem papam atavum suum fuisse testatur ipse lib. iv Dialogorum, c. 16, et homil. 38 in Evangelia.

Quis autem fuerit ille Felix, tertius an quartus, ambigitur. Joannes Diaconus quartum fuisse asserit, quem *virum magnæ in Christi Ecclesia reverentiæ appellat*; atque *basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum via sacra juxta templum Romuli venustissime fabricasse.* Neque vero facile in animum inducere possumus Joannem Diaconum temere Felicem IV pro III pronuntiasse. Vitam S. Gregorii, hortatu Joannis papæ VIII, scribendam suscepit hic Rom. Ecclesiæ diaconus, quam postea ejusdem summi pontificis auctoritate comprobata publicavit. Omnia vetera monumenta inspexerat, summorum pontificum catalogos, acta, diaria evolverat. Stantem adhuc, qualem Felix papa eam construxerat, sanctorum Cosmæ et Damiani basilicam, sollicitis oculis lustraverat, et ex nonnullis proculdubio vel inscriptionibus vel aliis certis argumentis deprehenderat, Felicem pontificem Gregorii atavum fuisse quartum nomine, non tertium. Et sane ante Baronii emendationem in Martyrologio Rom. legebatur Felix iv, aliundeque constat basilicam sanctorum martyrum de qua loquitur noster diaconus, non a Felice tertio, sed a quarto hujus nominis pontifice, fuisse ædificatam.

Hanc Joannis sententiam eminent. card. Baronius impugnat, tum in Annotat. ad Martyrolog. Rom. die 25 Februarii, tum in Annalibus Ecol. ad an. 581, hac præsertim ratione, quod Felicem IV Samnitem fuisse constet, majoresque Gregorii Magni, Romanos. At quid vetat Felicem, etsi genere Romanum, in Samnitibus tamen ortum esse? Quanquam ipse Gregorius, aliquos e suis consanguineis Samnites fuisse satis innuere videatur, cum ait, lib. iii Dialog. c. 26: *Nuper in Samnii provincia quidam venerabilis vir, Mennas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc fere decennium est defunctus.* Cæteroquin magnatum assignare patriam non ita quandoque expeditum est, quia parentes ipsorum sive ob diversas quas pro utilitate reipublicæ obeunt provincias, sive propter varia multis in regionibus prædia quæ possident, nulla fere in civitate fixam habent sedem. Sane extra Romanum agrum Gregorii proavos villas plurimas opimasque obtinuisse, inde liquet quod eorum heres Gordianus, amplissimum filio patrimonium in Sicilia reliquerit, ex quo postea sex monasteria in eadem insula, non solum construxerit, ut infra dicetur, sed etiam munificentissime dotaverit. Ruit etiam tota hujus argumenti moles, si dicatur Gregorium ex genere paterno Romanum quidem fuisse; aliquem tamen ex ejus majoribus in Samnio habitasse, ubi Felicem suscepit.

(a) De mitra lege notam ad locum Joan. Diaconi laudatum. Mitræ proprie coronæ sunt ex facili et ora-

riis compactæ. (*Auctor vet. Etymolog. Græci.*) Vide notam 947 ad lib. Sacramentorum.

Unicus duntaxat nodus hic superest solvendus. Nimirum Felicis IV, qui auspiciatus est pontificatum an. 526 et an. 529 ad cœlum migravit, ætas vix sinit eum Gregorii atavum suspicari; quinque enim generationum gradus inter utrumque numerari deberent, etsi a Felicis obitu ad Gregorii ortum undecim tantummodo anni effluerint et Gordianum abnepotem septennem saltem Felix vidisset.

Fateor equidem raro evenire ut pater filios usque ad quartam generationem propagatos, quod Felici datum fuisset, amplectatur; neque tamen id omnino impossibile, aut inauditum, vel etiam prorsus insolens est. Forsitan etiam atavus hic stricte pro patre abavi et avo proavi non est accipiendus, sed hac voce unus ex majoribus, non habita ratione gradus generationis, significari potest.

Felix IV Ecclesiam ea prudentia et virtutum omnium laude gubernavit, ut Sanctorum fastis addi meruerit ad diem 30 Januarii. Eundem honorem consecutus est Felix III, cujus natalis dies 25 Februarii celebratur.

4. De tribus amitis suis hæc observatione digna commemorat sanctus Gregorius, tum lib. IV Dialog. c. 16, tum hom. 38 in Evangel. : *Tres pater meus sorores habuit, quæ cunctæ tres sacræ virgines fuerunt : quarum una Tharsilla alia Gordiana, alia Æmiliana dicebatur. Uno omnes ardore conversæ, uno eodemque tempore sacratæ, sub distractione regulari degentes, in domo propria socialem vitam ducebant.* Pergit sanctus Doctor in describendo continuo Tharsillæ et Æmilianæ profectu, optatoque ad cœlum transitu, invitante maxime Tharsillam neptem suam ad lucis æternæ consortium S. Felice papa, occurrenteque charissimæ sponse Christo Domino. *At contra, inquit Gregorius, Gordianæ animus cæpit a calore amoris intimi per quotidiana detrimenta tepescere, et paulisper ad hujus sæculi amorem redire. Quam curabant (piæ sorores) blanda quotidie redargutione corripere, atque a levitate morum ad gravitatem sui habitus reformare.* Defunctis vero sororibus oblita Dominici timoris, oblita pudoris et reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem agrorum suorum postmodum maritum duxit. *Ecce omnes tres uno prius ardore conversæ sunt, sed non in uno eodemque studio permanserunt : quia juxta Dominicam, vocem, multi sunt vocati, pauci vero electi.*

Gregorius alterius aut amitæ aut materteræ meminit lib. I, ep. 39, scribens Anthemio subdiacono : *Volo autem ut domnæ Pateriæ thiæ meæ... offeras ad calciarium puerorem solidos viginti, et tritici 201 modios trecentos.* Thiæ enim vox est a Græco θεία, quod amitam vel materteram significat, derivata. Lingua etiam Hispanica tía idem sonat. Quoniam casu extremam ad inopiam pateria nobilissima femina redacta fuerat, diu non est inquirendum, confligente tunc assiduâ bellis universa Italia.

5. Gregorium fratrem habuisse, nullus qui ejus epistolas attente legerit in dubium revocabit; sæpe enim in illis fratris sui mentionem habet. Libro I, ep. 44, Petro subdiacono scribit : *Agimus autem gratias sollicitudini tuæ, quia de causa fratris mei præce-*

pi tibi, ut argentum illius transmisisse debuisses. Lib. IX, ep. 98; *Sed si tantum est, gloriosum fratrem nostrum, vel de episcopis unum... subscribere faciemus.* Eodem libro, ep. 102 : *Filius noster vir magnificus Occilianus... puerum unum... ex jure germani nostri ad eum noscitur perduxisse.* Lib. X, ep. 51 : *Quæ a glorioso fratre meo Palatino Patricio, etc, Denique lib. XIV. Ep. 2 : De monasterio S. Hermæ, quod... a fratre nostro constructum est.* De eodem loqui videtur Greg. Turon. (Lib. X, c. 4), cum ait : *Sed Præfectus urbis Romæ germanus ejus (Gregorii) anticipavit nuntium.* Nam germanus, etiam apud optimæ Latinitatis scriptores, fratrem quasi eodem germine natum significat; hincque ab Hispanis *Hermano* frater dicitur et ab Italis *Germano*.

B 6. Quo anno in lucem susceptus fuerit Gregorius conjecturis potius assequi quam rationum momentis statuere licet. Ut a notis ad obscuriora elucidanda perveniamus, constat ex antiquis monumentis ipsum diem extremum clausisse mense Martio an. 604. Morbis continuis potius quam senio confectus e vivis excessit sanctissimus pontifex. Nutrix ejus adhuc superstes erat, decem saltem annis antequam ipse vita cederet; quo tempore eam Rusticinæ patriciæ commendavit ep. 46 libri IV. Præterea de podagra, de stomachi languore, ac de variis aliis infirmitatibus sæpe conqueritur Gregorius; at deseni incommodis, nusquam; quod sane non leve suppeditat argumentum nondum ita propectæ ætatis. His adde quæ scripsit sanctus vir ad Januarium Caralitanum episcopum ep. 1 lib. IX, pontificatus sui an. nono ante obitum quarto vel quinto. Nempe objurgare coactus hunc episcopum senem, pudore statim videtur cohiberi, sibi quæ hæc Apostoli ad Timotheum adhuc juvenem objicit : *Seniorem ne increpaveris (I Timot. V, 1).* Ergo juniorem se tunc agnoscebat præ Januario, proindeque vix credi potest ipsum tunc sexagenario fuisse majorem; verum quid de sua ætate suis in Dialogis ipse doceat consulamus.

Lib. III, c. 11, Gregorius referens miraculum in S. Carbonio Populonii episcopo factum, tempore quo Totila Gothorum rex, Merulis octavo ab urbe Roma milliario castrametabatur, id suis diebus contigisse observat. Totila, qui regnare cœpit an. 541, Romam bis obsidione cinxit et expugnavit annis videlicet 546 et 549. Prior obsidio in annum integrum protracta est, quo tempore Totila non longe ab Urbe distabat. Unde vero proprius videtur tunc id accidisse quod narrat Gregorius, eique ac aliis Romæ degentibus ea ratione facile innotuisse. Sex autem aut septem annos eo tempore saltem natus erat; neque enim quæ nobis adhuc vagientibus gesta sunt, ea nostris diebus evenisse dicere consuevimus. His perpensis, referendum existimo S. Gregorii ortum ad an. 540. Vigiliii papæ tertium (si tamen ejus pontificatus anni a tempore quo in locum S. Silverii injuste exauctorati suffectus est computandi sunt), Justiniani Aug. decimum tertium, Vitigis Gothorum regis, quem Bellisarius capta Ravenna vinctum duxit Constantinopolim, quintum et ultimum.

7. Gregorii nomen, quod vigilantem sonat, *Non sine magno quodam præsagio consecutus est*, inquit Paulus Diaconus (num. 1) *Res etenim vera vigilantis sibi, dum divinis inhærendo præceptis laudabiliter vixit; vigilavit fidelibus populis, dum doctrinæ affluentis ingenio eis quo tramite cælestia scanderent patefecit.* Quanti fecerit vigilantiam sollicitudinemque Gregorius noster non obscure multis in locis aperit, maxime vero lib. xx Moral. num. 8: *Electi quique, quandiu in hac vita sunt, securitatis sibi confidentiam non promittunt. Horis enim omnibus contra tentamenta suspecti, occulti hostis insidias metuunt, qui etiam tentatione cessante, vel sola graviter suspicione turbantur. Nam sæpe multis grave periculum incauta securitas fuit: ut callidi hostis insidias non tentati, sed jam prostrati cognoscerent. Vigilandum quippe semper est, ut mens continue sollicita nunquam relaxetur intentione superna, ne laboriosa deserens, in cogitationibus fluxis, quasi in quibusdam mollibus stramentis jacens, venienti corruptori diabolo mens se resoluta prostituat.* Cætera omitto etsi ad Christianam vigilantiam suadendam exquisitissima.

8. De educatione et institutione Gregorii in puerili ætate nihil nobis compertum est; verum neque summa parentum pietas, neque filii sanctitas eximia, qui etiam in sæculo militans, mores suos ad exactissimam Christianæ perfectionis normam componere satagebat, dubitare sinunt quin a teneris fuerit omnibus legis Evangelicæ præceptis innutritus, in omnium virtutum palæstra quantum ferebat ætas, imo supra ætatem, exercitatus et edoctus. Cumque parvulorum educatio matrum potissimum sit provincia, juxta Paulum (I Tim. v, 10), non immerito conjicimus S. Silviam hoc strenue officio erga suum Gregorium defunctam esse, omnesque Christianæ matris partes in ipso instituendo diligenter implese. Qua vero arte ac industria excoli ad pietatem informari que debeant pueri nobiles maximeque regis stirpis, Gregorius docet pulchre ad Theocristam scribens lib. vii, ep. 26, cui ut charissimæ sorori Mauricius Augustus dulcissima pignora sua crediderat, filios videlicet tradiderat educandos. Inter cætera eximia quæ hæc in epistola leguntur, hæc maxime ponderanda et memoriæ inculpenda: *Verba, inquit, nutriendum, aut lac erunt si bona sunt, aut venenum si mala.*

9. Quibus magistris ac doctoribus usus fuerit sanctus puer, ut ad tantum scientiæ ac sapientiæ culmen perveniret, penitus nos fugit. *Litteris grammaticis, inquit Gregorius Turon. loco tam laudato, dialecticisque ac rhetoricis ita erat institutus, ut nulli in Urbe ipsa putaretur esse secundus.* Linguam tamen Græcam minime calluisse, raro inter doctos humilitatis exemplo, proflitetur ep. 32 libri vii. Juris eum fuisse peritissimum et consultissimum plurimæ probant ejus epistolæ, maxime libri decimi tertii 45. Eadem cum Gregorio Turon. tradit Paulus Diaconus, additque Romæ hoc tempore potissimum floruisse

litterarum studia, nimirum, annitente præsertim magno Cassiodoro, qui in Italia jacentes litteras excitaverat, et celeberrimam in suo monasterio academiam instituerat, ut toto fere libro tertio ejus Vitæ descriptimus. Notanda præ cæteris sunt hæc Pauli Diaconi (Num. 1) verba: *Inerat ei (Gregorio) in parva adhuc ætate maturum jam studium, (a) adhærere scilicet dictis majorum, et si quid dignum potuisset auditu percipere, non segniter oblivioni tradere, sed tenaci potius memoriæ commendare. Hauriebatque jam tunc sitibundo doctrinæ fluentia pectore, quæ post congruenti tempore, mellilo gutture eruclaret.*

Paulo concinit Joannes Diaconus, additque Gregorium fuisse *arte philosophum (Lib. 1, n. 4).* Quam vero philosophorum sectam sit amplexus, non aperit. Ethicæ ab eo maxime cultam fuisse nullus ignorare potest, nisi in operum ejus lectione fuerit peregrinus. Certe Christianorum Senecam eum libenter appellarem, nisi de illo satius videretur dicere, quod de Abraham Ambrosius: *Magnus plane vir et multarum virtutum clarus insignibus, quem votis suis philosophia non potuit æquare. Denique minus est quod illa finxit quam quod iste gessit (Lib. 1 de Abrah. c. 2).*

Astrologiam divinantem aliasque curiosas et periculosas artes nunquam sectatus est. Contra mathematicos futura prædicere præsumentes insurgit hom. 10 in Evangelia num. 4 et 5. Quod autem ait Joannes Sarisburiensis lib. ii de Nugis Curialium c. 26 et lib. viii, c. 19, eum non solum mathesin ab aula recedere jussisse, sed etiam Bibliothecæ Palatinæ incujus archivis recondebantur omnium disciplinarum libri, zelo intempestivo ignem admovisse, ut major esset sacræ Scripturæ auctoritas, et in ea legenda flagrantius studium; id plane inter nugas et aniles fabulas rejici debet. His virtutibus ornatus, his excoltus studiis Gregorius, mox ad præcipuas Urbis, senatus, reipublicæ dignitates viam sibi aperuit. Quia vero pars magna fuit eorum quæ aut in imperii aut in Ecclesiæ administratione gesta sunt dum viveret, qualis tunc fuerit utriusque status, maxime in Italia paucis exponendum.

CAPUT II.

ARGUMENTUM. — 1. Ecclesiæ status. — 2. Et imperii. Langobardi Italiam invadunt. — 3. Gregorius fit prætor Urbis. Ejus prætura tempus. — 4. Quomodo in prætura se gesserit. — 5. Frequentia de rebus piis colloquia ad monasticæ vitæ propositum eum accendunt. Quod diu differt. — 6. Septem ædificat monasteria. — 7. Fit monachus. Quo in loco et tempore. — 8. Quibus magistris. (An. 574.)

1. Dejecto S. Silverio papa, Vigillus ab anno 537 usque ad an. 554 vel 555 sedem Romanam occupavit, a Justiniano Aug., quo auctore ipsam invaserat, multa postea perpeesus. Cum condemnationi trium capitulorum, ut imperatori obsequeretur, tandem consensisset, ab ejus communione secesserunt plurimi in Occidente, maxime Illyrici et Africæ episcopi quod indigne ferrent tres episcopos Theodorum Mopsuestenum, Ibam Edessenum, et Theodoretum

(a) Id ipsum de seipso testatur. *Ut mihi, inquit, senum collocutio esse semper amabilis solet. Dialog., lib. 1, c. 9.*

Cyri, quos concilium Chalcedonense pro orthodoxis habuerat, condemnatos et reprobatos ab Orientalibus fuisse in synodo Constantinopolitana, quæ quinta œcumenica vulgo appellatur.

Demortuo in Sicilia Vigilio Pelagius I successit. Quo tempore Istris, Liguris, Venetiarumque episcopi, habita synodo, cui præfuit Paulinus, Aquileiensis episcopus, pro causa trium capitulorum in apertum schisma eruperunt; Narsemque comitem tumultuantes coercere conantem, imbelli inanis excommunicationis fulmine percusserunt. Tot tantisque Italiæ malis conflictatum Pelagium mors ad quietem æternam vocavit an. 559. Illi tamen undecim anni pontificatus et menses decem, in appendice ad Marcellini comitis Chronicon tribuuntur.

Ejus successor Joannes III per annos 14 Ecclesiam rexit. Sedente hoc pontifice, Gregorius præturam Urbis sapienter gessit, ut infra dicemus; verum quo anno cœperit, utrumve Justiniano, qui usque ad an. 565 pervenit, adhuc imperante, non liquet.

2. Reportatas de barbaris victorias, recuperatas plures imperii provincias, allaque sub Justiniano præclare gesta, in Vita Cassiodori magna ex parte attingimus. Immortales sane laudes consecutus fuisset Justinianus, si in rebus ecclesiasticis et theologicis sapere ad sobrietatem didicisset. At præire volens episcopis, factus est erroris dux et magister, quos sequendo factus fuisset discipulus veritatis.

Ut Gothos ex Italia penitus expelleret imperator, Langobardos e Pannonia evocavit, belloque confecto, priores sedes, additis in mercedem præstitæ operæ quibusdam urbibus, repetere jussit. At Italiæ deliciis inescati, data postea redeundi occasione, statim advolarunt. Cum vero de ipsis deinceps frequentissime simul locuturi, eorum historia a prima origine breviter est deducenda.

E Scandinavia orti, quam utpote feracissimam belligerantium populorum, Jornandes officinam gentium, vaginam nationum, optime appellat de Rebus Geticis c. 4, in eam Germaniæ partem quæ Pomerania nunc dicitur prius commigrarunt, deinde in Pannoniam, licet ab Hunnis magna jam ex parte occupatam.

Langobardi, teste Paulo Diacono (*De Gestis Langob. lib. 1, c. 1 et 2*), a longa barba dicti sunt. Nam eorum lingua *lang* longam significat, et *baert* barbam. Quorum vocum uti (a) et aliarum plurimarum apud Paulum Diaconum passim occurrentium affinitas cum Gothicis ac Germanicis vocabulis, Langobardorum originem non obscure demonstrat. Ducibus primum, dein regibus paruerunt. Ab Agelmundo, qui primus fuit, duodecim numerantur, usque ad Alboinum; quo imperante Italiam a Narse invitati invaserunt, anno 568 scilicet 568, ut ex duabus Gregorii epistolis colligitur. In priori enim scripta indictione tertia decima an. 595, quæ est libri v, 21, ait: *Viginti jam*

(a) Ut sunt *Wodan* seu *Godan*, quæ significat Deum, *Feld*, patentes campos; *Lama*, aquam; *Scala*, pateram, *Schilper*, armigerum; *Marpahis*, vel *Marhais*, equisonem, unde forte Gallica vox *Maréchal*; *Fara*, familiam. Omnia fere vocabula hæc Germanica sunt:

et septem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. In posteriori vero, scripta an. 603, indict. sexta, quæ est 38 libri xiii: *Qualiter, inquit, quotidianis gladiis..... ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, quæ chronologiam nostram mire adstruunt.*

Quantis autem rapinis, incendiis, cædibus Italiam fere totam devastaverint, idem Gregorius nos docet lib. iii Dialog. c. 38: *Mox effera, inquit, Langobardorum gens de vagina suæ habitationis educta, in nostram cervicem grassata est, atque humanum genus, quod in hac terra præ nimia multitudine quasi spissæ segelis more surrexerat, succisum aruit. Nam depopulatae urbes, eversa castra, concrematae ecclesiae, destructa sunt monasteria virorum ac seminarum desolata ab hominibus prædia, atque ab omni cultore destituta, in solitudine vacat terra; nullus hanc possessor inhabitat; occupaverunt bestiae loca quæ prius multitudo hominum tenebat.* Easdem clades deflet hom. 17 in Evangelia, et alibi. Non dissimilia narrat Gregorius alter Turon. testis cœvus lib. iv Hist. c. 38, ubi præsertim observat spoliatas a barbaris ecclesias, occisos presbyteros et episcopos, ut sane decebat gentem aut idolorum cultui adhuc addictam aut Arianorum impietatibus corruptam. Victoribus tota cessit Italia, si Romam, Ravennam, finitimaque ac maritima loca excipias. Ravennæ totiusque Italiæ tunc præfectus erat Longinus Narsi successor datus, qui primus exarchi nomen assumpsit.

Langobardorum furorem fugiens Paulinus, Aquileiensis episcopus seu patriarcha (sic enim eum appellat Paulus Diaconus (*Lib. II, c. 10 et 25*), quasi novum huc titulum pro præmio conflati a se schismatis fuisset consecutus), Gradum insulam et urbem Forojulii, hostibus, quod navibus carerent, inaccessam se recepit; ubi expleto 12 episcopatus anno mortuus Probinum habuit successorem.

Alboinus, scelerum et singularis immanitatis quæ uxorem coegerat cranio patris, quem ipse occiderat, uti pro poculo, pœnas dedit ipsius uxoris artibus interemptus. Clebo postea quem sibi regem elegerant, elapsis decem et octo mensibus etiam occiso, Langobardi a multis simul ducibus per decennium regi maluerunt.

3. Inter tot armorum strepitus et bellorum calamitates Gregorius aliquandiu prætoris Urbani officio defunctus est; verum quo tempore magistratum hunc auspicatus sit aut deposuerit, non in promptu est statuere. Ipse testatur (*Lib. iv, ep. 2*), se, dum præturam Urbanam gereret, subscripsisse cum aliis nobilissimis viris *cautioni* seu *promissioni*, quam Laurentius Mediolanensis episcopus de tribus famosis capitulis ad sedem apostolicam miserat. Id contigisse an. 581, quo Laurentius creatus est episcopus fidemque suam contestatus est, asserit Baronius, ex Me

explicantur autem ab Hugone Grotio Hist. Goth. Wandal. et Langob. pag. 574 et seq., quem consule, neonon Mabill. Analect. tom. II, pag. 422 et seq.

diolanensium pontificum indicibus, qui duodecim annos pontificatus Laurentio tribuunt. Cumque Laurentii obitum, Constantique in ejus locum electi ordinationem factam fuisse an. 593, exploratum habeamus ex epistolis 29, 30 et 31 libri tertii, ut duodecim annos pontificatus Laurentii numeremus, ejus exordium ad an. 581 referri debet; consentiuntque, teste doctissimo annalista, omnes qui res Ecclesie Mediolanensis prosecuti sunt, et ex ejusdem Ecclesie monumentis episcoporum seriem texuerunt. Proindeque Gregorius nondum tunc, abdicata prætura, ad monasterii portum confugerat.

Sed hanc Baronii argumentationem evertit index archiepiscoporum Mediolanensium ex veteribus illius Ecclesie tabulis a nostro Mabillonio editus, ex quo post Frontum seu Frontonem *Laurentius episcopus sedit annos novemdecim, menses septem; obiitque duodecimo Kalendas Septembris* (Mus. Ital. tom. 1, pag. 111); quos annos, inquit Mabillonius, si ex nonagesimo tertio Constantius ei suffectus est, detraxeris, anno 574, Laurentii creationem, adeoque ejus cautionem ad Romanum pontificem missam, cui Gregorius prætor subscripsit, admittas necesse est. Huic sententiæ, ait idem Mabillonius, subscripsere Bollandiani socii in vita S. Gregorii; ubi tamen incaute post Baronium, Gregorium *præfecturam* geseisse dicunt, quamvis in omnibus codicibus manu exaratis sive Epistolarum sive Vitæ a Joanne Diacono conscriptæ, legatur *prætor*, et *prætura*, non *præfectus*, et *præfectura*.

4. Prætor Urbanus, ut jus in Urbe diceret, creatus est. Penes eum erat omnis publici privati que juris potestas: adeo ut novum jus condere, et vetus abrogare posset. Ut auctoritate, sic dignitatis apparatu et insigniis consulibus pene par videbatur. Primus qui præturam obtinuisse in Urbe memoratur, fuit Furius Camillus, Romanorum suæ ætatis clarissimus, qui multoties patriam suam in libertatem vindicavit. Quid in hac amplissima dignitate gesserit Gregorius, ignorari a nobis voluit; conjicitur tamen ex morum probitate, juris peritia, judicii maturitate, strenuitate, vi indefessa in laboribus et negotiis, denique ex tot tantisque animi dotibus quibus magis quam purpuræ splendore præfulgebat, eum optimi prætoris partes omnes obiisse; unde singularis ille amor quo Romani cives ipsum prosecuti sunt, quique maxime in ejus ad pontificatum electione enituit. Itaque haud dubie suo tum exemplo docuit quod postea scripsit ad Justinum Siciliæ prætorem: *Nulla vos lucra ad injustitiam pertrahant, nullius vel minæ, vel amicitie ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspiciate, ad quem quandoque ituri estis Judicem, qui judiciariam potestatem geritis, cogitate. Solerter ergo intuentum est, quod cuncta lucra hic relinquimus, et solas dispendiosorum lucrorum causas nobiscum ad judicium deportamus.* (Regist. l. 1, ep. 2.)

Ut consuetudini et dignitati morem gereret Gregorius, *serico contactus ac gemmis micantibus solitus erat per Urbem procedere trabeatus*, inquit alter Gregorius Turon., a quo hæc ipsa verba mutuatus est Paulus Diaconus (Num. 2). Verum sub sæcularibus pompis,

A non sæculo sed Christo militabat; inter illos reges et consules terræ proculdubio numerandus, qui, ut loquitur Job, *ædificant sibi solitudines* (Job III, 14). Quem locum exponens noster Gregorius lib. IV Moral. n. 58 et 59, seipsum dum prætor sederet, adumbrasse videtur: *Solitudines*, inquit, *quippe ædificare, est a secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, et una intentione æternæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelare. Bene autem hi qui sibi solitudines construunt, etiam consules vocantur: quia sic in se solitudinem mentis ædificant, ut tamen in quo prævalent, aliis per charitatem consulere minime desistant.* Et libro xxx, num 52: *Si prematur*, inquit, *aliquis popularibus turbis, et tamen nullos curarum sæcularium tumultus in corde patitur, non est in Urbe,* sed solitudinis quiete fruitor.

B 5. De illo sane ita scribit Paulus Diaconus: *Hic in annis adolescentiæ, in quibus solet hujusmodi ætas sæculi vias ingredi, Deo cæpit devotus existere, et ad supernæ vitæ patriam totis desideriis anhelare.* Vix quidem annum vigesimum attigerat, cum frequentibus colloctionibus a beato Constantino, S. Benedicti discipulo ejusque in monasterii Casinensis regimine successore, qui anno circiter 60, supra 500, obiisse legitur, jam omnia pene quæ de eodem S. Benedicto scripsit toto lib. II Dialogorum perfecte didicerat, ut ipse Gregorius testatum reliquit in laudati libri Dialog. præfatione; unde intelligas quæ fuerint nobilissimi hujus juvenis studia. De eodem argumento, scilicet de S. Benedicti vita, frequenter etiam colloqui solebat cum Valentiniano, qui annis multis monasterio Lateranensi præfuit; cum Simplicio, qui S. Benedicti congregationem post eum tertius rexit; et cum Honorato, qui Sublacensi monasterio præerat; jamque tunc ad arctioris et perfectioris vitæ propositum accendi videbatur.

C At conceptum vitæ monasticæ desiderium implere diu distulit, utilem se suis concivibus existimans, meliusque putans sæculari habitu contegi, sub quo specietenus tantum sæculo militare sibi persuadebat, quam exteriorem cultum mutare. Postea tamen pius prætor, cum intimos animi sensus explorare scrutari que sæpe consuevisset, animadvertit tandem, cœlesti lumine illustratus, inolita se vitæ sæcularis consuetudine devinctum mundique blanditiis irretitum, in ipsis relinquendis moras nequere, neque corpore tantum, ut falso putaverat, sed ipso mentis affectu in sæculo retineri. Cuncta itaque sollicitè fugiens portum monasterii petiit, et relictis quæ mundi sunt, ex hujus vitæ naufragio nudus evasit, ut ipse scribit ad Leandrum in epistola quam libris Moralium præmisimus statim ab exordio.

D 6. Antequam autem sæculo nuntium remitteret *In rebus propriis sex in Sicilia monasteria congregavit*, ut loquitur illorum temporum scriptor Gregorius Turon. (Lib. x, c. 1), *septimum infra urbis Romæ muros instituit, quibus tantam delegans terrarum copiam, quanta ad victum quotidianum præbendum sufficeret, reliqua vendidit, cum omni præsidio ac pauperibus erogavit.*

Observet hic obiter studiosus lector, consillum A munifici ac pii fundatoris non fuisse ut monachi proprio labore sibi (a) victum quærere cogerentur. Et sane in omnibus epistolis in quibus de monasteriis instituendis agit, iis assignari vult sufficientes redditus ad vitæ necessaria. Sex illa Siciliæ monasteria enumerat post Rochum Pirrum Mabillonius *Annal. Bened.* lib. vi, pag. 164, et de iisdem deinceps sæpe agit. Opes ad hæc ædificanda et sufficientibus prædiis dotanda necessaria, liberamque iis utendi facultatem consecutus fuerat Gregorius parentum obitu, si Paulo Diacono fides sit. Contra vero Joannes Diaconus scribit (*Lib. 1, n. 9*) Silviam ejus matrem ipsi monacho legumina ministrasse. Locus ergo Pauli de solo Gordiano patre videtur accipiendus.

Septimum quod in ipsis ædibus paternis construxit monasterium, celebre fuit cœnobium (b) S. Andree ad Clivum Scauri, in quo ipse vitam amplexus est monasticam, Eucherium, Paulinum, Cassiodorum, aliosque plurimos patriciæ ac senatoriæ nobilitatis viros æmulatus. Hoc asceterium, postquam a monachis Benedictinis diu occupatum fuisset, Joannis Diaconi tempore Græcis monachis cesserat, forsitan Stephani III beneficio, qui etiam Græcis tribuit aliud monasterium a se constructum, et S. Dionysio Areopagitiæ dicatum; at Benedictinam regulam sequentibus tandem restitutum est a Gregorio XIII istud S. Andree sanctuarium, et Camaldulensibus datum. De Gregorio sua Deo consecrante sat diximus; eundem seipsum totum offerentem vitæ monasticæ professione videamus. (*Cf. Joan. Diac. l, vi, n. 82.*)

7. Incongruum cuiquam fortasse videbitur pium virum in ipsa patria, in ipsa urbe quæ ejus imperiis paruerat, recessum sibi tranquillamque stationem quæsiisse. At vero nullus erat in tota Italia locus a barbarorum armis et incursionibus tutior, ac proinde quieti aptior urbe Roma, propugnantibus eam sanctis apostolis, ut sæpe suis in epistolis asserit sanctissimus Pater, et Langobardorum impetum retundentibus.

U) Ul vero quantum licebit assignemus quo tempore, quave ætate Gregorius monachum induerit, id factum subodoramur paulo post subscriptam Laurentii cautionem de qua supra num. 3, hoc est, anno 575, cum quadragenario quinque annis esset minor. Sane plurima quæ de se in monasterio degente narrat, aut quæ aliunde ipsum gessisse novimus, infra a nobis ordine referenda, nos minime sinunt in sententiam Baronii descendere, qui vix eum in monasterio per

(a) Ubi monasteriis non erant sufficienter assignata prædia, quæ monachis sufficerent ad victum et vestitum, hæc Ecclesiæ sumptibus suppeditabantur, ut colligimus ex Severi Sulpicii Dialogo III de S. Martino: *Sed priusquam pondus illud (centum viginti librarum) monasterii limen attingeret, redimentis id captivis continuo deputavit (S. Martinus). Et cum ei suggereretur a fratribus, aliquid ex eo in sumptum monasterii reservare..... NOS, inquit, ECCLESIA ET PASCAT ET VESTIAT; DUMMODO NIHIL USIBUS QUÆSISSE VIDEAMUR.*

A biennium integrum commoratum esse censet. Hujus autem opinionis fundamentum notat, imo penitus subruitur, post vindictos Laurentio pontificatus novemdecim annos. Neque enim alia ratione vir historiæ ecclesiasticæ peritissimus adeo contraxit tempus quo S. Gregorius in monasterio vixit, quam quod Laurentii in Ecclesia Mediolanensi episcopatum duodecim tantum annorum fuisse crediderit, ac inchoatum an. 581, quo emissam ab ipso cautionem a Gregorio adhuc prætoris subscriptam asserit.

B Etiam si veteris monumenti a Mabillonio laudati de tempore episcopatus Laurentii, nulla haberetur ratio, certe ipsi Gregorio credendum est toties in monasterio vixisse diu se testanti, ut lib. v, ep. 48: *Marinianum quem diu mecum didicere in monasterio conversatum*; et lib. III Dialog. c. 33, de Eleutherio: *Diu mecum est in hac urbe in meo monasterio conversatus.*

C Doctissimi annalistiæ chronologia aliunde evertitur a Joanne Diacono, imo ab ipso Gregorio. Dialogos ab eo scriptos fuisse an. 593 aut 594 probavimus in præfatione ipsis præfixa num. 18; et iis vero Dialogis cap. 47 libri IV, narrans felicem exitum quorundam monachorum quos in monasterio convictores habuerat, ut expresse docet Joannes Diaconus (*Lib. 1, n. 19*), nec obscure colligitur ex Gregorii verbis, Meruli mortem ante annos quatuordecim contigisse asserit; ergo vel an. 579 aut 580, proindeque Gregorius an. 581, Romæ prætor non erat. His rationibus trutinatis, eminentissimus cardinalis Norisius Baronii chronologiam deserit in dissertatione historica de Synodo v, § 3, et nostram confirmat sententiam. Utque probet S. Gregorium diu moratum in monasterio, adducit hunc locum Dialog. lib. III, c. 33, ubi de Eleutherio abbate dicit: *Diu mecum est in urbe, in meo monasterio conversatus.*

8. Idem eminentissimus Annalium scriptor colligit (*Ad an. 581, num. 8*) ex lib. IV Dialog. c. 21, S. Gregorium habuisse in vita monastica institutorem Valentium seu Valentionem abbatem, cui successit Maximianus, Maximiano Pretiosus; post quem S. Andree monasterio præfuit Probus. Itaque ex abbatum cœnobii hujus catalogo expungit Hilarionem, quem Joannes Diaconus primum Gregorii patrem doctoremque in monasticis institutis tradit; nisi dicamus Hilarionem alium non esse a Valentione, cujus mentio fit in prælaudato libri IV Dialogorum loco. Asserit autem Baronius Gregorium sub Maximiano abbate non militasse, quod diu non sit permissus in

(b) Verisimile est aliud fuisse Romæ monasterium S. Andree, et S. Lucie; alii, melius forsitan, S. Lucæ. Singularis erat causa SS. Andream et Lucam in eodem simul cultu conjungendi; nimirum eodem die scilicet 6 Maii, eorum reliquiæ translatae fuerant. Vide Hieronymum de Scriptoribus Eccl. in Luca. Hujus monasterii abbas fuit ille Probus qui condendi testamenti facultatem impetravit; quam vide ad calcem Epistolæ. Consule *Annales Bened.* lib. IX, num. 26, et lib. X, num. 6.

monasterio degere, contra manifestum Joannis Diaconi (*Lib. i, n. 6*) testimonium cui infra suffragabimur. Nec dissimulandum doctissimum scriptorem adhuc falli, cum Pretiosum abbatem fuisse S. Andreæ assertit ex *lib. iv Dialog. c. 55*, ubi Pretiosus non abbas sed præpositus dicitur. Neque etiam legimus *cap. 21* ejusdem libri, Valentium fuisse Gregorii in vita monastica institutorem, cum de eo S. Doctor tantum dicat: *Valentius qui post in hac Romana urbe, mihi, sicut nosti, meo quoque præfuit monasterio*. Quod spectat ad Probum inter illos S. Andreæ abbates a Baronio commemoratum, verisimile est alii S. Andreæ asceterio ipsum præfuisse, ut jam monuimus supra in nota ad *num. 6*.

Itaque sic restitui debet abbatum S. Andreæ series: Hilarion, Valentius, Maximianus (qui tum cum Gregorius legatus creatus est Andriano monasterio præerat), ipsemet Gregorius (qui ex sua legatione reversus monasterium suum rexit, ut infra videbimus), denique Petrus, quo sedente sanctus Doctor suos scripsit Dialogos. Verum ad graviolem nobis a Baronio motam, de monastico quod Gregorius sectatus est instituto, litem dirimendam jam veniamus.

CAPUT III.

ARGUMENTUM. — 1. S. Gregorii monachus indubitatus. — 2. Monachi olim ut nunc veste peculiari insignes. Et tonsura. — 3. Baronii de monastico S. Gregorii instituto sententia refellitur. — 4. Et nostra adstruitur. Laudes a S. Gregorio datæ vitæ S. Benedicti et Regulæ. — 5. In ejus monasteriis observabatur. — 6. Illius verba sæp usurpat. — 7. Fuit etiam propagata in Valeria. — 8. Adversariorum cavillationes refutantur. — 9. Concilii Duziacensis de Regula S. Benedicti testimonium. — 10. Aliud invictissimum argumentum, a propagatione hujus Regulæ per S. Gregorii discipulos. — 11. Nonnullis objectionibus occurritur. (*An. 575.*)

1. Gregorium monachum fuisse nemo cordatus ac sanus negare potest, quod de se toties ipse clamat (*a*) tum in Dialogis, tum (*b*) *hom. 12* in Evangelia, tum in (*c*) præfat. ad libros Moral. seu epistola ad S. Leandrum, ubi textit historiam conversionis suæ diu dilatæ, quod exteriorem cultum mutare molestum ipsi foret, maxime cum sub sæculari habitu Deo se posse militare non dubitaret. Sed cœlesti lumine afflatus moras rupit, monasterium petiit, et ex mundi naufragio nudus evasit. Idem de illo docet Gregorius Turonensis, mutataque pretiosa et micantia gemmis indumenta in vilem vestitum miratur.

2. Ex his satis innuitur monasticas vestes, uti nunc, olim etiam fuisse monachis peculiare; quo in probando non immerarer, nisi a nonnullis criticis injectos ea de re scrupulos viderem. Sane id luce clarius ex Gregorio demonstrari potest. *Lib. viii, ep. 5*, scribit de militibus monasticæ vitæ candidatis: *Juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere*. Ejusdem libri *ep. 8*: *Nec projectis religiosis vestibus, ad sæcularem reverti habitum*. *Ibid. ep. 9*:

(a) *Lib. iv, Dialogorum*: quem ipse jam monachus monachum vidi, et in præfat. ad Dialog., ubi suam in monasterio conversationem describit.

(b) *Num. 7*, quem ipse jam monachus monachum vidi.

Projectis quas sponte assumpserat religiosis vestibus indumentis se laicis deturpavit. *Lib. ix, ep. 114*, habitum monachicum sacram vestem appellat. Idem conficitur ex *hom. 40* in Ezechielem *num. 8*. Missa facio quamplurima alia testimonia, in quibus coacervandis frustra tempus tererem.

Ut singulari veste, ita etiam tonsura insignes erant monachi; quod S. Benedictus clare docet *Regulæ c. 1*, de pseudomonachis, dicens: *Mentiri Deo per tonsuram noscuntur*. Id etiam liquido constat ex S. Gregorio *lib. xi, ep. 50*, ubi virum Agathosæ, monachum ipsa renitente factum, reddi jubet, *Etiamsi jam tonsuratus est*; hoc est, etiamsi post probationem jam vestem mutaverit, et tonsuram monasticam acceperit. Lege quoque *libri x ep. 24*, tonsuram etiam esse monachorum cœnobitarum, non eremitarum, insigne apud Græcos, discimus ex (*d*) Theodoro Studita *lib. xi ep. 137*.

§ 3. His breviter et data tantum occasione observatis, expendamus Baronii de monastico S. Gregorii instituto sententiam, cujus auctorem fuisse non S. Benedictum contendit, sed S. Equitium; haud alia ratione quam prima *primum S. Andreæ abbatem Valentium ex provincie Valeriæ monasterio, in quo S. Equitii vigeat institutio petiitum apparet, inquit, ex duplici Gregorii testimonio*. Audiamus ergo S. Doctorem de se loquentem: *Vitæ venerabilis Valentius [Lege Valentio], qui post in hac Romana urbe, mihi, sicut nosti, [Deest meoque] monasterio præfuit, prius in Valeriæ provincia monasterium suum rexit*. Quæ vi aut arte ex his verbis extundi potest Valentionem fuisse *primum monasterii S. Andreæ abbatem, et institutorem*? Quid hic de Equitio, Equitianove instituto, cui addictus Valentio fuerit? At, inquit Baronius, quædam de S. Equitio Gregorius narrat, quæ a Valentio suo abbate didicisse profitetur. Porro Valentius ea noverat, dum in monasterio S. Equitii degebat, quod solum celebre tunc fuisse reperitur in Valeriæ provincia. Quasi vero in aliquo vicino seu Valeriæ sive finitimæ cujuspiam regionis cœnobio degens, non potuisset nosse miraculum publica fama disseminatum.

Itaque prolatis a Baronio testimoniis nequaquam probatur Valentionem fuisse S. Equitii discipulum, ejusque instituti sectatorem, imo contrarium ex collatis inter se duobus locis elicitur. Nam *l. i Dialog., c. 4*, Gregorius assertit Equitium post mortem discipulos suos tutatum esse contra Langobardos, atque a morte liberasse. At *lib. iv, cap. 21*, refert Langobardos e monasterio Valentionis abbatis duos monachos in ramis arboris suspendisse, qui eodem die defuncti sunt. Aliunde satis liquet, dum dicit Valentionem in Valeria prius rexisse suum monasterium, per suum, intellexisse monasterium non ab Equitio aut ab alio, sed ab ipse Valentione conditum; quo sensu suum semper dicit S. Andreæ Romanum asceterium. Judicent ergo æqui

(c) *Portum monasterii petii, etc.*

(d) *Et quod stupendum magis, inquit, qui, quod solitariæ vitæ insigne, detonsus fueras... promissam rursus comam alas in morem Eremitarum*. Vide etiam *lib. xi, ep. 50*.

lectores utrum hæc eminentissimi scriptoris argumenta persuadeant S. Gregorium non a proximis Casinatibus Lateranense monasterium incolentibus institutum suum accepisse, ut communis ante Baronium ferebat opinio, sed a longe positus in Valeria monachis; atque præponderare debeant gravissimis rationibus quibus sanctissimum virum Benedictinæ familiæ vindicamus.

4. 1° Constat ex (a) supradictis, Gregorio, longe antequam de S. Andreæ monasterio cogitaret, nota fuisse S. Benedicti gesta, miracula, scripta, scilicet regulam. Quanti autem fecerit hanc Regulam prodit lib. II Dialog., c. 36: *Scriptis, inquit, Monachorum Regulam discretionem præcipuam, sermone luculentam.* Regulæ autem ab Equitio conscriptæ nullibi meminit. Interim sileo S. Gregorium fuisse vitæ S. Benedicti admiratorem potius quam scriptorem, cui delineandæ viz satis fuit integer liber secundus Dialogorum: nam alibi passim adhuc sæpe in S. Benedicti laudes excurret: de Equitio vero unico duntaxat capite 4 libri I loquitur. Quomodo ergo tanta de S. Benedicto ejusque legibus et institutis concepta existimatione, aliam sibi suoque monasterio quæsiuisset regulam, vir monasticæ perfectionis amantissimus, quam *Regulam Monachorum discretionem præcipuam?*

5. Quando autem illam appellat *κατ'ἑξοχὴν Monachorum Regulam*, satis ostendit eam cæteris, si quæ in Occidente jam receptæ forent, esse anteponendam. De eadem proculdubio loquitur lib. XI, ep. 48, cum de Catello monacho scribit ad Urbicum abbatem: *Quia monachus non sit agnovimus; ex parva enim eulogia quam Bonus monachus accepit, partem petendo, contentionem facere in itinere minime timuit. Quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, tua poterit dilectio scire, si Regulam Monachorum scire voluisset.* Scilicet S. Benedicti Regulam, cap. 54, de eulogiis vel quibuslibet munusculis non accipiendis sine abbatis præcepto, et cap. 34, ubi murmurationis malum ante omnia præcipitur amputandum; caveturque ne occasione rerum necessariorum sibi procurandarum tantum vitium subrepat, Urbicus in monasterio S. Andreæ, aut saltem in alio Siciliæ S. Gregorii munificentia condito præpositus fuerat, ex ep. 6 lib. V, postea abbas monasterii S. Hermæ apud Panormum, unius ex sex Gregorianis cœnobiis, in quibus ordinandis, auctoritate sanctissimi pontificis, velut præpositi generalis officium gerebat; quod vel ex laudata ep. 48 lib. XI liquet. Qua vero ratione Gregorius objicit Urbico et monachis ei subditis *Regulam Monachorum* seu Regulam S. Benedicti, hoc titulo deinceps in (b) Conciliis passim et apud ecclesiasticos scriptores designatam, nisi quia ejus præceptis addicti erant? At si pro lege habebatur hæc Regula in monasteriis Siciliæ a Gregorio conditis, quidni etiam in Andreano Romæ cœnobio?

(a) Cap. 2, num. 5.

(b) S. Benedictus in concilio Rom. sub Bonifacio IV, an. 610, sex annis post S. Gregorii obitum, appellatur *monachorum præceptor*, proculdubio propter *Regulam Monachorum* ab eo scriptam. Concilium Cloveshovense in Anglia an. 747, nomine Regulæ

6. Certe Gregorius ita Benedictinæ Regulæ assuefactus et velut innutritus videtur, ut ejus verba passim usurpet. Apud S. Benedictum congregationis nomine intelligitur monachorum cœtus; eodemque sensu in Gregorianis Epistolis centies occurrit, ut ep. 48 lib. XI. Idem observavimus de voce *utilitas* sumpta pro rebus utilibus. Lib. X, epist. 32 et 61, officium divinum appellat, *opus Dei*, quod S. Benedicto familiare esse norunt, qui ejus Regulam legunt. Eleganter S. Benedictus Reg. c. 64 monet abbatem, *Oportere prodesse magis quam præesse.* Et S. Gregorius Moral. lib. XXI, num. 22, *nec præesse gaudent sed prodesse.* Abbati præcipit S. Benedictus Reg. c. 64: *Oderit vitia, diligat fratres;* et S. Gregorius, epistola 12 lib. XI ad Cononem abbatem scribit: *Personas diligas, vitia persequaris.* In Ep. 29 lib. XII S. Gregorius ait: *Nam ad personam in priori loco positam respicit, quidquid a minori delinquitur; sane sanctum Benedictum imitatus qui Reg. c. 36, ad ipsum (abbatem) inquit, respicit, quidquid a discipulis delinquitur.* Apud S. Benedictum *responsum* idem est ac *negotium* Cap. 51: *Fratres qui pro quovis responso proficiscuntur.* Ita etiam apud S. Doctorem, maxime initio ep. ad Leandrum præfixæ libris Moralium, *Cum me illic sedis apostolicæ responsa constringerent.* Passim apud utrumque eulogiæ pro munusculis, solatium pro auxilio sumuntur. Non raro idem S. Legislator monasterii superiorem, *priorem* appellat, ut cap. 53. Ita etiam S. Gregorius lib. XXV Moral., num. 36, et sæpe alibi. Hom. 10 in Ezech. num. 31 legitur: *Eo ipso zelo quo alios correxit, semetipsum convenit, et erubescit immunda cogitare, quæ se in aliis recolit correxisse.* Idem fere legerat in Regula S. Benedicti c. 2: *Qualis debeat esse abbas, duobus in locis, maxime in fine: Cum de admonitionibus emendationem aliis administrat, ipse efficitur a vitiis emendatus.* In (c) concilio Rom. III, habito an. 601, prohibens in monasteriis missas publicas celebrari, ne populi frequentia et mulierum accessu servorum Dei quies turbaretur, addit: *Quod omnino nec expedit animabus eorum, quæ totidem verbis habentur Regulæ Bened. c. 66.*

Verum in Expositione libri I Regum frequentius Regulæ Benedictinæ sententias et verba ipsamet adhibet; nec mirum, cum tunc abbas esset, atque his hominibus suos alumnos ad monasticæ vitæ perfectionem erudiret. In præfatione ad hunc commentarium plurimos loquendi modos ex laudata Regula petitos quos colligere curavimus, invenies; ex quibus hunc tantum locum nunc proferemus, sed adeo loculentum, ut ad probandum S. Gregorium beati Benedicti discipulum fuisse sufficeret: *Quare, inquit, et ejusdem arctissimæ vitæ magister optimus, summæ veritatis discipulus præcipit, dicens: Probate spiritus si ex Deo sunt; et item: Nuntientur ei dura et aspera per quæ*

monasticæ laudat Regulam S. Benedicti, cujus adducit ipsa verba ex cap. 58. Cætera omitto.

(c) Vide lib. VIII, ep. 15, et notam a, in qua concilii hujus sit mentio. Si laciuiam illam de missis publicis ab hujusmodi synodi actis resoces; vix ab illa epistola 15 discrepabit.

itur ad Deum ut sciat ad quod intrat ; quæ cap. 58 Reg. totidem fere verbis exstant. Cæterum commentarium illum Gregorio vindicare et asserere hoc loco superfluum foret, cum id in præfatione prævia præstiterimus. Neque tamen, inficias imus aliqua esse a Claudio abbate addita ; sed si velis quæ ex Regula S. Benedicti deprompta sunt, Claudio tribuenda, idem superest argumentum de Benedictina Regula in monasterio S. Andreæ recepta nostris adversariis dissolvendum. Nimirum hujus asceterii alumnus fuit Claudius, et sub abbatis Gregorii disciplina positus exceperat quæ sanctus pater de libris Regum disserat et exposuerat, ut ipse testatur lib. XII, ep. 24. Si itaque Claudius S. Gregorii *filius*, sub Regula S. Benedicti in Andreano monasterio militavit, quid de patre sentiendum ?

7. 2° Jam vero ut ipsum opinionis Baronii fundamentum convellamus, probandum est in Valeria propagatam fuisse S. Benedicti Regulam ; imo solam hic viguisse quando ea in provincia Valentio monasterium regebat. Id autem clare demonstratur ex epistola Fundani abbatis ad Simplicium, tertium a S. Benedicto Casinensis monasterii abbatem scripta ; quam Mabillonius exhibet integram in præfat. ad Tom. I Act. Sanctorum, ac iterum propugnat Annal. Bened. lib. VI, num. 2. Summa epistolæ est, eo tempore *omnis Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tusciæ, Liguriæ, et aliarum Italiæ provinciarum monasteria*, dimissis peculiaribus Regulis, Benedictinam servare decrevisse. Hanc epistolam in codice manu exarato exploravit Lucas Holstenius eruditus, bibliothecæ Vaticanæ præfectus, suoque calculo comprobavit. Eundem codicem recensuit quoque Mabillonius, nec ullas fraudis notas observavit. Ergo paulo post S. Benedicti obitum monasteria etiam Valeriæ, etsi fortasse prius ab Equitio intituta, sanctissimi Legislatoris Regulam sectabantur. Nec mirum ea cœnobita, quibus S. Equitius nullam certam Regulam assignaverat, postea illam *Monachorum Regulam discretionem præcipuam assumpisse*. Imo potius miraculo proximum videretur, S. Benedicti Regulam, quæ statim ac est condita, in duodecim monasteriis Sublaco proximis observata est, postea brevi temporis intervallo in Casinensi et Terracinensi cœnobiis instituta, adhuc vivente S. Benedicto, in Sicilia et paulo post in Galliis disseminata, ab Hispanis expetita et culta ; usque ad tempora S. Gregorii in provincia Valeriæ non longe a Sublaco dissita, incognitam et neglectam prorsus fuisse ; ita ut sic arguere cum Baronio liceat : Valentio in Valeria monachus et abbas fuit ; ergo a S. Benedicti legibus prorsus liber, alteri quam Benedictinæ Regulæ parebat.

8. Scio Gallonium opinionis Baronii assertorem, de epistolæ Fundani abbatis sinceritate dubitasse, quia *Bernardi et Hugonis* nomina, hoc, inquit, sæculo ignota in ea deprehenduntur. At Bernardi nomen hac in epistola non magis exprimitur quam vel Bartholomæi, vel Barnabæ, etc. Cum vocis decurtatæ littera

A B tantum observetur. Quanquam hoc nomen *Bernart*, a lingua Gothorum non multum abhorrere videatur, in qua multa reperiuntur desinentia in *hart*, quorum (a) varia exempla exhibet Smaragdus abbas Commentarii in Donatum lib. II, cap. 10. Nec mirum, postquam Gothi diu Italiam occupaverunt, aliquos ex illa gente conversos in Italiæ monasteriis, posteaque abbates factos. Et quidem VII sæculo inter episcopos Cremonenses unus recensetur Bernardus nomine, Italiæ sacræ tomo IV. Quod spectat ad aliud nomen ut illo sæculo insolens a Gallonio notatum *Hugo* vel *Ugo*, videtur etiam Gothicam originem aut Theodiscam seu Germanicam redolere : nihil enim frequentius inter illas septentrionales gentes, quarum una origo est, occurrit, quam vocabula in *God* vel *Goth* cadentia. Neque aliunde ob unam voculam debuit integram epistolam, in suspicionem fraudis adducere Gallonium, cum aliquin ipse primus ediderit ex Vaticano codice quosdam versus de nostro Simplicio, qui manifeste docent eum S. Benedicti Regulam *propagasse in omnes*. De his versibus, ut de toto hoc argumento, lege Mabill. tom. II Analect., p. 200 et seq.

9. 3° Tametsi disputare non est animus de vulgato Sublacensi privilegio, quo aiunt S. Gregorium in synodo Regulam S. Benedicti confirmasse, observandamque monachis omnibus in Ecclesia Latina proposuisse : id certe a sanctissimo papa factum aliquando dubitare vix possumus, post luculentum illud concilii Duziacensis II (An. 874) testimonium cap. 7 : *Eadem Regula (S. Benedicti) sancto Spiritu promulgata, et laudis auctoritate beati papæ Gregorii inter canonicas scripturas et catholicorum doctorum scripta teneri decreta est*. Quod cum referri non possit ad cap. 36 lib. II Dialogorum (etsi enim Regula S. Benedicti hoc laudetur loco, nullum tamen ibi de ea decretum legitur), ea de re S. Gregorium in synodo edixisse pene constat. Accedit Bonifacii IV et concilii Rom. an. 610 auctoritas. Cum enim clericos inter et monachos de muniis ecclesiasticis orta esset controversia, Bonifacius et synodi Patres ex regula S. Benedicti, utpote jam inter canonica scripta Ecclesiæ statuto relata, litem finiendam censuerunt, decreveruntque monachos a suis ministeriis non arcendos : *Neque enim, inquit pontifex, Benedictus, monachorum præceptor, hujus rei aliquo modo fuit interdictor*.

10. 4° Aliud superest argumentum, idque invictissimum, quod petitur ex promulgatione Regulæ Benedictinæ in Angliam per monachos Romani S. Andreæ monasterii a Gregorio Magno missos ; at illud alteri loco reservamus, opportuniusque pertracabimus, quando de Anglorum ad fidem Christianam conversione, illorum monachorum opera, erit agendum. Interim vero respondeamus quibusdam, quæ solvenda supersunt, contra nostram sententiam hic assertam vel jam objectis, vel objiciendis.

11. Gregorius, inquit, quædam ab Regula S. Benedicti plurimum dissona constituit. Nam cum novi-

(a) Ea lege tom. II Analect. Mabill., p. 422.

tionum probatio vix ad annum integrum extendatur, juxta Bened. Regulæ cap. 58, Sanctus Gregorius lib. x, ep. 24, scribit Fortunato, episcopo Neapolitano: *Monasteriis omnibus fraternitas vestra districtius interdicit, ut eos quos ad convertendum susceperint, priusquam biennium in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsurare.* Ergo Gregorius Regulam S. Benedicti non erat amplexus, quam hæc in parte improbavit. Respondeo S. Benedictum, etsi probationis novitiorum tempus ultra annum non protrahat, minime tamen vetare ulterius protendi; quapropter in plerisque congregationibus Benedictinis arotioris observantiæ, fratrum conversorum probationi biennium impeditur, et monachi choro addicti aliquando justis de causis ultra annum prabantur, illæso S. Benedicti ejusque Regulæ honore. Cur autem S. Gregorius biennium exercendis explorandisque novitiis assignaverit in diocesis Neapolitanæ monasteriis, ipse docet his verbis: *Pervenit ad nos Mauricium quendam, qui nuper in monasterio Barbaciani conversus est, ablatis secum aliis monachis, fuga de eodem monasterio discessisse. Qua in re prædictum nobis Barbacianum hæc præcipitatio vehementer acrusat, qui temere sæcularem hominem, et non ante probatum tonsuravit.* Sane tot monachorum ante sufficientem probationem temere admissorum apostasia, ratio erat haud spernenda decernendi, ut deinceps per biennium exercerentur et probarentur, autequam professionem emitterent.

Opponunt etiam nonnulli cum cardinali Baronio S. Gregorium prohibuisse suscipi in monasteriis adolescentes ante decimum octavum ætatis annum, ut constat ex ep. 50 lib. i. Id autem manifeste pugnat contra S. Benedicti Regulam, quæ cap. 56 permittit etiam infantes libertatis et rationis expertes in monasteriis a parentibus oblatos recipere.

Respondemus illud Gregorii Magni decretum, non per omnibus monasteriis, sed pro his tantum quæ quibusdam in insulis Tyrreni maris erant condita fuisse promulgatum; idque satis innuit sanctus pontifex dum ita scribit: *Quia autem dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis (insulæ Eumorphianæ) ante decem et octo annorum tempora suscipi prohibemus.... hoc et in Palmaria, aliisque insulis te per omnia volumus custodire.* Causam igitur habemus cur adolescentes nondum maturæ ætatis velet suscipi, et monachos in his insulis fieri. Nempe durum erat et asperum vivendi genus in illis locis, sive propter insalubrem aerem, sive propter soli sterilitatem; nec ad id tolerandum vires int enera ætate suppetebant.

Hæc sunt argumentorum momenta quibus eminentissimus Annalium Ecclesiasticorum scriptor, aut ejus opinionis assertores, conati sunt firmatam doctorum virorum fere omnium consensu, tot a sæculis sententiam de S. Gregorii vita monastica juxta S. Benedicti leges, evertire. Utrum tormentorum illorum mole ruat, aut inconcussa stet præconcepta opinio, sapiens lector judicet. De hac controversia fuse doctèque pro suo more scripsit noster Mabillonius,

tum in præfatione ad tom. I Act. Sanctorum, tum in singulari dissertatione *De monastica vita Gregorii Magni* analect. tom. II, tum in Annalibus Benedictinis lib. vi et in Appendice 1, ubi secunda parte § 6 recensentur gravissimi scriptores ab obitu S. Gregorii, qui nostræ causæ suffragantur; a quibus commemorandis abstinemus, tum quod post tot rationum pondera vix indigeamus testibus, tum quod rerum dicendarum multitudo ac magnitudo in hac controversia nos non sinat diutius immorari. Nunc quid in monasterio gesserit Gregorius, quantumque in virtutum studio profecerit, inspiciamus.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM. — 1. Gregorii profectus in monasterio. — 2. Longioris in eo moræ argumentum. — 3. Ejus abstinentia et jejunia. Unde molestissimi morbi. — 4. Ipsius exemplo quantum alii monachi profecerunt. — 5. Jam tunc Angliam cogitat. — 6. Fit diaconus. — 7. A quo pontifice. — 8. An diaconus cardinalis. — 9. An archidiaconus. (An. 575, 76, etc.)

1. Qualis in tranquilla monasterii statione Gregorius evaserit, ipse mire depingit, dum amissam quietem in pastoralis cura, non mentitis oculorum lacrymis, sed intimo cordis gemitu ita deflet: *Infelix animus meus occupationis suæ pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in monasterio fuit; quomodo ei labentia cuncta subter erant; quantum rebus omnibus quæ voluntur eminebat; quod nulla nisi cælestia cogitare consueverat; quod etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transibat; quod mortem quoque, quæ pene cunctis pœna est, videlicet ut ingressum vitæ et laboris sui præmium amabat. At nunc ex occasione curæ pastoralis sæcularium hominum negotia patitur, et post tam pulchram quietis suæ speciem, terreni actus pulvere sædatur. Cumque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad hæc proculdubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quod amisi.* (Præfat. Dial.) Familiares sunt Gregorio, peneque continuæ, similes querelæ de amissis monasticæ vitæ bonis, dum pectus suam amissionem explicat, ut in epistolis, 4, 5, 6, 7, 25, 26, libri primi, et in prævia ad 200 libros Moralium singulari epistola. In publicis etiam ad populum concionibus dolorem de piroris vitæ in monasterio sanctissime institutæ jactura premere et cohibere vix potest: *Et quidem in monasterio positus, inquit homil. undecima in Ezechielem, valebam et ab otiosis linguam restringere, et in intentione orationis pene continue mentem tenere.*

2. Quis facile sibi persuadeat Gregorium, cui cum inolita consuetudine vitæ sæcularis, mollioris et fastuosæ, ipso teste (*Ep. ad Leundrum seu Præf. in lib. Moral.*), certandum fuit, statim, ad hoc perfectionis culmen, ad orationis pene continuæ contemplationisque fastigium, adhuc novitium, si Baronio fides, pervenisse, et non potius id labore improbo assiduaque exercitatione, adspirante tamen divina gratia, consecutum esse? Altamen concedamus. Sed quo pacto tam brevi mora tantam moralium ac spiritualium rerum peritiam comparavit, quanta elucet in expositione libri Job, cui elucubrandæ paulo postquam avulsus a monasterio legatus Constantinopo-

lim missus est, operam dedit? Fortasse præturæ curis pene immersus, in sublimioris theologiæ cognitione tantum profecerat, abstrusioresque sacræ Scripturæ sensus tantâ facilitate, felicitate tanta rimatus fuerat? Ejus ergo plurium annorum in monasterio commorationi et ascési adscribamus illam divinarum sacrarumque rerum scientiam, quam jure suspiciunt, qui iis studiis tota fere vita innutriti sunt, sapientiores et peritiores spiritualis vitæ magistri. Verum diuturnam in monasterio Gregorii commorationem jam sufficientibus argumentis adstruximus.

3. Non solum orationi et contemplationi ab ipso monasticæ palæstræ ingressu totum se dedit Gregorius, sed etiam abstinentiæ, jejuniis, aliisque pœnitentiæ operibus, quæ sacrorum librorum lectione ac meditatione condiebat, ita deditus erat ut debilitato stomacho et afflicta valetudine, brevi moriturus videretur. Neque tamen frequentes morbi suadere poterunt ut de tanta vitæ asperitate aliquantulum remitteret. Cibus ejus legumina erant quæ Silvia mater eodem forte cibo victitans suppeditabat et parabat. Inde contractus, ipso teste, molestissimus morbus quem medici syncopen, seu vitalium incisio-nem vocant; qua laborans *crebris angustiis per horarum momenta, ad exitum properare* putabatur; et nisi frequenter cibo reficeretur, vitalem sibi spiritum intercipi sentiebat; et tamen de intermissione jejunii, magis quam de gravi dolebat infirmitate. Maxime vero moleste tulit quod ipso sacratissimo Sabbato Paschæ pervigilio, in quo omnes etiam parvuli jejunarent, ipse a cibo abstinere non posse videretur. Id tamen et suis et (a) Eleutherii, S. Andreæ monachi, sui convictoris et sodalis, precibus et lacrymis tandem impetravit; quamvis soli Eleuthero miraculum hoc tribuerit vir summæ humilitatis et modestiæ: *Ad vocem benedictionis illius, inquit virtutem tantam meus stomachus accepit, ut mihi funditus a memoriis tolleretur cibus et ægritudo. Cæpi mirari quis essem, qui fuerim..... cumque in monasterii dispositione occupata mens esset, obliviscebar penitus ægritudinis.* Quod hic ait S. Pater, de occupatione sua in dispositione monasterii, forte intelligi debet de aliqua administratione bonorum temporalium ipsi injuncta, non de abbatis officio, quod non nisi post suam legationem gessisse Gregorium jam cum Mabillonio diximus. (Cf. Joan. Diac. lib. 1, nn. 7, 9, 10; Greg. Turon. lib. x, c. 1; lib. III Dialog., 38.)

4. Plurimos ejus exemplo in monasterio profecisse et ad summam sanctitatem pervenisse probant quæ de multis e suis commilitonibus ipse refert, præsertim in Dialogis. De Eleuthero jam pauca attigimus. De sanctis Antonio, Merulo et Joanne, qui quotidianis lacrymis, assiduis orationibus, continua sacrarum litterarum meditatione, ad æternam felicitatem, quo jam animo prævolarent, cœlitus vocati pervenerunt, legendum caput 47 lib. IV Dialogorum. De S. Maximiano cœnobii S. Andreæ abbate, postea Syracu-

A sano episcopo, passim in Dialogis et in Epistolis. Porro certis annis assignare quæ S. Gregorius de sanctis illis narrat, difficillimum. De Merulo tamen constat eum anno saltem 579 ad meliorem vitam transiisse, cum ab ejus morte usque ad tempus quo sunt scripti Dialogi, scilicet ad an. 593 vel 594, saltem anni (b) quatuordecim effluxissent. Cætera ea ratione distinguemus quæ Joannes Diaconus fortasse confundit, si ante S. Gregorii legationem contigisse dicamus ea ex quorum narratione non liquet eum tunc monasterio suo præfuisse, et post ejusdem reditum expleta legatione, alia ex quibus summam eum potestatem jam obtinuisse in eodem monasterio constat.

B 5. Intra monasterii claustra contineri non potuit sanctissimi viri flagrantissimus zelus, sed transmissio Oceano ad procurandam Anglorum, nondum Christianorum, conversionem vehementius exarsit. Qua occasione pium illud consilium inierit, narrant post Bedam Paulus et Joannes Diaconi. Quo vero tempore, etsi omnes id factum ante Gregorii pontificatum consentiant, solus tamen Joannes hoc ante Constantinopolitanam legationem contigisse asserit, aliis neque affirmantibus neque inficiantibus. Rem ex Beda describemus, a quo primum desumpta est, quamque ipse ex majorum traditione accepisse profitetur vir summæ fidei, nec minoris diligentiæ, quia S. Gregorii temporibus integro sæculo non aberat. Cum Gregorius in foro venales conspexisset pueros nuper ex Britannia advectos egregia forma, candido corpore, ipso etiam capillamento insignes, interrogavit quæ ex gente essent. Anglos esse responsum est; ad quod, *Bene, inquit, nam et angelicam habent faciem, et tales Angelorum in cælis decet esse consortes.* Nec mora accedit ad summum pontificem, rogatque ut genti Anglorum, quam audiebat adhuc idolorum cultui addictam, aliquos sacri verbi ministros mittat, qui eorum conversioni operam dent, seipsum paratum esse in hoc opus, si ita supremo antistiti videatur. Annuit papa, infatigabilibus ejus precibus victus, inquit Paulus Diaconus. Gregorius vero accepta discedendi copia, assumptisque e suo Andreano sodalicio selectis quibusdam sociis, quamocitius clam se subdixit et itineri commisit; metuens quod postea contigit, ne ab itinere, suorum civium amore ac studio revocaretur. Itaque Romani audientes viri sancti D protectionem, summum (c) pontificem adeunt et *terribili voce conclamant: Eia, Apostolice, quid fecisti? S. Petrum offendisti, Romam destruxisti.* Tanta erat de sancto viro existimatio et fiducia jam concepta, ut ex uno Gregorio salus omnium pendere videretur. His clamoribus motus papa, seditionemque pene imminentem vehementer metuens, celerrime misit nuntios qui vel renitentem viatorem ab itinere quantocius revocarent et in Urbem reducerent, ut viso eo cives a tumultu compescerentur. Jamque trium dierum confecto itinere, sodales post brevem

(a) De sanctitate Eleutherii vide lib. III, Dial. c. 33

(b) Dum Petrus, ... sibi sepulturam facere post annos

xiv voluisset.

(c) Pelagium ex Paulo, et Benedictum ex Joanne.

quietem, ut alacriter coeptam persequerentur viam hortabatur, cum ecce adveniunt sudantibus equis a summo pontifice missi, offeruntque epistolam qua Gregorio præcipiebatur vestigia relegere, et actutum Urbem revisere. Obtemperare coactus vis sanctissimus, qui obedientiam Deo præ sacrificiis omnibus placere noverat, Romæ summa omnium ordinum gratulatione exceptus est; et in monasterium regressus, novo fervore ad intermissos monastici instituti labores sese accinxit, in his damni quod patiebatur solatium et compensationem quærens. Sed eum spes fefellit. (Cf. Beda, l. II, c. 1; Paul. Diac. n. 14; Joan. Diac. l. I, n. 20 et seq.)

6. Vix enim in monasterium sese receperat, cum ab ejus quiete abstractus a summo antistite, et diaconus septimus creatus est, tum ut ad altare ministraret, tum ut in partem pontificalis sollicitudinis succederet. Quod audis hic Gregorium factum *diaconum* vel *levitam septimum*, significat tunc adhuc Romæ viguisse antiquum (a) morem cujus meminit S. Cornelius papa in ep. apud Euseb. lib. VI, cap. 43, ut septem duntaxat essent diaconi, exemplo fortasse prioris et apostolicæ Ecclesiæ in qua septem tantum diaconi ordinati sunt. Hic etiam numerus septenarius, septem præcipuis Urbis regionibus et basilicis respondebat, quibus singuli diaconi præficiantur; hincque dicti sunt regionarii. (Cf. Greg. Turon, l. X, c. 2.)

Vim sibi tunc factam explicat sanctus vir in epistola ad Leandrum jam toties laudata, testaturque sibi nolenti et renitenti obedientiæ virtutem objectam, cui cedere coactus est. A quo pontifice consecratus fuerit, et in partem curæ ecclesiasticæ vocatus, neque Gregorius Turon. neque Paulus nos docent: hic tamen Pelagio secundo id adscribere videtur. Etenim diserte testatur Gregorium ab eodem pontifice diaconum effectum, et Constantinopolim missum. Cum itaque constet ipsum non Benedicti sed Pelagii II legatum seu apocrisarium apud Augustum fuisse, inde liquet ad mentem Pauli, non a Benedicto, sed a Pelagio II papa effectum eum esse diaconum.

7. Hæc apud Paulum legerat Joannes Diaconus; cumque in his maxime quæ de Gregorio refert ante adeptum pontificatum, ab ejus sententia recedere non soleat, sed ipsa ejus verba et periodos integras transcribere, quando hic a Paulo dissentire conspicitur, liquet id non temere sed gravissima de causa factum. Nimirum aliter haud dubie in Romanæ Ecclesiæ scrinio legerat Joannes, ac in Pauli historia.

Eminentissimus cardinalis Baronius Joannis opinionem impugnat, non alia ratione quam tuendæ eæ chronologiæ necessitate; sed eam stare non posse jam a nobis demonstratum, aliundeque non ita nobis contemnenda videtur Joannis auctoritas. S. Gregorii vitam scripsit hic Ecclesiæ Romanæ diaconus tum ex ejus epistolis aliisque operibus collectam, tum ex antiquis Ecclesiæ monumentis, in scrinio seu tabula-

rio summorum pontificum asservatis. Hæc quidem magna ex parte ad nos minime pervenerunt; sed cum videamus illius scriptoris diligentiam et fidem in legendis S. Doctoris operibus quæ præ manibus habemus, nullatenus desiderari (quæ enim ex ipsis excerptis, eadem apud S. Gregorium leguntur vix unica voce mutata) quidni de ejusdem optima fide ac sinceritate certi et securi simus in aliis laudandis? Certe Joannem Diaconum in suspicionem vocando vel fraudis vel incuriæ, alterius Joannis, scilicet papæ VIII, pulsatur auctoritas; qui et illum ad vitam S. Gregorii conscribendam hortatus est, et scriptam approbavit, haud dubie præmisso accurato examine, uti sane tanti momenti opus postulabat. Igitur cum Joanne Diacono asserendum putamus a Benedicto I avulsum e monasterio S. Gregorium, et assumptum fuisse ad Ecclesiæ ministerium. Benedictus I, mortuo Joanne III, rexit Ecclesiam a mense Maio anni 573 ad finem Julii an. 577; elapsisque tribus mensibus et paucis diebus, Pelagius II creatus est summus pontifex; quo sedente, officio diaconi Gregorius in Ecclesia Romana fere fungi cæpit, quod a Benedicto ejus antecessore paulo ante mortem ordinatus esset. Hæc quidem ratione conciliari posse Joannem Diaconum cum Paulo non diffidimus. Quid enim vetat dicere cum Joanne, a Benedicto primo Gregorium assumptum fuisse ad Ecclesiæ Romanæ diaconatum, et fortasse ad legationem apud imperatorem obeundam; quæ cum non nisi mortuo Benedicto, sedenteque Pelagio II, ejus successore, fuerint impleta, Paulum Diaconum non immerito scripsisse hæc a Pelagio facta?

8. Gregorium factum fuisse diaconum cardinalem ait Baronius (*Ad an. 581, n. 2*), quamvis apud nullos veterum qui de ipso scripserunt hoc legerit: nisi forte per *levitam* seu *diaconum septimum*, cardinalem significari censeamus. Et quidem erant septem illi Rom. Ecclesiæ diaconi singulis titulis quasi cardinalibus affixi; unde dici poterant cardinales; non secus ac ita dicebantur vel presbyteri minoribus, vel episcopi majoribus ecclesiis tanquam proprii sacerdotes addicti, et ut ipse Gregorius loquitur, incardinati; de quibus frequentissime in ejus epistolarum Registro, ubi consule notas, indicis adhibita face.

9. S. Eulogius Alexandrinus patriarcha videtur sensisse S. Gregorium archidiaconum fuisse, penes quem erat summa bonorum omnium ecclesiasticorum præfectura. Eulogius enim, Gregorio nostro, per necessarium, asserit in libro de administratione ecclesiastica contra Novatum, archidiaconum in Ecclesia Romana mortuo episcopo semper succedere ex veteri more et constitutione. Quo pacto vero id asseverasset, si intellexisset S. Gregorium, etsi non archidiaconum, ad summum sacerdotium provectum fuisse? Non potuit autem ignorare de amico sibi familiarissimo, utrum a diaconatu tantum an ab archidiaconatu ad pontificatum ascendisset. At credibile

(a) Vide Mabill. in Comment. de Ordine Rom. Septenarius ille diaconorum numerus, etiam in Oriente receptus erat: cavetur enim can. 15. concilii Nœocæs-

sar, ineunte quarto sæculo habiti, ne plures quam septem diaconi ministrent, etiamsi magna sit civitas.

est Eulogium, de veteri Ecclesiæ consuetudine tunc antiquata loqui; nempe agit de S. Cornelio papa, a quo dicit Novatum Ecclesiæ Romanæ archidiaconum, presbyterum factum fuisse, ne, si in archidiaconatu remaneret, sibi successor daretur; quippe archidiaconum succedere summo sacerdoti statutum erat pro hujus temporis more.

CAPUT V.

ARGUMENTUM. — 1. Gregorius Constantinopolim mittitur a Pelagio II. — 2. Ejus vivendi ratio in aula. — 3. Quibus cum sociis. — 4. Quæ ab eo Constantinopoli sint gesta. — 5. De pellendis Langobardis Pelagii papæ sollicitudo. — 6. Eutychie novam hæresim Gregorius comprimit. — 7. An cum Joanne Eutychie successore jam tum decertaverit. — 8. Ex tempore collationis cum Eutychio habitæ, nostra chronologia stabilitur. — 9. De nova alia hæresi fama. Quid de ipsa Gregorius senserit. — 10. Libros Moralium elucubrat. — 11. Præcipui ejus amici ex aula. Filium imperatoris ex sacro fonte suscipit. — 12. Quamdiu in urbe regia manserit. — 13. Romam redit sacris reliquiis ditatus. (An. 578 usque ad 585.)

1. Non multo post suam in Ecclesiæ Romanæ ministerio et diaconatu provectionem S. Gregorius Constantinopolim migrare jussus est a Pelagio II, ut in ea urbe totius imperii sede, negotiis ecclesiasticis curam et sollicitudinem impenderet, apocrisiarii que (Latine *responsalem* diceret, vel potius negotiorum curatorem) ibi officio fungeretur. Etsi vero arduum sit decernere quo anno hæc ei provincia demandata est, vero tamen propius est eum ad id muneris assumptum fuisse an. 578 aut sequenti, quod Tiberius post Justinii obitum cœpit imperare solus; nec diu post subrogatum Benedicto I Pelagium II, qui gratum proculdubio se facturum Augusto putavit, talem tantumque virum, præcipuis olim reipublicæ muniis egregie defunctum ipsique probe notum legatum ad eum mittendo.

2. Quamvis autem in regia urbe inter aulicos viveret, ac in ipso imperatoris palatio manere cogere-tur, vitæ cœlestis propositum non intermisit, inquit sæpe laudati vitæ ejus scriptores, venerabilem Bedam secuti. Cum enim usque ad extremum spiritum in monasterio perseverare cupiens, voli sui compos esse non potuisset, effecit quodammodo ut monasterium secum migraret, sibi que semper adhæreret. Ipsum audiamus ea de re ad S. Leandrum (*Præf. ad lib. Mor.*) scribentem: *Cum in terreno palatio licentius excubarem, inquit, me multi ex monasterio fratres mei germana vincti charitate secuti sunt. Quod divina factum dispensatione conspicio, ut eorum semper exemplo; ad orationis placidum littus quasi anchoræ fune restringerer, ne causarum sæcularium incessabili impulsu fluctuarem. Ad illorum quippe consortium velut a'l tutissimi portus sinum.... fugiebam. Et licet illud me ministerium ex monasterio abstractum a pristinx quietis vita, mucrone suæ occupationis exstinxerat, inter eos tamen per studiosæ lectionis alloquium, quotidianæ me aspiratio compunctionis animabat.* Quibus verbis expressius adumbrari poterat, quam pie in obeunda Constantinopolitana legatione Gregorius sese gesserit?

3. Inter eos qui sancto viro sese comites itineris

A adjunxerunt, aut in urbe regia commorantem charitate moti adierunt, eminebat S. Maximianus presbyter et monasterii S. Andreæ abbas, postea Syracusanis datus episcopus, ex multis Gregorianis epistolis aut ad ipsum aut de ipso scriptis satis notus. At post aliquot annorum moram, jubente summo pontifice, Romam redire coactus est, ut suo monasterio provideret ac invigilaret. Pelagii epistolam Maximianum revocantis exhibet Joannes Diaconus, ex qua conjicere possumus quo tempore Romam redierit, relicto Constantinopoli Gregorio. Si quidem data est epistola quarto nonas Octobris, indictione tertia; sic enim legitur omnibus in manuscriptis quos consuluimus. Porro hæc indictio, quæ mense Septembri incœperat, pertinet ad an. 584. Rediit Maximianus vel desinente hoc anno, vel sequenti inchoato. Illo itaque anno 585 Gregorius adhuc in urbe regia commorabatur, vel potius exulabat; se enim in exilio positum tamdiu doluit, quamdiu inter aulicos strepitus vivere coactus est.

Quod spectat ad Maximiani reditum, narrat S. Gregorius imminens mortis periculum a quo cum sociis in Adriatico mari liberatus est insigni miraculo: nam per octo dies navis qua vehebantur, usque ad superiores tabulas aquis plena, iter proprium peragens enatavit: *Nono autem die in Crotonensis castri portum deducta est. Ex qua exierunt omnes incolumes, qui cum prædicto venerabili viro Maximiano navigabant. Cumque post eos ipse quoque fuisset egressus, mox in ejusdem portus profundum navis demersa est, ac si illis egredientibus, pro pondere, sublevatione caruisset; et quæ plena hominibus in pelago aquas portaverat, atque nataverat, Maximiano cum suis fratribus recedente, aquas sine hominibus in portu non valuit portare.* (*Lib. III, Dial., c. 36.*)

Abeunte Maximiano, plurimi e fratribus Gregorio semper adhæserunt; qui videlicet sive legatus apostolicæ sedis, sive postea episcopus, tanti fecit monachos, in eos in mensa convictores, in operibus adjutores, consiliorum participes, et vitæ testes, pene dixerim moderatores et arbitros, semper habere voluerit. Hinc monachorum cœtui cum Gregorio in regia hospitanti frequens intererat S. Leander, monasticæ quoque vitæ cultor, de quo fusius postea erit agendum.

4. Quæ gesserit apud Tiberium Constantinum Augustum Gregorius, non narrant scriptores; ipse quoque ab omni jaclantia prorsus alienus humili obruit silentio. Duo tunc erant quæ præcipue Romanam Ecclesiam totamque vexabant Italiam, schisma scilicet ob tria capitula conflatum, et Langobardorum bellum. De schismate sopiendo, revocandisque ad Ecclesiæ sinum schismaticis, quam sollicitus fuerit Pelagius, testantur ejus epistolæ brevi a nobis commemorandæ. Nec minori zelo id prosecutus est noster Gregorius, quod etiam ex ipsius epistolis aliisque monumentis liquet; unde satis intelligitur frequenter sapientissimum legatum apud imperatorem egisse, ut tanto scandalo, tam fœdæ scissioni, tam gravi vulnere remedium afferret.

Magna sane spes affulserat schismatis extinguendi, cum Tiberius pius imperator, ecclesiasticæ pacis amantissimus, ad reipublicæ clavum solus Justino mortuo sedere cœperat, maxime vero Langobardos ab ipso tota ex Italia pellendos sibi Romani pollicebantur, post plurimas et præclaras quas de Persis reportarat victorias. Tunc excusso regiæ potestatis jugo Langobardi triginta sex ducibus obtemperabant, qui sibi partiti erant quas occupaverant civitates. Ab illis autem tyrannis toto decennio spoliatas ecclesias, sacerdotes interfectos, urbes ever-
sas, populosque qui more segetum excreverant, excisos narrat Paulus Diaconus (*Lib. II, Hist. Langob. c. 17.*) Hujus interregni et veluti anarchiæ tempore, anno circiter 579 aut 580, Casinense monasterium tota Italia celeberrimum, a barbaris direptum et dirutum est.

5. Cum tot clades a Langobardis, pateretur Italia, gravioresque Romæ impenderent, Pelagius papa opportunum esse tempus liberandæ patriæ existimavit, quando tot in partes, tot in duces divisa barbaræ gentis potestas imminuta videbatur. Ea de causa non solum ad Gregorium scripsit illam quam refert Joannes Diaconus Epistolam (*Lib. I, n. 32*), ut quantocius missis, pecunia, duce peritissimo, et copiis, periclitanti Romanæ reipublicæ subveniretur; sed etiam Aunacharium episcopum Antisiodorenses, qui erat regibus Francorum a consiliis, admonuit, ut ea qua pollebat apud eos auctoritate, Ecclesiæ Romanæ et Italiæ, unde Gallis fidei lumen affulserat, suppetias ferri procuraret deterreretque pios principes quibus una cum Romanis erat fides ab omni fœdere cum Langobardis ineundo. Epistola Pelagii legitur data anno septimo imperii Tiberii, ubi necesse est ejus imperii tempus computari antequam solus imperaret. Non multo post Childebertus rex bellum cum Langobardis qui jam sæpe in Gallias irruerant, feliciter gessit, litteris Pelagii motus, ut par est credere. Quod vero spectat ad Tiberium Augustum, aliis bellis curisque distentus, parum de recuperanda Italia, aut etiam Roma conservanda cogitavit; adeo ut solis piorum, maxime vero ancillarum Dei precibus et sanctorum apostolorum protectione, tunc et postea Urbs stetisse videatur.

6. Nihil autem utilius reipublicæ Christianæ præstitit Gregorius Constantinopoli agens, quam cum nascentem Eutychii, Constantinop. patriarchæ, hæresim de impalpabili sanctorum corpore post resurrectionem, oppressit. Integram de hac quæstione concertationem refert ipse libro XIV *Moralium* a num. 72 ad 75, unde transcripta apud Joannem Diaconum legitur lib. I, c. 29. Gregorio victoria cessit; at victoriæ fructus Eutychio, qui errorem ante mortem paulo post secutam ejuravit. Gregorii doctrinam Tiberius August. calculo suo comprobavit, deliberavitque de libro Eutychii flammis abolendo. Eutychio subrogatus est invitus et reluctans Joannes, cognomento jejunator.

7. Utrum vero jam tum Gregorius cum Joanne

A decertaverit pro œcumenici titulo quem usurparat, nos latet. Testatur quidem ep. 68 libri IX Joannem, in synodo superbum hoc vocabulum usurpasse, ac Pelagium suum decessorem hujus synodi gesta irritasse, atque adhibita prius in eum *districtissima increpatione, prohibuisse ne suus diaconus* seu apocrisiarius cum Joanne procederet, hoc est in sacrorum celebratione communicaret. At quis esset ille diaconus, Gregorius, an qui ei successit Laurentius, silentio præterit. Si tamen de se loqui voluisset, quare non dixisset, sibi a Pelagio præceptum non procedere cum Joanne? alium ergo a se designare videtur.

B 8. Cum legamus apud Gregorium concertationi cum Eutychio Tiberium imperatorem interfuisse, constanterque asseverent melioris notæ chronographi et historici ipsius mortem contigisse mense Augusto anni 582, inde novum eruitur argumentum contra Baronii opinionem de monastica vita tardius a S. Gregorio suscepta, hoc est vel an. 582 vel 581, quo eum adhuc præluram gessisse contendit. Nostram chronologiam confirmat Gregorius Turon., qui scribit anno octavo Childeberti regis, Mauricium imperare cœpisse, hoc est an. 582. Nam Sigeberto patre occiso successit Childebertus an. 575 et ejus regni annus decimus quintus scilicet absolutus, teste eodem scriptore, convenit cum an. 590. Accedit venerabilis Bedæ auctoritas. Nam lib. I, c. 23, *Ecol. hist.: Anno, inquit, ab incarnatione Domini quinquagesimo octogesimo secundo, Mauricius ab Augusto quinquagesimus quartus, imperium suscipiens, uno et viginti annis tenuit; nimirum viginti annis integris et uno inchoato.* Hac ratione temporum tam inconcussis fundamentis stabilita, interrogare liceat chronologiæ Baronianæ propugnatores, qui possit intelligi Gregorium adhuc laicum et prætorem fuisse anno 581, postea monachum induisse, deinde avulsum a monasterio in quo se diu vixisse passim asserit, diaconum factum, mox Constantinopolim missum, ibique cum Eutychio patriarcha disputasse, saltem mense Aprili an. 582 quandoquidem constat, ut fatetur Baronius, Eutychii obitum, teste Eustathio, qui præsens aderat, antecessisse quatuor mensibus Tiberii imperatoris mortem, qui ut diximus, e vita migravit mense Augusto an. 582? sed de his satis. (*Cf. Greg. Turon. l. VI Hist. n. 25 et 30; 39 lib. X, n. 1.*)

D 9. Eodem tempore quo in urbe regia commorabatur Gregorius, rumor invaluit de nova hæresi, sed ut suspicatur ipse Gregorius, imaginaria de qua egit epistola 45 libri XI. Illius sectatores dicebantur *sub obtentu religionis conjugia solvere, et docere quod baptisma peccata penitus non auferat. Et si de iniquitatibus suis quis in triennium pœnitentiam ageret, postmodum ei perverse vivere liceret. Sed teste conscientia, inquit Gregorius, fateor nunquam in eis aliquid erroris, aliquid pravitatis, aliquid de his quæ contra eos dicebantur inveni. Unde et eos, opinione contempta, familiariter suscipere, et magis ab*

insequentibus defendere curabam; quo exemplo docemur quomodo cum his qui de falso dogmate gratis infamantur, sit agendum.

10. Quidquid temporis a negotiis vacabat, illud sacræ Scripturæ legendæ, piisque studiis impendebatur. Tunc (a) Leander, episcopus Hispalensis, legatione et ipse fungens apud imperatorem, auctor fuit Gregorio exponendi libri Job. Inter præstantissimos illos viros magnam necessitudinem adstrinxerant vitæ monasticæ communis utrique professio, par fere morum sanctitas, eadem studia. De legatione S. Leandri apud imperatorem pro Hermenegildo, Wisigothorum rege, in Hispania, consulendi Hispanici scriptores; et legendum caput 31 libri III Dialog. Amicissimi viri, necnon fratrum suorum precibus cedere coactus Gregorius ad reseranda tantæ profunditatis mysteria, quæ in libro Job latent sese accinxit, certus, inquit, quia impossibile esse non poterat, quod de fraternis cordibus charitas imperabat. Verum 213 de hoc opere quod Leandro nuncupavit sanctus Doctor, legere juvat quæ de ipso præfatur, et admonitionem quam eidem præmisimus.

11. Præter S. Leandrum Gregorius multos alios amicos in urbe regia sibi comparavit, in his præcipue Domitianum, Mauricii Augusti consanguineum, Melitinæ episcopum, de quo infra; Theoctistam ejusdem imperatoris sororem; Narsem patricium bellis contra Persas feliciter gestis celeberrimum, quem re non satis perspecta, Baronius eundem esse putavit, qui post multas de Gothis reportatas in Italia victorias, tam præclare gesta invitatis postea Langobardis ad Italiæ direptionem, ulciscendæ privatæ injuriæ gratia, fœdavit et deturpavit. Alios omittimus de quibus in historia pontificatus Gregorii frequens occurrit mentio. Et ut paucis absolvamus, multorum quidem familiaritatem et amicitiam, omnium vero amorem et existimationem est consecutus. At silentio præterire non possumus quod Gregorius Turonensis refert (*Lib. x, c. 1*), sanctum Diaconum, filium Mauricii Augusti (haud dubie natu majorem), ex lavacro sacro suscepisse, dum Constantinopoli adhuc moraretur: quod quantum ei fuerit perhonorificum nullus est qui non intelligat.

12. Ex hoc Gregorii historici testimonio possumus facilius statuere quo anno vir sanctissimus Romam redierit. Mauricius non prius Constantinam Tiberii Augusti filiam duxit, quam fieret imperator; sed simul et uxorem, et dotis nomine imperium accepit, anno scilicet 582, mense Augusto, ut jam supra demonstravimus. Itaque nasci ei non potius filius, nisi anno sequenti mense Aprili aut Maio. Ex iis evidenter probatur Gregorium ex urbe regia prius non discessisse. At ex epistola Pelagii ad eum scripta quam profert Joannes Diaconus, lib. I, c. 32, multo longior mora colligitur; nam data legitur hæc epistola mense octobri indict. 3, proindeque anno 584. Neque vero hoc anno Constantinopoli discessit Gre-

(a) De S. Leandro lege Annales Benedict. Mabill. lib. VI, num. 64, et Nicolaum Antonium in Bibliotheca vet. Hispan.

gorius, quia Maximianum laudata epistola revocatum, ut supra diximus, et hoc anno vel etiam sequenti Constantinopoli profectum, reditum Gregorii antecessisse manifestum est ex libro III Dialog., c. 36. Hæc quomodo stare possint cum sententia Baronii et (b) Binii satis non video, quibus placet statim postquam Mauricius renuntiatus est imperator, quod contigisse mense Aug. anno 582 jam ostendimus, Laurentium fuisse a Pelagio missum ut in aprocrisarii officio succederet.

Diuturnioris mansionis in urbe regia probationem adhuc suppeditat ingens Moralium volumen hæc in urbe a Gregorio elucubratum, cui plures anni, maxime tot inter negotia vix potuerunt sufficere. Neque vero S. Leander, neque Gregorii fratres et sodales, eum ad opus illud aggrediendum hortati essent, si Constantinopoli tam brevem moram, ut placet Baronio, fuisset facturum.

13. Jam vero de reddendo Romæ Gregorio cogitemus, et quem abeuntem comitati sumus, redeuntem prosequamur. Rediit autem magnis muneribus, nimirum sanctissimis reliquiis ditatus, scilicet brachio S. Andreæ apostoli, et capite S. Lucæ, quæ sacra pignora ab imperatore impetrata in suo Romano monasterio collocavit, ut refert Baronius (*Ad an. 586, num. 24*) ex priori pagina Vaticani cod. signati numero 153. Neque huic narrationi contrarium est quod dicit ipse Gregorius lib. IV, ep. 30, ad Constantinam Augustam, *consuetudinem non esse, ut quando sanctorum reliquiæ dantur, quidquam de corpore tangere præsumatur*; nam loquitur de Romanorum et Latinorum, non vero Græcorum more et consuetudine. Italiæ quoque reportavit ab Mauricio Augusto spem proximi auxilii, quod brevi adfuit, duce Smaragdo exarcho Longini successore. Si tamen quis contendat Smaragdum Gregorii reditum prævenisse, de re tam incerta minima pugnabo; neque enim expeditum est certo assignare quo tempore Gregorius repatriaverit. Id vero constat ejus precibus et sollicitationibus impetratum hoc subsidium. Cæterum ex epistola I Pelagii ad Eliam Aquileiensem episcopum, discimus quid Italiæ præstiterit Smaragdi adventus: gratulatur enim eum pontifex, quod, per labores atque sollicitudinem excellentissimi filii Smaragdi exarchi et chartularii sacri palatii, pacem et quietem Deus donare dignatus sit.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM. — 1. S. Gregorius monasterii sui fit abbas. — 2. Pelagius eum sibi adiutorem adhibet scribeudis epistolis. — 3. Argumentum prioris epistolæ ad Eliam scriptæ contra schisma. — 4. De secunda ad eundem Eliam epistola. — 5. De tertia. — 6. Schisma fide ejus-rant quidam episcopi. — 7. S. Gregorius libros Moralium retractat. (Ab an. 585 usque 589.)

1. Romam reversus Gregorius, in monasterii sui portum, urbis aulæque tumultum exosus, iterum se recepit, ubi abbatis officium rogantibus, imo cogentibus fratribus (c) exercuit. Quod in monasterio post

(b) In notis ad ep. Pelagii II, inter Concilia.

(c) Assumpto nuper ad Syracusanum episcopatum S. Maximiano S. Andreæ abbate.

reditum et ante suam ad pontificatum assumptionem habitaverit et præfuerit, dubitare non sinit ipse Gregorius narrans lib. iv Dialog., c. 55, infelicem Justi Andreani monachi mortem quam dicit contigisse ante triennium, hoc est paulo antequam apostolicam cathedram ascenderet. Ex hoc loco liquet hunc monachum medicinali arte imbutum, Gregorio in eodem S. Andreæ monasterio constituto, sedulo obsequi atque in assiduis ejus ægritudinibus excubare solitum. Cum Justus morti proximus deprehensus fuisset reus occultatæ pecuniæ, mox ut tantum malum Gregorio nuntiatum est, id æquanimiter ferre non valuit. Statimque violatæ regulæ monasterii vindex, quia abbas, cogitare cœpit vel quid ad purgationem morientis faceret, vel quid ad exemplum viventibus fratribus provideret. Pretioso igitur ejusdem monasterii præposito accersito, jubet ut curet a rei consortio fratres omnes recedere. Præcipit quoque 214 mortuo etsi in extremis pœnitenti stercorariam parari sepulturam, et super ejus cadaver tres occultatos aureos projici, fratribus clamantibus: *Pecunia tua tecum sit in perditione*. Tandem quia Justus piaculi pœnitens diem extremum clauserat, procurat ut Pretiosus præpositus per triginta dies continuos pro ipsius absolutione (a) sacrificium offerat. Quantum sapientissimi abbatis severitas Justo cæterisque fratribus profuerit, lege aut in laudato Dialogorum libro, aut apud Joannem Diaconum. Quæ apud eundem leguntur de largis eleemosynis a Gregorio factis dum in monasterio degeret, probant quoque eum tunc monasterio præfuisse; alioquin non præcepisset (b) vestiario, ut totidaret numismata. Postea multa refert Joannes Diaconus quæ Gregorio abbatis loco sedente contigisse testatur: qualia sunt miracula et signa quibus Deus quosdam monachos aut fugientes, aut de fuga cogitantes, aut alterius noxæ reos terruit, et ad saniolem mentem revocavit. Sed fallitur hic scriptor, quandoquidem ipsemet Gregorius scribens ad Rusticianam ep. 44 libri xi eadem commemorat, atque ea sibi narrata fuisse ab abbate et a præposito hujus monasterii. Verum quid indigemus aliunde quæsitis argumentis, cum ipse Gregorius coram synodo discrete professus sit se olim rexisse monasterium, his verbis: *Quam sit necessarium monasteriorum quieti conspicerem... anteactum nos officium, quod in regimine monasterii exhibuimus informat? (Concil. III seu Lateran. sub S. Greg.)*

2. Sancto viro in monasterii recessu otium et latebras quærenti, diu tamen iis prorsus frui non licuit, aut ab omnibus penitus ecclesiasticis negotiis ferriari. Nam ut olim Hieronymus S. Damaso papæ, Prosper S. Leoni Magno, sic ille Pelagio Juniori in scribendis epistolis adjutor fuit. Ita sensit Baronius; et sane ipsi tribuit Paulus Warnefridi lib. III de gestis Langobardorum, *satis utilem epistolam*

(a) De sacrificio pro defunctis offerri solito jam diximus in not. ad libri iv Dialog. caput 55.

(b) Sic Joannes vocat monachum vestiarii custodiæ præpositum. Porro in chronico Casinensi lib. I, c. 25, vestiarium appellatur locus ubi etiam pecunia serva-

a Pelagio papa Eliæ, Aquileiensi episcopo, missam, quam, inquit, *beatus Gregorius, cum adhuc esset, Diaconus scripsit*. Tres editæ sunt tum a Baronio (Al an. 586, num. 26), tum a Conciliorum collectoribus Pelagii II epistolæ ad Eliam et ad alios Istriæ Ecclesiæ episcopos et filios, pro trium capitulorum causa tumultuantes. Unum est trium illarum epistolarum argumentum, unus scopus, stylus plane non absimilis; proindeque idem omnium scriptor Gregorius a quo unam saltem scriptam esse Pauli constat testimonio. Adde quod his in epistolis quas Gregorius jam pontifex factus ad eosdem schismaticos scripsit, vel ad alios quos in condemnatione trium capitulorum hæere noverat; eadem pro pacis hostibus charitas ferveat, pro anxiiis et scrupulosis eadem indulgentia elucescat. Et de iis quidem postea fusius; nunc autem paucis exponendum quid tribus epistolis nomine Pelagii II scriptis potissimum contineatur.

3. In prima præfatur piissimus Pater *de viscerum suorum divisione*, nimirum de schismate Ecclesiam scindente, *se non sine gravi fletu doluisse*; ad pacem dissidentes cum lacrymis adhortatur. Vacillantibus in fide, Petri fidem indeficientem opponit; titubantibus, sedis Petri firmitatem, contra quam portæ inferi prævalere non possint. Cæterum ut omnem præscindat sese calumniandi occasionem, profitetur amplecti quæ ab apostolis eorumque successoribus tradita sunt, et in quatuor œcumenicis conciliis explanata et confirmata, maxime in synodo Chalcedonensi, cujus auctoritatem pulsari et labefactari, trium capitulorum damnatione in quinto post concilio conclamata schismatici querebantur. Si tamen hæc ad compescendum scandalum sufficere non videantur, rogat eos ut manentes in unitatis charitate eligant transmittantque aliquos e fratribus, ad proponendas et componendas pacifice quæstiones omnes. *Et parati sumus, inquit bonus ille pastor ovibus errantibus compatiens, secundum præceptionem apostolicam, et cum charitate eos suscipere, et cum humilitate ad placita satisfactionis reddere rationem; et sine aliquo impedimento, cum omni dilectione, quando reverti voluerint, voluntate sincerissima, relegare (I Petri III).*

4. Ut ad hanc epistolam responderent schismatici, scripta diversis infecta contagiis direxerunt, quibus Patrum testimonia incongrua et ad causam non pertinentia inseruerunt, ordine ita turbato, ut quod scriptum nomine alterius fuerat, alterius nominis titulo promeretur, uti observat Pelagius in ep. 2 ad Eliam ejusque symmystas, unde ipsis hæc ab Apostolo dicta tribuit: *Nescientes neque de quibus dicunt, neque de quibus affirmant (I Tim. I. 7)*. Itaque ut veris et genuinis falsa et supposititia destrueret, Pelagius curavit schismaticorum legatis ex antiquis polyptycis scrinii sanctæ sedis apostolicæ sincera synodorum acta exhiberi; ipsosque secunda sua epistola vehe-

batur. Proprie vestiarium est locus ubi vestes sacræ et vasa ad altaris ministerium aliaque pretiosa reposita custodiebantur; qui cum esset tutior, forte aliquando ad pecuniam asservandam deligebatur. Vide notam 1054 ad librum Sacram.

menter est cohortatus ad charitatem et unitatem, A
cujus scissio culpa est ita inexpiabilis, ut ne marty-
rio quidem purgetur. Postremo invitat eos ad colla-
tionem Romæ per legatos habendam; aut si locorum
obstant intervalla, rogat ut apud Ravennatem urbem
Istriæ finitimam conveniant, quo se legatos missurum
pollicetur, qui vice sui synodo intersint.

5. Irrita fuit vigilantissimi pastoris sollicitudo
curaque erga oves extra Ecclesiæ septa et pascua
vagantes. Utque suam in schismata pertinaciam tue-
rentur, pro defensione damnatorum in v synodo
trium capitulorum, apologiam evulgarunt: ad quam
refellendam Pelagius, Gregorii opera rurum usus,
tertiam scripsit epistolam, quam ipse Gregorius li-
brum appellat (*Lib. II, ep. 51*). Ex hac epistola in-
telligimus conjuratos Istriæ vicinarumque regionum
episcopos, eo insanis profectos, ut summo pontifici
tam præclara humilitatis et charitatis exempla præ-
benti, *deliberata judicii sententia imperarent*, a trium
capitulorum damnatione resilire. De hac perduellione
gemit Pelagius, doletque oves extra caulas, leonis
rugientis morsibus patere, palmites a vite rescisos
exsicari et ad combustionem præparari, operarios
extra vineam laborantes et desudantes mercede ca-
rere; novo diluvio mundum obruente, vesanos homi-
nes arcam fugere. Ut autem satisfaciat omnibus quæ
obtruderant schismatici, primum singillatim expen-
dit ea quibus abutebantur S. Leonis papæ pro con-
cilio Chalcedonensi testimonia, quæ soli fidei defi-
nitioni favere ostendit; at de ea non agi sed de
personis, ut etiam in superiori epistola luculenter
probatum est, contendit. Deinde nodum solvit quem
ex Vigilii papæ aliorumque Latinorum episcoporum
reluctantia adstringebant; qui scilicet prius damna-
tioni trium capitulorum 215 consentire constan-
tissime recusarant. Ait nimirum Latinos linguæ
Græcæ minus peritos, errores in Theodoriti, Theo-
dori et Ibæ scriptis latentes statim non potuisse de-
tegere; quibus tandem cognitis eorum condemna-
tioni ultro subscripserunt; et prius acta retractarunt.
Cæterum mirum non esse Petri successorem, in sen-
tentia variasse, cum ipse Petrus qui prius restitit ne
ad fidem gentes sancta Ecclesia sine circumcissione re-
ciperet, postea Paulo reprehendenti cessit, et obsti-
tit ne jugum Mosaicæ legis gentilibus imponeretur.
Denique Pelagius multa ex Theodori Mopsuesteni
scriptis profert in Christum impilesima, multa quo-
que ex Ibæ epistola, quibus palam fit quanta perti-
nacia Nestorio adhæserit, et in S. Cyrillum impii
Nestorii adversarium exarserit; unde manifestum
est eorum scripta vel hæretica, vel hæresi faventia,
non immerito fuisse damnata. Ad Theodoritum quod
spectat, hæc ait Pelagius: *Neque Theodoriti omnia
scripta damnamus, sed sola quæ contra duodecim
Cyrilli capitula, sola quæ contra rectam fidem aliquando
scripsisse monstratur, quæ tamen et ipse damnasse
cognoscitur.*

(a) Cum hic legis Januarium esse anni undecimum mensem, intellige Gregorium Turon. annum non in-
choasse a Januario, sed a Martio.

Digna sane est hæc epistola, quæ ex integro lega-
tur. Nemo autem legens, nisi in S. Gregorii scriptis
peregrinus, dubitare poterit, an sit ipsius fetus;
quippe sapit Gregorianam phrasim, et explicandæ
sacrae Scripturæ methodum. Idem sit de duabus aliis
criterium. Hinc eas hoc loco inserendas, aliqua sal-
tem ex parte judicavimus.

6. His armis cum expugnari non potuissent schi-
smatici pertinaces, *Smaragdus patricius, veniens de
Ravenna in Gradum, per semetipsum e basilica ex-
trahens Severum, Aquileiensem seu Gradensem epi-
scopum, Ravennam cum injuria duxit, cum aliis tribus
episcopis* (Verba sunt Pauli Warnefridi in historia
Langobardorum); *quibus comminans exsilia, atque
violentiam inferens, communicare compulit Joanni
Ravennati... Exacto vero anno ex Ravenna Gradum
reversi sunt, quibus nec plebs communicare voluit, nec
cæteri episcopi eos susceperunt. Severum incorporatum
fuisse in unitatem Ecclesiæ quam postea deseruit
testatur S. Gregorius lib. I, ep. 16, ad eundem
scripta.*

7. Eo tempore cum paulo liberiori otio frueretur,
suam in Job expositionem ad limam revocavit, *nulla
augens, pauca subtrahens*, ut ipse ait in prævia ad
illos libros epistola, ubi lege cætera, quæ in hac
veluti secunda Moralium editione præstitit. Sed
amicam illam quietem turbavit pestis gravissima
quæ Romam Italiamque devastavit, et Pelagium
summum pontificem interemit; cuius loco Gregorius
electus est. De his nunc morosius est agendum.

CAPUT VII.

C ARGUMENTUM. — 1. Tiberis exundatio. — 2. Mala inde
subsecuta. In his pestis. Pelagio peste sublato, Grego-
rius in ejus locum eligitur. Petitur imperatoris consen-
sus. — 3. Jure an injuria. — 4. Num ad consensum im-
petrandum soluta pecunia. — 5. Acrius desævit pestis.
Gregorius Romanos ad pœnitentiam hortatur. — 6. In-
dicit publicas supplicationes. — 7. Qua auctoritate. —
8. Fugit et latebras quærit. Indicio columnæ fulgidæ
agnoscitur. (An. 589 et 590.)

1. Anno octogesimo nono supra quingentesimum,
mense nono seu Novembris *tanta inundatione Tiberis
fluvius urbem Romam obtexit, ut ædes antiquæ dirue-
rentur; horrea etiam Ecclesiæ subversa sint, in quibus
nonnulla millia modiorum tritici periere*, inquit pri-
mus rerum Francicarum scriptor (*Greg. Turon. lib.
x, c. 1*); observatque id contigisse anno xvi Childe-
bertis regis; quod de anno hoc non inchoato, sed
completo intelligendum est. Nam eodem Gregorio
historico teste, medio mense (a) undecimo sequenti,
hoc est Januario, Pelagius papa peste percussus est.
*Et quia Ecclesia Dei absque rectore esse non poterat,
Gregorium diaconum plebs omnis elegit.* Gregorium
ordinatum esse mense Septembri anni 590 nemo dif-
fitetur. At si decimo quarto anno Childeberti tantum
inchoato, Pelagius peste correptus interiisset, hoc
est anno 588, per viginti menses vacasset sedes Ro-
mana, scilicet a Januario anni 588 usque ad ordina-
tionem S. Gregorii mense Septembri an. 590; tam-

diu autem Romam, imo totam Ecclesiam sine pastore tunc fuisse nullus ex historiæ scriptoribus litteris consignavit. Itaque inundatio de qua Gregorius Turonensis accidit mense Novembri an. 589, Januario sequenti pestilentia Pelagium papam abstulit. Paulo post electus est Gregorius in summum pontificem. Verum cum reluctaretur exspectandusque foret imperatoris consensus, ejus ordinatio citius quam ineunte mense Septembri proximo non potuit impleri. His certis terminis deficienda fuit et stabilienda chronologia, antequam cætera quæ vel præcesserunt Gregorii electionem, vel subsequuta sunt, prosequeremur.

Inundationis Tiberis meminit ipse Gregorius lib. III Dialog. cap. 19 his verbis: *Ante hoc fere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est, tantum crescens ut ejus unda super muros Urbis influeret, atque inde jam maximas regiones occuparet, apud Veronensem urbem fluvius Athesis excrescens, ad beati Zenonis martyris atque pontificis ecclesiam venit.* Hæc magis ac magis confirmant stabilitam a nobis chronologiam. Gregorius enim scripsit Dialogos an. 593, qui erat fere quintus, hoc est quintus inchoatus ab anno 589. Tiberis inflatio jam antea Romæ non semel exitialis fuerat, videratque suis temporibus Horatius:

Tiberim retortis
Littore Etrusco violenter undis
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Vestæ. (Lib. I, od. 2.)

Inter maximas autem Urbis et orbis clades hujus fluminis exundatio censebatur. Unde Tertullianus 216 Apologetici c. 40: *Si Tiberis, inquit, ascendit ad mænia, si Nilus non ascendit in arva; si cælum stetit, si terra movit; si fames, si lues: statim Christianos ad leonem; quasi tot calamitatum suis flagitiis provocatores et auctores.*

2. Quanta mala intulerit hæc Tiberis prope immensa effusio, narrat Gregorius Francicus his verbis: *Multitudo etiam serpentium cum magno dracone in modum trabis validæ, per hujus fluvii alveum in mare descendit: sed suffocatæ bestię inter salsos maris turbidi fluctus littori ejectæ sunt. Subsecuta est de vestigio clades quam inguinarum vccant.* Primus omnium hoc flagello percussus interiit Pelagius papa, eodem Gregorio teste, juxta illud quod in Ezechiele propheta legitur: *A sanctuario meo incipite.* Mox subsequuta est magna populi strages. In tanta ergo calamitate populus Romanus ad Gregorium confugit, eumque in summum pontificem elegit. *At ille hunc apicem attentius fugere tentans, ne quod prius abjecerat, rursus ei in sæculo de adepto honore jactantia quædam subreperet,* Mauricium Augustum, cujus filium ex sacro fonte susceperat, confestim supplicibus litteris oravit, ut consensum eligenti populo sequere ad episcopatum deposcenti denegaret. Scripsisse quoque ad Joannem, Constantinopolitanum patriar-

(a) Aliqui legunt apud Greg. Turon., *Præfectus urbis germanus, ejus, etc., minime rati referendum esse ejus ad germanus.* S. Gregorium fratrem seu germanum habuisse jam supra ostendimus, c. 1, num. 5.

cham, ut imperatori, apud quem gratia plurimum pollebat, rescindendæ hujus electionis suasor et auctor esset, conjicitur ex epistola 4 libri I, in quo cum ipso exostulat, quod ne ad episcopatum eveheretur minime obstiterit. Sed præfectus urbis Romæ, (a) germanus ejus, præoccupato nuntio, misit ad imperatorem solemne electionis decretum. Mauricius Deo gratias agens, quod diaconus sibi amicitia conjunctissimus, ad tanti honoris culmen populi suffragiis fuisset vocatus, dato ex more præcepto jussit eum institui et ordinari. Hæc ex Gregorio historico excerpta, quæ ipse ab oculato teste, Turonensis Ecclesiæ diacono (quippe qui tunc Romæ ageret), didicerat. Inter optimates qui ad electionem Gregorii suis suffragiis et fortasse consiliis auctoritateque plurimum contulerunt, præcipuam laudem meruerunt Joannes, exconsul et quæstor, vir Patriciæ nobilitatis, necnon Philippus, excubitorum comes, de quibus eam ob rem queritur epistolis 31 et 32 libri I.

Gregorium solummodo diaconum fuisse cum ad pontificatum evectus est, ex hoc alterius Gregorii testimonio liquet. Neque vero legimuseum (b) presbyteratu donatum, antequam in pontificem ungeretur et consecraretur; quod hodiernis quidem moribus adversari haud diffitemur; sed non ita fortasse antiquis.

3. Nonnullorum quoque mentem haud dubie pulsabit, quod narrat laudatus scriptor, de petito et expectato imperatoris consensu, antequam Gregorius electus ordinaretur. Sed a regum Gothorum Italiam obtinentium saltem temporibus usurpatum erat, ut electus papa non sederet nisi accedente prius principis confirmatione. Huic juri vel injuriæ quæsitus hic color, quod cum summi pontificis electio, non solum ad clerum, sed etiam ad senatum populumque Romanum tunc spectaret, citra auctoritatem imperatoris aut principis, qui senatus populique caput erat, stare non deberet. Neque vero Gregorius, qui sacrum (c) sibi ministerium ab imperatore commissum agnoscit (Lib. I, ep. 5), hunc morem usquam dammare visus est, aut improbasse. Nam quod affert Baronius ut displicuisse sanctissimo pontifici morem hunc ostendat, id ex spurio vel saltem dubio commentarii in (d) Psalmos Pœnitentiales loco deprompsit. Restituto in Occidente imperio, Carolus Magnus ejusque posteri, hoc jure confirmandi summi pontificis, nullo repugnante, potiti sunt, ut ex Anastasio, Ecclesiæ Romanæ bibliothecario et ex aliis passim non iniquis erga sedem apostolicam scriptoribus constat.

4. Idem (e) eminentissimus cardinalis existimat Mauricii consensum in Gregorii electionem soluta pecunia comparatum fuisse; quod nescio an in hujus aut inferioris ævi scripto aliquo legatur. Querela

(b) Lege notas ad ep. 34 lib. x, nota d.
(c) Qui virtutis ministerium infirmo commisit.
(d) Vide censuram de hoc Commentario tom. III, II parte, col. 463.
(e) Ad an. 590, num. 5.

enim de sponsa Christi captiva facta et tributo subdita, quæ profertur ex commentario in Psalmos pœnitentiales neque id significat, neque extra suspicionem interpolationis et suppositionis est. Non me fugit Athalaricum Arianum aliquando imperasse tria solidorum millia pro confirmatione apostolici pontificis, et duo millia pro confirmanda aliorum patriarcharum, hoc est metropolitanorum electione; sed catholicos principes, liberata a Gothis Italia, idem exegisse, aut Gregorium ab hujusmodi simoniaca pecuniæ pensatione non abhorruisse nusquam sibi persuadere poterit, qui legerit ejus epistolas quamplurimas contra simoniacam hæresim scriptas. Præterea rex Arianus pecuniam persolvi non jubet, nisi cum de electione aut ordinatione præsulorum, ad palatium producta fuerit altercatio populorum. (a) At in electione Gregorii mirus fuit populorum consensus. Adde insuper obscurum esse locum hunc ex rescripto ad Joannem papam quæsitus, quandoquidem in eo rex contra simoniacos, sive qui dant, sive qui accipiunt, saluberrima promulgat decreta. (Cf. *Cassiodor. l. ix, ep. 15.*)

5. Interea dum expectaretur Augusti responsio et assensus, in dies augebatur pestilentia, Romaque continuis funeribus devastabatur. Ab hac lue immune non fuit S. Andreæ cœnobium; tuncque enituit maxime fratrum omnium sollicitudo et charitas erga Theodorum adolescentem hoc morbo correptum, et ad extrema perductum; quem eorum orationibus a duplici morte animæ scilicet ac corporis liberatum refert Gregorius tum homil. 19 et 38 in Evangelia, tum lib. iv Dialog. cap. 38.

Aberat tunc a monasterio sanctus Pater, procurandis afflictæ civitati solatiis totus incumbens. Ut autem pene jam despondentes animum Romanos spe in Deum erigeret, atque ad pœnitentiam tot inter flagella vel invitos provocaret, concionem ad populum habuit, dignam sane quam litteris consignaverit Gregorius Turonensis. Ejusdem meminerunt Paulus et Joannes diaconi, necnon alii quamplurimi. In prioribus editis legitur habita indictione sexta, cujus loco potius legendum, *indictione viij*. Constat enim Gregorium incipiente indictione nona fuisse ordinatum. Erroris causa fuit, quod hæc oratio libro Epistolarum olim xi, nunc xiii, fuerit præmissa, cujus videlicet libri indictio est sexta. (b) Nec minus mendose assignatur dies quarta Kalend. Septembris.

6. Post concionem S. Gregorius publicas supplicationes seu litanias indixit, præcepitque ut convenientes ad septem designatas in totidem Urbis regionibus basilicas, omnes clerici, monachi, sacræ virgines, infantes, laici, viduæ, conjugatæ, inde cum singula-

rum regionum presbyteris, ad sanctæ Dei Genitricis basilicam ex conducto cum precibus et lacrymis procederent. Insuper congregatis Clericorum catervis, præcepit psallere per triduum. *Hora igitur tertia* (nostro more nona) *veniebant omnes chori psallentium ad Ecclesiam, clamantes per plateas, Kyrie eleison.* Ipso autem supplicationis tempore intra unius horæ spatium octoginta homines spiritum exhalarunt. Hæc Gregorius Turonum episcopus, ex sui diaconi qui tunc Romæ erat haud dubia relatione memoriæ prodidit, cui subscripsit Paulus Diaconus (*Lib. iii de Gestis Lang. c. 25*). Joannes Diaconus vero et alii non parum discrepant ab aliis scriptoribus sive in recensendo personarum ordine, sive in assignandis basilicis. Nam Joannes Diaconus assignat pro litania clericorum ecclesiam S. Joannis, consentitque charta de litanis quæ nunc legitur in appendice Epistolarum: Gregorius Tur. vero, basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani. Hoc tamen dissidium componi potest si dicamus non semel indictas fuisse supplicationes illas; et in his quidem servatum ordinem a Gregorio Turonico relatum, in aliis alterum a Joanne assignatum; quod ex ritualibus libris potest confirmari, si Emin. Annalium Eccl. parenti fides sit. *Habent, inquit Baronius (Ad an. 590, num. 18), rituales libri ultimis litanis esse processum ad basilicam apostolorum principis, atque ab Gregorio sanctam imaginem (e) Deiparæ magna veneratione delatam.* Tunc ferunt prope molem Hadriani Tiberi adjacentem visum esse angelum, in signum reconciliati Numinis, *nudatum gladium in vaginam reponere, eoque symbolo morbum cessasse significare voluisse.* De supplicationibus sæpius habitis, et ultimo loco factis in basilica S. Petri contendere minime volumus, etsi de multiplo, aut etiam duplici processione tempore pestis habita scriptores omnes sileant. At quæ narrantur de viso angelo et sedata peste dubiæ videntur fidei. Si enim id contigit, quonam pacto Gregorius Turon. id a suo diacono non accepit? Si vero ipsum audierit tanta miracula referentem, quomodo ab ipsis commemorandis abstinuit, qui aliquando levissima nec ita certa referre delectatur? Altum est quoque de istis Bedæ, Pauli, et Joannis silentium. Pestilentiam tamen quievissse Paulus et Joannes, qui res a Gregorio gestas accuratius prosecuti sunt, non obscure testantur; sed brevi recruidisse postea ostendemus. Cum de supplicationibus iterum aut sæpius tempore pestis habitis, scriptores omnes sileant; feliciter fortasse dissidentes scriptores ad concordiam revocabuntur, dicendo unius ejusdemque litanie ordinem varie indictum ac præscriptum. Nempe cum prius assignatæ fuissent hæ et illæ basilicæ quo varii convenirent ordines, aliæ postea mutato consilio delectæ

(a) Eodem sensu debet intelligi Justiniani jussio de qua Baronius ad an. 594, num. 1 et 2, et quod legitur apud Anastasium Biblioth. in Agathone: *Hic suscepit divalem jussionem* (imperatoris constitutionem) *per quam relevata est quantitas quæ solita erat dari pro ordinatione pontificis facienda, sic tamen, ut si post ejus transitum contingerit electionem fieri, non debeat ordinari qui electus fuerit, nisi prius decretum*

generale introducatur in regiam urbem secundum antiquam consuetudinem. Tom. VI Concil. in Agath. pag. 574. Cæterum ista pecunia persolutio potius videtur populis eligentibus imperata, ut jus eligendi conservarent, quam electis pontificibus.

(b) Lege notam qua ista priorum editorum errata castigavimus tom. I, col. 1663.

(c) Quam dicunt a S. Luca factam.

sunt, vel quod ampliores, vel quod propiores forent, vel quod in regionibus ubi sitæ erant ecclesiæ illæ pestis minus grassaretur. Nimirum cavendum erat a locis in quibus acrius morbus desæviebat. Itaque juxta opinionem hanc quam ultro fateor nullibi legisse me, tum Ecclesia S. Joannis, tum sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani designatæ sunt, quo conveniret litania clericorum, et unde postea procederet (idem de cæteris in quibus discrimen est, dicendum), sed ad alterutram tantum convenere clerici.

Ab illis supplicationibus originem traxisse videntur (a) litanie quæ dicuntur majores, et in festo S. Marci quotannis celebrantur, cum illæ quæ in triduo ante Ascensionem Domini fiunt, dicantur minores.

7. Quæri potest quo nomine quave auctoritate Gregorius adhuc diaconus tantum, electus quidem ad pontificatum, ad nondum ordinatus, Ecclesiæ Romanæ gubernationem, quodam modo præoccupavit, omnia quæ superius retulimus decernendo. Eum quidem jam presbyterum factum fuisse putant nonnulli, quos inter eminent Baronius, propter illa de eo Gregorii Turonensis dicta: *Sed non destitit sacerdos tantus prædicare populo*, etc. At vero sacerdotis nomine non solebant veteres designare presbyterum. Itaque Turonensis episcopus nostrum Gregorium hic non alia ratione sacerdotem appellat, quam quod esset ad summum electus sacerdotium; unde paulo post non obscure innuit eum adhuc in diaconatus gradu positum. Neque vero presbyteratus ordo jus ipsi contulisset exercendæ in Romanam Ecclesiam potestatis. Subodoramur ergo Gregorium tanquam electum pontificem, vacantis sedis administrationem nactum esse cum aliis Ecclesiæ Romanæ vicariis; idque conjicimus ex epistola cleri Romani ad Scotos reddita, cum mortuo Severino papa sedes apostolica vacaret anno circiter 640. Illa enim epistola scripta legitur nomine *Hilarii, archipresbyteri et servantis locum*, scilicet, ut auguror, vicarii, *sanctæ sedis apostolicæ; Joannis, diaconi et in Dei nomine electi*, qui fuit Joannes IV; *Joannis, primicerii et servantis locum apostolicæ sedis; et Joannis, servi Dei, consilarii ejusdem sedis apostolicæ*. Quod monumentum exhibet venerab. Beda lib. II Hist., c. 29; unde addiscere licet, quibus demandata foret Ecclesiæ Romanæ administratio, donec qui electus erat pontifex consecraretur.

8. De concivium suorum salute sollicitus Gregorius, pene sui oblitus fuerat, et propositum fugiendæ pontificiæ dignitatis intermiserat. Securus forsân dormiebat, quod Mauricius imperatorem suis supplicibus litteris permotum electioni factæ non consensurum speraret. Ut vero accepit interceptam fuisse suam ad Augustum epistolam et aliam delatam qua præfectus Urbis eum de electione unanimi consensu facta, et de incredibili populi totius erga

electum studio, certiores faciebat, sibi maxime timendum ratus, de fuga quamprimum cogitavit. Formidabat enim celsum quidem, at arduum locum, *Et sic metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicuti avari divites solent perituras divitias custodire*, ut ejusdem Gregorii (Lib. III, Dialog. c. 14) verba usurpem. Verum cum latibula fugæ præpararet, capitur, trahitur, et ad beati apostoli Petri basilicam deducitur, ibique ad pontificalis gratiæ officium consecratus, papa Urbi datus est. Hæc Gregorius Turon. cujus ultima verba exscripsit Paulus Diaconus. Addit vero Gregorium, cum ad portas Urbis sollicite excubaretur, ne evaderet, a negotiatoribus impetrasse ut in cratera occultatus educeretur extra Urbem; sicque per triduum delituisse, sed tertia nocte indicio fulgidæ columnæ fuisse detectum et comprehensum. Missa facio cætera quæ tum obtigerunt, mira quidem et stupenda, quia apud Paulum leguntur. Joannes Diaconus in omnibus fere Paulum secutus, nullius tamen alius signi meminit, quam columnæ fulgidæ. Ipse Gregorius miracula tunc facta, etsi premere silentio, præ modestia et animi demissione (quæ ambæ virtutes in ipso præsertim enituerunt, plurimum optasset, dissimulare tamen omnino non potuit, scribens ad Natalem, Salonitanum episcopum: *Conscientiam nostram indicamus, ipsius honoris onera me ægro animo suscepisse. Sed quia divinis judiciis non poteram resultare*, etc. (Lib. I, ep. 21). Et ad Cyriacum, Constantinopolitanum patriarcham: *Ego quoque qui indignus ad locum regiminis veni, infirmitatis meæ conscius, secretiora loca petere aliquando decreveram; sed superna mihi judicia adversari conspiciens, jugo Conditoris subdidi cervicem cordis*. (Lib. VII, ep. 4.) Fugæ latebrarumque suarum meminit quoque initio libri Regulæ Pastoralis. Ita Gregorius vocantis, melius dixerim, cogentis Dei signis, potius quam hominum votis obtemperans, accedente imperatoris consensu et gratulatione, ordinatus est die 3 Septembris an. 590, in ipso indictionis nonæ principio, quæ dies in tabulis ecclesiasticis consignata, olim fuit celeberrima. Cum enim sanctissimi Pontificis natalis incidat in diem 12 Martii, quo tempore propter Quadragesimam nullæ antiquitus erant Sanctorum solemnes feriæ, anniversaria ejus ordinationis dies, ipsius memoriæ celebrandæ fuit consecrata.

Nunc vero paululum subsistamus, et admirati pene invictam Gregorii in fugiendo pontificatu pertinaciam, doleamus Ecclesiæ vicem, cujus dignitates et summa sacerdotia invadunt plerique ambitiosi, ea vel natalium suorum splendori, vel consanguineorum bellicæ fortitudini, vel suis in aula obsequiis assiduisque precibus et excubationibus debita existimantes. Tantum e Gallia malum magna jam ex parte depulit Rex Christianissimus Ludovicus XIV, cujus exemplo utinam obsequantur omnes quorum interest: *Et tamen nomen Christi etiam per lucrorum sectatores suæ gloriæ*

(a) De Litanis consulendæ notæ ad librum Sacramentorum.

retinet potestatem. Et fiunt in talibus causis ministri mercenarii, sicut naves onerariæ..... quarum rectores potius eorum quos ducunt pecuniis inhiant, quam salutem: et tamen mare sæculi hujus necessarios habet hujusmodi transvectores. (Vide Arnald. de Bonavalle lib. de Card. Christi oper., c. de Baptis. Christi.)

LIBER SECUNDUS.

Quatuor priores pontificatus S. Gregorii annos complectens.

CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM. — 1. S. Gregorius ordinatur, et fidei symbolum emittit. — 2. Eiusdem synodica epistola ad patriarchas. — 3. De ipsius inscriptione. — 4. Cur dicta synodica. — 5. Gratulantibus de suscepto pontificatu quam humiliter rescripserit. — 6. Aliæ præter animi demissionem, detrectandi episcopatus causæ, gravissima Ecclesiæ mala. — 7. Ea magna ex parte sustulit. — 8. Ejus hoc in opere adjutores. Joannes CP. — 9. Eulogius Alexandrinus. — 10. Anastasius Antiochenus. — 11. Joan. Jerosolymitanus. — 12. Domitianus, Arabiæ metropol. — 13. Dominicus Carthag. — 14. S. Leander in Hispania. — 15. Virgilius Arelat., Syagrius, etc., in Galliis. (An. 590 et 591.)

1. (a) Consecrandus de more Gregorius, ad Confessionem S. Petri apostolorum principis ductus est (hoc nomine intelligitur apud veteres ejus sepulture locus), ubi fidem orthodoxam exposuit, quam intra paucos articulos complexus est. Illud autem symbolum exhibent Registri Epistolarum codices fere omnes manu exarati, vel in capite vel ad calcem, legiturque apud Joannem Diaconum lib. II, c. 2: idcirco ipsum tanquam genuinum S. Gregorii fetum epistolis subjiciendum duximus.

2. Ut etiam, receptæ jamdudum (b) consuetudini morem gereret, synodicam epistolam scripsit ad omnes patriarchas, in qua suscipere ac venerari proficitur quatuor concilia, Nicænum, Constantinopolitanum primum, Ephesinum, et Chalcedonense, sicut sancti Evangelii quatuor libros (Lib. I, ep. 4). In eadem epistola synodica, ea qua par erat veneratione, Gregorius amplectitur quintum concilium, in quo epistola quæ lbæ dicitur, erroris plena reprobatur; Theodorus personam Mediatoris Dei et hominum, in duabus **ΘΙΘ** substantiis separans, ad impietatis perfidiam cecidisse convincitur; scripta quoque Theodoriti, per quæ beati Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementiæ prolata refutantur. Subdit: Cunctas vero quas præfata veneranda concilia personas respuunt, respuo (Ibid. ep. 25). Tandem quoslibet aliter sentientes anathemate ferit. In alia rursus epistola (Lib. III, ep. 10), quatuor universalis Ecclesiæ synodis cum totidem libris Evangeliorum collatis summam supremamque tribuit auctoritatem.

3. In hujus epistolæ synodicæ ad patriarchas inscriptione primum omnium occurrit Joannis Constantinopolitani nomen, quod a Gregorianarum epistolarum collectoribus factum, non ab ipso Gregorio jure censet Baronius (Ad an. 591). Singulis enim patriarchis singula misit illius epistolæ exemplaria, in quibus

(a) Hujus ordinationis dies in tabulis ecclesiasticis consignatur; estque tertia Septembris.

(b) Hujus consuetudinis meminit Gregorius lib. IX, ep. 62: Hinc est, inquit, ut quotiens in quatuor præcipuis sedibus, antistites ordinantur, synodales sibi

solum nomen patriarchæ ad quem unumquodque mittebatur erat inscriptum. Neque enim exemplum quod ad Joannem delatum est, aliud quam Joannis ipsius nomen præferbat. (c) Hinc legitur *Frater charissime*, non *Fratres charissimi*. Nostram sententiam confirmat, quod subjunctum fuerit, *a paribus*, post patriarcharum nomina, ut in notis observavimus. Nihil tamen minus jam consentientibus aliis patriarchis, Constantinopolitanus primum locum post Romanum pontificem obtinebat.

B Tunc duo erant Antiocheni patriarchæ; nam (d) Anastasio, ex hac sede pulso, Gregorius subrogatus fuerat; quo cum injuria magis quam jure factum fuisset, aliundeque Anastasius præcipua laude pietatis et doctrinæ inter Orientalis Ecclesiæ antistites fulgeret; noluit sanctus pontifex pro exauctorato eum habere, sed ad ipsum sicut ad cæteros patriarchas synodicam transmisit. Jamque ad ejusdem litteras de suscepto summo pontificatu gratulatorias responderat. Sed quia Gregorius ei successor datus, pro legitimo pastore in universa Orientis Ecclesia, nemine reluctantem agnoscebatur, vir alioquin ob sanctissimos mores, episcopatu dignus, eum præterire insalutatum non debuit novus papa, ne pacem turbaret.

C 4. Synodica vel synodalis dicta est prælaudata epistola. Simul ac enim quis creatus erat Romanus pontifex, collectis vicinis episcopis, synodum habebat, in qua se fidei catholicæ assertorem profitebatur; ex eaque synodo epistola synodica transmitti solebat ad absentes universi orbis episcopos, potissimum vero ad præcipuarum ecclesiarum patriarchas. Hujus sane consuetudinis exempla in antiquis Ecclesiæ monumentis passim sunt obvia. Porro fidei suæ confessionem recens assumptus ad pontificatum mittebat, non solum ut se orthodoxum probaret, sed etiam ut sub quæ fide vivendum esset secundum statuta patrum, sibi subditos doceret. Hac etiam in epistola, primariis Orientalis Ecclesiæ episcopis, ipse primus pastor Gregorius, voluit absolutissimam recte regendi et pascendi Christi gregis formam præbere: ad illos enim fusissime ac doctissime scribit de munere pastoralis; adeo ut in ea epistola suo de Regula Pastoralis aureo plane libro prælusisse videatur. Verum nihil magis elucet in ea, quam stupenda viri sanctissimi humilitas, imparem se episcopali curæ ex animo profitentis. (Cf. ep. 2 Gelasii I, tom. nostro LIX.)

invicem epistolas mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis generalibus synodis custodire fateantur.

(c) Vide notam u ad hanc epistolam.

(d) De illo consule notas ad ep. 7 lib. I.

5. Eandem animi demissionem testatam reliquit in plurimis quas paulo post susceptum pontificatum rescripsit epistolis. Quippe statim ac fama de ejus ad summum pontificatum assumptione percubuit, illustres viri quamplurimi, maxime qui in urbe regia ejus modestiæ, sapientiæ, pietatis, cæterarumque virtutum testes et conscii fuerant, eum amicis et gratulatoriis litteris compellavere, quibus potius lacrymas et gemitus quam verba, rescribendo reddidit et rependit. Legendæ sunt præ cæteris tertia cum quatuor sequentibus, vigesima prima, et quadragesima tertia lib. 1, in quibus vehementissime dolet imposita sibi immerito et impari episcopatus pondera: *Tanto, inquit Narsetem patricium alloquens, me percussum mærore agnoscite, ut vix loqui sufficiam; oculos enim mentis meæ doloris tenebræ obsident. Triste est quidquid aspicitur, etc.* Quia vero suas lacrymas, etsi juges, ad deplorandam mutatam sortem, minime sufficere putabat, familiaribus suis pro amicitia tessera, fletus ea de re suspiriaque imperabat.

Joannes exconsul non parum contulerat tum ad Gregorii electionem, ut jam monuimus, tum ad hujus lectionis confirmationem; idcirco in illum amice ex-candescere videtur. Sed nullibi magis prodit dolorem de amissa vitæ monasticæ tranquillitate, et suscepta pastoralis cura, quam hom. 11 in Ezechielem. Unde non immerito Joannes Diaconus nonnullorum ex Langobardis vesaniam exagitat, quos non pudebat affirmare Gregorium appetisse magis pontificatum quam fugisse (*Vide Lib. 1, ep. 31*).

6. Quid causæ esset cur a pontificatu tantum abhorreret sanctus vir, præter singularem animi demissionem et vitæ solitariæ amorem, hic investigare operæ pretium videtur. Tunc Roma, totaque Italia cruentissimo Langobardorum bello premebatur, cui accesserunt fide comites famæ et pestilentia. Verum gravioribus adhuc malis Ecclesia laborabat. De his dolens ita scribit ad amicum Leandrum.

Respondere epistolis vestris tota intentione voluissem, nisi pastoralis curæ ita me labor attereret, ut mihi magis flere libeat quam aliquid dicere. Quod vestra quoque reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilantè intelligit, quando ei negligentè loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatior, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepti, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a tergo tempestas insequitur. Interque hæc omnia turbatus cogor modo in ipsam clavum adversitatem dirigere, modo curvato navis latere, minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod negligente me crescit sentina vitiorum, et tempestale fortiter obviantè, jam-jamque putridæ naufragium tabulæ sonant. (*Lib. 1, ep. 43.*)

Certe si fluctibus obrui potuisset Petri navis, ex sævientibus tunc procellis nunquam emersisset.

A Quippe Langorbardi aut (a) idololatriæ addicti, aut impietatis Arianæ sectatores, Romæ totius Christianæ religionis arci imminebant; parumque abfuit quin expugnarent. Nuper Autharis, ipsorum rex Arianus, liberos eorum in fide catholica baptizari prohibuerat, orthodoxisque sese infensissimum ostendebat (*Lib. 1, ep. 17*). Fervebat furebatque in Istria et in finitimis provinciis schisma-pro tribus capitulis excitatum. In Hispania et Gallia Narbonensi Wisigothi Arianam hæresim ad hæc usque tempora disseminarant et propagarant. Qui Britanniam invaserant Angli, adhuc idolorum cultui mancipati, Christi nomen ignorabant. Pergebant Donatistæ Africanam Ecclesiam scindere vexareque jam pene tribus a sæculis. Fœda erat Orientalis Ecclesiæ facies, propter grassantes ubique Nestorii aut Eutychetis errores, quorum plurimi surculi pullularant. His accensebantur Agnoitæ, qui non ita pridem apud Alexandriam fuerant exorti. In Galliis, quæ catholicæ fidei semel receptæ tenacius inhæserant, variæ morum irrepserant corruptelæ, ipsamque disciplinam ecclesiasticam labefactarant, maxime simoniaca hæresis (sic appellat S. Gregorius) et Neophytorum, hoc est ad ejusdem mentem, laicorum immature præcipitesque ad sacerdotium promotiones.

7. Tot malis mederi Gregorio incumbere, cui cum summo pontificatu Ecclesiarum omnium sollicitudo fuerat demandata. Sed ad tantæ molis opus imparem se præ humilitate judicans, maxime infirma semper attritaque valetudine, magna animi anxietate laborabat. Verum adiutorem expertus est Deum, cui vocanti obsecutus fuerat; ejusque ope qui se servum inutilem existimabat et dictitabat, schismaticos Italiam turbantes coercuit, Langobardos ad fidem catholicam perduxit, Gothos Ecclesiæ reconciliavit, Anglos Christianis præceptis imbuit et sacro lavacro tinxit, repressit Donatistas in Africa tumultuantes, Agnoitas aliosque in Oriente hæreticos debellavit, varios ubique succrescentes contra fidem aut pios mores extirpavit errores, tot denique tantaque intra paucorum annorum spatium præstitit ut jure omnium gentium consensu Magni cognomen sit consecutus. Præcipuos autem quos habuit laboris socios et adiutores, qui scilicet majoribus tunc præerant Ecclesiis, recenseamus.

8. Joannes, propter miram abstinentiam dictus Jejunator, ob insignes virtutes ad Constantinopolitanam sedem, quæ secundum post Romanam locum jam sibi vendicabat, mortuo Eutychio assumptus fuerat, ut supra diximus. At usurpato in synodo CP. œcumenici patriarchæ titulo, quem deponere nunquam consensit, Pelagium papam et postea S. Gregorium in se concitavit. De illo deinceps frequenter acturi sumus. Eum summis laudibus efferunt scriptores Græci, propter doctrinam, pietatem, singularemque in pauperes, cum sibimet foret parcissimus, liberalitatem et munificentiam. Diem clausit extremum an. 596, et a Græcis in Sanctorum catalo-

(a) De stolidâ illorum idololatria, in capræ capitis adoratione vide lib. III Dialog. c. 28.

gum est relatus. Hunc excepit Cyriacus in eadem A sede CP.

9. Eulogius ex monacho, si auctori Prati spiritualis fides sit, factus patriarcha, Ecclesiam Alexandrinam rexit ab anno 581 ad an. 608, hæreticorumque hostem acerrimum et strenuissimum fidei orthodoxæ vindicem se semper probavit. Quinque libros scripsit adversus Novatianos seu contra Novatum, impugnavitque varios temporum illorum hæreticos, contra concilium Chalcedonense et S. Leonem papam rebellantes. De ipso ejusdemque lucubrationibus agit Photius multis in locis. S. Gregorio propter eximias quibus præditus erat virtutes et animi dotes, fuit semper acceptissimus, ut ex epistolis infra commemorandis palam fiet. Post obitum, Sanctorum albo fuit additus. (Cf. Phot. cod. 182, 208, 225, 226, 227.)

10. Anastasius, quem Sinaitam esse multis scriptis celebrem plurimi putarunt, ad sedem Antiochenam assumptus, eandem Gregorio, monasterii apud montem Sina, ut aiunt, præfecto, cesserat anno 572, a Justino imperatore pulsus et dejectus. Ipsum tamen pro legitimo patriarcha sedis hujus habuit semper S. Gregorius; unde ad eum scripsit (Lib. I. ep. 26): *Apud me semper hoc estis, quod ex omnipotentis Dei munere accepistis esse, non quod ex voluntate hominum putamini non esse.* Mortuo Gregorio Antiocheno, cujus laudes fuse persequitur Evagrius lib. quarto, propter virtutes multiplices et præstantissimas, recteque administratam Ecclesiam, Anastasius suæ sedi restitutus est an. 594. vel, ut aliis placet, 592, quam usque ad an. 599, quo devixit, sanctissime gubernavit. C Quæ scripserit aut scripsisse vulgo sit creditus, lege apud sacrarum Bibliothecarum auctores. Plurimos autem spectatæ sanctitatis suæ laudatores et admiratores nactus est, inter quos Gregorio Magno primus extra controversiam locus debetur. Non mediocre conceptæ de Anastasio existimationis et singularis in eum amoris testimonium exhibuit S. Gregorius, quando statim post sumptum pontificatum, *suggestionem summis precibus plenam fecit apud piissimos dominos, ipso teste (Lib. I. ep. 28), ut virum beatissimum domnum Anastasium patriarcham, concesso usu pallii, ad beati Petri apostolorum principis limina secum celebraturum solemnia missarum transmittere debuissent: quatenus si ei ad sedem suam minime reverti liceret, saltem secum in honore suo vi-* D *veret.* Utrum tamen suggestionem hanc vel libellum supplicem miserit, dubios nos facit, quod ibidem additur. Quam tenera vero charitate amicum hunc complecteretur, quæ ad ipsum scripsit palam demonstrant. Sic præfatur in epistola 26 libri I: (a) *Scripta vestræ beatitudinis, uti fessus requiem, salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans inveni. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa: quia sic spiritalem amorem suum quem gestabat, aperuit, ac si meus per semetipsam loqueretur.* Quæ hoc loco describere voluimus, (b) ut qualem se

ergo amicos Gregorius ostenderet, quisque possit intelligere.

11. Ut ab Antiochena sede ad Jerosolymitanam transeamus, eam obtinuit Joannes IV ab anno 561, quo Eustochio demortuo subrogatus est, usque ad annum 595, successoremque habuit Amos, cui Nicephorus octo episcopatus annos tribuit. Verum exstat S. Gregorii epistola ad Isachium (Lib. XI, ep. 46), qui ei suffectus est, scripta indictione 4, hoc est anno 601 vel 600. Unde erroris arguitur Nicephorus, probaturque jam ab anno 600. Isachium Jerosolymitanum patriarcham creatum esse, ac synodicam epistolam ad S. Gregorium misisse, cui respondit hac epistola indictionis quartæ. (Cf. Evag. I. v, c. 16; Niceph. I. XVII, c. 36.)

12. Domitianus, Mauricii Augustini consanguineus, Melitinæ episcopus et Armeniæ metropolitanus erat, quando summum pontificatum auspicatus est vir sanctissimus. Eum ad res maximas gerendas aptissimum, et in consiliis prudentissimum expertus imperator, multis in negotiis adiutorem adhibere consueverat, ac liberis suis tutorem designarat. Fuit quoque Gregorio Magno charissimus, ob eximiam vitæ sanctitatem, ut ex litteris ad eum scriptis liquet. Mortuus apud Theophanem in chronographia legitur indictione 5, quæ anno 601, ex modica parte, et 602 respondet. Peragrato Oriente, nunc Occidentalem orbem perlustremus. (Cf. Evag. I. VI, c. 18.)

13. Ecclesiæ Carthaginensi totique Africæ a Wandalorum Arianorum jugo non ita pridem vindicatæ præerat Dominicus, ob pastorem sollicitudinem, strenuamque in coercendis hæreticis navatam operam plurimis S. Gregorii epistolis celebratus. Ultima ad eum scripta, quinta indictione ineunte, hoc est mense Septembri anni 601, probat eum saltem ad hoc usque tempus superstitem fuisse.

14. Quamvis episcopus Toletanus, qui nunc totius Hispaniæ primas audit, jam tum primatus titulo, plurimis ejusdem Hispaniæ præesset Ecclesiis, in universa tamen Wisigothorum monarchia quæ Hispanias et Galliam Narbonensem complectebatur, S. Leander Hispalensis episcopus, omnium erat antistitem celeberrimus, quod Recharedum, regem universamque Wisigothorum gentem, Arianis prius erroribus impietatibusque mancipatam ad catholicam fidem perduxisset. Arianam hæresim a Recharedo, annitente S. Leandro in concilio Toletano an. 589 aut 590, proscriptam fuisse auctor est Nicolaus Antonius.

15. Sub pontificatu Gregorii, Virgilius Arelatensis archiepiscopus, inter cæteros Gallicanos præules, non solum dignitate sedis eminebat, sed morum etiam integritate omnibusque virtutibus quæ pastorem decent. Ex monacho Lirinensi abbas monasterii Augustodunensis primum factus fuerat; dein mortuo Licerio Arelatensi episcopo an. 588, Syagrius, multæ apud Galliæ principes auctoritatis et gratiæ episcopus, cui perspectissimæ erant sancti viri dotes eximie, vacanti Ecclesiæ præficiendum eum

(a) Idem pene est Epistolæ 7 ejusdem libri exordium.

(b) Idem ex multis aliis Gregorianis Epistolis eruitur. Vide præsertim lib. III, ep. 84.

curavit, quam annis 49 sanctissime rexit. Florebant tunc in eadem Ecclesia Gallicana Etherius Lugdunensis, Desiderius Viennensis, Gregorius Turonensis, Aregius Vapincensis, inprimisque jam laudatus Syagrius, et alii ex Gregorianis epistolis satis noti.

De Britannicis insulis in quibus nunc Angliæ, Scotiæ, et Hiberniæ regna numerantur, de Germania ad Boream vergente, de Polonia seu Sarmatia aliisque Septemtrionalibus regionibus nihil hic attinet dicere: quippe quæ Christi suave jugum, nondum excussa idolorum servitute, ad hæc usque tempora detreclant.

CAPUT II.

ARGUMENTUM. — 1. Orbis Christiani status politicus sub Mauricio imperatore. — 2. Status Italiæ. — 3. Galliarum sub tribus Francorum regibus. — 4. Hispaniæ sub Recharedo. — 5. Majoris Britanniæ. — 6. Quas ad regendam Ecclesiam dotes attulerit Gregorius. — 7. Summa ejus humilitas. — 8. Et charitas. — 9. Animi constantia. (An. 590 et 591.)

1. Delineato breviter, quantum ad ecclesiasticum statum, orbis Christiani quodammodo situ, idem nunc eadem brevitate, quantum ad statum politicum, præstare operæ pretium est. Mauricius ab anno 582 renuntiatus imperator, iisdem virtutibus, prudentia maxime fortitudine ac religione rempublicam administrabat, quibus ad imperium viam sibi munierat. Post multas de Persis, assiduis Romanorum hostibus, relatas victorias, eorum regem Chosroem profugum benigne suscepit, et dato exercitu, in regnum pristinamque dignitatem restituit. Cum zelo catholicæ fidei flagraret, eo regnante, ut etiam testis est S. Gregorius (*Lib. xi, ep. 46*), hæreticorum ora conticuerunt, et prava quæ sentiebant, eloqui non præsumpserunt.

2. De Italiæ Romæque præsertim salute sollicitus, Smaragdum, præstantissimum ducem, exarchum constituerat, et bello adversus Langobardos præfecerat. Francos etiam ab ipsis jam lacessitos, missis legatis, oblataque pecunia, ad ultionem sollicitaverat. Quare audita Langobardorum duces, de rege sibi constituendo serio cogitarunt, et Autharim [scilicet Autharith], Clebi, qui ultimus apud eos regium nomen obtinuerat, filium, virtutis fama nulli secundum, elegerunt. Hic (a) Flavii prænomen apud Romanos illustre, quos sibi plus dignitatis et gratiæ apud Italos conciliaret, assumpsit. Moxque Brixellum defectione Droctulfi nuper amissum oppugnavit ac recuperavit. Cumque Childebertum, francorum Regem, Alpes cum exercitu superasse accepisset, belli Langobardis inferendi gratia, æquo vero Marte cum ipsis configere posse diffideret, ducibus suis præcepit ut intra urbium munitarum et arcium muros sese continerent. Interim legatos ad Childebertum de pace misit, quam, demissis precibus amplissimisque muneribus, consecutus est. Ex hac expeditione Childebertum pene adhuc impuberem plurimum gloriæ reportasse scribit Gregorius Turonensis *lib. vi, c. 42*. Sæpe postea contra eosdem hostes ancipiti plerumque eventu, aut etiam

A infausto, bellum redintegrarunt Franci, quorum impetum bellicamque virtutem, artibus cunctabundaque prudentia frangere solitus erat Autharis. Anno tandem 590, quo S. Gregorius pontificatum auspicatus est, rex Langobardorum pacem supplex oravit, et magno Italiæ detrimento, a Francis impetravit.

Superiore anno fœdus cum Bajoariis inierat, ducta in matrimonium Theodelinda, Garibaldi eorum regis filia, quæ cum catholicæ fidei ardore flagraret, ad eam postea totam fere Langobardorum gentem pellexit. Interim Francorum metu soluti Langobardi, tota fere Italia, nimirum ab ultimis Istriæ finibus, Rhegium usque in extrema Calabria, libere potiti sunt; vixque caput orbis Roma furorem barbarorum evasit. (*Cf. Paul. Diac. lib. III de Gest. Lang. capp. 32 et 33.*)

3. Quæ de bellis a Childeberto Italiæ illatis attigimus non sufficiunt, ut quo statu tunc res Francorum essent, intelligatur. Francia omnis tunc in tria regna divisa, totidem parebat regibus. Clotarius II, Chilperici anno 584 occisi filius ex Fredegunde, Neustriæ seu Franciæ Occidentali adhuc junior imperabat. Childebertus Sigeberti et Brunichildis ex regia Wisigothorum stirpe filius, Austrasiam seu Franciam Orientalem, cui tunc magna Germaniæ pars accensebatur, oblinebat. Guntramnus utriusque regis patruus, Burgundiam, cujus tunc provincia portio erat, orbus liberis regebat; sed Childebertum hæredem instituit. Hæc Franciæ divisio, et duarum præsertim reginarum Fredegundis et Brunichildis odia, multorum bellorum seminarium fuere.

4. Hispania longe pacatior erat, ex quo ejurata Ariana hæresi, ad fidem orthodoxam Wisigothi transierant. Antea enim fuerat cum Francis decertandum. Guatramnus etenim indigne ferens Ingundem, fratris filiam, Hermenegildi regis uxorem, ab Leuvigildo et a Gosuvitha Hermenegildi noverca, in odium fidei catholicæ, ad mortem usque vexatam fuisse, duobus missis exercitibus bellum Wisigothis moverat. Sed extincto Leuvigildo, cum Recharedus ejus filius ac successor, amplexatus fidem catholicam, Ecclesiæ reconciliatus fuisset, pacem a Francis impetravit, ac pro pacis et fœderis pignore Clotsindem in uxorem. Ea erat Childeberti soror, quam Authari Langobardorum regi enixe petenti collocare noluerat. Recharedi laudes abunde persequitur S. Gregorius *lib. ix, ep. 122*, et libro III *Dialog. c. 31*, ubi ait eum tanto fidei catholicæ ardore flagrasse, ut nullum in suo regno militare permetteret, qui regni Dei hostis existere per hæreticam pravitatem non timeret: quod ad conversionem bellicosissimæ gentis non parum contulit.

5. Britannia vulgo dicta major ab Anglis idolorum cultoribus occupata, plures in dynastias divisa erat. Qui supererant ex pristinis incolis Britones in Walliæ loca inaccessa, jugum novorum dominorum

usurparat, fuisse assumptum; maxime vero alienigenas ipso se exornare solitos.

(a) Observat doctissimus Tillemontius in historia Augustorum in Constantio art. 36, pag. 408, hoc Flavii prænomen a Silvano qui imperium in Gallis

fugientes sese receperunt, aut in Aremoricam Galliae provinciam. Hibernia suis regibus obtemperabat.

6. En aperuimus stadium in quo Gregorius decurrens, et decertans, jam spectaculum futurus est mundo, imo et angelis et hominibus; licet si ipsi credamus, *vilis homuncio, ignavia torpens*. Verum, ut res est, gigas fortissimus, et mollis otii præ cæteris pastoribus impatientissimus. Quas autem dotes ac virtutes ad pontificatum attulerit ut eo rite fungeretur, ex jam dictis facile poterit intelligi, et ex dicendis clarius elucebit. Sufficiat hoc observare loco, in sanctissimo pontifice, ad miraculum et stuporem uaque effulsisse humilitatem et charitatem. Per humilitatem sollicitus ubique et semper de circumstantibus periculis, cavebat ne de collato tanto honore sibi blandiretur et assentaretur. Per charitatem cum jam sibi viluisset, in Deum semper erectus, e supremo illo fastigio subditi gregis necessitatibus et commodis vigilantissime prospiciebat. (*Vide Præfat. in Dial. et lib. ix, ep. 121.*)

7. Humilitatis abyssum produnt multa jam ex ejus epistolis prolata, quibus longe plura addere licuisset. Quo fuisse animo erga supremam, cui alligatus non sponte fuerat, Ecclesie dignitatem Gregorium existimamus, quando amico Leandro scribebat octo annis a sua inauguratione jam elapsis: *Summopere esse decreveram opprobrium hominum, et abjectio plebis, atque in ejus sorte currere, de quo rursus per Psalmistam dicitur; Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum, ut videlicet tanto verius intus ascenderem quanto per convallem lacrymarum foris humilius jacerem (Psalm. LXXXIII, 7). At me multum nunc deprimit honor onerosus, curæ innumeræ perstrepunt, et cum sese ad Deum animus colligit, hunc suis impulsibus quasi quibusdam gladiis scindunt. Nulla cordis quies est. Prostratum in infimis jacet suæ cogitationis pondere depressum. Aut rara valde aut nulla hoc in sublimia penna contemplationis levat. Torpet ignava mens, et circumlatrantibus curis temporalibus, jam pene ad stuporem deducta, cogitur modo terrena agere, modo etiam quæ sunt carnalia dispensare (Lib. ix, ep. 121).*

Cum Natalis, Salonitanus episcopus moleste tulisset se a Gregorio correptum fuisse, ipse ad eum rescripsit: *Ab omnibus corripui, ab omnibus emendari paratus sum; et hunc solum mihi amicum æstimo per cujus linguam, ante apparitionem districti Judicis, meæ maculas mentis tergo (Lib. ii, ep. 52).* Quod et facto comprobavit: cum enim Anastasius, Antiochenus patriarcha, motam de usurpato œcumenici titulo controversiam parvipendens, ad S. Gregorium summa libertate scripsisset, *pro nulla causa eum dare locum scandalis non debere, et maligno spiritui quærenti animas cribrare*, quibus non obscure amico significabat levem sibi videri quæstionem in qua zelus ejus ita efferbuerat, sanctissimus pater, ad cathedræ suæ primatum non attendens, aculeum apicis (ita Anastasium vocat) infixum modestissime ac patientissime ulit, et pro aculeo mel reddidit; epistolam dico

A charitate mellifluam, in qua inter cætera rescripsit, *Meliora sibi esse vulnera diligentis, quam inimici blandientis oscula (Lib. vii, ep. 27).* Atque ut Anastasio monenti morem gereret, Cyriaci, nuper ad sedem CP. eVecti, epistolam synodicam in qua œcumenici patriarchæ titulum sibi vendicabat, sine mora suscepit, ne unitatem Ecclesie turbaret.

Denique singularem omnibus in epistolis animi demissionem testatam, et quodammodo insculptam reliquit, cum primus omnium Romanorum pontificum in ipsis (a) servum se servorum Dei præfari voluit; hanc modestiæ tesseram vano et superbo œcumenici titulo quo gloriabatur CP. episcopus objiciens, simulque non obscure significans pontificatum duram sibi videri servitutem, cui sola ex charitate collum jubente Deo subdiderit. (*Cf. Joan. Diac. l. ii, n. 1.*)

B 8. Ad charitatem quod spectat, quanto erga Deum amore flagraret, satis probant continuæ quas singulis fere epistolis inspergit querelæ de amisso illo præ sollicitudine pastoralis, vel remisso: qui enim de sacri hujus ignis jactura ita est anxius, dolet, lacrymatur, quanto ardore se Deum diligere vel hoc ipso demonstrat. De charitate erga proximum dicere hoc loco nihil attinet, post tot effusæ illius in pauperes liberalitatis argumenta, quæ suppeditant ejusdem epistolæ, recensetque Joannes Diaconus, præsertim lib. II, capitibus novem, scilicet a 22 ad 30.

9. Ex utraque illa summa virtute prodiit infracta quædam animi constantia, quæ in arduis, et in gravioribus periculis maxime elucebat: quippe, quo magis sibi diffidebat Gregorius per humilitatem, eo majori in Deum fiducia dicebat cum Apostolo: *Omnia possum in eo qui me confortat (Philip. iv, 13).* Ita de se loquitur ep. 47 libri iv, ad Sabinianum: *Mores meos bene cognitos habes, quia diu porto. Sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula lætus vado.*

Verum si velimus nosse qualis ad summum pontificatum accesserit S. Gregorius, et qualiter in eo vixerit, legamus librum Regule Pastoralis, de quo strictim jam loquendum; ut enim de S. Benedicto ait (*Lib. ii Dial., c. 36*), eum non potuisse aliter docere in Regula Monachorum a se promulgata, quam vixit, idem quoque de sanctissimo papa, Regule Pastorum auctore, affirmare non veremur.

CAPUT III.

D ARGUMENTUM. — 1. S. Gregorius librum Regule Pastoralis elucubrat. — 2. Et librum Sacramentorum cum Antiphonario meliorem in formam restituit. — 3. De sua domo constituenda et ordinanda statim cogitat. — 4. Laici valere jussis, clericos et monachos pietate ac eruditione conspicuos, convictores sibi assumit. — 5. Quanta ei pauperum et peregrinorum cura. — 6. Nullos laicos procurandis Ecclesie patrimoniis præficit. — 7. Dei verbo suum pascit gregem. — 8. Ejus prædicandi ratio. — 9. Barbaris nondum Christianis prædicatores mittit. — 10. Episcoporum rigidus censor, sed sui maxime fuit. (*An. 590 et 591.*)

1. Paulo post assumptum pontificatum S. Gregorius librum Regule Pastoralis elucubravimus, tum ut in Ecclesie gubernatione quidquid ad pastoris officium

(a) Lege Præfationem nostram ad Registrum Epist. § 14.

spectat ob oculos haberet semper, tum ut amicorum, præsertim Joannis, Ravennatis episcopi querelis, quibus assidue pulsabatur, propter diu recusatum episcopatum, responderet. In hoc enim opere plane aureo, tot tantaque esse episcopatus onera, vel validissimis humeris plurimum formidanda probat; ut nullus nisi mentis impos, ad illa attendens possit episcopalem dignitatem ambire, aut etiam oblatam ultro suscipere. Verum cum ea quæ de hoc libro præfati sumus adiri facile possint, cæteris hac de re dicendis nunc supersedemus. Optimum vero foret ipsum opusculum sæpius legere, et assidue terere, ad quæque vitæ Christianæ præcepta, quorum refertissimum est promptuarium, animo imbibenda. Nunc quomodo ex perfectissimæ hujus regulæ præscripto S. Gregorius tum vixerit tum rexit Ecclesiam perspiciamus.

2. *Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ ad Deum sunt, ut offerat dona et sacrificia* (Hebr. v, 1). Quod intelligens S. Gregorius mox ut pontificatum iniit, de Liturgia rebusque sacris rite disponendis cogitavit. Ordinem itaque Romanum a Gelasio I quibusdam aut detractis, aut additis, aut immutatis, meliori forma donavit. Canoni missæ attexit: *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi et in electorum tuorum jubeas grege numerari.* De stationibus et processionibus ad sanctorum martyrum basilicas et cœmeteria ab ipso institutis, necnon de missarum solemnibus super beatorum apostolorum Petri et Pauli corpora celebrari jussis, de plurimis olivetis ad basilicarum luminaria concessis, de aucto sacrorum ministrorum qui in his basilicis famularentur numero, consulendus est Joannes Diaconus. Psalmodiam et cantum ecclesiasticum, quod amplificando divino cultui et fovendæ in Christiana plebe pietati plurimum conferat, ex gravioris musicæ regulis ad accuratiorem harmoniam et modulationem revocavit, instituta cantorum schola, et ordinato antiphonario. Verum de iis uberius in præfationibus ad librum Sacramentorum, Antiphonarium, etc. (Cf. *Joan. Diac. lib. II, n. 6 et 17; Beda lib. II Hist., c. 1; Ibid. c. 9 et 20*).

3. Cum Apostolus gravi notet censura episcopos qui domui suæ præesse nesciunt, infidelique deteriori judicet eum qui curam suorum non habet, maxime domesticorum (*I Tim. III*), Gregorius in regenda domo familiaque sua præcipuam statim curam adhibuit, et vitam ita suam composuit ut omnibus exemplum se præberet bonorum operum et quarumlibet virtutum. Vilis erat ejus supellex, vestimenta juxta (a) monasticam normam simplicia et ineulta; pontificalia quoque, quibus rem sacram facturum utebatur, indumenta, modestiæ potius quam magnifi-

centiæ consona. Sciebat enim juxta præceptum Apostoli (*I Tim. III, 2*), ornatum quidem esse debere episcopum, sed pudicitia, candore morum, charitate, doctrina: pompam autem, luxum, pretiosas aut molles vestes, superbi aulici, aut etiam lascivientis mulierculæ insignia potius esse quam episcopi et apostolorum successoris. Dedit operam in ipso pontificatus exordio, ut pravæ consuetudines eliminarentur, maxime vero quæ vel tantisper simoniam redolebant. (Cf. *Joan. Diac. lib. II, n. 11, et seq.; lib. IV, c. 30*.)

4. Mos ad superioris ætatis pontifices invaluerat, ut ad ministerium cubiculi sui (b) laicos pueros adhiberent; quem Gregorius exemplo suo prius improbavit, postea vero in synodo Romana publico decreto damnavit; jussitque ut selecti ex clericis et monachis ad cubiculi officia summo pontifici ministrarent: Nimirum ut is, inquit S. Gregorius, qui loco est regiminis, habeat testes tales, qui vitam ejus in secreta conversatione videant, et ex visione sedula exemplum profectus sumant. Decreti hujus in synodo facti meminit Joannes Diaconus lib. II, capp. 5, 11 et 15. Atque sanctissimum papam, remotis a suo cubiculo sæcularibus, sibi prudentissimos consiliarios familiaresque delegisse: ex clericis quidem, Petrum Diaconum, Æmilianum Notarium, Paterium, Joannem defensorem; ex monachis vero, Maximianum, Augustinum, Mellitum, Marinianum, Probum, Claudium. Porro 224 quales fuerint hi papæ convictores, et quibus virtutibus, quibus studiis, quibus scriptis gestive insignes evaserint, disces tum ex Joanne Diacono, lib. II, c. 11, tum ex infra dicendis. Ita Gregorius quidquid statuebat, exemplo magis quam auctoritate confirmabat.

Cum his sociis et commilitonibus Gregorius vitam communem retinuit semper, nihil de monastica perfectione remisit, nihil tamen omisit quod ad pontificis officium curamque pertineret. Magna sollicitudinis ejus pars fuit in promovendis litterarum et optimarum artium studiis, quæ Romæ præsertim, et maxime in papæ palatio, refflorere visa sunt, cum neminem in famulitium reciperet aut in sodalium nisi quem singularis vitæ sanctimonia vel alicujus artis ex liberalibus non mediocri peritia commendaret. (Cf. *Joan. Diac. I, II, n. 12*.)

5. Peregrinos tamen et pauperes hospitio excipiebat (quod etiam ut cæteri præstarent (c) episcopi magno studio curavit) et ad mensam non modo invitabat, sed cogebat. Effusam in egenos liberalitatem condiebat mira quædam affabilitas qua ipsos compellabat, maxime senes, honoris causa (d) patres eos vocans: utque inopia laborantes omni verecundia sive in petendo sive in accipiendo liberaret, dicere solebat non a se sed a sancto Petro dari, quæ tam liberali manu profundebat; quod ex plurimis ejus

(a) Vide Mabill. Præfat. ad sæculum IV Benedict., parte II, page. 93, ubi probat episcopos, et ipsos summos pontifices ex monachis factos, vestes monasticas olim nunquam dimisisse.

(b) Contra morem hunc pulchre Bernardus lib. IV de Consider., c. 6, ad Eugenium: *Discant a te co-*

episcopi tui comatulos pueros et comulos adolescentes secum non habere. Certe inter mitratos discurrere calamistratos non decet.

(c) Vide lib. XI, ep. 33.

(d) Quæso te, Pater, num Fortunatum episcopum nosti? (*Lib. I, Dialog. c. 10*.)

(a) epistolis infra recensendis patebit. Ea comitate potissimum utebatur erga nobiles viros aut matronas quos ad inopiam redactos noverat, ne dum eorum sublevaret egestatem eosdem pudore suffunderet. Monasticam vitam sectantibus omnia ad sumptus necessaria in primis erogari curabat, ut liberiori mente Deo rebusque divinis vacarent. In perquirendis et quodammodo venandis pauperibus assiduus, latebras omnes explorabat; obscuriora quæque tecta in quibus tamquam sepulti jacebant scrutabatur; et si quos offenderet, quorum os metus pressisset ac verecundia, eos serio increpabat quod sibi beneficiæ occasionem invidissent. Amplissimos egenorum catalogos, dictos olim (b) *matriculas*, apud se habebat, quibus abunde omnia suppeditabat necessaria.

6. Quo majori sollicitudine pauperum necessitatibus aut commodis prospiceret, omnis Ecclesiæ patrimonia, quæ in toto orbe Christiano plurima erant, solis clericis procuranda et administranda commendavit. Cum enim sine liberis essent, futurum sperabat ut pauperes in filios adoptarent et susciperent. Si qui autem parcius eleemosynas erogarent, eos acriori censura et vindicta quam si ecclesiastici fundi deprædatores fuissent, afficere consueverat. (Cf. *Joan. Diac. l. II, c. 15.*)

Cum itaque laici omnem sibi aditum ad patrimonia et officia ecclesiastica præcludi sapientissimis Gregorii decretis moleste ferrent, in hæreditatem Christi subdole irrepere tentarunt, et ex optimatibus etiam nonnulli clericali militiæ per tonsuram adscribi curarunt; at eorum fictæ conversioni sapiens pontifex nova opposuit decreta, quibus cautum erat ut qui ad *servitium Dei converti desiderarent, probarentur prius in laico habitu, deinde servire Deo in monasterio permitterentur*. Postquam vero in monastico habitu fuissent exercitati, et post præfixa sacris canonibus tempora, ad quodlibet ecclesiasticum officium licite proveherentur. Cæterum aiebat eum qui sæcularem habitum deserens ad ecclesiastica officia venire festinaret, non relinquere sæculum sed mutare. (Cf. *Joan. l. II, c. 16.*)

7. De spirituali cibo non minus quam de corporali filiis suis ministrando semper sollicitus fuit optimus pastor. Sane inter præcipua episcopi munera merito recenset prædicandi et docendi officium, de quo fu-

Assissime agit tota tertia parte libri *Regulæ Pastoralis*, omnium amplissima. Huic itaque ne deesset, quamdiu per vires corporis licuit, Evangelia et selectos quosdam sacræ Scripturæ libros in publico cœtu exposuit; antecessores suos æmulatus, (c) quibus nihil antiquius erat quam uti exemplo, ita verbo gregi suo prodesse. Ex ejus autem homiliis adhuc supersunt quas in varias Evangelii certis anni Dominicis diebus aut solemnitatibus assignatas lectiones peroravit, et quæ in Ezechielem prophetam sunt habitæ.

8. (d) In his nihil mollius, nihil comptius occurrit; sed pura et casta, sine fuco, sine lenocinio, fluit eloquentia. Ponderosa verba, graviore sententiæ, quales et Scripturæ sanctæ majestati, et tanti sacerdotis dignitati convenirent; magno cum delectu inserta ex divinis libris testimonia, non per vim tracta, sed quasi eponte adducta. Hæc sunt quæ laudatas homilias maxime commendant. Ex priori autem in Evangelia, paucas duntaxat sententias decerpsimus, hocque loco subjiciendas in cæterarum specimen duximus. Exponens itaque sanctus doctor illa verba *Luc. XXI: His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, ad diligendum optandumque Christi adventum, ac mortem non formidandam ita nos adhortatur: Qui Deum diligunt, ex mundi fine gaudere atque hilarescere jubentur: quia videlicet eum quem amant mox inveniunt, dum transit is quem non amaverunt. Absit enim ut fidelis quisque qui Deum videre desiderat, de mundi percussione lugere, quem finire eisdem suis percussioneibus non ignorat. Scriptum namque est: Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur (Jacob, IV, 4). Qui ergo appropinquante mundi fine non gaudet, amicum se illius esse testatur, atque per hoc inimicus Dei esse convincitur. Sed absit hoc a fidelium cordibus, absit ab his qui et esse aliam vitam per fidem credunt, et eam per operationem diligunt. Ex mundi enim destructione lugere, eorum est qui radices cordis in ejus amore plantaverunt, qui sequentem vitam non quærunt, qui illam neque esse suspicantur. 225 Nos autem qui cœlestis patriæ gaudia æterna cognovimus, festinare ad ea quantocius debemus. Optandum nobis est citius pergere, atque ad illam brevioris via pervenire. Quibus enim malis mundus non urgetur? Quæ nos tristitia, quæ adversitas non angustat? Quid est vita*

(a) Vide præsertim lib. x, ep. 31 et 45; lib. xi, ep. 2; lib. xiii, ep. 19. Legendus etiam *Joan. Diac. lib. II, capp. 22 et seqq.*

(b) Hinc pauperes Ecclesiæ sumptibus nutriti, dicti olim *matricularii*. *Greg. Turon. lib. VII, cap. 29: Nonnulli etiam matriculariorum et reliquorum pauperum, etc.*

(c) Inde mendacii aut hallucinationis arguendus *Sozomenus*, qui lib. VII, cap. 19, asserit in Ecclesia Romana neque episcopum neque alium prædicare aut docere. Sane *Leo Magnus* prædicare solitus erat, ut ex ejus operum inspectione statim liquet. Nec legimus primum eum fuisse ex Romanis pontificibus, qui concionandi partes sibi sumpserit. Certe *Ambrosius* lib. tertio de *Virgin.* multa refert ex concione quam *Liberius* papa in basilica S. Petri habuerat ad

populum, cum *Marcellinam* aliasque virgines sacro velamine donaverat. *Cassiodorus* quem pro sententia *Sozomeni* confirmanda *Valesius* adducit, in *Tripartita* historia non suos sensus profert, sed eorum scriptorum quos in compendium redegit, scilicet *Sozomeni*, *Socratis*, et *Theodoriti*. Aliunde quis in mentem inducere possit verbum divinum in Ecclesia Romana per tot sæcula non fuisse prædicatum? Tot sanctissimos pastores fuisse canes mutos et maximæ sui officii parti defuisse? nam ut ait *S. Greg. ep. 25 lib. I: Præconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit*. Vide dissertationem I de vita et rebus gestis *S. Leonis Mag.* ad an. 440, §§ 8, 9, 10, 11 et 12.

(d) *Legendæ Præfationes* quas illis homiliis præsimus tomo I (*Vid. seq. tomum*).

mortalis, nisi via? Et quale sit, fratres mei, perpendite, in labore viæ lassescere, et tamen eandem viam molle finire. Et post nonnulla, mundum senescentem describens: Sicut, inquit, in annis senilibus statura curvatur, cervix exsiccata deponitur, frequentibus suspiriis pectus urgetur, virtus deficit, loquentis verba anhelitus intercudit (nam et si languor desit, plerumque senibus ipsa sua salus ægritudo est): ita mundus in annis prioribus velut in juventute viguit, ad propagandam humani generis prolem robustus fuit, salute corporum viridis, opulentia rerum pinguis; at nunc ipsa sua senectute deprimitur, et quasi ad vicinam mortem molestiis crescentibus urgetur. Nolite ergo, fratres mei, diligere quem videtis diu stare non posse. Cætera commodius ex ipso fonte possunt hauriri. Attentius autem has homilias legenti perspectum erit quam sapienti consilio Ecclesia eas omnes, si unam aut alteram eximas, cursui seu officio suo inseruerit.

Quando in sanctorum natalitiis concionabatur, non solebat in steriles eorum laudes excurrere; sed quæ ad mores recte componendos conferre poterant, hæc urgere curabat, ut patebit legenti homilias in solemnitatibus S. Andreæ apostoli, sanctorum martyrum Nerei et Achillei, sanctæ Felicitatis, etc. (Vide hom. 5 et 28.)

9. Cum per se non posset, per discipulos suos, maxime per sui monasterii alumnos, Evangelium apud barbaras gentes jugo Christi nondum subditas disseminavit et propagavit. Et quidem superioris ævi pontifices idem strenue præstiterant, quippe qui se toti reipublicæ Christianæ præfectos fuisse intelligerent: hincque ex Romana sede per totum orbem fides dimanavit. At nunquam tanta felicitate, facilitate tanta, quanta Gregorio ad Ecclesiasticæ navis clavum sedente. Audeo dicere Petrum jussum a Domino ducere in altum et laxare retia in capturam, vix unquam majorem, quam tunc piscium multitudinem, intra sagenam conclusisse; quippe Britanniam fere integram, omnium olim notarum insularum maximam, missis semel aut iterum retibus, cepit, et ad littus, hoc est ad veræ fidei stationem tutam, traxit.

10. Si novis in Ecclesiis Christo congregandis tam sedulam navavit operam S. Gregorius, de antiquis recte ordinandis multo sollicitior fuit; et ut ipsis digni præficerentur pastores, imprimis curavit. Quos si contingeret aliquando suo deesse officio, paterna charitate admonebat; contumaces autem accius insequabatur. Verum erga nullum episcopum severiorem censuram quam in semetipsum exercuit. Quis non admiretur præstantissimum hunc virum quem suspiciebat orbis universus, publica confessione et quidem ex suggestu facta, leviora in se piacula, ut putabat, redarguentem his verbis: *O quam dura mihi sunt ista quæ loquor: quia memetipsum loquendo ferio, cujus neque lingua, ut dignum est, prædicationem tenet, neque in quantum tenere sufficit, vita sequi-*

tur linguam. Qui otiosis verbis sæpe implicor, et ab exhortatione atque ædificatione proximorum torpens et negligens cesso. Qui in conspectu Dei factus sum mutus et verbosus; mutus in necessariis, verbosus in otiosis. Sed ecce sermo Dei de speculatoris vita compellit ut loquar. Tacere non possum, et tamen loquendo me ferire pertimesco. Dicam, dicam, ut verbi Dei gladius etiam per memetipsum ad configendum cor proximi transeat. Dicam, dicam, ut etiam contra me sermo Dei sonet per me. Ego reum me esse non abnego, torporem meum atque negligentiam video. Erit fortasse apud pium Judicem impetratio veniæ, ipsa cognitio culpæ (Hom. 11 in Exech., num. 5 et seq.). A reliquis abstineo; nam pauca hæc satis ostendunt Gregorium severitatem plusquam censoriam in semetipso arguendo adhibuisse.

Ista Gregoriani pontificatus prima veluti lineamenta modo sufficiant. Singulas autem res ab eo gestas, servato annorum et temporum ordine quantum licebit, jam evolvamus.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM. — 1. S. Gregorius in Sicilia synodum quotannis celebrari jubet. — 2. Inde frumenta Romam advehi curat. — 3. Luctuosus Romæ status. Cujus occasione Romanos ad pœnitentiam hortatur S. Gregorius. — 4. Ecclesiis destructis qua ratione providerit, et egenorum episcoporum necessitatibus. Translationes episcoporum. — 5. Gregorii erga monasteria sollicitudo et liberalitas. — 6. Vagos et flagitiosos monachos coercet. — 7. Nova monasteria jubet construi. — 8. Viduarum curam suscipit. (An. 590 et 591.)

1. Parum fuisset Gregorio seipsum domumque suam recte regere, aut etiam Romanæ Ecclesiæ singulariter spectatæ invigilare, nisi toti simul Christi gregi, cui auctoritate præerat, paterna caritate ac sollicitudine providisset. Prima ejus epistola ad episcopos Siciliæ scripta constituitur, ut singulis annis ad synodum conveniant, cujus moderatorem esse jubet Petrum subdiaconum, patrimonii S. Petri procuratorem hac in insula; et ideo suas ipsi vices intra provinciam hanc se commisisse significat. Erat enim Sicilia una ex suburbicariis provinciis, quæ Romano episcopo immediate subjiciebantur, de quibus legendus sextus canon Nicenus ex Rufini translatione. Consulendus etiam vetus codex canonum a Justello editus, in quo sextus canon ex Nicænis, ecclesiarum (a) suburbicariarum meminit. Utrum tunc forent in Sicilia metropolitanæ disceptatur: in partem negantem, quam sequitur et tuetur Rochus Pirrus, in notitia secunda Ecclesiæ Messanensis propendimus; eamque sententiam multis gravissimis rationibus confirmavimus in notis ad laudatam epistolam. Cum fortasse 226 molestum foret Siculis episcopis subdiacono apostolicæ sedis vices agentis obtemperare; S. Gregorius eas anno sequenti S. Maximiano, Syracusano episcopo, commisit (Lib. II, ep. 7), ut infra dicemus. Iisdem postea indulgit, ut uno quoque quinquennio tantum Romam ad synodum convenirent, cum prius intra triennium semel se sistere tenerentur.

(a) De provinciis suburbicariis ævo nostro motæ sunt controversiæ quamplurimæ, a quibus abstine-

mus. Lege quæ observavimus in indice Geographico epistolarum S. Gregorii ipso in limine.

2. Romæ totiusque Italiæ horreum erat Sicilia, indeque frumenta Romam transmittere penes insulæ prætorem erat. Magistratum hunc gerebat Justinus Gregorii familiaris, quem statim ac pontificatum auspicatus est, rogavit ut debitam et indictam frumenti copiam in Urbem transvehi curaret, ne interitus totius populi Romani reus fieret, id minus strenue implendo; simulque officii sui eum admonuit: *Nulla vos lucra, inquit, ad injustitiam pertrahant. Nullius vel minæ vel amicitix ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspiciat. Ad quem quandoque ituri estis Judicem, qui judiciariam potestatem geritis, cogitate* (Lib. II, ep. 2). Neque enim verbis adulatoriis amicos palpare consueverat. Eundem hortatus est ut ab omni adversus ecclesiasticos viros similitate absterneret; cupiens maxime concordiam fovere inter sacerdotium et imperium, ac utriusque ministros.

3. Quis tum esset Romæ status describit S. Gregorius hom. 1 in Evangelia, tempore adventus habita, tribus post initum episcopatum circiter mensibus, et lib. II Dialog. c. 18. Pestilentia desæviebat, et multos repentina morte opprimebat; subito turbine annosæ arbores erutæ nuperrime fuerant, destructæ domus, eversæ a fundamentis ecclesiæ. Sic implebatur hoc S. Benedicti vaticinium, ut ipse Gregorius observat: *Roma a gentibus non exterminabitur, sed tempestatibus, coruscis, turbinibus ac terræ motu fatigata, in semetipsa marcescet* (Lib. II, ep. 2). Ne ad tot flagella omnium forsitan gravius, fames videlicet, accederet, merito formidabat piissimus patriæ pater; quæ ad Justinum prætorem scribendi fuit præcipua ratio.

Tot flagellis castigatos, tot calamitatibus attritos, filios ad pœnitentiam flectere tentabat Gregorius, et salutari metu concutere: *Si enim, inquit, per tenuissimi venti spiritum Deus terram movit ædificiorumque fundamenta subruit, si per levissimam nubem ita ferit, quid facturus est cum ipse advenerit Judex ac vindex cumque in ultionem peccatorum ira ejus exarserit?* (Hom. 1 in Ev.)

4. Prædicandi studium, quominus Gregorius publicis Ecclesiæ utilitatibus assiduam operam daret, minime obstabat. Destructæ jacebant quamplurimæ in Italia ecclesiæ, ob continua Gothorum, posteaque Langobardorum bella, occisis aut fugatis clericis, cæterisque fere in servitutem abductis. Graves præsertim calamitates passæ erant Minturnensis et Populoniensis, in quibus nullus supererat sacerdos, a quo vel pœnitentia decedentibus vel baptisma posset infantibus dari. Quocirca viduas et desertas illas ecclesias, reliquasque parem calamitatem passas aut proximis ecclesiis adhuc integris univit, aut vicinis episcopis visitandas et regendas commendavit. Mauricius imperator jussit ut episcopi quos a propriis locis hostilitatis furor expulerat, ad eos episcopos se conferrent, qui suis ab ecclesiis avulsi non fuerant, et ab eis stipendia vitæque necessaria acciperent. Hoc decretum Gregorius laudavit, hortatusque est

episcopos illos ut fratres et coepiscopos suos sibi convicturos sociarent, eorumque inopiam sublevarent. Aliquos etiam episcopos suis ecclesiis depulsos, alios ad episcopatus transtulit, ut patet ex pluribus ejus epistolis. Observatione dignum est quod legitur de (a) Paulo, Nepesino episcopo, quem sapientissimus papa visitatorem et administratorem Ecclesiæ Neapolitanæ, sede vacante, constituerat, commendata Ecclesiæ Nepesinæ visitatione et cura Joanni episcopo, maxime ut in solemnibus Paschæ diebus sacra faceret. Paulus dum traditam sibi provinciam exsequeretur, gravissimam injuriam passus est in Castro Lucullano prope Neapolim. Eum Gregorius litteris consolatus est; et ne tantum scelus inultum remaneret, misit (b) Epiphanium subdiaconum, ut simul cum Campaniæ judice de perpetrato facinore inquireret, ac sententiam ferret. Ex dictis autem probatur eo tempore Italiæ episcopos immediate Romano pontifici tamquam suo metropolitano subditos, ad ejus nutum a propriis ecclesiis ad alienas quandoque migrasse, eorumque ecclesias aliis episcopis eadem auctoritate fuisse commendatas. (Vide Regist. lib. I, ep. 8, 15, 45, 79; lib. II, ep. 37 et 45.)

5. Post primas iis ecclesiis curas impensas, alteras charis sibi monasteriis servavit. Itaque egestate laborantibus munificentissime subvenit. Ab episcopis gravari se vexarique conquerentes monachos in suam tutelam suscepit, inhumanum censens eis interdiceri suis in monasteriis missarum celebrationem et mortuorum sepulturam. Ipse spectandum humilitatis et æquitatis exemplum omnibus præsulibus præbuit, erga monachos S. Theodori in territorio Panormitano. Gregorius servus Dei presbyter et abbas hujus monasterii oblato libello supplici conquestus fuerat fines possessionum suarum ab actoribus Ecclesiæ Romanæ fuisse pervasos. Quapropter Petro subdiacono, qui sedis apostolicæ negotia et patrimonia tunc in illis oris curabat, præcepit S. Gregorius ut res quas repetebat abbas, restituere festinaret, si eas continuis annis quadraginta quiete cœnobium possedissem probaretur. Ubi (c) privilegio Ecclesiæ Romanæ, concessa a Justiniano, uti noluit: quo videlicet abbatem ad centenariam possessionem probandam cogere potuisset. (Vide lib. I, ep. 9 et 12. Cf. Cod. de SS. Eccl., lege Ut inter.)

6. Aliud erat S. Theodori monasterium apud Messanam, in quod recludi voluit monachos civitatis Tauri apud Brutios a barbaris fugatos, et per totam Siciliam sine rectore vagantes. Qua de re scripsit tum ad Felicem, episcopum Messanensem, tum ad Petrum subdiaconum jam laudatum (Lib. I, epp. 40 et 41). Alia sanctissimi papæ epistola monachi quidam Surrentinæ diœcesis eadem vagandi licentia abrepti et peculio insuper studentes, ad officium revocantur. Nonnulli quoque ex istis erronibus, usque ad tantum nefas prosilierant, ut uxores publice duxissent, de quibus scribit ad Anthemium subdiaconum (Ibid.,

(a) Vide lib. III, epp. 1, 2 et 35.

(b) Judicem Ecclesiasticum et laicum de eodem negotio conjunctim inquirere, et sententiam ferre vi-

deo hic, quod novum non esse docet nota c ad ep. 1 libri III.

(c) Vide notam c ad ep. 9 lib. I.

ep. 42), ut *omni vigilantia perquirantur*, et in monasteriis digna coercitione tanti flagitii pœnas luere cogantur. Usque adeo monasticæ stabilitatis assertor fuit, ut clericis in monasterio conversis nullam ad **227** Ecclesias in quibus prius militaverant remeandi licentiam relinquendam censuerit, et multo minus ad alias transeundi, nisi eos ad sacerdotia assumendos judicaverit episcopus.

Quanta fuerit sanctissimi pontificis de ordine monastico sollicitudo et vigilantia probat alia ad eundem Anthemium Epistola, qua duo præcipit non leviter prætereunda. Unum est ut mulieres quæ hostium metu ad Eumorphianam insulam confugerant inde amoverentur, ne monachis hanc insulam incolentibus occasionem lapsus præberent. Alterum est ut ante annum ætatis octavum decimum nulli adolescentibus ad monasticum habitum hac in insula, in Palmaria, et in aliis insulis susciperentur. *Quia*, inquit providus pontifex, *dura est in insulis congregatio monachorum*; hoc est, quia durissimam vitam hic agebant monachi, propter aeris inclementiam et rerum ad vitam requisitarum penuriam. Perperam autem ex hoc loco quidam arguunt hic definitum absolute a S. Gregorio tempus professionis monasticæ, cum ibidem jubeat pueros his in monasteriis repertos infra annum ætatis 18 Romam transmitti, proculdubio ut in monasteriis ubi mitior esset disciplina posset institui. Verum de his jam diximus libro primo (Cap. 3, § 11) et in nota ad hanc epistolam 50.

Ad restauranda et construenda etiam nova monasteria, aut his in insulis aut in adjacentibus, usus est Gregorius Horosii abbatis opera, ut ex variis hoc anno scriptis epistolis intelligimus (Lib. 1, *ep.* 51 et 52). Monachi in insula montis Christi degentes a regulæ monasticæ præceptis penitus exorbitarant: nec qui habitabant in insula Gorgonia religiosius leges suas observare ferebantur. Hæc erat perturbatorum et iniquorum illorum temporum conditio, circumstrepentibus undique armis, inter quæ leges etiam sanctiores aut silent ut vix audiuntur. De fratrum tamen illorum emendatione non desperans Gregorius, Horosio abbati jam laudato in mandatis dedit ut hæc monasteria visitaret tanquam sedis apostolicæ (a) legatus, et quæ correctione digna inveniret ea satageret extirpare, atque monachos ad meliorem frugem revocaret.

7. Neque vero propter nonnullorum monachorum corruptos mores a novis monasteriis excitandis abstinendum judicavit æquus ille rerum estimator. Quin immo eidem Horosio et Symmacho defensori præcepit, ut præter monasterium a Labina religiosa femina nuper ædificatum in Corsica insula, ad quod instituendum monachos a Gregorio postulaverat Symmachus, aliud in loco ejusdem insulæ munito ædificari curarent: *Quatenus*, inquit, *insula ipsa quæ monasterium nunc usque non habuit, etiam in hujus*

(a) Scripsit S. Gregorius ad illos monachos: *Quidquid disposuerit (Horosius) velut a me dispositum, cum debita reverentia custodite*. Quod probat ipsi

conversationis via meliorari debeat (Lib. 1, *ep.* 52). Sed in rebus monasticis diutius non est immorandum.

8. Ut episcopi *viduas honorent* jubet Apostolus (Tim. v, 3), quod etiam de suppeditando victu cæterisque vitæ necessariis est intelligendum. Idcirco Gregorius non solum eas episcopis (b) commendavit, sed tueri quoque ac in egestate sublevare semper ipse curavit. Hujus autem paternæ erga eas caritatis argumentum est imprimis epistola 39 libri 1, qua imperat Anthemio subdiacono, ecclesiastici patrimonii curatori in Campania, ut mille modios tritici et octoginta solidos tribus eroget viduis necessitatem patientibus. Annua fuisse largitionem hanc ex ep. 59 ejusdem libri conjicimus. Exordium prioris epistolæ nos docet, nihil sancto et pio pastori cordi magis fuisse quam pauperum curam, præcipuamque actorum et procuratorum ipsius provinciam fuisse indigentibus subsidium ferre, ad quod et coram et scriptis eos hortabatur. At si officio suo negligentius incumberent, et pauperibus præsto non adessent, acrioribus Gregorii increpationibus stimulati suæ sollicitudinis statim pœnas dabant.

Ex tribus viduis modo commemoratis erat Pateria, *thia* seu amita aut matertera S. Gregorii: quam etsi viduam expresse non dicat, innuit tamen, dum eam aliis viduis annumerat, et de ipsius filiis loquens, de viro tacet. Tanti pontificis exemplo discere possunt episcopi consanguineis et proximis suis (etsi ditari bonis Ecclesiæ non debeant) misericordiæ tamen viscera non claudere, sed inter alios pauperes illis locum dare. Si qui autem propinquitate sibi conjunctos pauperes a se repellant, videant ne superbo id pudori adscribi possit.

Cum beneficia conferre, non scenerare cuperet vir munificentissimus, et beatius esse dare judicaret quam accipere, munera renuebat, ut ex ejus epistola ad Felicem Messanensem hoc anno scripta (Lib. 1, *ep.* 66) potissimum discimus. Nimirum intelligebat se ideo in summo Ecclesiæ fastigio constitutum, ut a se in subditos dona copiose sponteque defluerent; non, inverso ordine, a subditis ad se refluerent.

228 CAPUT V.

ARGUMENTUM. — 1. S. Gregorii misericordia in hæreticos, per prudentiam temperata. — 2. Quomodo se gesserit erga schismaticos pro tribus capitulis tumultuantes. Damnatio trium capitulorum num in Hispaniis recepta; et in Galliis. — 3. Exempla charitatis et æquitatis Gregorii in Judæos. — 4. Autharis Langobardorum rex moritur. Cujus successor Agilulfus catholicis favet. — 5. Quid pro fide et pro disciplina restauranda Gregorius decreverit. — 6. Quid statuerit de subdiaconorum cælibatu. Putida heterodoxorum fabella exploditur. — 7. De Venantio monastici status desertore. — 8. Eum S. Gregorius ad pœnitentiam hortatur. De monachorum conjugiiis quid sentiendum. (An. 590 et 591.)

1. Qua charitate Gregorius suos et Ecclesiæ filios complecteretur, satis superque demonstrant, quæ ex ejus epistolis primo pontificatus anno scriptis jam eruimus. Nunc vero de ejusdem in alienos, videlicet

collatam fuisse legati aut vicarii apostolici auctoritatem.

(b) Lib. 1, *ep.* 13 et 62.

hæreticos aut schismaticos, imo etiam in Judæos misericordia, quædam iisdem ex monumentis deprecanda: ubi quomodo se gesserit erga omnes illos Christi et ejus sponsæ hostes, simul ostendemus. Mansuetudinem severitati præferendam esse, ut in hæresim lapsi ad veram fidem revocentur, docet ep. ad Demetrium Neapolitanum episcopum (*Lib. 1, ep. 14*): ipsosque ad communionem etiam *interpositionis animæ periculo* facile suscipiendos. Ne tamen summa hæc indulgentia in nimiam remissionem declinaret, aderat moderatrix prudentia, quæ maxime eluxit in responsione ad quæstionem de unica aut trina mersione baptismi a S. Leandro Hispalensi propositam. Ritus apud Arianos receptus erat tribus vicibus in conferendo baptismo mergere, sed orthodoxis unica sufficiebat mersio. Nuper ad fidem catholicam conversi Wisigothi, auctore præsertim Recharedo rege et doctore S. Leandro, pristinum ter mergendi morem retinere cupiebant. Obstabant veteres catholici, sui quoque ritus ritinentissimi. De hac controversia consultus Leander, sedem apostolicam adeundam censuit, eaque inconsulta nihil decernere est ausus, antiquam (a) patrum suorum secutus consuetudinem. Scripsit itaque ad Gregorium et in utramque partem disseruit, varias tum pro unica tum pro trina immersione rationes exponens. Ad quæsitum respondit sanctissimus magister, citra fidei periculum, alterutrum indiscriminatum ritum sequi licere, quia ubi una est fides, nihil officit Ecclesiæ consuetudo diversa. Addit tamen: *Sed quia nunc usque ab hæreticis infans in baptisate tertio mergebatur, fiendum apud vos esse non censeo, ne, dum mersiones numerant, divinitatem dividant; dumque quod faciebant faciunt, se morem nostrum vicisse gloriantur* (*Lib. 1, ep. 43*). Prudentissimum sane responsum. Atque eadem est ratio cur fratribus nostris nuper e pravo Calvinii dogmate ad nos reversis, plurima non indulgeamus, quæ alias inter ἀδελφοὶ censerit possint.

2. Eadem lenitate per prudentiam attemperata usus est Gregorius erga schismaticos, eos maxime qui pro trium capitulorum defensione dissidebant ab Ecclesia. Pro schismate isto soli tunc stabant Istri episcopi et Veneti. Quamvis enim prius in Africa et in Illyrico acrius conflagrasset, his in provinciis jam sopitum fuisse non temere conjicimus, ex tot epistolis tum ad Illyricos tum ad Africanos episcopos a S. Gregorio missis, in quibus nulla schismatis hujus fit mentio. Schismaticis autem non accensemus eos, qui, etsi concilium V non reciperent, et trium capitulorum condemnationi minime subscrisissent, tamen ab eorum communionem qui synodum hanc admirarent, et conclamatum in ea trium capitulorum damnationem, nullatenus abstinebant. Certe pro schismaticis eos nunquam habuit S. Gregorius, sed illos tantum qui occasione quintæ synodi secedebant, et aliorum communionem respuebant, ut infra manifestis documentis ostendemus.

Quippe observandum est, in Hispaciis, Galliis et

(a) Himerius Tarraconensis episcopus consuluit Damasum papam. Cujus successor Siricius scripsit epi-

aliis fere provinciis quæ Romano imperatori non parebant (quo videlicet cogente, licet Vigilius papa reluctaretur, damnata sunt capitula hæc) de eorum damnatione decretum non nisi tardius fuisse receptum. De Hispaniis id luculentissimis argumentis probat eminentissimus cardinalis Henricus Norisius, dissertatione historica de synodo v, cap. 9, § 2, præsertim ex conciliorum Hispaniæ silentio synodum hanc suscipiendam nullibi decernentium, atque ex S. Isidoro qui tum in catalogo Scriptorum Eccles. de Theodoro Mopsuesteno loquens, tum in Chronico, Justinianum imperatorem quod episcopos intra imperii fines, ad tria capitula damnanda compulerit, liberius redarguit.

De Galliis idem probatur Tomo II, seu in appendice ad opera S. Leonis Papæ magni, in observatione ad Judicium Chrodoberti Turonensis episcopi; prolatis etiam Vigili et Pelagii pontificum epistolis id non obscure significantibus. Sane qui diu vixerat in Galliis S. Columbanus, ita sensisse satis aperuit in epistola ad Bonifacium V, ubi inter cætera hæc contra Vigilium papam intorquet: *Vigila itaque, quæso, papa, quia forte non bene vigilavit Vigilius, quem caput scandali isti clamant, qui vobis culpam injiciunt*. Etsi vero de Columbani doctrina et ritibus mota sit quandoque in Gallicanis synodis controversia, nunquam tamen in suspicionem erroris aut schismatis adductus est ob trium capitulorum damnationem rejectam.

Si intra lineas istas sese continuissent Istri antistites, satisque habuissent toties decantatæ damnationi non subscribere, communionis de charitatis vinculum non abrumpendo, minime schismatici audivissent. At nunquam tumultuari cessarunt, et in Romanam sedem debacchari. Eos tamen eorumque **220** antesignanum Severum Aquileiensem seu Gradensem episcopum relapsam et reversam ad ejuratum prius schisma S. Gregorius affectu paterno ad pacem invitavit, et ad synodum imperatoris jussu celebrandam, Joannes Diaconus refert (*Lib. 1, ep. 16*) Severum tunc apostolica simul imperialique jussione coactum, et imminente Smaragdo, Ravennam venisse, ubi veritus cum Gregorio synodalem subire conflictum, mediante Joanne Ravennate episcopo, ad unitatem Ecclesiæ rediit, a qua paulo post eum resiliisse testatur, *subrepta* quoque Mauricii Augusti jussione qua præcipiebat *ut schismatici redire ad unitatem Ecclesiæ minime cogentur*. Verum quæ hic narrat Joannes prius contigerunt, ut patet ex Paulo Diacono (*Lib. III de Gest. Langob., c. 27*). Constat enim Smaragdum exarchum jam locum cessisse Romano, quando Gregorius Severum litteris suis ad pacem compellavit. In iis quoque S. Gregorius meminit tum reditus Severi ad Ecclesiam, tum ejusdem recidivi lapsus in schisma: *Quantum, inquit, incorporatum te jam pridem fuisse in unitate Ecclesiæ gavisi fuimus, abundantius nunc dissociatum a catholica societate confundimur*. Obturavit aures episcopus schismatis incentor

stolam decretalem ad Himerium, quam legeris tom. II Conciliorum.

cum suis sociis; at de paterno erga perduelles affectu nihil remisit sanctissimus vir, ut ex aliis ipsius epistolis infra ostendemus.

3. Ipsos etiam Judæos non solum æquitatis, sed etiam charitatis Gregorii periculum fecisse jam demonstramus. Petrus Terracinensis episcopus, Judæos *de loco in (a) quo ad celebrandas festivitates suas convenire consueverant, expulerat, assignato tamen alio loco, ubi libere possent religionis causa congregari. At paulo post eodem inde quoque migrare coegerat. De injuria sibi facta Judæi conquesti sunt apud papam, qui Petro rescripsit: Si ita est, volumus tua fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, et ad locum quem cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt, eos, sicut mos fuit ibidem liceat convenire. Eos enim qui a religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare; ne quos dulcedo prædicationis et præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minus et terroribus repellantur. (Lib. I, ep. 35.)*

Huic sententiæ prorsus consona sunt quæ paulo post ad Virgilium Arelatensem, et ad Theodorum Massiliensem episcopum scripsit, videlicet Judæos ad baptismum suscipiendum cogi non debere, (b) ne necessitate potius quam voluntate Christiani facti, ad pristinam superstitionem relaberentur, indeque deterius morentur, unde renati esse videbantur (Ibid., ep. 47)

Delinquentes tamen Judæos, maxime si periculum foret ne contemptui esset religio Christiana, coercere quantocius satagebat. Hinc ubi accepit Judæum quemdam Ecclesiæ Venafranzæ ministeria seu vasa sacra (quod legibus interdictum) comparasse, præsertimque calices duos, jussit Anthemio subdiacono ut emptorem per judicem provinciæ faceret conveniri, et ad sacra illa cimelia restituenda cogeret, relegatis in pœnitentiam diacono et aliis clericis sacræ suppellectilis impiis venditoribus.

4. Nunc Langobardorum res primo Gregoriano pontificatus anno gestas summatim attingamus. Hoc anno extinctum fuisse Autharim eorum regem discimus ex ep. 17 libri I, prolato Regium usque in extremis Brutiorum finibus Langobardorum imperio (Paul. lib. III, c. 34). Paulo antea princeps Arianus suæ sectæ propagandæ zelo abreptus, edicto solemnī prohibuerat, ne suorum gentilium filii, in fide catholica baptizarentur. At non multo post Deum expertus est vindicem, et pro hac culpa e vivis est sublatus. Eum veneno interiisse narrat rerum Langobardicarum scriptor (Paul. Diac. lib. III, c. 36), postquam sex annis regnasset. Cognita ejus morte, Langobardorum duces et optimates Papiam convenerunt, de successore eligendo deliberaturi. Quibus in comitiis unanimi sententia decretum est ut Theodelinda, spectatæ prudentiæ virtutisque regina, regni guber-

naculo semper assideret, et quem mallet e duobus in maritum sibi et in totius gentis regem deligeret. Illa habito cum majoribus natu consilio Taurinatum ducem, Agonem seu Agilulfum nomine, in regni thalamicque consortem adscivit: cui Mediolani in frequenti totius gentis conventu imposita est, ut habent scriptores Mediolanenses, corona aurea ex incluso ferreo circulo dicta ferrea; quæ celeberrima deinceps evasit. Tanto beneficio sibi devinctum Agilulfum Theodelinda catholicæ fidei ardore incensa impulit ad eandem fidem amplectendam, si Paulo Diacono credimus (Lib. IV, c. 6). Regis vero exemplum secuti magna ex parte Langobardi, Arianismum ejurarunt. Quod tamen de suscepta catholica fide ab Agilulfo Paulus ait, tardius factum intelligimus ex S. Columbani ad Bonifacium papam epistola, non ante annum 607 scripta, quo tempore rex Langobardorum adhuc erat Arianus, de eo namque sic loquitur: *Fertur enim dixisse, si certum sciret, et ipse crederet.* Ejus rei causa Columbanus librum contra Arianos composuit, teste Jona. Constat nihilominus, Agilulfum, etsi nondum orthodoxam sequeretur fidem, catholicis multum favisse, ab ipso regni exordio; quod etiam expertus est S. Columbanus ab eodem benigne exceptus.

5. Gregorius audita regis Autharis morte, scripsit ad universos Italiæ episcopos (Lib. I, ep. 44), ut Longobardorum parvulos in Ariana baptizatos ad catholicam fidem conciliare, imminente maxime gravi mortalitate, curarent; postea vero ad resarciendam in Italia Ecclesiæ disciplinam, quæ inter barbarorum heterodoxorum gladios pessumdata fuerat, mentem applicuit. De sacerdotum aliorumque ex clero lapsorum pœnitentia sollicitus, jussit eos in pauperrima monasteria, ubi regularis observantia vigeret, retrudi, eisque sufficientia stipendia suppeditari, ut ex iis etiam subsidium ad victitandum haberent monachi, qui de eorum emendatione sollicitudinem gererent.

Ambitum in clericis comprimere satagebat. Unde Liberatum diaconum ambitionis spiritu inflatum et distentum, in ultimo inter cæteros diaconos loco stare jussit, quo humilitati et subjectioni assuesceret (Lib. I, ep. 83 et 84). Episcopos de crimine postulatos, in concilio de more judicari, neque alia quam synodali sententia deponi præcepit (Lib. III, ep. 8). Clericos peregrinos absque episcopi sui cessione seu litteris dimissoris non recipiendos aut incardinandos esse statuit. De subdiaconorum cœlibatu quid decreverit, nunc morosius explorandum (Lib. I, ep. 83)

6. Pelagius papa II, ante triennium, legem cœlibatus Siciliæ subdiaconis, (c) more Romanæ Ecclesiæ, imposuerat; jusseratque ut qui jam uxorati essent, ab uxoribus separarentur; quod durum Gregorio incompetensque visum est, ac plurimis pejus

(a) Cur id factum docet ep. decima hujus libri. Nimirum synagoga ita erat ecclesiæ proxima, ut inde facile audirentur voces psallentium Judæorum.

(b) Vide etiam lib. IX, ep. 6.

(c) Moris hujus meminit S. Leo ep. 12, c. 4: *Nec subdiaconis quidem connubium carnale conceditur; ut et qui habent, sint tanquam non habentes, et qui non habent, permaneant singulares.*

dendi periculis obnoxium. Hoc itaque decretum ita temperavit sapientissimus pontifex, ut sineret conjugatos subdiaconos uxores retinere, ea lege ut ad sacros ordines nunquam pervenirent: *Quia nullus debet ad ministerium altaris ascendere nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata* (Lib. I, ep. 44, et lib. IV, ep. 34). De cætero prohibuit ne deinceps episcopi subdiaconum ullum ordinarent, nisi qui victurum se caste promitteret. His exploditur fabella quam Centuriatores Magdeburgenses ex conflictu nomine S. Udalrici Augustani episcopi epistola ad Nicolaum papam deprompserunt, scilicet nostrum Gregorium prius uxores sacerdotibus solemniter decreto ademisse, at cum ex piscina sua capita infantium ad sex millia extracta fuisse a piscatoribus intellexisset, hocque infanticidium sibi tribueret (non dubitabat enim tot infantes ex furtivis sacerdotum fornicationibus aut adulteriis natos), decretum suum refixisse, et de tanto scelere pœnituisse.

Quot verba hic, tot putida et stolta legis mendacia. Qua ratione in piscinam potius pontificiarum ædium projecta isthæc infantilia capita, quam in Tiberim, aut in cloacas publicas? Capita inveniuntur et numerantur, quid de reliquis cadaveribus factum est? Quasi verisimilitudinem vel minimam habeat infantium illorum parricidas quorum adeo intererat tantum scelus occultare, projectis ex condiclo in piscinam pontificiam occisorum capitibus, illud ultro quasi per ludum voluisse publicare? Quam perfrictæ vero frontis sunt, qui volunt Gregorium pœnituisse, quod presbyteros et ministros sacros legi cœlibatus adstrinxerit, cum nec ipse talis legis unquam auctor fuerit (quippe quæ semper saltem in Ecclesia Latina fuerit observata, ubi vigeant canones), nec ullum fere sui pontificatus annum elabi siverit, in quo de majorum clericorum cœlibatu aliquid non scripserit. Lege præsertim sequentes epistolas lib. I, epp. 44 et 52; lib. IV, epp. 26 et 36; lib. IX, ep. 60; lib. X, ep. 62; lib. XI, ep. 64, ad Secundam, interrogat, respondendo, ubi de clericis loquens quibus liberum est uxores accipere, excludit eos qui sacris in ordinibus sunt constituti; denique lib. XIII, epp. 35 et 36.

Cæterum operæ pretium non est, pluribus argumentis fabulam hanc explodere, quæ statim evanescit, cum expenditur quo tempore vixit S. Udalricus episcopus. Neque enim cœvus esse potuit aut Nicolai I aut II. Qua de re consulendus est em. card. Baronius ad an. 591, num. 21.

7. Haud minori zelo Gregorius cavet monachorum castitati et famæ quam clericorum, ut præmonuimus cap. superiori num. 6. Et quidem arctissime alligatos illos voto seu proposito castitatis perpetuæ censuit, ut ex ipsius ad Venantium epistola hoc anno scripta extra dubium ponitur. Venantius, patricio genere in Sicilia, ut videtur, ortus, vitam amplexus erat monasticam; verum, relicto postea monasterio, uxorem duxerat (a) nomine Italicam, aut ad prius ductam re-

dierat, ex qua duas filias Barbaram et Antoninam suscepit. Tunc temporis aliquos monachos uxores publice duxisse dolet S. Gregorius lib. I, ep. 42, jubetque ut ab ipsis avulsi, in monasterium retrudantur, uti jam observavimus. Suspiciatur noster Mabillonius Italicam fuisse Venantii parentem, non uxorem (*Annal. Benedict. an. 601, pag. 266*); at, quod tanti viri pace dixerim, conjectura hæc ruit lecta inscriptione epistolæ 123 libri IX. Non firmiori fundamento nititur Cancellarii Italiæ titulus qui gratis huic patricio confertur, ex corruptis epistolarum inscriptionibus quas habent codices editi, non vero manu exarati. Barbaram et Antoninam ante Venantii lapsum natas nihil cogit dicere. Venantius aliquot annis ante susceptum a Gregorio pontificatum e monasterio excesserat. Ejus natæ litteris Gregorium compellarunt undecimo ejus pontificatus anno, una forte duodecim, altera decem annorum (*Lib. XI, ep. 35 et 78*). Quid supra illam ætatem? Non magis abhorrebat a sanctissimi pontificis pietate, virgines nobiles etsi ex iniquis nuptiis natas honorifice salutare ac tueri, quam ad earum parentes Venantium et Italicam reverentissimis et amicis verbis scribere, Joannemque, Syracusanum episcopum, ob repulsas Venantii oblationes redarguere (*Lib. VI, ep. 44*). Parumper extra metas excurrimus, viri doctissimi conjecturas expendendo; nunc ad id unde digressi sumus, redeundum.

8. Gregorius ad Venantium propositi monastici desertorem gravem epistolam scripsit, ut eum ad pœnitentiam hortaretur, quæ facile legi potest. Notatu præsertim digna sunt verba hæc: *Ananias pecunias Deo voverat, quas post, diabolica victus persuasionem, subtraxit* (*Act. V*). *Sed qua morte mulctatus est, scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit qui eos quos dederat nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum, Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti? Considera judicium Dei, quod mereatur, qui semetipsum Deo vovit, continuoque mundi desideriis irretitus, meuitus est quod vovit* (*Lib. I, ep. 34*). Quibus verbis quid expressius ad votorum monasticorum obligationem adstruendam? Incesta monachorum et sanctimonialium conjugia diu antea Siricius papa tanquam publicis legibus et ecclesiastico juri contraria damnarat, scribens ad Himerium, Tarraconensem episcopum (*Ep. I, c. 6, tom. I Concilior., p. 1019*) Suffragantur concil. Chalced. can. 16, et Carthagin. IV, cui subscripsit Augustinus cap. 104. Docere tamen videtur Augustinus, conjugia eorum qui continentiam voverint, adulteria non esse, quamvis eorundem lapsum quovis adulterio pejorem censeat (*Lib. de Bono viduit., cap. 10, 11, 12*). Sed hoc vitium nubentium esse contendit, non ipsarum nuptiarum, quæ sanctæ sunt et nunquam damnandæ. Ita vero loquitur sanctus doctor, ne Manichæis nuptias damnantibus consentire videatur. Hanc quæstionem sibi propositam

(a) Vide ep. 125. lib. IX et lib. XI, epp. 35 et 78.

attingit S. Bernardus lib. de Præcepto et Dispensatione cap. 17, at nihil decernit,

Non resipuit Venantius; neque tamen ab ejus amicitia resiliit Gregorius, sperans opportunius aliquando sibi tempus ad futurum, amicum ad pœnitentiam iterum adhortandi. Sane audita postea gravi qua decumbebat ægitudine, de ejus salute sollicitus scripsit ad Joannem, Syracusanum episcopum, **231** *ut de anima ejus cogitare debeat, exhortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, ut ad habitum suum redire vel in extremis debeat, ne ei tantæ culpæ reatus in æterno judicio obsistat* (Lib. XI, ep. 36). Verum quid inde secutum sit, ignoramus. De Venantio adhuc postea erit agendum. Nunc e Sicilia in Africam transmittamus, ubi pontificia S. Gregorii auctoritas, et sollicitudo pastoralis, primo anno quo Romanam ascendit sedem, innotuerunt.

CAPUT VI.

ARGUMENTUM. — 1. Quid de primatibus inter Africanos episcopos S. Gregorius decreverit. — 2. Num Columbus tunc Numidiæ primas esset. — 3. S. Gregorii labores in Donatistas. Quo successu. — 4. Quædam notatu digna de rebus episcopis judicandis. De ecclesiasticis immunitatibus. De litibus. A quibus monachos eximit. — 5. Prævas consuetudines tollit. 6. De monachorum testamentis. — 7. De bonis lapsorum et dejectorum sacerdotum. — 8. Oratoriorum dedicationes tunc per celebres (An. 590 et 591.)

1. Mos erat apud (a) Africanos episcopos, ut singulis in provinciis inter eos loco primatis aut metropolitani haberetur, qui ordinatione foret antiquior; unde non primas, sed *senex*, aut primæ sedis episcopus vocabatur. Sola Carthaginensis ecclesia, inter cæteras diversarum provinciarum Africæ, pene innumeras, primatu perpetuo gaudebat. Cum itaque sedes episcopales etiam in exiguis ignotisque vicis essent institutæ (hinc ignota fere obscuraque Africanæ Ecclesiæ notitia), sæpe fiebat ut ignobilis oppidi episcopus reliquis provinciæ suæ episcopis tamquam primas præesset. Quod cum incongruum S. Gregorio visum fuisset (ut reapse erat), optimum esse judicavit primo eligi primatem *non ex ordine loci* (Lib. I, ep. 74), videlicet aut propter antiquitatem ordinationis, aut propter sedis dignitatem concessi, sed habita potius morum ac meritorum ratione. Secundo primatem non passim, sicut moris erat, per villas, sed in una civitatum residere, quo facilius Donalistarum in Africa grassantium insidiis et conatibus resistere valeret. Tertio prohibuit ne hi qui ex Donatistis ad episcopatum pervenerant, primatis dignitatem possent adipisci. Loquitur autem de Donatistis ad fidem et unitatem Ecclesiæ reversis: *Sufficiat, inquit, illis*

(a) Loquimur de politia ecclesiastica apud orthodoxos observata. Quod spectat ad Wandalos Arianos, suum in Africa patriarcham habebant. Duos eorum patriarchas nominat Victor Vitensis, Jocundum et Cyrylam, qui ut puto successive sederunt. Consulatur Victor Vit. (*Histor. Wandal. persecut. lib. II, c. 18.*)

(b) Observa sanctæ sedis apostolicæ auctoritatem, ad quam videlicet pertinet remotissimarum Ecclesiarum confirmare consuetudines. Ea magis eluxerat longe antea in S. Leone, qui rogatus Ecclesiæ Alexan-

A *commissæ sibi plebis tantummodo curam gerere, non autem etiam illos antistites quos catholica fides in Ecclesiæ sinu et edocuit et genuit, ad obtinendi culmen primatus antecire* (Ibid., ep. 77). Hæc Gregorius ad episcopos Numidiæ scribens, (b) et ratas habens reliquas eorum consuetudines, quas sibi servari supplices a Pelagio II petierant.

2. Qui Columbum episcopum tunc primatem (c) Numidiæ fuisse cum Baronio (*Ad an. 592, n. 4*) asserunt, a vero prorsus aberrant, refellunturque ab ipso met Gregorio ad Columbum scribente: *Itaque erga primatem synodi tuæ esto sollicitus*. Ad eum scripta est epistola 49 lib. III, in cujus titulo legitur: *Ad dato episcopo, primati provinciæ Numidiæ*; eumque hortatur S. Gregorius *ut officium primatus, quod Deo auctore habet, student tota intentione sagaciter exhibere*. Paulo infra suadet ut Columbum per cæteris adiutorem adhibeat in omnibus. Ad dato successit in primatu Victor, de quo in epistola 28 lib. XII, ad Columbum scripta: *Victori fratri et coepiscopo nostro, qui primatus inter vos locum tenet, curavimus scribendum*. Ad Columbum tamen in præcipuis provinciæ Numidiæ negotiis scribere solet sanctus papa quasi vicarium sanctæ sedis eum constituisset, quod nihilominus nullibi factum legitur.

3. Singulari Gregorii erga Ecclesias Africanas diligentia præstitum est ut prius tumultuantes Donatistæ tandem quiescerent. Nimirum satis non fuit vigilantissimo pastori adversus illos lupos in gregem Christi sævientes, alios sibi subditos pastores ad vigilantiam et constantiam excitare, scriptis ad eos plurimis epistolis, inflictaque negligentibus et mercenariis pœna (*Lib. I, ep. 77; lib. II, ep. 48; lib. IV, ep. 35; lib. V, ep. 5*); sed etiam Gennadium patricium et exarchum Africæ, qui multis bello præclare gestis illustris erat, rogavit ut hæreticorum contra Ecclesiam catholicam colla subrigentium conatus comprimeret, ac superbas eorum cervices inflecteret, omnemque adimeret nocendi licentiam (*Lib. I, ep. 74*). Postea cum rescivisset Pantaleonis, Africæ præfecti, nimia in hæreticos indulgentia factum esse, ut eorum audacia in dies cresceret, insolescerentque in Ecclesiæ catholicæ sacerdotes, ab eis baptizatos iterum baptizando; de socordia præfectum increpavit, quamque gravi peccato subjaceret, reserpenti occasionem hæresi tribuendo, liberrimæ admonuit (*Lib. IV, ep. 34*).

Tandem frequentibus S. Gregorii monitis tum ad episcopos, tum ad præfectos et magistratus, tum ad ipsummet Augustum, habitum est concilium in quo, annitente præsertim Dominico, Carthaginensi episcopo totiusque Africæ primati, constitutum est in-

drinæ post Romanam secundæ privilegia confirmavit: *Improbæ, inquit, quorundam ambitioni, servato verorum privilegiorum jure, sollicitus obviavi... teneat fraternitas tua suorum consuetudinem decessorum, et comprovinciales suos episcopos... congrua sibi auctoritate disponat*. S. Leo ep. 103.

(c) Numidia ex septem Africæ provinciis secunda erat, et post provinciam proconsularem cujus caput Carthago, recensetur in notitia Africæ, quam consule in nova edit. histor. Wandalicæ persecut.

vestigandos esse ab episcopis hæreticos et compescendos (Lib. v, ep. 5); quod decretum qui exsequi negligerent, bonorum ac dignitatum privatione esse plectendos. Laudavit papa Dominici zelum; neque tamen omni ex parte probavit decretum de spoliandis qui negligentius hac in re incumberent episcopis. Resipuisse tandem Donatistas aut (a) quievisse 232 *inde autumamus, quod sanctus pontifex ad Dominicum et ad alios Africæ tum episcopos tum imperatoris ministros deinceps frequentius scribens, nusquam de illis coercendis amplius agat, post indictionem xiv.*

4. Cum cætera quæ primum Gregoriani pontificatus annum commendant, fusiori stylo prosequi non liceat, quædam tantum ex ejus epistolis nondum supra delibatis decerpemus notatu digniora. Episcopos non nisi a synodo judicari voluit, etiamsi graviorum nozarum rei forent, ut in causa Blandi, Hortensis episcopi, non obscure significavit (*Lib. i, ep. 33*).

Septa ecclesiastica tunc habita pro asylis probat epistola 37. Quæ vero loca per *septa ecclesiastica* debeant intelligi, docent notæ ad hanc epistolam.

Cum a strepitu forensi multum abhorreret vlr sanctissimus, si qua litigandi occurreret occasio inter episcopos, clericos, monachos, etiam laicos nobiles, suadebat ut pro componenda controversia eligerentur arbitri qui nullo vel minimo sumptu, præcis dilationibus frustratoriis, jus cuique litigentium tribuerent. Ipse, si qua oriretur quæstio de finibus et fundis, inter actores Ecclesiæ Romanæ qui ejus prædia curabant, et vicinorum agrorum possessores, hujusmodi iudices eligi volebat. Quo animo esset erga lites, non potuit melius prodere quam his verbis: *Non solum nunquam mota suscitari volumus; verum etiam quæ prava foris admoventur, sopire modis omnibus festinamus (Lib. i, ep. 9)*.

Quanto studio monachos a forensibus litigiis et strepitibus curaret submovere testatur ejus epistola 69: cum enim Joannes abbas ipsi suggessisset plurima se habere pro monasterio suo negotia, quibus intendere vix posset citra regularis observantiæ dispendium optimum visum est provido patri ut hujus monasterii tuendi contra litigantes cura commendaretur (b) cuidam Fausto, Romani exprætoris Cancellario, eique *salerium* pro impensa opera constitueretur. *Expedit enim, inquit, parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos existere, ut et utilitates cellæ per negligentiam non pereant, et servorum Dei mentes ad opus Dominicum liberiores existant.* Hæc videtur prima commendatariorum abbatum origo; qui ulinam tales forent ut servos Dei ab omnibus negotiis eximerent, non in lites immergerent.

5. In ep. 44. Petro subdiacono, pleraque Ecclesiæ patrimonia in Sicilia curanti, præcipit emendare plurimas consuetudines quibus Ecclesiæ colonos vexari

(a) Lege Donatistarum historiam novissimæ Oplati operum editioni additam et præfixam, in fine.

(b) De hujusmodi procuratore loqui videtur S. Gregor. ad Joannem abbatem scribens lib. iii, ep. 3: *In causis istis; procuratorem institue, et tu ad lectionem*

noverat, et quæcunque percepta forent injuste rusticis abunde restitui. Quin etiam veritus ne Petrus sibi mandata minus strenue impletet, iudicium ultimum ei comminatur, et his verbis epistola claudit: Vide ut omnia absque imminutione custodia, quia de his quæ tibi pro servanda justitia scribo ego absolvor, et tu si negligis obligaris. Terribilem Judicem considera venientem, et de adventu illius nunc tua conscientia contremiscat, ne tunc sine causa jam timeat, cum coram illo cælum et terra tremuerit. Audisti quod volo: vide quid agas.

6. In eadem epistola legitur Joannem monachum mortis proximum, Fantinum defensorem hæredem in sex uncias, hoc est in dimidiam bonorum partem instituisse. Quod non improbat S. Gregorius. Ne tamen inde inferas licuisse tunc monachis testamentum condere, lege notam qua locum huic illustravimus. Consule quoque nostram Mabillonium in *Annal. Bened.* ad an. 599, num. 31, et ad an. 601, num. 6.

7. Ex laudata epistola compertum habemus quam sollicite S. Gregorius caveret, ne ii quorum ministerio in Ecclesiæ negotiis utebatur, in sacerdotum et aliorum clericorum lapsorum e suo gradu dejectorum bona invaderent, unde sane grave scandalum oriri potuisset; nimirum ita dejecti haud dubie conquesti fuissent se ideo loco motos, et ad pœnitentiam in monasteria detrusos, ut sua bona, suæ facultates pontificiorum ministrorum prædæ paterent. Decernit ergo S. Gregorius ut eorum bona, vel monasteriis in quibus pœnitentiam agunt, cedant, vel eorum parentibus dentur: *ita tamen ut eorum stipendium qui in pœnitentiam dati fuerint, sufficienter debeat procurari; vel si ex ecclesiastica fuerint familia illi lapsi, res eorum ecclesiastico juri non subtrahantur, servata pœnitentibus alimentaria pensione.* Consule notas ad hunc laudatæ epistolæ locum.

8. Quanta celebritate tunc vel oratoriorum dedicationem fierent, et quæ his in festis esset in pauperes munificentia docet ep. 56. Dedicaciones ecclesiarum et oratoriorum sine sacris reliquiis quæ in eis conderentur vix fiebant. Nullum autem, sibi collocabantur, (c) corpus prius humatum fuisse constare oportebat; sane optimis de causis, ut explicatur in not. ad ep. 54 lib. i. In Italiæ provinciis Romanæ sedi tanquam metropolitanæ arctius adstrictis nullas tunc factas fuisse templorum consecrationes non audet asserere Mabillonius. In hanc tamen sententiam valde propendet, nec immerito. At de hoc argumento alibi fortasse opportunior erit dicendi locus. Interim lege ep. 37 lib. v.

233 CAPUT VII.

ARGUMENTUM.— 1. De causa Natalis episcopi Salonitani.— 2. Archidiaconus ab eo dejectus apostolicam sedem appellat.— 3. Quæ responderit Natalis. Resipiscit.— 4. Illo mortuo S. Gregorius de eligendo successore curat.

et ad orationem vaca.

(c) Id oenties repetit S. Gregorius, scilicet omnibus in epistolis, in quibus de templorum consecratione et reliquiarum collocatione agit.

Electus est Honoratus archidiaconus. — 5. Mauricius imperator mitius cum schismaticis agit. — 6. Langobardi Romam premunt. — 7. S. Gregorius Ezechielem prophetam exponit. Luctuosus Romæ status. (An. 591 et 502.)

1. Nunc ordo rerum temporumque ratio postulant, ut de Natali, Salonitano episcopo, Dalmatiæ metropolitano, loquamur. Qui cum adversus summum pontificem diu rebellasset, hoc secundo Gregorii anno, ad sanio rem mentem, ejus invicta magnanimitate ac patientia debellatus, feliciter tandem rediit. Hic episcopus ferebatur, pastoralis cura derelicta, solis vacare conviviis, et, quod gravius est, vasa sacra pretiosamque Ecclesiæ suppellectilem, suos ut ditaret, distraxisse. Cui sacrilegio cum obstaret Honoratus archidiaconus, quod ejus esset res sacras asservare, Natalis eum, ut ab hoc officio removeret, honoris specie, licet renitentem, presbyterum ordinare voluit; neque enim presbyter tunc archidiaconi munere fungi poterat, ut observavimus maxime ex S. Leone et Apoll. Sidonio in notis ad epistolas indicatas. Sententiam suam de Honorati dejectione ab archidiaconatu in provinciæ suæ concilio ratam haberi et gestis synodicis confirmari curavit. Quibus sane nihil iniquius, nihil insulsius; eodem enim iudicio, ab archidiaconi ministerio tanquam indignus repellabatur Honoratus, et ut dignus ad presbyteratum assumebatur. (Vide lib. I, epp. 19 et 20; lib. II, epp. 18, 19 et 20; lib. II, ep. 32.)

2. De vi sibi illata jam expostulationem fecerat Honoratus, et ad Pelagium papam confugerat; qui utrumque, archiepiscopum videlicet archidiaconumque adesse saltem per procuratores jusserat, ut de ea controversia iudicium ferret. Natalem cunctantem et moras nectentem iterum ad causam dicendam vocavit S. Gregorius primo sui pontificatus anno, præcepitque ut ante omnia Honoratum in pristinum gradum restitueret. Anno vero sequenti comminatus est ei pallii privationem, si obtemperare abnueret, ac demum excommunicationem, ut a corpore et sanguine Domini esset abstentus, nisi male acta emendaret. De episcopatu, an in ipso permanere deberet, alio definiendum iudicio reservavit. Præterea in locum Honorati ordinatum archidiaconum depositione plectendum censuit, et si ultra hoc in officio ministrare præsumeret, sacræ communionis exsortem esse pronuntiavit.

De his Gregorius certiores fecit universos Dalmatiæ episcopos et Antonium subdiaconum, ecclesiastici patrimonii rectorem in hac provincia, cui jubet latam in Natalem et in intrusum ab eo archidiaconum sententiam, utrique præmissis adhortationibus, denuntiare. Ne vero Jobinus, Illyrici præfectus, Natali patrocinaretur (sciebat enim eum optimatibus quos conviviis excipiebat esse pergratum) illum scriptis litteris rogavit ne opem reo contra justitiam ferret. (Vide lib. I, epp. 19 et 20.)

3. Natalis ægre tulit papam sibi pœnam excommunicationis esse comminatum, et in sui defensionem ad eum scripsit: convivia non dedecere episcopum, quæ in sacra Scriptura et apud veteres Christia-

nos commendata leguntur et laudata; sibi tribulationibus presso liberum non esse lectioni sacræ operam dare, at non ideo intermissum prædicationis opus. Quid de vasis sacris distractis, quid de Honorato ab archidiaconatu avulso responderit, subicitur in epistola quam ad eundem Gregorius scribendam iudicavit, ut hominem exasperatum, de sincera tamen obedientia spondentem, pia humilitate mitigaret, ac in spiritu lenitatis, uti docet Apostolus, instrueret. Admiremur eum ita blandis, efficacibus tamen verbis, oleum simul et vinum Natalis vulneribus infundentem: *Ecce, inquit, fraternitas tua ægre tulit se de conviviis esse reprehensam, cum ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripere, ab omnibus emendari paratus sim* (Lib. II, ep. 52). Addit post multa: *Quod si quilibet ex quatuor patriarchis fecisset* (nimirum sedis apostolicæ despexisset iudicia), *sine gravissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset. Tamen postquam fraternitas vestra ad suum ordinem rediit, nec ego meæ nec decessoris mei injuriæ memor sum* (Ibid.).

Magnam Gregorio lætitiæ attulit Natalis pœnitentia, de qua his verbis certiores fecit hoc ipso anno Joannem Ravennatem: *De fratre autem et coepiscopo nostro Natali valde contristabar, quod de illo quædam superba cognoveram; sed quia mores suos ipse correxit, meam tristitiæ simul meipsum vincendo consolatus est* (Lib. II, ep. 52).

4. Natali paulo post e vivis sublato, Gregorius ad Antoninum subdiaconum scripsit, ut de successoris electione sollicitus esset. Et quia ex ejus epistola quædam electionum tunc esset forma licet intelligere, quædam ex ea decerpta hoc loco subjiciemus. *Experientia tua, inquit, omni instantia omnique sollicitudine clerum et populum ejusdem civitatis admonere festinet, quatenus uno consensu ordinandum sibi debeant eligere sacerdotem, factoque in personam quæ fuerit electa decreto, ad nos transmittere studebis, ut cum nostro consensu, sicut priscis fuit temporibus, ordinetur. Illud quidem præ omnibus tibi curæ sit, ut in hac electione nec datio quibuscunque modis interveniat præmiorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convalescant* (Lib. III, ep. 22).

Quid vero curæ impenderent sanctæ sedis ministri aut legati, qualis erat Antoninus subdiaconus, ut intacta conservarentur Ecclesiæ bona mortuo episcopo, discimus ex his verbis: *De rebus vel ornamento ejusdem ecclesiæ, fideliter rerum inventarium facito te præsentem conscribi. Et ne rebus ipsis possit aliquid deperire, Respectum diaconum atque Stephanum primicerium notariorum ut ipsarum rerum omnino gerant, custodiam admoneto, interminans eis de propria eos satisfacturos esse substantia, si quidquam exinde eorum negligentia fuerit imminutum. Denique de suppeditandis omnibus ad electionem necessariis ita innotet: *Expensa vero quæ necessaria fuerit, per æconomum qui tempore mortis prædicti episcopi inventus est erogetur, quatenus rationes suas futuro episcopo ipse, ut novit, exponat.**

Non leviter prætereunda fuerunt hæc, in quibus

tanta elucet Romanæ sedis auctoritas, etiam in metropolitaneas extra Italiam ecclesias. Aliquando Gregorius hanc electionum curam dabat episcopis (*Lib. I, ep. 57; lib. II, ep. 38*), aliquando etiam iudicibus et magistratibus, ut argumento est epistola 15 lib. III, ad Iudicem Campaniæ ea de re scripta. Sed laicis nullam in bona Ecclesiæ potestatem tradidit, facta scilicet ipsis tantum copia plebis Christianæ ad eligendum episcopum convocandæ.

Electus fuit a clero in Salonitanum archiepiscopum Honoratus archidiaconus, de quo jam sæpe dictum; quod pergratum Gregorio fuit: perspectam enim habebat hujus viri probitatem, constantiam, et in rebus gerendis prudentiam. Sed ejus sedem invasit Maximus, auctoritate optimatum fretus, ut infra suo loco dicetur: quæ enim hic de morte Natalis ejusque successoris electione attigimus, per antecessum dicta sunt, ut una eademque serie, quidquid ad controversiam illum inter et Honoratum motam pertineret contractum ob oculos poneretur. Nunc quo nos revocat ordo temporum redeamus.

5. Cum in Italia res imperii nutarent, ne schismatici Venetiæ et Istriæ desperatione acti Langobardis deditioem facerent, si ad ejurandum schisma compellerentur, Mauricius Augustus Gregorium admonuit ut a vi et coactione interim abstineret. Nuper Gradus, Severi schismaticorum patriarchæ sedes, incendio vastata fuerat; quod movit Joannem Ravenatém a sancto pontifice postulare, ut illuc elemosynas mittere curaret (*Lib. II, ep. 46*); cui respondit Severum abunde habere, unde munera in aulicos profunderet, et in suas eos partes contra sedem apostolicam pertraheret. Misericordiam quidem Ecclesiæ hostibus denegandam non esse, sed prius fidelibus exhibendam. In proximo vero esse civitatem, cujus multi cives in captivitatem abducti, ad quos redimendos mittendum esse cum pecunia Claudium abbatem.

Hanc Gradi conflagrationem contigisse credimus quando Agilulfus contra tres duces qui rebellaverant profectus est. Ex his Minulfus, dux Insulæ S. Juliani [*sive S. Julii*], qui ad Francos defecerat, eorumque partes aperte foverat, victus et interemptus est. Gaidulfus [*Al. Gandulfus*] Pergamensis seu Bergomensis, deditioem facta, in gratiam est receptus; Ulfari autem, Tarvisii dux, urbe capta, in vincula conjicitur. (*Cf. Paul. Diac. lib. IV, c. 3.*)

6. Hoc anno Ariulfus, secundus post Faroaldum dux Beneventanus, agrum Romanum invasit, et e Romana plebe plurimos, aut occidit aut detruncavit, inquit Gregorius (*Lib. II, ep. 46*), qui præ mœstitia in cholericam molestiam incidit; choleram forsitan seu bilem qua intestina laborarent et stomachus hic significat. Tristitiam augebat Romanus exarchus, qui etsi bello impares et, paci nihilominus toto nisu repugnabat, lucrum ex publicis calamitatibus aucupans. Omni fere præsidio vacua erat Roma, et qui ad murorum custodiam relictæ fuerant (a) Theodosiani, cum stipendia non acciperent, vix ad excubias aliaque militaria

officia poterant cogi. Reliquas copias eduxerat exarchus, quibus aucto exercitu, receperat subito velut impetu Sutrium, Polimartium, Hortam, Tudertum, Ameriam, Perusium. Hinc queritur Gregorius ad Mauricium scribens (*Lib. V, ep. 40*), Romam, ut Perusium teneretur, fuisse relictam: maxime vero pacem quam ipse impetraverat a Langobardis, Etruriam obtinentibus, temere violatam deesse amare pius ille pacis angelus. Ita cum tanta spes affulsisset pacandæ totius Italiæ, cum Ariulfus ipse jam in partes Romanorum inclinaret, neque a pace abhorreret Agilulfus rex, a Theodelinda, quæ Gregorii observantissima erat, mitigatus, atrocius bellum, ob Romani exarchi perfidiam, recrudit. Rex etenim illatam suæ genti mala fide injuriam ulturus, Perusium obsedit expugnavitque, capto Maurisone Langobardorum duce qui ad Romanos defecerat. (*Cf. Paul. Diac. lib. IV, c. 8.*)

Legenda est ex integro jam laudata epistola (*Lib. II, ep. 46*), ut exploretur quanta calamitosis illis temporibus esset papæ cura, ut periclitantibus civitatibus subveniretur, ut bello capti data ex Ecclesiæ ærario pecunia redimerentur, maxime vero ut pax in tam deploratis rebus omnino necessaria æquis conditionibus compararetur. Ex aliis epistolis hoc anno scriptis liquet in rebus bellicis quam sollicitus, quam peritus foret (*Ibid., epp. 3, 29, 30, 31.*)

7. In ea de qua locuti sumus Agilulfi expeditione, Langobardi non solum agrum Romanum Perusio vicinum deprædationibus, incendiis, cædibus scædarunt, sed ad ipsius Urbis muros castrametati sunt. Tunc S. Doctor Ezechielem prophetam Christianæ plebi exponebat eadem animi tranquillitate, ac si nihil ab hoste fuisset metuendum. Neque postquam accepit regem Padum jam transiisse et ad Urbis obsidionem festinare, cœptum opus intermisit, quod merito Bernardus admiratur. Sed ab ejus verbis referendis abstineo, quæ in præfatione ad homilias in Ezechielem legere licet, uti cætera quæ ad illas homilias pertinent. Hoste tamen Urbi jamjam imminente, finem concionandi facere coactus est ut ipse ait. Partem hanc homiliæ ultimæ attexo, quod in ea miserabilis Romæ status quasi ob oculos positus conspiciatur. *Ecce hæc, ut Deo largiente potuimus, coram vobis, fratres charissimi, rimati sumus. Nemo autem me reprehendat, si post hanc locutionem cessavero: quia sicut omnes cernitis, nostræ tribulationes excreverunt: undique gladiis circumfusi sumus, undique imminens mortis periculum timemus. Alii detruncatis ad nos manibus redeunt, alii capti, alii interempti nuntiantur. Jam cogor linguam ab expositione retinere, quia tædet animam meam vitæ meæ. Alibi testatur visos a se Romanos more canum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales* (*Lib. V, ep. 40*). O duram illorum quondam Orbis dominorum sortem!

Hæc Agilulfi expeditio, inter res anno 595 gestas referri solet, sed ad annum 592 potius pertinere, hæc mihi persuadent. Agilulfus Romam tentavit,

(a) Sic dicti milites legionis quæ nomine Theodosii unius ex imperatoris filiis insigniebatur.

quando ad Perusii expugnationem est profectus, ut colligitur ex Paulo Diacono: *Statim Ticino egressus rex, Perusium petiit... hujus regis adventu in tantum beatus Gregorius papa exterritus est, ut ab expositione templi, de quo Ezechiel scripserat, desisteret* (Lib. iv, c. 8). Id contigisse statim ac rex, accepit Perusium, cum aliis urbibus jam enumeratis, ab exarcho fuisse occupatum, idem scriptor clare docet. At Romanum exarchum Perusio politum esse saltem anno secundo pontificatus S. Gregorii, scribit ipse in epistola hoc anno data, quæ cum alia jam sæpe laudata conferri debet (Lib. ii, ep. 46; lib. v, ep. 40).

235 CAPUT VIII.

ARGOM. — 1. Roma fame laborat. — 2. Quid passus sit Gregorius ab adversariis. — 3. Pacem ab Langobardis impetrat. — 4. A turpi lucro quam alienus foret. — 5. De judicum rapinis conqueritur. — 6. Archidiaconum ob superbiam deponit. — 7. Sanctæ sedis vices Maximiano tribuit. — 8. Varia ab eo constituta. — 9. Legum amicitia fuit observantissimus. — 10. Pacem inter Maximianum episcopum et Eusebium abbatem conciliat. Prudentissima utrique dat monita. — 11. Privilegium Arminensi monasterio concessum. (An. 591 et 592.)

1. Eodem anno ad belli incendium quo Romanus ager conflagravit, famis flagellum accessit, ob quam Gregorium præfectum Urbis, Castorium magistrum militum, et summum pontificem, negligentia criminari ausi sunt apud Augustum eorum inimici et æmuli quanquam omnem curam adhibuisset noster Gregorius (a) ut hanc penuriam depelleret: cum enim superiori anno pauca ob sterilitatem collectæ essent segetes in Italia, opportuno tempore operam dedit ut a Petro Subdiacono (Lib. i, ep. 72) magna frumenti copia compararetur in Sicilia, aut ab ecclesiasticorum prædiorum colonis, absque tamen vexatione suppeditaretur. Deindeque ut multæ quibus deportaretur naves onerariæ præsto essent, curaverat; sed hanc egestatis quam passa est Urbs assignat causam, quod videlicet frumenta diu Romæ servari non possunt incorrupta. Hoste autem imminente, obsessisque viis, integrum non erat novis subinde comitatibus Urbi subvenire.

2. Incredibilis tunc enituit Gregorii constantia, tum in perferendis æquo animo calumniis, tum in asserenda illustrium virorum sibi amicitia conjunctorum adversus obtrectatores innocentia. Obscurum non erat Romanum exarchum rerum infeliciter gestarum invidiam ut a se deprecaretur, in præfectum Urbis ipsumque summum pontificem rejecisse. De eo sic loquitur S. Gregorius in epistola ad Sebastianum, Sirmiensem episcopum: *Quæ, frater sanctissime, de amici vestri domni Romani persona in hac terra patimur, loqui minime valemus. Breviter tamen dico, quia ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit; ita ut benigniores videantur hostes, qui nos interimunt, quam reipublicæ judices, qui nos malitia sua, rapinis atque fallaciis in cogitatione consumunt. Et uno tempore curam episcoporum, atque clericorum. Monasteriorum quoque, et populi gerere, contra hostium insidias sollicitum vigilare, contra ducum fallacias atque malitias suspectum semper existere, cujus laboris,*

A *cujus doloris sit, vestra fraternitas tanto verius penset, quanto me qui hæc patior, purius amat* (Lib. v, ep. 42).

3. Paulo post admota mœniis Urbis castra recessit Agilulfus. Pacem tunc factam, suadente Theodelinda, narrat Paulus Diaconus. Ad ejus consilia Gregorii preces accesserunt et munera, quibus populi Romani libertatem vitamque redimere solebat, ut ipse describit, rerum statum Constantinæ Augustæ exponens: *Viginti autem jam et septem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. Quibus quam multa hac ab Ecclesia quotidianis diebus erogantur, ut inter eos vivere possimus, suggerenda non sunt. Sed breviter indico, quia sicut in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ sacellarium habet, qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat, ita et in hac urbe in causis talibus eorum sacellarius ego sum. Et tamen hæc Ecclesia, quæ uno eodemque tempore clericis, monasteriis, pauperibus, populo, atque insuper Langobardis tam multa indesinenter expendit, ecce adhuc ex omnium Ecclesiarum premitur afflictione* (Lib. v, ep. 21).

4. Ecclesiæ Romanæ facultates (dum ejus patrimonia et prædia ubique prædæ paterent) tot necessitatibus, Gregorio eas dispensante, suffecisse, miraculo videtur proximum, præsertim cum nihil antiquius haberet, quam illata colonis et rusticis a patrimoniorum Ecclesiæ rectoribus et œconomis damna resarcire, ut supra observavimus, atque in posterum cavere. Quantum ab injustis exactionibus abhorreret, indicant verba hæc ep. 44 lib. i: *Nos sacculum Ecclesiæ ex lucris turpibus nolimus inquinari.* Quin etiam in concilio Romano (Olim ep. 44, lib. iv, nunc ad calcem Epp.) non solum rectores patrimoniorum Ecclesiæ ultra quam par esset illis amplificandis studentes, et alienos fines appositis titulis invadentes, anathematis pœna multandos censuit; sed ipsos etiam pontifices, si id fieri, aut præciperent, aut non prohiberent.

5. Verum ejus æquitas, integritas, et animi magnitudo nullibi clarius elucet, quam in epistola ad Constantinam Augustam, ea occasione scripta (Lib. v, ep. 41). Cum gentilium non paucos adhuc in Sardinia superstites esse cognovisset, ac insulæ sacerdotes præ torpore de eorum conversione parum esse sollicitos; illuc quemdam episcopum ex Italia mittere curaverat, cujus prædicatione plurimi ad fidem accesserant, accepto baptismate, idolisque sacrificare desierant. At quia prætori seu judici prius nescio quid pretii persolvere soliti erant, ut immolandi copiam consequerentur, judex hoc turpi lucro carere nolens, etiam a baptizatis, nec amplius alii quam vero Deo servientibus, idem tributum exigebat. Quæ de re correptus ab episcopo, responderat sibi ipsi tantum pecuniæ imperari, ut nisi injusta hæc exigendo, id persolvere non posset. Tam immensis etiam in Corsica insula exactionibus opprimebantur incolæ, ut eis facere satis, etiam venditis liberis, vix

(a) Ea de re statim post suam ordinationem Justinum Siciliæ prætorem commonefecerat. Vide libe. i, p. 2.

possent; nec minoribus depopulationibus vexabatur Sicilia. Quorum scelerum et latrociniorum Gregorius certiores fecit Augustam, ut de his, explorato commo-
modo tempore, Mauricio commonere curaret. Occupat autem hac in epistola, quod respondere poterat imperator: Nimirum quia in Italiae expensis transmittatur quidquid de predictis insulis aggregabatur. Ad quod sanctissimus papa: Sed ego, inquit, suggero ad hoc, ut etsi minus expensæ in Italia tribuantur, a suo tamen imperio oppressorum lacrymas compescat. Nam et idcirco fortasse tantæ expensæ in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admixtione colliguntur. Præcipiant ergo serenissimi domini nil cum peccato colligi. Et scio quia, etsi parum reipublicæ attribuitur utilitatibus, ex eo multum respublica adjuvatur. Quam etsi fortasse contingat expensis minoribus minus adjuvari, melius est tamen temporaliter nos non vivere, quam vos ad æternam vitam obstaculum aliquod invenire. Quæ enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite, quando filios suos distrahunt ne torqueantur. Nunc ad res ecclesiasticas convertamur.

6. Ineunte hoc anno secundo Gregoriani pontificatus, Laurentius Romanæ Ecclesiæ archidiaconus (is forte qui in locum ipsius Romam revertentis Constantinopoli suffectus fuerat a Pelagio papa) ob superbiam et alia depositus est. Ejus locum accepit Honoratus in synodo presbyterorum diaconorumque omnium et universi clerici (Ad calcem Ep., olim ad init. lib. II); ut palam faceret summus pontifex quantum sibi cordi esset indignos a sacro ministerio remove; sapientissime scilicet intelligens rempublicam etiam ecclesiasticam, uti præmio, ita pœna contineri (Cic. ad Brutum).

7. Eodem anno sedis apostolicæ vices in cunctas Siciliæ Ecclesias commisit sancto Maximiano, Syracusano episcopo, de quo jam egimus: quam dignitatem non loco tribuit, sed personæ; ex transacta vita probe intelligens, quid de subsequenti ejus conversatione præsumere liceret (Lib. II, ep. 7). Majores tamen causas difficilioresque dirimendas ad se deferri voluit. Ex epistola ad eundem paulo post scripta (Ibid., Ep. 24) liquet quam curiose investigaret, quinam episcopatu fungi (ubicunque laterent) digni viderentur, ut eos ad pastorem curam provehi sagtaret.

8. Inter cætera observatione digna quæ hoc anno constituit, non obiter prætereundum hoc adversus iteratas ordinationes decretum: Sicut baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine non valet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, et tamen ordo servari (Lib. II, ep. 46).

Attente quoque legenda sunt verba hæc santi pontificis: Absit hoc a me, ut statuta majorum consacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam: quia mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo (Lib. II, ep. 52). Quibus ostendit quam religiosus cultor foret institutæ a Christo episcopalis potestatis,

etiam in subjectis episcopis. Idem testatur ad Dominicum episcopum rescribens: De ecclesiasticis privilegiis quod vestra fraternitas scribit, hoc postposita dubitatione teneat: quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque Ecclesiis sua jura servamus. Nec cui libet, favente gratia, ultra quam meretur impertior, nec ulli hoc quod sui furis est, ambitu stimulante derogo, sed fratres meos per omnia honorare cupio (Ibid., ep. 47).

9. Epistolam Dominici de suscepto pontificatu congratulatoriam detulerant ad Gregorium honoris causa duo episcopi, quibus duo comites dati, diaconus unus et alter notarius. Cum honoris vices reddere non posset (hoc enim a suprema ejus dignitate fuisset alienum) amorem certe amori rependit, etiam cum fœnore, non minus videlicet sollicitus amicitie quam episcopatus jura servare. Id pro certo habebit qui hanc ad Dominicum epistolam legerit. Quanta enim charitatis fragrantia his in verbis: Hanc matrem custodemque virtutum (dilectionem), sanctissime frater, inconcussa stabilitate teneamus. Nullæ in nobis eam subdolorum lingue imminuant, nullæ antiqui hostis insidiæ corrumpant. Hæc namque divisa jungit, et conjuncta custodit. Hæc humilia sine timore subrigit. Hæc erecta sine dejectione submittit. Per hanc universalis Ecclesiæ unitas, quæ est compago corporis Christi, exæquatione mentis gaudet in singulis, cum sit ei disparilitas in diversitate membrorum. Per hanc eadem membra et alieno gaudio in suis afflictæ exsiliunt, et alienis mœroribus etiam in suis læta contabescunt. Teste enim magistro gentium, dum si quid patitur unum membrum compatiuntur cætera membra, et si gloriatur unum membrum congaudent omnia membra, vos non ambigo de nostra perturbatione ingemiscere, cum nos omnino certum sit de vestra pace gaudere. Et post multa: Per charitatis compagem et tua sunt quæ de me loquor, et mea quæ te agere concupisco.

10. Ut de rebus monasticis ad secundum pontificatus Gregoriani annum pertinentibus pauca delibemus, nihil notatu magis dignum nobis occurrit quam papæ sollicitudo ad componendum dissidium inter Maximianum episcopum Syracusanum, et Eusebium abbatem. Quantæ sanctitatis foret Maximianus jam non semel a nobis dictum. Sanctæ sedis vices ipse commissas a Gregorio, ineunte hoc anno supra commemoravimus. Virum tamen sanctum, et in intimis fere primum, redarguendum censuit sanctus pontifex ob inflictam, leviori ex causa et ex animi commotione, Eusebio abbati excommunicationem. Ea de re monendum eum putavit a Petro subdiacono in Sicilia pro negotiis Romanæ sedis agente, ad quem ita scribit: Ægre tuli quod (Maximianus) domnum Eusebium excommunicavit, virum tantæ ætatis et tantæ ægritudinis. Unde necesse est ut eidem domno episcopo secreta dicas, quatenus in proferendis sententiis præceps non sit, quia causæ quæ per sententiam decidendæ sunt, necesse est ut prius studiosa et frequentissima consideratione mensurentur (Lib. II, ep. 32). Nota domni titulum ab ipso papa honoris causa sedi concessum abbati. Nec satis fuit Gregorio Maximianum alloqui per

Petrum sed litteris eum admonuit ut lenire et consolari Eusebium tanto furore exasperatum studeret. Hac in epistola ad Maximiani mentem revocat, quoties eum admonuerit, ut in proferenda sententia præceps non esset (*Lib. II, ep. 34*). Miratur eum ita furore exarsisse in abbatem, cujus antiqua conversatio, ætas longa et ægrotudo diuturna episcopi animum ab ira deflectere debuissent. *Quilibet enim in eo fuerit excessus, inquit, ipsa ægrotudinis afflictio ei debuit pro flagello sufficere..... sed fortasse ideo excedere in tali persona permissus es, ut cautior in vilioribus fias.* Utinam hæc sanctissimi doctoris monita ob oculos haberent semper in suis erga subditos judiciis antistites et rectores. Obtemperavit Maximianus, et Eusebio communionem ac gratiam reddere voluit; sed accipere detrectabat abbas. Unde illum ad officium revocare studuit S. Gregorius hac epistola: *Credat mihi charitas tua, quia valde contristatus sum de tristitia tua, ac si in te injuriam ipse pertulissem. Sed cum postmodum agnovi quia etiam reddente reverendissimo viro fratre et coepiscopo nostro Maximiano gratiam atque communionem, tua dilectio ab eo communicari volebat, cognovi et illud prius justum fuisse quod factum est. Servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparere. Qui vero se contra præpositos suos erigunt, profecto ostenditur, quia servi Dei esse contemnunt. Et quidem 237 ab illo hoc quod factum est, minime fieri debuit, a te tamen cum omni debuit humilitate suscipi; et rursus cum gratiam reddebat, ad eum cum gratiarum actione debuit occurri. Quod quia illa a te factum non est, ad hoc cognosco quia nobis omnino lacrymarum opus est. Non enim grande est iis nos esse humiles, a quibus honoramur, quia et hoc sæculares quilibet faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur. Nam Psalmista dicit: *Vide humilitatem meam de inimicis meis. Nos cujus vitæ sumus, qui humiles esse etiam patribus nolumus? Proinde, dilectissime fili, rogo ut omnis amaritudo de corde tuo transeat, ne fortasse finis vicinus sit, et antiquus hostis per iniquitatem discordiæ, viam regni cælestis intercludat.* Integram fere hanc epistolam plene auream hic recudendam existimavimus, ex qua discant omnes humilitatem et erga majores etiam iniquis agentes reverentiam. At vero ne Eusebius libera hac increpatione forsitan exacerbaretur, ad eum demulcendum, centum ei solidos a Petro subdiacono ad ejus monasterii necessario erogandos curavit; quod summam viri probat simul et liberalitatem et prudentiam.*

11. Alio modo composuit rixas inter episcopum Ariminensem et monachos monasterii SS. Andreæ et Thomæ apud Ariminum, quibus amplum concessit privilegium, ut his verbis Castorio, Ariminensi episcopo, significavit: *Fraternitatem tuam hortamur, ut obeunte abbate monasterii ipsius, Ecclesia tua, in describendis providendisque acquisitis acquirendisque ejusdem monasterii rebus, nulla se occasione permisceat. Abbatem vero eidem monasterio non alium, sed quem*

A dignum moribus atque aptum monasticæ disciplinæ communi consensu congregatio tota poposcerit, te volumus ordinare (Lib. II, ep. 41). De aliis privilegiis in gratiam monachorum datis infra loquemur (Lib. III, c. 2, n. 9).

CAPUT IX.

Augum. — 1. Duos metropolitanos castigat S. Gregorius, causa Thebani episcopi. — 2. Episcopum percussorem excommunicat — 3. De Isauræ monachis a Joanne CP. male habitis. Epistolæ S. Gregorii ad Joannem ea de causa scriptæ. — 4. Monachos post oblatam fidei confessionem absolvit. De Joanne presbytero ab hæresi quoque absoluto. — 5. Joannes CP. hæresim objiciens, in errorem incaute labitur. — 6. Joannis Ravennatis fastum comprimit S. Gregorius. — 7. De Domitiano Melitinæ episcopo. Qui prædicat Persis irritò conatu. Eum consolatur sanctus pontifex. (An. 592 et 593.)

B 1. Quanta Gregorius charitate complectebatur optimos episcopos, tanta severitate coercebat eos qui sua potestate non ad ædificationem, sed, contemptis ecclesiasticis regulis, ad destructionem utebantur; quod in ipso tertii anni sui pontificatus exordio contra Joannem, primæ Justinianæ, et alterum Joannem, Larissæ archiepiscopum, demonstravit.

Hadrianus, Thebarum episcopus, cum duos diaconos exauctorasset, unum quod violatæ castitatis esset reus, alterum propter fraudem in rerum ecclesiasticarum administratione factam, ab utroque fuerat apud Mauricium Augustum provocatus, tam de pecuniariis quam de criminalibus causis. Imperator, servato canonum ordine, constituit ut a Joanne, Larissæ archiepiscopo, Thebarum metropolitano, pecuniaria controversia dirimeretur; de criminibus autem objectis, ad se referretur quidquid habita inquisitione cognitum et exploratum fuisset. Hæc Hadriano impacta legimus, quod Stephanum, turpissimæ vitæ diaconum, loco non movisset, et quod infantes baptizari prohibuisset postea sine baptismo mortuos. (*Vide lib. III, epp. 6 et 7.*)

Larissæus archiepiscopus, insuper habita imperii jussione, de utroque controversiæ capite judicium tulit, et Hadrianum condemnavit, provocantemque ad Augustum nihilominus in arctissimam custodiam detrusit. Suscepta ejus appellatione, Mauricius quæ gesta erant expendi voluit ab Honorato diacono, sanctæ sedis apocrisario, et ab Sebastiano (a) antigrafo, quibus auditis eum absolvit. At nescio quibus machinationibus impetratum est postea ut de hoc negotio Joannes, primæ Justinianæ episcopus, apostolicæ sedis vicarius, cognosceret ac judicaret: *Qui, divino humanoque jure contempto, abruptam in condemnatione Hadriani sententiam protulit.*

Gregorius his ad se relatis Hadrianum injuste depositum in pristinam dignitatem restituit, eumque ac ejus Ecclesiam a jure Larissæi episcopi (quod jam a Pelagio II constitutum fuerat) eximi voluit. Joanni tamen, ejusdem urbis episcopo, pœnam excommunicationis ejus prævaricationi et presumptioni debitam remisit; ea lege ut nisi abstineret in posterum ab omni jurisdictione in Ecclesiam Thebanam exercenda, ipso facto communionem sacra careret, nec

(a) De hac voce consule notas ad epist. 28 lib. I.

illam unquam, excepto mortis articulo, nisi prius iudicio Romani pontificis absolveretur, perciperet. Cum Joanne, primæ Justinianæ, severius actum; rescissis enim ejus sententiæ decretis, ipse triginta dierum spatio sacræ communionis expers, jussus est pœnitentiam agere.

Hadriani accusatores cum eo in gratiam rediisse docet epistola 39 lib. III, ad episcopos Corinthios: vix enim dubitare licet utrum idem sit Hadrianus episcopus de quo hæc agit epistola. Sic illatam episcopo, totique simul ordini episcopali ultus est injuriam S. Gregorius; et qui episcopos omnes (ipso quidem Romano pontifice non excepto) *secundum rationem humilitatis æquales esse* putavit (*Lib. IX, ep. 59*), cum culpa nulla in eos animadvertere cogeret, supremam quam obtinebat potestatem in delinquentes exercere sollicitus fuit, ad quantumlibet gradum in episcopatu provectus esset, et in quovis orbis Christiani loco sederet.

2. Ejus quoque magnanimitas hoc anno exarsit in Andream, Tarentinum episcopum. Illum concubinam **238** habuisse compertum erat, et post susceptum sacrum ordinem eam adhuc retinuisse quibusdam nata fuerat suspicio. Præterea pastoralis mansuetudinis immemor, mulierem quamdam fustibus crudeliter cædi jusserat, quæ migraverat e vita post octo menses; quam ob sævitiam statuit Gregorius eum per duos menses in pœnitentia transigendos a missarum celebratione *suspensum* ferri debere (*Lib. III, ep. 45*). Quia vero non ita certum erat, ipsum carnali se flagitio maculasse, cum in rebus dubiis *absolutum iudicium* ferre non liceat, eundem suæ conscientiæ dimittendum ut ab ea judicaretur, censuit; simulque admonuit, ut si tanti flagitii sibi conscius foret, sacerdotii honore abdicato, nunquam ad sacrum opus accedere præsumeret. Ut hujusmodi suspitionibus, quibus etiam optimorum episcoporum fama potest laborare, tolleretur occasio, olim *præceptum fuit*, Ennodio teste (*Opusc. 7*), ut omnes episcopi *cellularios* haberent, occasione fortasse calumniarum quibus vexatus nuper fuerat Symmachus papa, ut jam diximus in notis ad decreta S. Gregorii col. 1289, nota *g*.

3. In coercenda etiam Joannis, patriarchæ Constantinopolitani, sævitia et immanitate, paterna Gregorii pietas eodem fere tempore laboravit; quod satis probat nullum episcopum esse, ut alibi docet, qui sedis apostolicæ potestati et castigationi, si culpa exigat, non subjiciatur (*Lib. IX, ep. 59*). Ex Isauriæ monachis unus dignitate sacerdotii insignis, in ecclesia CP. fustibus cæsus fuerat. Tanti facinoris reus ferebatur juvenis quidam Joannis familiaris, multorum scelerum infamia satis notus; qui, ut ait Gregorius, adhuc de Deo nihil didicerat, qui viscera charitatis nesciebat (*Lib. III, ep. 53*); qui insidiari quotidie diversorum mortibus per occulta testamenta dicebatur, nec Deum metuens, nec homines erubescens.

Hanc vim et ignominiam Athanasio illatam (hoc

A fuisse nomen creditur presbyteri hujus et monachi) cum Gregorius accepisset, semel et iterum ad Joannem scripsit, ut criminis perpetrati veritatem exploraret. At ille dissimulans respondit, se qua de re interrogaretur penitus ignorare; sicque violatæ in monachos et sacerdote religionis invidiam deprecari volens, culpam augebat: etenim vel ipsam cumulabat mendacio vel se veteri et socordiae arguebat. Nimirum, ut objicit Gregorius, *quid deterius esse potest quam ut agantur talia contra servos Dei, et ipse nesciat qui presto est? Quæ vero potest esse pastoris excusatio, si lupo oves comedit, et pastor nescit?* Hæc præfatus papa, Joannem ad saniora consilia revocat, et ad canones observandos hortatur, qui episcopos pastores esse volunt, non percussores. *Nova enim et inaudita est ista prædicatio quæ verberibus exigit fidem*, inquit: *si autem canones non custoditis, et majorum vullis statuta convellere, non cognosco qui estis.* Ad extremum suadet ut emendato juvene totius mali artifice, rejectisque ejus consiliis, monachos a se male habitos in suis ordinibus suscipiat, eisque pacem præbeat. Sabiniano quoque, suo apud Mauricium legato, præcepit ut de eodem negotio patriarcham sui officii admoneret. Illum statim non obtemperasse satis indicat alia epistola ad Narsem patricium: *De causa, inquit, presbyterorum, quæ cum fratre meo et coepiscopo, viro reverendissimo Joanne patriarcha, agitur, ipsum, puto, adversarium patimur, quem asseris velle canones custodire. Charitati autem tuæ breviter fatcor quia omni virtute et omni pondere eandem causam, auxiliante omnipotente Deo, exigere paratus sum. In qua si videro sedi apostolicæ canones non servari, dabit omnipotens Deus quid contra contemptores ejus faciam* (*Lib. IX, ep. 32*). Athanasium ejusque socios de Manichæorum hæresi inflamatos esse docet epistola 14 libri sexti.

4. Quid postea factum sit discite ex eadem epistola et ex 66 ejusdem libri, quam integram hic exhibemus, ut quæ esset Gregorii prudentia in tractandis hujusmodi negotiis ostendamus: *Gregorius Athanasio presbytero de Isauria. Sicut de eis quos ab unitate Ecclesiæ hæreticæ pravitate error abscidit affligimur et dolemus, ita his quos intra sinum suum catholicæ fidei professio continet congaudemus; et ut pastoralis sollicitudine illorum nos oportet impietatibus obviare, sic piis horum professionibus congruit favorem impendere, et sincera esse quæ sapiunt declarare. Atque ideo, dum tibi Athanasio presbytero, monasterii sancti Mile, cui est vocabulum Tamnaco, quod in Lycaonia est provincia constitutum, contraria integræ fidei fuisset orta suspicio; ut professionis tuæ potuisset integritus apparere, ad apostolicam sedem cui præsidemus elegisti recurrere, asserens etiam te corporaliter verberatum aliqua injuste ac violenter fecisse. Et quanquam ea quæ vi impulsione fiunt canonum minime censura recipiat, et jure habeantur infirma, quia ipse ea dissolvit qui injustum fateri fierique compellit; sed magis illa suscipienda est et amplectenda confessio, quæ ex spontanea voluntate monstratur procedere, sicut apud eos fecisse dignosceris. Ne quid tamen nobis ambiguum potuisset*

existere, sanctissimo Joanni quondam fratri et coepiscopo nostro, Constantinopolitanæ civitatis antistiti, de te prævidimus scribendum (Indict. 11, ep. 52), ut suis nos quid actum esset epistolis informaret. Qui sæpe a nobis admonitus, rescribens (Indict. 13, ep. 18) innuit, codicem apud te fuisse inventum in quo plurima continebantur hæretica; et ob hoc se adversus dilectionem tuam fuisse commotum. Quem quia ad nos studuit pro satisfactione transmittere, priores ejus partes sollicita lectione percurrimus. Et quoniam manifesta in eo hæreticæ pravitate venena reperimus, ne denuo debuisse legi, vetuimus. Sed quia hunc te simpliciter testatus es legisse, et ad amputandam ambiguae suspicionis materiam libellum nobis manu tua porrexisti perscriptum, in quo fidem tuam exponens, omnes generaliter hæreses, vel quidquid adversus catholicæ fidei vel professionis integritatem est, apertissime condemnasti; et cuncta quæ sanctæ quatuor universales synodi recipiunt, te semper recepisse ac recipere, et quæ condemnant condemnasse, condemnareque professus es; eam quoque synodum quæ Justiniani imperatoris temporibus de tribus capitulis facta est, et suscipere et custodire promisisti, et prohibitus a nobis codicem ipsum legere in quo pestiferæ fraudis virus innexum est, libentissime consensisti; reprobans etiam atque condemnans ea omnia quæ contra catholicæ fidei integritatem in eo dicta vel latenter inserta sunt, nec eum te legere denuo promisisti. Hac ratione permoti, postquam etiam ex probati a te libelli pagina, fides tua nobis catholica Deo custodiente perclaruit, ab omni te hæreticæ perversitatis macula juxta professionem tuam liberum esse discernimus atque catholicum, et sinceræ fidei in omnibus professorem atque sequacem, Christi Jesu Salvatoris gratia claruisse pronuntiamus; liberam quoque tribuimus licentiam ad tuum monasterium in tuo te loco vel ordine nihilominus remeare. De hoc quoque et dilectissimo fratri nostro, Constantinopolitanæ civitatis antistiti, qui in supradicti sancti Joannis loco ordinatus est, nostra volumus scripta transmittere. Sed quia consuetudo non est, ut priusquam ad nos ejus synodica deferatur, debeamus scribere: idcirco distulimus. Sed postquam ea nobis delata fuerit, ei hæc, dum opportunum fuerit, indicabimus.

Huic negotio affinis est causa Joannis presbyteri Chalcedonensis, quem eodem tempore ab ignavis accusatum de hæresi Marcianistarum, vel potius Marcionitarum, iudices ab eodem Joanne CP. deputati injuste damnaverunt. At papa lacto concilio eundem absolvit, maxime quia libellus ab ipso oblatu fidei sinceritati per omnia concordaret. De hac sententia Joannem presbyterum ab hæresis crimine liberum pronuntianscripsit Gregorius ad Mauricium Augustum et ad Theoctistam (Lib. vi, ep. 16 et 17). Synodalis quoque iudicii hujus certiore fecit ipsum Joannem CP. patriarcham (Ibid. ep. 15). In ea quam ad ipsum scripsit epistola S. Doctor aperte damnat eos qui falso abrepti zelo, hæreses etiam invitæ, et orthodoxam fidem profitentibus obtrudunt. Notanda sunt præ cæteris verba hæc: *Sicut hæreticorum pravitas zelo rectæ fidei comprimenda, ita veræ confessio-*

nis est integritas amplectenda. Nam si credi fideliter confitenti despicitur, cunctorum in dubium fides adducitur, atque errores mortiferi ex incauta districtione generantur. Et hinc non solum errantes oves ad caulas minime Dominicas revocantur, sed etiam intropositæ ferinis dentibus laniandæ crudeliter exponuntur. Hoc ergo, frater charissime, subtiliter perpendamus, et sub prætextu hæresis affligi quempiam veraciter profitentem fidem catholicam non sinamus, ne, quod absit, hæresim fieri sub emendationis magis specie permittamus.

5. Quod autem illis obrectatoribus contingere solet, ut hæresim objicientes, in oppositum ferantur errorem, hoc Joanni CP. evenisse testatur S. Gregorius his verbis: *Ante triennium, cogente causa monachorum Isauriæ qui hæretici accusabantur, satisfaciens mihi quondam frater et consacerdos meus domnus Joannes litteras misit, quibus nitebatur ostendere eos Ephesinæ synodo definitionibus contradixisse, et velut ex eadem synodo certa nobis quibus ipsi obsisterent, capitula destinavit. Inter alia autem scriptum illic continebatur, de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, eo quod diabolus in cor hominis non ingrediatur; et si quis hoc dixisset, anathema esset. Quæ cum mihi relecta fuissent, valde contristatus sum (Lib. vii, ep. 34).* Hunc Joannis errorem hæresis Pelagianæ surculum Pelagianorumque id pseudo-Ephesina synodo fetum refellit doctissimus Papa, tum in laudata epistola, tum lib. ix ep. 49, ubi capitula sub nomine synodi Ephesinæ ad se ex regia urbe transmissa, asserit esse ipsamet Pelagii et Cælestii prava dogmata. De monachis Isauriæ consulenda historia monastica Orientis lib. iv, c. 17, p. 753, ubi eos potius in Lycaonia vixisse dicitur, quam in Isauria. Certe lib. iv Dialogorum c. 38, Gregorius meminit cujusdam Athanasii presbyteri, et ut conjicere licet, monachi Lycaoniæ, si fides sit plurimis Mss. hoc loco in nota designatis. At Isauria et Lycaonia vicinæ erant provinciæ; unde non mirum unam pro alia usurpatam fuisse.

Exstat libro v, ep. 37, ad Heliam, presbyterum et abbatem in Isauria, cujus discipulum Epiphanium nomine, S. Gregorius diaconum Ecclesiæ Rom. ordinavit. Petierat Helias 50 solidos ad monasterii sui necessaria; sed misit 72 beneficentissimus pater. Utrum in illo monasterio degerent illi monachi de hæresis crimine insimulati, prorsus incertum est. Ex commemoratis intelligere licet Joannem CP. non satis a Pelagiana hæresi cavisse (quod de Græcis quam plurimis etiam constat) et in historia scientiæque Ecclesiastica parum exercitatum, quippe qui supposititia et hæretica, pro genuinis Ephesinæ synodi actis imperite laudabat. Non semel cum hoc regis urbis patriarcha luctandum Gregorio fuit, ut suo diceretur loco.

6. Quandoquidem de episcopis officii sui immemoribus a Gregorio correptis et emendatis loqui cœpimus, operæ pretium est de Joanne, Ravennate episcopo, propter fastum et insolentem pallii usum hoc etiam anno reprehensio pauca subjicere (Lib. iii, ep. 56). Hic exarchorum Ravennæ commorantium

auctoritate fretus, nonnulla sibi supra communem metropolitanorum consuetudinem usurpanda existimavit. Cum enim cæteri pallio extra missarum (a) tempus non uterentur, ipse litiis solemnibus et supplicationibus publicis, ex pœnitentiæ disciplina institutis, novo cultu palliatus incedebat, qui in cinere potius et in cilicio tunc debuisset humilitatem profiteri. Hoc improbavit Gregorius modestiæ sacerdotalis præcipuus assertor, cujus illud plane aureum dictum, nihi in episcopi cervice splendidius fulgere quam humilitatem.

Ad archiepiscopi sui exemplum superbientes Ravennatis Ecclesiæ clerici, (b) mappulis uti (quod solus sibi vendicabat clerus Romanus) præsumpserunt. De his Gregorius ad Joannem scribere quantocius curavit per Castorium S. Ecclesiæ Rom, notarium. Joannes hæc privilegia sibi suæque Ecclesiæ a summis pontificibus concessa respondit, et a Gregorio confirmari poposcit; quod etiam flagitarunt Romanus exarchus, præfectus, et alii urbis Ravennæ nobiles viri. Iis ergo morem gerens pontifex annuit, ut Ravennæ archiepiscopus, donec aliquid certius constaret de privilegiis ipsi concessis, pallio uteretur in litiis quatuor tantum dierum solemnium; scilicet S. Joannis Baptistæ, S. Petri apostoli, S. Apollinaris hujus Ecclesiæ patroni, et in anniversaria auctoris ordinationis commemoratione (*Lib. v, ep. 11.*)

Non placuit Joanni judicium hoc, ut conjicere licet ex epistola ad eundem postea scripta, in qua queritur S. Gregorius de irrisoriis et mordacibus Joannis sermonibus (*Ibid. ep. 15*). Ut autem omnem expostulandi occasionem tolleret, scripsit archiepiscopo exploraturum se per Apocrisarium suum Constantinopoli agentem, utrum nonnulli ex majoribus metropolitans, qui tricenos et quadragenos sub se episcopos habebant, in litiis cum pallio solerent ambulare; et si qui reperirentur, se libenter episcopo Ravennati concessurum pallii in litiis gestandi privilegium. Sic exasperatum placare conatus est humilis pontifex. Joannis tamen vitia nequaquam dissimulanda existimavit, sed ipsum sedulo de iis admonuit; præsertim quod amicis presentibus blandiretur, obloqueretur absentibus; quod in servos 240 fureret ac turpia evomeret; quod disciplina ad vitam clericorum custodiendam nulla esset, sed tantummodo se clericis suis dominum exhiberet.

7. Quantum talibus episcopis infensum se Gregorius exhibebat, tantum erga optimos pastores benignum se officiosumque præbebat; quod maxime erga Domitianum Melitinæ in Armenia episcopum et metropolitanum comprobavit. Is Mauricii imperatoris consanguineus erat, vir prudens, industrius, verbo et opere potentissimus, et ad res maximas gerendas efficacissimus, inquit Evagrius. Hinc ad plurima et gravissima negotia hunc adjutorem adhibere consue-

(a) Quinetiam in Eccl. Græca Episcopi quibus concessus est Pallii usus, illud non toto Missæ tempore gestant, sed usque ad recitationem Evangelii, ex Isidoro Pelus. lib. 1. Ep. 136. Idem testatur Simeon Thessalonio. lib. de Templo et Missa.

(b) De his lege Cardin. Bona lib. 1. Rerum Liturg.

verat Augustus. Quin etiam ejus tutelæ commendarat liberos suos adhuc immaturos, dum anno imperii decimo quinto periculose ægrotaret, ut ait Simocatta, qui in Domitiani laudes latissime excurrit. Cum Cosroes, Persarum rex, profugus, Mauricii ope regnum recuperasset, ac paulo post ad Gregorium Antiochenum patriarcham crucem auream gemmis fulgentem misisset in templo S. Sergii, offerendam, ejusdem martyris basilicam plurimis donis ornasset (quod ejus ope regno se restitutum crederet, conjugemque suam dilectissimam et prolem consecutam esse et valetudinem), magna spes injecta fuerat fidei Christianæ apud Persas disseminandæ ac propagandæ. Hujus rei gratia Domitianus ad regem perrexerat, quem jam sibi pluribus devinzerat beneficiis; hunc enim episcopum regi fugienti e! extorri Mauricius obviam honoris causa miserat, ut eum quocumque vellet deduceret. Cosroem Christianum tunc factum fuisse narrant Joannes Biclarensis in chronico, et Paulus Diaconus lib. iv, c. 17. (c) At vana specie religionis delusos fuisse scriptores hos, ob regis magnificentiam erga Christianorum templa, eumque a gentilium cultu non recessisse manifestum est, tum ex Græcis scriptoribus, qui gesta Mauricii persecuti sunt, tum præsertim ex Gregorii epistola consolatoria ad Domitianum hoc anno scripta: *Imperatorem vero Persarum, inquit, etsi non fuisse conversum doleo, vos tamen ei Christianam fidem prædicasse omnimodo exulto: quia etsi ille ad lucem venire non meruit, vestra tamen sanctitas prædicationis suæ præmium habebit. Nam et Æthiops in balneum niger intrat, et niger egreditur, sed tamen balneator nummos accipit* (*Lib. III, ep. 67*). Sic sanctissimi episcopi sibi que amicitia conjunctissimi labores irritos blande ac ingeniose consolatus est Gregorius, ad ejus epistolam respondens, qua suam ad Persas profectionem prædicationis gratia fructu caruisse dolens Domitianus indicaverat. (*Cf. Evag. Vita Mauric. lib. iv, c. 14; lib. vi, c. 13 et seq.; lib. VIII, c. 12.*)

CAPUT X.

ARGUM. — 1. De lege Mauricii milites in monasteriis recipi prohibente. Hanc improbat S. Gregorius. — 2. Utrum illam, antequam publicaretur, emendaverit. — 3. Quæ occasione lex illa fuerit lata. Quibus rationibus niteretur. — 4. Gregorius de disciplina monastica sollicitus. — 5. Num abbatibus et monachis egredi foras prohibitum. — 6. Judæus falso Eliæ cultu Christianis illudit. De eo puniendo scribit Gregorius. — 7. Dialogos elucubrat. (An. 592 et 593.)

1. Antequam ab Oriente recedamus, agendum est de lege quadam eodem fere tempore ab imperatore promulgata, quæ sanctissimum pontificem ægritudine jam laborantem, gravissimo dolore affecit. Nimirum sanxerat Mauricius non solum ut quisquis publicis administrationibus fuisset implicatus, ad ecclesiasticum officium pervenire non posset, sed etiam ut ei in monasterio converti non liceret: quod de iis quoque qui mili-

c. 24, n. 5.

(c) Eiusdem regis conversionem refert Fredegarii chronicon c. 9, aitque ipsum cum sexaginta Persarum millibus esse baptizatum, et a Gregorio Antiocheno de lavacro susceptum.

tiæ adscripti erant constituerat, quibus deinceps liberum non erat monasteria, pœnitentiæ causa, petere. (a) Curiales quidem et sæcularibus negotiis adstrictos ab ecclesiasticis dignitatibus excludi valde laudavit S. Gregorius, *evidentissime sciens*, inquit, *quia qui sæcularem habitum deserens ad ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult sæculum, non relinquere*. At iisdem non licere in monasteriis converti minime probavit. Etsi enim æris alieni debitores forent, ac publicis rationibus implexi, poterat eorum debitis per monasterium satisfieri, inquit sanctus pontifex. Quod uno eodemque argumento simul demonstrat et dolata fuisse tunc monasteria etiam amplis redditibus, et summam in ipsis viguisse charitatem. Maxime vero damnavit sanctissimus pater legem qua milites ab ingressu monasteriorum prohibebantur, nisi aut expleta militia, aut pro corporis debilitate missionem essent consecuti. Ipsum audiamus de hac lege cum Mauricio expostulantem: *Ad hæc, ecce per me servum ultimum suum et vestrum respondebit Christus, dicens: Ego te de (b) notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem, de Cæsare imperatorem; nec solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes meos tuæ manui commisi, et tu a meo servitio milites tuos subtrahis? Responde, rogo, piissime Domine, servo tuo, quid venienti et hæc dicenti responsurus es in iudicio Domino tuo? Cætera legantur eadem quæ summum decebat pontificem libertate dicta, quam tamen his postea verbis temperavit humilitatem spirantibus: Ego quidem jussioni subjectus, eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis Dominis nuntiavi. Utrobique ergo quæ debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam præbui, et pro Deo quod sensi minime tacui. (Vide lib. III, epp. 65 et 66.)*

2. Hanc epistolam Gregorius misit ad Theodorum imperatoris archiatrum, seu medicorum principem, rogans ut eam captato tempore offerret Mauricio, apud quem gratia plurimum valebat, adhibitisque tum consiliis tum precibus ad hanc legem resingendam aut emolliendam Augustum impelleret. ¶ Utrum id Theodorus præstiterit ignoramus. Docere tamen videtur sanctus pontifex Mauricium a lege sancita postea resiliisse. Scribens enim ad plurimos metropolitans de militibus post triennii probationem ad monasticum habitum suscipiendis, subdit: *Qua de re etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omni modo placatur, et libenter eorum conversionem suscipit quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit.*

Censet etiam E. C. Baronius legem hanc imperatoriam a Gregorio emendatam temperatam prius fuisse quam eam promulgari curaret, transmitteretque ad metropolitans. Eadem est fere illustrissimi viri D. de Marca sententia (*De Concord. lib. II, c. 11*);

(a) Idem plurimis jam canonibus, et summorum pontificum decretis statutum fuerat. Vide epist. 2 Innocentii I ad Victricium Rotom.

PATROL. LXXV

A additque S. Gregorium hanc legem emolliendo eadem auctoritate usum qua præfecti prætorio, penes quos erat civiles ad se ab imperatoribus directas ut publicarentur, aut tantisper immutare, aut ab earum publicatione abstinere, donec de iis emendandis ad Augustum scripsissent vel ipsum adiissent. Alii vero existimant hanc legem nulla mutatione facta fuisse missam a S. Gregorio qualem acceperat ab imperatore; idque his Gregorii verbis significari contendunt, *eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci, et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce..... nuntiavi*. Ergo, inquiunt, lex qualis a papa transmissa est nondum fuerat castigata et emendata, quandoquidem voluntati legique Dei post emendationem consentanea erat. Ultramlibet sententiam eligat lector.

B 3. Cæterum legis hujus ferendæ occasionem imperatori præbuerat frequens pœnitentiam tunc ambientium concursus ad monasteria, ita ut plerique sæculo et curiæ variis officiis ministeriisque alligati, intentatis tot iræ divinæ flagellis perterriti, rei tum publicæ tum privatæ nuntium remitterent, publicani telonia desererent; militares viri, sive ii gregarii et manipulares, sive centuriones aut tribuni alique duces, militiæ insignia projicerent, ad conversionem festinantes.

Porro non deerant rationes quæ persuaderent milites non nisi emeritos et dimissos, in monasteriis esse suscipiendos. Quippe can. 4 concilii Chalced. cautum est, ne quis in monasteriis servus obtentu monasticæ professionis recipiatur, præter domini sui conscientiam: transredientes autem hanc definitionem excommunicantur. Et in concilio Gangrensi can. 3 legimus: *Si quis servum prætextu divini cultus doceat dominum contemnere propriam, ut discedat ab ejus obsequio..... anathema sit*. At milites toto militiæ tempore non secus ac servi, ad reipublicæ obsequium adstringebantur; unde etiam in manu signati tunc erant tanquam mancipia quibus notæ quædam inurebantur. De his legendus Vegetius lib. II, c. 25. Ipse Gregorius in præfata ad Mauricium ep. milites appellat *manu signatos*. Juxta morem hodiernum etsi militibus nulla inurantur stigmata, statim tamen ac sacramento dato militiam professi sunt, eam deserere, etiam sanctioris militiæ amplectendæ causa, impune non possunt. Hæc dicta sint ut eam legem ostendamus nec impie ab Augusto latam, nec a Gregorio temere promulgatam. Licet enim contra pietatem pugnare videretur, quod in sacra monachorum acie mereri prohiberentur milites (quapropter Gregorius Mauricium liberius increpavit), re tamen propius perspecta, bonique publici habita ratione, ita statuendum esse prudentia consultissimorum fortasse suadebat.

D 4. Cum de conscribendis Christo militibus ita sollicitus esset vir sanctissimus, ut inter eos disciplina vigeret magis ac magis allaborabat, præsertim vero

(b) Ex Cassiodoro lib. I Var., ep. 4, colligitur, Notariorum apud imperatores magnam fuisse dignitatem et potestatem.

ut fratrum suorum salutis custodiæque abbates invigilarent admonere satagebat. Unde statim ac audivit (a) Joannem abbatem sua socordia opinionem sui monasterii inquinasse ac labefactasse, ad eum scripsit in hæc verba : *De fratrum animabus omnino esto sollicitus. Sufficiat jam quod opinio monasterii per vestram negligentiam inquinata est. Non frequenter foras egrediatis. In causis istis procuratorem institue, et tu ad lectionem atque orationem vaca.... In ipsis autem fratribus monasterii tui quos video, non invenio eos ad lectionem vacare. Unde considerare necesse est quantum peccatum est, ut ex aliena oblatione Deus vobis alimoniam transmiserit, et vos mandata Dei discere negligatis* (Lib. III, ep. 3). Non solum autem clericis et monachis lectionem sacram imperabat peritissimus animarum rector, sed etiam laicis et militiæ addictis, ut liquet ex epistola ad Maurentium magistrum militum scripta (Lib. VIII, ep. 17), quem ob id laudat, quod *humana conventicula cavens sacris libris evolvendis incumbat; dolet vero quod in hoc plo lectionis studio nullum socium habeat.*

5. Cæterum ex his verbis Gregorii ad Joannem, *non frequenter egrediatis*, immerito asserit novæ Bibliothecæ Eccles. Gallicæ conscriptæ (b) parens prohibitum esse tum abbatibus tum monachis, foras progredi, cum Gregorius frequentes tantum egresus in publicum vituperet. Sane qui suos alumnos vitæ solitariæ addictos esse voluit S. Benedictus, in duobus Regulæ suæ capitibus (Scil. 51 et 67) clare significat, non eis interdictum extra monasterium exire, et negotiis vacare. Ipse vero Gregorius multis negotiis tum ecclesiasticis, tum etiam politicis non solum adhibuit abbates et monachos, ut infra sæpe dicemus, sed etiam præfecit. Anno superiori scripserat Joanni Ravennati (Lib. II, ep. 49), mittendum esse in urbem Fanum cum aliquanta pecunia Claudium monasterii Classensis abbatem, ad captivos redimendos. Postea cum Theodelinda regina sese a communionem Constantii Mediolanensis episcopi suspendisset, propter damnata ab eo tria capitula, misit ad eam Joannem abbatem et Hippolytum notarium, qui damnatione hac minime pulsatam fuisse (quod schismatici vociferabantur) concilii Chalcedonensis auctoritatem reginæ persuaderent, eamque ad Constantii communionem revocarent (Lib. IV, ep. 3 et 4). Quin etiam Secundini monachi et Probi abbatis opera usus est, ad pacem cum Agilulfo Langobardorum rege componendam; quod feliciter cessit (Lib. VI, ep. 30, et lib. IX, ep. 4 et 43). Commemorandos hoc loco non existimamus tot monachos a S. Gregorio Evangelii prædicandi gratia missos, de quibus postea fiet mentio. Secessum tamen et ab omni negotio foriationem, quibus solitaria vita maxime commendatur, quandiu his frui licet, amplecti debent monachi ac prosequi, exemplo S. Gregorii potissimum id suadente, qui a monasterii quiete abstractus, et ad summi pontificatus fastigium evector, tanquam

A ablactatus a materno ubere infantulus, tot fere vagitus emisit, quod scripta edidit.

242 6. Ut de iis etiam qui foris sunt, et ad Ecclesiam non pertinent obiter agamus, Judæi non semel experti Gregorii clementiam, hoc anno ejusdem impigra sollicitudine zeloque indefesso repressi sunt. Nimirum cum quidam (c) Nasas inter eos *scelestissimus* sub honore beati Eliæ altare construxisset, multosque Christianorum illuc orationis causa pertraxisset ac seduxisset : scripsit vigilantissimus pontifex ad Libertinum Siciliæ præfectum (Lib. III, ep. 38), ubi facinus admissum fuerat, superstitioneque vigebat, ut *districtissime et corporaliter* in Judæum hunc, si de reatu constaret, animadverteret, nec socordiam eaque pejorem avaritiam Justini ejusdem insulæ prætoris imitaretur. Is enim Judæorum delinitus muneribus, Dei injurias vindicare non curabat uti Gregorius scriptis ad se litteris didicerat. Idem Judæus Christiana sibi mancipia comparasse ferebatur, quod contra legem a Constantino Magno latam ne Judæis famularentur Christiani, pugnabat. Quia vero eadem lege cautum erat, ut si quos Judæi Christianos in obsequio et famulatio haberent, li extemplo in libertatem assererentur (Euseb., lib. IV Vitæ, Const. c. 27) ; id executioni mandari strenue ac sine mora papa postulat. Idem fere est argumentum alterius epistolæ (Lib. IV, ep. 1), ad Venantium, Lunensem episcopum, scriptæ anno sequenti.

7. S. Gregorium hoc tertio sui pontificatus anno de conscribendis Dialogis cogitasse, testatur epistola ad Maximianum, episcopum Syracusanum, in qua etiam subodoramur eum paulo post iis elucubrandis incubuisse (Lib. III, ep. 51). Verum de tempore quo scripti sunt lege præfationem nostram tom. II, maxime num. 17 ac sequentibus. Ex eadem præfatione omnia repetenda sunt quæ ad hos libros pertinent. Id unum hic observabo, egregium hoc opus fuisse solitudinis fructum, ad quam frequenter anhelabat Gregorius, ut a pastoralis vitæ molestiis et sollicitudinibus levaretur, et amissæ quietis, eam piis deflendo lacrymis, jacturam utcumque resarciret. Qualis autem esset in secessu, quibusve meditandis tunc animum intenderet, disce ex ipso Dialogorum exordio.

CAPUT XI.

ARGUM. — 1. In Ecclesia Salonitana turbæ propter Maximum, invito papa, ordinatum episcopum. — 2. Gregorii hoc in negotio constantia et patientia. — 3. Maximi audacia in sanctum pontificem. — 4. Maximi ordinationem asserit imperator. — 5. Maximi penitentia et satisfactio. — 6. Quid de Honorato archidiacono definitum. — 7. Constantina Augusta S. Pauli reliquias postulans fert repulsam. Mos antiquus sanctorum corpora loco non movendi. — 8. Antiquitas tamen factæ nonnullæ translationes. (An. 593 et 594.)

1. Vix in tranquillo monasterii secessu Gregorius otium et quietem tantisper degustaverat, cum ad consueta pontificatus onera redeundum fuit, et Salonitanæ Ecclesiæ totique Dalmatiæ subveniendum atque consulendum (Lib. IV, ep. 10). Provinciæ hujus

(a) Is est fortasse cui inscribitur ep. 50 lib. v.
(b) Tom. IV, pag. 277 et 279.

(c) Hoc nomine forsitan intelligendus præses seu princeps Synagogæ qui a Judæi Nasai dicitur.

episcopi, Natalis olim sui metropolitani de quo supra diximus, pravis exemplis corrupti a sacerdotalis honoris tramite deflexerant; sæcularibus enim negotiis immersi, abjecerant omnem Dei metum; neque quid Deo, sed quid sibi placeret exquirere ac explere jamdudum consueverant. Hinc mortuo Natali, cum Honoratus archidiaconus vir inculpatae vitæ, incredibilisque constantiæ, quam non semel ostenderat adversus Natalem bona Ecclesiæ dilapidantem, in Salonitanum episcoporum electus fuisset: illi plurimum sibi a tam severo censore morumque magistro formidantes, Maximo qui (a) sæculari potestate fretus hanc sedem invaserat, favere dicebantur. His acceptis, Gregorius ad universos Dalmatiæ episcopos scribendum duxit, ut nullum in Salonitanum episcopum, nisi consulta prius et annuente apostolica sede, ordinare præsumerent. Secus facientes, excommunicatos et a participatione corporis et sanguinis Domini abstentos denunciavit, ordinationemque futuram irritam declaravit. Præsertim vero Maximo manus imponere prohibuit (*Ibid.*, ep. 20). Attamen aut nondum accepta pontificio jussione (quod vero propius videtur) aut insuper habita, ut papæ significatum est, Maximus cæsis presbyteris, diaconibus, omnique clero, militari manu in Ecclesiam deductus est, et tunc forsitan episcopus consecratus, si tamen consecratio dici possit, quæ ab excommunicatis celebrata, et excommunicato dirisque devoto collata fuerat. Aderat tunc Antoninus subdiaconus ecclesiastici patrimonii in Dalmatia rector (*Lib.* III, ep. 22); qui cum summi pontificis jussu adlaborasset ut Salonitanus episcopus juxta canones eligeretur, ea ratione Maximo prævaricatori exosus, et ab ejus satellitibus ad mortem quæsitus, fuga sibi consulere coactus est (*Ibid.*, ep. 47). Præcipuus mali auctor erat Marcellus, Dalmatiæ proconsul, ut habemus ex ep. 5 lib. IX.

2. Gregorius ad tantam offensionem ab Ecclesia Salonitana removendam, non minus prudentiam, quam constantiam necessariam ratus, litteris monuit Maximum (*Lib.* IV, ep. 20), ut ipse ordinatoresque ipsius *attractare quidquam sacerdotalis officii non præsumerent*, donec explorare posset utrum vera an supposititia imperatoris jussione fuisset ordinatus, quidve sibi visum foret rescriberet. Si vero contra interdictum aliquid agere non vereretur, ei anathema comminatur a Deo et a B. Petro apostolorum principe.

Maximum jam ab anno superiori Salonitanam sedem invasisse, nimirum labente undecima indictione, docet quod legimus de ejus penitentia in fragmento nunc ad epistolarum calcem rejecto, prius vero præmisso epistolis indict. primæ. Quocirca constat nondum ad eum aut ad episcopos Dalmatiæ tunc pervenisse epistolas 10 et 20, hoc anno quarto pontificatus Gregorii, duodecima indict. datas, 243 quod etiam

A ex ipsa epistola 20 elici potest. Idque forsitan in causa fuit ut cum eo postea Gregorius mitius egerit, ejusdemque ordinationem tandem ratam habuerit.

Non me latet repuntiatum Gregorio fuisse, post interdictionem ab ipso prolatam, *deductum in medium fuisse militari manu Maximum (Ibid.)*, quod in ejus ordinatione contigisse debuit. At illa *deductio* potuit etiam fieri aliquo post ordinationem intervallo. Ad hæc, plurima de hoc episcopo ejusdemque corruptis moribus acceperat papa, quæ nullo legitimo testimonio nitebantur, quæque postea diluit, ut quod subreptitio imperatoris diplomate usus fuisset, quod per simoniam ad episcopatum pervenisset, quod violatae castitatis reus foret. Quidni ergo dicamus, incerto aut etiam falso rumore pervenisse ad summum pontificem Maximum, spreto ejus litteris, ordinatum fuisse? Sane Gregorius ad Constantinam Augustam postea scribens, anno videlicet sequenti, quasi de omnibus certior factus, tantum conqueritur Maximum *se suoque Responsali nesciente fuisse ordinatum (Lib.* V, ep. 21).

3. Quæ postea subsecuta sunt docet S. Gregorius in epistola ad Sabinianum sedis apostolicæ apocrisarium seu legatum apud Mauricium imperatorem (*Lib.* VI, ep. 47). Nimirum sæculari et aulica auctoritate fretus Maximus, eo venit audaciæ ut papæ litteras excommunicationem, ni subderetur et resipisceret, intentantes, publice scindi fecerit, ipsumque apud Augustum accusarit, quod (b) Malchum episcopum aliquantæ pecuniæ sibi debitorem in custodia occidisset.

Calumniam hanc ita diluit vir sanctissimus: *De qua re*, inquit Sabiniano, *unum est quod breviter suggeras serenissimis dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa. Sed quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere formido. Malchus autem episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit, et addictus est, nesciente me, a Bonifacio notario in domum ejus ductus est, cui et prandium factum est, ibique prandit, et honoratus est ab eo, et nocte subito mortuus est. Itaque statim evanuit falsa hæc Maximi criminatio.*

4. Nihilo tamen minus Mauricius ordinationem ejus asseruit, præfectorum et ducum qui publicæ in Dalmatia rei præerant, ut conjicere licet, impulsu; quibus nimirum, denudata sua Ecclesia, *præmia multa præbere* dicebatur. Ea de re ad Constantiam Augustam scribens, vehementer exostulat S. Gregorius: *Et si, inquit, episcoporum causæ mihi commissorum apud piissimos dominos aliorum patrociniis disponuntur, infelix ego in Ecclesia ista quid facio? Sed (c) ut episcopi mei me despiciant, et contra me refugium ad sæculares judices habeant, omnipotenti Deo*

(a) Milites et lictores Romani Patricii conduxerat, ex lib. IV, ep. 47.

(b) Patrimonium aliquod Ecclesiæ Rom. procuraverat in Dalmatia, ut patet ex ep. 46 lib. II.

(c) Sic appellat eos quos jure patriarchali regebat,

et quorum ordinationes ad eum aliquatenus pertinebant; cum universis quidem præesset episcopis et patriarchis, propter singularem Ecclesiæ Rom. principallitatem.

gratias ago, peccatis meis depono. Hoc tamen breviter suggero, quia aliquantulum exspecto; et si ad me diu venire distulerit, in eo exercere distractionem canonicam nullo modo cessabo.

Jusserat Mauricius ut Maximus papæ se sisteret, eumque cum honore Gregorius exciperet; quod ei grave visum est; nempe quo honore dignus erat is de quo tanta et talia nuntiabantur, antequam discussa causa, insontem se probasset? neque vero de ipsius ordinatione inscio Romano pontifice facta erat amplius quæstio; eam enim ut imperatori morem gereret, ita ratam habere consentit, ac si se auctore hic episcopus ordinatus fuisset; quamvis sub anterioribus principibus nullus ad hæc usque tempora Salonæ episcopus, prætermissa Romana Antistitis auctoritate fuisset constitutus. At multa supererant crimina diluenda, nimirum quod flagitiose ac impudice vixisset, quod data pecunia fuisset electus, quod excommunicatus missas facere præsumpsisset.

Callide egerat Maximus, ut Gregorii litteras quibus a missarum celebratione cessare jubebatur, ad se non pervenirent. Ideoque iterata jussione rem ei sacram interdixit. Qua de re clero et optimatibus tum Salonæ tum Jaderæ scripsit (*Lib. vi, ep. 27 ac 29*), ut a communionem Maximi recederent; neque enim ullus adhuc ejus communionem respuerat, præter Paulinum episcopum, et Honoratum archidiaconum, cujus electionem de qua supra egimus, non amplius tuebatur sanctus pontifex; quandoquidem eum archidiaconum tantum appellat, non episcopum.

5. Tandem paternis adhortationibus et infracta constantia consecutus est Gregorius, ut Maximus ad saniolem rediret mentem. Ab ejus communionem jam plerique recesserant; et Sabinianus, Jaderæ episcopus pœnitentia ductus, quod invasori et perduelli adhæsisset, in monasterium abjecto episcopatu sese receperat, ut tantam culpam lacrymis dilueret. At S. Gregorius eum ad suam communionem et amicitiam receptum, ut pastorem curam resumeret hortatus est, cæterisque ad Ecclesiam revertendi præberet exemplum, quod futurum sperabat (*Lib. vii, ep. 17; lib. viii, ep. 10*). Neque vero spes fefellit; ipse enim Maximus rediit tandem ad cor et iugo se debitæ obedientiæ subdidit. Urgente papa ut Romam judicandus accederet, obseesas ab hostibus vias causari poterat, et imperatoris præceptum, qui jusserat ut Salonæ ut in Damaltia mota hæc quæstio finiretur; quod etiam sacris canonibus erat consentaneum. Præterea plebem et præfectos militari manu suæ protectioni, suo itineri obstilisse respondere in promptu erat. Quibus rationum momentis prudenter perpensis, accedentibus quoque Callinici exarchi precibus Gregorius annuit ut Maximus Ravennæ coram Mariniano archiepiscopo, et Castorio sanctæ Ecclesiæ chartulario, se purgaret tam de simoniaca hæresi, quam de cæteris objectis criminibus, præstilo ad corpus S. Apollinaris martyris sacramento (*Lib. ix, ep. 79, 80, 81*). Cum autem inobedientiæ et perduellionis in sedem apostolicam reus esset manifeste

(constabat enim eum post intentatam a summo pontifice excommunicationem, ad sacrum altare accessisse) iudicio Mariniani reliquit statuendum, qua satisfactione talis deberet culpa purgari. Ex cujus forsitam antistitis consilio et sententia prostratus per tres horas Maximus jacuit, gravis luctus et pœnitentiæ causa clamans: *Peccavi Deo et beatissimo papæ Gregorio (In appendice epist.)*. Sublevatus a Mariniano, juvantibus Callinico exarcho et Castorio chartulario, cœpit vehementius dolere; at in reconciliationis et absolutionis argumentum, Castorius ei epistolam a S. 244 Gregorio scriptam obtulit, qua significabat redditam ipsi fraternæ charitatis gratiam, pollicebaturque se adeum quantocius pallium esse missurum.

6. Cum Sabinianus Jaderæ episcopus, Honoratus archidiaconus Salonitanus, et alii plurimi, sedis apostolicæ jura contra Maximum asseruissent, jussit sapientissimus pontifex ut eos qua decebat charitate susciperet (*Lib. ix, ep. 125*). Optabat Gregorius ut Honoratus ab archidiaconi munere ac dignitate, de qua jam a Natalis archiepiscopi temporibus fuerat quæstio, non repelleretur; verum obstabat illius Ecclesiæ consuetudo, quæ archidiaconos expleto quinquennio a suo remove ministerio cogebat. Id in Ecclesia Salonitana pro lege haberi asseveravit Maximus, confirmavitque Castorius chartularius; quin etiam adjecit tres superiores archidiaconos ab ipso Honorato, postquam per quinquennium ministrassent cedere compulsos. Quapropter sententia Gregorii fuit *non flagitandum ab Honorato iudicium de causa, quam ipse jam judicarat*. Hunc exitum habuit diuturna illa de Maximi ordinatione contentio, in qua vicit tandem infracta sancti pontificis patientia et constantia, ex adversis augeri solita. Quas animi dotes ac virtutes optime describit in epistola ad Sabinianum diaconum: *Paratior sum, inquit, mori, quam beati Petri Ecclesiam meis diebus degenerare. Mores etiam meos bene cognitos habes, quia diu porto; sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula lætus vado (Lib. iv, ep. 47)*.

7. In hoc toto negotio Gregorius adversarium apud imperatorem expertus est Joannem Constantinopolitanum, ut par est credere; quippe quem ob usurpatum œcumenici patriarchæ titulum redarguendo et increpando, infensum sibi fecerat. Antequam vero de hac disceptatione fusius et enucleatius agatur, quod paulo post fiet, ratio temporis postulat ut qua arte idem Joannes Constantiæ Augustæ mentem a Gregorio alienam efficere molitus sit aperiamus. Ipsum enim digito monstrare videtur sanctissimus pontifex his verbis: *Sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi, quod absit, voluntatis vestræ gratiam subtraherent (Lib. iv ep. 30)*.

Piissima Augusta basilicam in honorem S. Pauli apostoli ædificandam curaverat in ipso regis urbis palatio; quam ut sacris ejusdem reliquiis ditaret, postulavit a Gregorio ut sibi transmittere *vel beatissimi apostoli caput, vel aliud quid de ipsius corpore festi-*

naret. Cujus jussioni respondit se obtemperare nec posse nec audere, quod sanctorum apostolorum corpora nequidem loco moveri impune, vel tangi possent; idque multis miraculis ibidem commemoratis confirmat. Petierat etiam Constantina beati apostoli *sudarium*, quo fortasse nomine intelligi debet linteum aliquod ejus cruore sacro tinctum, et in sepulcro inclusum. Sed quia extrahi non poterat nisi corpus apostoli detegendo, et loco movendo, quod nefas erat, piæ Augustæ precibus annuere non potuit papa. In epistola quam Gregorius ad eam misit, ait: *Quia Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore; sed tantummodo in pixide brandeum* [Id est velamen] *mittitur, atque ad sanctissima corpora sanctorum ponitur. Quod levatum, in ecclesia quæ est dedicanda, devota cum veneratione reconditur.* Addit plurima iis in locis, ac si sanctorum corporibus potirentur, patrari solita miracula. Insuper docet in totius Occidentis partibus omnino intolerabile esse ac sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Utinam vero piam hanc et sanctorum reliquiarum venerationi consentaneam consuetudinem perpetuo retinuissemus. Cum Græcorum contrarius mos posset objici, quibus videlicet nulla erat sacra corpora levandi ac alio transferendi religio, respondit S. Gregorius dubiæ fidei sibi videri, quas transferebant et distrahebant reliquias; suspicionemque suam hoc exemplo confirmat. Nimirum quidam Græci monachi ante biennium Romæ deprehensi fuerant nocturno silentio juxta ecclesiam beati Pauli, corpora mortuorum in campo jacentia effodientes, atque ipsorum ossa recondentes. Qui cum interrogati fuissent quo id consilio facerent, confessi sunt *quod illa ossa ad Græciam essent tanquam sanctorum reliquias portaturi.* Apud Gregorium Turonensem et alios passim (a) scriptores, occurrunt tales, non piæ (ut vulgo vocari solent) sed sacrilegæ fraudes, quæ dubias effecerunt plurimas alioquin genuinas sanctorum reliquias. Unde liquet nullam majorem aut certiore sanctis venerationem procurari posse, quam eorum sacra pignora, in prioribus sepulcris (quæ tamen ornari decet) integra et intacta relinquendo; quod etiam (b) civilibus cavetur legibus.

8. Absit tamen a nobis, ut omnes sanctorum translationes damnemus pio consilio factas. (c) Tempore Constantii Augusti legimus Constantinopolim delatum fuisse S. Timothei corpus Ephesi prius sepultum, ac in basilica sanctorum apostolorum collocatam esse. Paulo post etiam reliquiæ sanctorum Andreæ apostoli et Lucæ evangelistæ delatæ sunt ex Achaia, et eodem in loco depositæ; quod refert ac laudat Hieronymus (*Hieronym. contra Vigilant.*). Lege apud Mabillonium (*Præfat. ad tom. II Act. SS., observat. 8*) plurimas sanctorum translationes quarto et quinto sæculo in Occidente, ipsaque in Italia

(a) Vide Guibertum de Novigento lib. de Pignoribus sanctorum.

(b) Lege ultima de sepulcrorum violat., estque Theodosii Magni an. 386.

A factas, quas Gregorius ignorare minime potuit. De his quoque consule notas ad ep. 30 libri quarti, verum his in translationibus e tumulis suis educebantur sacra illa pignora, ut in aliquo decentiori loco quiescerent, neque procul deferebantur.

Haud improbavit quidem sanctus doctor episcopum et clerum urbis Euriæ inde commigrantes corpus S. Donati secum abstulisse, et in Cassiopi Castro insulæ Corcyræ deposuisse (*Lib. XIV, epp. 7 et 13*). At vero migrationem istam necessariam effecerant barbaricus gladius et hostiles incursus. Metuentes ergo sacerdotes et clerici civitatis hujus, ne sacræ S. Donati reliquiæ in ecclesia deserta et patente aliquam a barbaris injuriam paterentur, maluerunt eas secum asportare.

B Quæ de sanctis corporibus loco non movendis ad mentem S. Gregorii diximus, de eorum vestibus aut aliis rebus ad ipsos sanctos pertinentibus, minime intelligi debet: nam cum accepisset a Joanne abbate tunicam S. Joannis repertam, ut eam ad se transmittere curaret rogavit. Tunicam 45 hanc fuisse S. Joannis apostoli et evangelistæ, positamque Romæ in basilica Constantiniana, docet Joannes Diaconus (*Lib. III, nn. 57, 58, 59*), ubi eam asserit multis coruscasse miraculis. Utrum hæc papæ responsio Constantine Augustæ satisfecerit, compertum non habemus. Exstant tamen plurimæ sancti pontificis epistolæ ad eandem postea scriptæ, ex quibus intelligitur eam quod sibi denegatæ fuissent S. Pauli reliquiæ, non indigne tulisse, sed erga sedem apostolicam pio semper flagrasse studio.

CAPUT XII.

ARGUM. — 1. Theodelinda Constantio, Mediolanensi episcopo, infensa pro causa trium capitalium. — 2. Gregorius ad eam legatos mittit et epistolas. — 3. Quo eventu. — 4. Idololatriæ convertendis incumbit. — 5. Januarii et aliorum Sardinie episcoporum socordia. — 6. Delicentia chrismate consignandi presbyteris Sardinie data. — 7. Res hoc anno in monachorum gratiam a S. Gregorio gestæ. — 8. Mulieres a monasteriorum ingressu arceat. — 9. Monialium honestati et tranquillitati prospicit. — 10. De abbatissarum ætate decernit. — 11. Ejusdem decretum de clericis abbatibus explicatur. (An. 593 et 594.)

1. Eodem fere tempore S. Gregorius ad Theodelindam, Langobardorum reginam, scribere coactus est, ut ejus animum Constantio, Mediolanensi episcopo, infensum, ad pacem et concordiam revocaret (*Lib. III, epp. 29, 30, 31*). Laurentio, Mediolanensi episcopo, e vivis sublato anno superiori, Constantius, ejusdem Ecclesiæ diaconus, unanimi totius cleri consensu successor datus fuerat, Gregorio dudum probe cognitus, cui etiam dum Constantinopoli moraretur, longo tempore adhæserat. Et quamvis in ejus moribus nihil quod reprehendi potuisset, invenisset; quia tamen in animum suum pridem induxerat, ad suscipienda pastoralis curæ onera, pro nullius unquam misceri persona, ab ejus electione promovenda penitus abstinerat: ipsam solis apud Deum precibus prosequi

(c) Consule Tillemontium in Constantio art. 4, pag. 415. Translationem hanc factam vigesimo Constantii Magni anno, dicit Hieronymus.

contentus; assidue orans ut summus pastor talem A Mediolanensibus pastorem præberet, in cuius lingua et moribus exhortationis divinæ pascua valerent invenire: in cuius mente et humilitas cum rectitudine fulgeret, et severitas cum pietate: qui eis viam vitæ non solum loquendo, sed etiam vivendo posset ostendere; quatenus exemplo illius discerent ad æternæ patriæ desiderium suspirare. Itaque quando sapientissimus pontifex aliquas episcoporum electiones sibi vendicavit, non nisi gravissimis rationibus coactus, a priori proposito recessit. Nimirum satis habebat, ut antiquam servaret consuetudinem, aliquem mittere Ecclesie Romanæ militem (hoc nomine clericos, Ecclesie militantes et servientes significat) qui electioni interesset, et ab episcopis provincialibus, cum assensu tamen summi pontificis, consecrari procuraret. Constantius in ipso episcopatus exordio suam fidei confessionem, ut moris erat, papæ obtulit; in qua condemnata fuisse tria capitula, læsamque ac pulsatam concilii Chalcedonensis auctoritatem tres episcopi pervulgarunt; quorum malis artibus decepta Theodelinda, Langobardorum regina, Constantium statim aversata est ut legitimæ fidei desertorem. Brixensem episcopum unum ex tribus his schismaticis præsulibus fuisse, non obscure indicat epistola 39 ejusdem libri, ex qua habemus ipsum et Brixie civis importune postulasse ut Constantius jurejurando affirmaret se tria non damnasse capitula. (Vide lib. iv, ep. 2 et 4.)

2. Hæc audiens Gregorius, ut opem utrique ferret, scilicet archiepiscopo calumniam passo, et reginæ ob spretam ejus communionem de salute periclitanti, misit ad Theodelindam Hippolytum notarium et Joannem abbatem, qui eam revocarent ab errore; quod et litteris suis præstare conatus est (Lib. iv, ep. 4). Priores quidem ipsius litteras reginæ offerendas non censuit Constantius, quod in eis rerum tempore Justiniani Augusti gestarum, et quintæ synodi mentionem injecisset, qua offendi potuisset ejus animus. Alteras vero misit in quibus Constantio suadenti morem gerens, de illa synodo siluit, et quatuor priores tantum laudavit, imprimisque Chalcedonensem, cujus auctoritati detractum iri per trium capitulorum damnationem schismatici causabantur. Amoto itaque hoc scrupulo, sanctissimus pontifex hortatur piissimam reginam, ut imperitis stultisque hominibus minime credat, caveatque ab catholicæ Ecclesie communione separari; ne tot ejus lacrymæ, tantaque bona opera perirent, si a vera fide aliena invenirentur. Decet ergo, inquit, *Gloriam vestram, ad reverendissimum fratrem et coepiscopum meum Constantium, cujus et fides, et vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne suscepistis, et quia ad ejus Ecclesie communione in nullo separamini.*

3. Rediit ad unitatem Ecclesie prudentissima et Christianissima regina, quamvis ad condemnanda tria capitula minime adduci potuerit; aut certe id si aliquando impetratum est ab ea, tradius contigit. At

(a) Vide supra cap. 5, num. 11.

schisma occasione condemnationis illorum capitulorum exortum, non in eo positum erat, quod ab illis condemnandis abstinere, sed quod a condemnantium communione secessio fieret. Gregorius enim pro veris Ecclesie filiis semper habuit (a) eos, qui cum tria illa capitula rejicere formidarent, in Ecclesie tamen unitate permanserunt, et cum ipsis benignius egit semper, quos inter, præter Theodelindam, erat Secundinus eximie sanctitatis monachus, reginæ acceptissimus.

Redeunte ad Constantii communionem regina, tres de quibus jam locuti sumus episcopi, ut vero simile est, quieverunt; nec ultra eum a Brixensibus civibus vexatum fuisse ut sacramentum de tribus capitulis a se nunquam damnatis præstaret, inde potest colligi, quod plurimis in epistolis ad ipsum deinceps scriptis ea de re plane sileat sanctus pontifex.

4. Non minori labore ac studio in vocandis ad Ecclesiam infidelibus, quam in revocandis schismaticis desudabat. Sardinie partem incolebant quidam populi, Barbaricini dicti, qui ad hæc usque tempora cultum idolorum retinuerant. Eos a Wandalis pulsos ex Africa, in Sardiniam migrasse, conjectura potius quam certis rationum momentis habetur. Barbarorum illorum mores exprimit his verbis Gregorius: *Ut insensata animalia vivunt, Deum verum nesciunt, ligna autem et lapides adorant* (Lib. iv, ep. 23 et 24). Arduum igitur erat eos ad veram fidem protrahere; quod tamen aggressus est sanctissimus papa, cujus charitati nihil erat difficile; atque ad hoc opus elegit Felicem quemdam episcopum, et Cyriacum servum Dei, abbatem S. Andreæ. Ab iisdem postea didicit non solos Barbaricinos, sed rusticos fere omnes in Sardinia idololatriæ deditos (Ibid. ep. 25). Quapropter scripsit confestim ad nobiles at ad cæteros in Sardinia possessores, ut rusticis a cultu idolorum avertendis et retrahendis invigilarent; significans nihil sibi gratius aut jucundius ab ipsis posse nuntiari, quam quot quisque idololatrias ad Christum perduxisset. Strenuam ad hoc operam navavit Zabarda Sardinie dux, de quo Felix et Cyriacus ad Gregorium scripserant, eum cum Barbaricinis eo pacto facere pacem disponere, ut Christi fidem et servitutem amplecterentur (Ibid., ep. 24). Ea de causa piissimo duci gratias egit pontifex sanctissimus, et prædicatores a se missos commendavit. Tunc Hospitonem Barbaricinorum ducem jam Christianum factum, patet ex epistola ad ipsum scripta (Ibid., ep. 23), qua Gregorius de recta fide ab eo suscepta eum laudavit; admonuit autem veram fidem bonis operibus esse comprobendam, insuper ejus officii esse ut quoscunque posset ex subditis ad Christum adduceret, ac prædicatores eorum conversioni insudantes solatii foveret necessariis.

Quid illi tunc profuerint satis non liquet. Ex alia epistola diu postea scripta (Lib. xi, ep. 22) constat multos adhuc barbaros in Sardinia idololatriam tunc minime abjecisse, quos tamen ad fidem Christianam amplectendam festinare scribit insulæ præsidi. Eo

dem tempore jussit (*Lib. ix, ep. 23*) ut Vitalis in Sardinia defensor Barbaricina mancipia compararet; an ut ea in fide erudienda curaret, iisdemque postea uteretur ad eorum populares Christiana fide imbuedos? Eodem sane consilio legimus pueros Anglos ab annis decem et septem, vel decem et octo, ejus cura et munificentia emptos, ac in monasteriis, ut in Christiana religione instituerentur, positos (*Lib. vi, ep. 7*); quorum postea ministerio usus est, ad totius Anglorum gentis conversionem, de qua infra. |

5. Ideo Gregorius Felici et Cyriaco partes imposuit annuntiandi in Sardinia Evangelii barbaris et rusticis, quia insulæ hujus episcopi parum de eorum salute solliciti videbantur. His verbis increpat Januarii Calaritani episcopi, et totius insulæ metropolitani socordiam et segnitiem: *Accidit, inquit, aliud valde lugendum: quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia tua, nuncusque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoneo ut extraneos ad Deum adducatis, qui vestros ab infidelitate corrigere negligitis? Unde necesse est vos per omnia in eorum conversionem vigilare. Nam si cujuslibet episcopi in Sardinia insula paganum rusticum invenire potuero, in eundem episcopum fortiter vindicabo* (*Lib. iv, ep. 26*).

6. Januarium despiciebant ejus ministri et clerici, quod nimis esset simplicitatis; unde oriebatur ecclesiasticæ disciplinæ neglectus et remissio. Hinc fortasse data presbyteris occasio præsumendi, sacro chrismate parvulos in fronte signare, quod ne ultra fieret prohibuit Gregorius (*Lib. iv, ep. 9*). Quia tamen accepit postea quosdam ob hanc prohibitionem valde offensos, aliud promulgavit decretum in hæc verba: *Pervenit quoque ad nos quosdam scandalizatos fuisse quod presbyteros chrismate tangere eos qui baptizandi sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizandos chrismate tangere debeant, concedimus* (*Ibid., ep. 26*). De hujus decreti sensu digladiantur theologi, aliis permissum presbyteris ut sacramentum confirmationis administrent contententibus, aliis negantibus. Mentem nostram circa quæstionem et controversiam hanc satis aperuimus in notis ab laudatis epistolas, quas diligentem lectorem consulere non pigeat.

7. Ut res monasticas, quæ Gregorio semper cordi fuerunt, nunc attingamus, ad quartum ejus pontificatus annum pertinere videtur quod de ipsius erga monasterium Sublacense olim a S. Benedicto conditum, et Honoratum abbatem, munificentia legitur: nimirum eum cum sua matre Silvia huic cænobio Castrum Apollonium et alia multa bona contulisse (*Mabillon. Annal. Bened. lib. viii, num. 44, pag. 231*).

Neque prætereunda quæ hoc anno contigit, admissio monachorum in ecclesiam S. Pancratii, quæ Romæ via Aurelia etiam nunc exstat. In ea prius ministraverant et rem sacram curaverant clerici sæculares

et presbyteri, sed ita negligenter, ut etiam die Dominico nullus adesset presbyter qui missarum solemnitas celebraret. Murmurantibus hac de re populis, qui istuc devotionis gratia confluebant, Gregorius matura deliberatione judicavit socordes illos clericos inde amovendos, et in monasterio huic ecclesiæ cohærente instituendam esse monachorum congregationem, cui abbatem præfecit Maurum (*Lib. iv, ep. 18*). Legenda est ea de re epistola ad eundem Maurum qua ei terrarum, reddituum, oblationum illius ecclesiæ summam administrationem tribuit sive ad monachorum victum, sive ad sarta tecta. Observat hoc loco Mabillonius ad fidelium ædificationem aliquando conducere, ut monachi in locis frequentibus instituantur. (*Cf. Mabill. loco laud., ad an. 594.*)

8. Aliunde tamen sollicitè cavebat vigilantissimus pater (a) ne ex mulierum consortio regularis apud monachos disciplina labefactaretur. Unde Valentinum abbatem increpat quod mulieres in monasterium suum ascendere sineret, ac fieri monachorum commatres; idque ne ulterius contingat, eum severissimæ ultionis comminatione prohibet (*Lib. iv, ep. 42*). Utrum arcendas mulieres ad ecclesiarum ubi monachi observabant et sacras laudes persolvebant introitu, censuerit Gregorius, hocque ad Valentinum præcepto sanxerit, exploratum non est. Sane in epistola 41 libri secundi frequentiore tantum seminarum accessum ad monasteriorum ecclesiæ videtur interdiceret. Præterea basilicam S. Pancratii martyris frequentabat promiscuus sexus, in cujus gratiam singulis Dominicis ibidem missarum solemnitas celebranda decrevit; in qua tamen monachos maluit militare quam clericos.

9. Erga moniales, ob sexum fragilliolem, majorem sollicitudinem et severiorem custodiam adhibendam ratus, hæc ad Januarium Caralitanum, hoc fere ineunte anno scripsit: *Pervenit ad nos minus te monasteriis ancillarum Dei in Sardinia sitis tuitionis impendere: et cum dispositum a tuis prudenter fuisset decessoribus, ut quidam de clero probati viri curam gerentes, earum se necessitatibus adhiberent: nunc ita funditas esse neglectum, ut per publicas personas pro tributis aliisque muniis ipse per se principaliter Deo dicatæ feminæ compellantur ire, necessitatesque habeant pro supplendis fiscalibus per villas prædiaque discurre, atque virilibus incompetenter se miscere negotiis. Quod malum fraternitas tua facili correctione removeat, ut unum probatum virum vita moribusque, cujus ætas atque locus nihil de se pravæ suspicionis objiciat, sollicitè deputet, qui sic monasteriis ipsis cum Dei timore possit assistere: quatenus ulterius eis pro quibuslibet causis privatis vel publicis extra venerabilia loca contra regulam vagari non liceat, sed quidquid pro his agendum est, per eum quem deputaveris, rationabiliter peragatur. Ipsæ vero referentes Deo laudes atque corercentes semetipsas in monasteriis suis, nullam occasionem ulterius fidelium mentibus pravæ suspicionis injiciant* (*Lib. iv, ep. 9*).

(a) Vide lib. xi, ep. 25, olim 20 libri ix.

10. Ad eandem sanctissimi papæ sollicitudinem erga moniales spectat quoque quod constituit ad Maximianum, Syracusanum episcopum, scribens: *Juvenulas abbatissas fieri vehementissime prohibemus* (Lib. iv, ep. 14). Addit nullas (a) velandas et benedicendas ab episcopis in abbatissas nisi sexagenarias virgines, quarum ætas hoc atque mores exegerint.

Mirum fortasse videbitur Gregorium tantam in abbatissis ætatis maturitatem requisivisse. Verum alibi docet eos qui impugnantium vitiorum certamina adhuc tolerant, quod in juventute et in virili ætate sæpe fit, aliorum curam suscipere non debere. Statim autem ac domita sunt vitia, etiam juvenes, inculpate possunt morum magistri iudicio episcoporum et prælatorum constitui, aliisque regendis præfici. Unde S. Gregorius minime improbavit beatum Benedictum in juvenili ætate, post superatam carnis tentationem, extinctumque spinarum aculeis omnem voluptatis sensum, in virtutum magisterio multis præfuisse discipulis. (Vide Moral. lib. xxiii, num. 21, et lib. ii, Dial. c. 2.)

11. In eadem epistola ubi de abbatissis hæc edixit Gregorius, quædam de abbatibus præscribit observatione digna: *Presbyteros, inquit, diaconos cæterosque cujuslibet ordinis clericos, qui ecclesiis militant, abbates per monasteria esse non permittas, sed aut omissa clericatus militia, monachicis provehantur ordinibus, aut si in abbatis loco permanere decreverint, clericatus nullatenus permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus: sicque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus impediatur.*

Ex hoc loco quidam probare nituntur. S. Gregorium clericos ab amplectenda professione monastica deterrere ac prohibere voluisse; sed contra ipsius mentem, cum alibi Desiderium episcopum hortetur, ut Pancratio, Ecclesiæ suæ diacono, *gratiam monachicæ conversationis appetenti, minime impedimento sit; sed eum potius pastoralis admonitione succendat, ne hujus desiderii fervor in eo tepescat* (Lib. xii, ep. 39). Præterea sanctissimus doctor beati Benedicti regulam impense laudat commendatque, cujus cap. 60 sacerdotes in monasterio suscipi rogantes, ea lege admitti jubentur, *ut omnem regulæ disciplinam observaturos se spondeant*. Hinc concilii Toletani IV patres (b) can. D

(a) Consule notam l ad hunc laudatæ epistolæ locum.

50 statuunt, ut episcopi clericis monachorum propositum appetentibus, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos in monasteriis largiantur ingressus. Cavet igitur sapientissimus papa laudata epistola, ut presbyteri, diaconi, aut alii clerici, abbates in monasteriis non fiant et ordinentur, nisi post legitimam probationem, et diutinam in monastica vita exercitationem, *omissaque prius clericatus militia* (Lib. i, ep. 42), hoc est relicto illo Ecclesiæ titulo, cui per suam ordinationem erunt alligati, et ut aliquando loquitur Gregorius, incardinati. Eadem ratione alibi vetat eos qui clericalem militiam cum monastica mutaverint, pro arbitrio ad suam reverti denuo Ecclesiam. Ubi obiter notandum dari a sancto papa clericis copiam amplectendæ vitæ monasticæ his verbis: *Si quos autem qualibet occasione a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit*, etc.

Perperam quoque nonnulli prohibitum monachis et abbatibus putant Gregorianis verbis superius allatis (Ex. ep. 11 lib. iv), ne presbyteri ordinentur, aut clericali adscribantur militiæ; quia videlicet *ordo Ecclesiasticus vitæ monasticæ obest, et vicissim Regula monastica Ecclesiasticis utilitatibus*. Sed ne ita interpretemur Gregorium ipse intercedit, cum sæpius monachos presbyteratu insigniendos censuerit et jusserit. Vide epistolam 42 libri sexti, in qua Victorem, Panormitanum episcopum, hortatur, ut unum e monachis S. Hermæ presbyterum ordinet absque mora, postulante Urbico abbate, quem sacerdotio quoque insignitum legimus. Ea de re sane nullus remanebit scrupulus legenti notam e ad epistolam ex qua ita cavillandi sumpta occasio. (Cf. Mabill. ad. an. 594, p. 233.)

Scopus ergo vigilantissimi pastoris eo loci est repellere a monasticis prælaturis clericos, ut nunc audiunt, sæculares, aliarum jam ecclesiarum titulis addictos, pro illorum temporum more; tum quod clericali et monastica militia in diversis ecclesiis ita sociari non possint, tum potissimum quod per clericorum illorum qui monasticis inhiabant dignitatibus ambitionem et remissiores vitam (ne quid pejus dicamus) monasteria destruenda, quod etiam postea contigit, prævideret: *Dumque hi, inquit vir sanctus, quasi vaticinans, fingunt se religiose vivere, monasteriis præponi appetunt, et per eorum vitam monasteria destruuntur* (Lib. v, ep. 1); quibus quoque verbis id se jam experimento didicisse significat.

(b) Juxta Loaisam, aut 49.

LIBER TERTIUS.

Complectens historiam pontificatus S. Gregorii ab annis 594 et 595 ad annos 598 et 599 seu ab indictione 13 ad indict. 2.

☩ CAPUT PRIMUM.

ARGUM. — 1. Œcumenici titulus a CP. patriarcha assumptus. — 2. Quæ concilia œcumenica dicta. — 3. Oblatum hunc titulum papa respuit. — 4. Hujus vocis significatus. — 5. S. Gregorii studium in explodendo hoc titulo pro-

pugnatur. — 6. Quibus gradibus ascenderit patriarcharum CP. ambitio. — 7. Quanta fuerit in Joanne. — 8. An ex monacho factus sit patriarcha. — 9. Epistolæ S. Greg. de illa controversia expendantur. De prima ad Mauricium scripta. Et ad Augustam. — 10. Scribit ad patriarchas. — 11. Quid ab Eulogio Alexand. responsum.

— 12. Et ab Anastasio Antioch. — 13. De interpolatis S. Ignatii epistolis. — 14. Summa epistolæ ad Joannem CP. scriptæ. — 15. Irriti S. papæ conatus in Joan. et in ejus successorem. — 16. Hujus controversiæ finis. — 17. Refelluntur hæretici S. Gregorii modestiam ejus successoribus objicientes. (An. 594 et 595.)

1. Exordium hujus libri sumimus a controversia quæ Gregorium inter et Joannem CP. patriarcham exarsit, ob superbum œcumenici patriarchæ titulum a Joanne assumptum, et favente huic injustæ usurpationi Mauricio, dissimulantibusque illatam sibi invidiosa hac appellatione injuriam cæteris patriarchis, assertum et conservatum. Quamvis vocis hujus insolentia turbas et gravissimam offensionem diu ante Gregorii pontificatum excitasset, de illa tamen e medio tollenda serio non cogitavit ante hunc annum pontifex prudentissimus, qui nihil nisi maturo cum consilio aggredi solebat.

2. Quod spectat ad ipsum œcumenici titulum, constat eum concilia generalia sibi longe antea tribuisse. Ante synodum tamen Chalcedonensem nullam aliam hoc titulo donatam fuisse tradit P. Gussanvillæus (*In notis ad ep. 32 lib. iv*), et legatos S. Leonis papæ hujus esse nominis auctores. At hæc ipsi incauto aliudque agenti excidisse fatebitur, quisquis Ephesinum concilium attente legerit: etenim part. II, actione 3, occurrit: *Exemplum Epistolæ, etc., sancta et magna et œcumenica synodus*. Act. 4 in epistola Cyrilli et Memnonis ad synodum: *Contra hujus œcumenicæ synodi præsidis*. In relatione synodi: *Piissimis Christianissimisque Theodosio, etc., sacra œcumenica synodus*. In relatione de subscriptione: *Piissimis, etc., sancta et œcumenica synodus*. Tam graviter aberrantem Gussanvillæum nihilominus secutus est Ludovicus Membourg histor. Pontif. S. Gregorii Magni lib. II.

3. Oblatum Romano pontifici, nimirum S. Leoni Magno, pro beati Petri apostolorum principis honore œcumenici titulum per venerandam Chalcedonensem synodum testatur S. Gregorius; sed nullus, inquit, eorum unquam hoc singularitatis nomen assumpsit, nec uti consensit (*Lib. v, ep. 20.*) In Chalcedonensi sane concilio lecti sunt nonnulli libelli supplices papæ oblatis, in quibus hoc honorifico vocabulo insignitur. Et in Act. sexta Paschasinus episcopus unus ex S. Leonis legatis, habita coram sancta synodo oratione, summum pontificem *œcumenicum* appellavit; quibus cum non intercesserint synodi Patres, ea probare et rata habere visi sunt: maxime cum hæc acta in synodi tabulas relata fuerint.

4. Quod spectat ad vocis hujus significationem, idem est œcumenicum ac universale; et concilium œcumenicum dicitur, quod ex omnibus mundi partibus habitabilibus ad quas religionem Christianam credimus pervenisse convocatur et congregatur. Et quamvis has ad synodos ex omni orbe Christiano episcopi aut eorum legati fortasse non convenerint, aliquando quæ in convocatione et congregatione non erat synodus universalis, facta est generalis et œcu-

menica, nimirum accedente postea orthodoxorum omnium consensu.

Si ex hoc significato quid sit œcumenicus episcopus aut patriarcha constituamus, statim quale in religione Christiana monstrum foret hujusmodi episcopus manifestum fiet. Nullus enim universalis episcopus fieri proprie potest, nisi exclusis cæteris aliis episcopis, etenim si totius orbis Christiani unus quispiam foret episcopus, cui alteri locus relinqueretur? Id vero sacræ Scripturæ diserte adversatur, quæ non obscure nos docet Spiritum sanctum posuisse non unum, sed plures episcopos regere Ecclesiam Dei (*Act. xx*). Unus quidem est grex Christi, sed plures gregis hujus pastores sunt, qui singuli unam hujus gregis portionem pascendam et regendam susceperunt.

5. Non inficior aliquo sensu nec a fidei regula exorbitante, Romanos pontifices œcumenicos dici potuisse, propter singularem quam obtinent in tota Ecclesia jurisdictionem; cui singuli subjiciuntur etiam episcopi. At cum ab illo titulo modeste abstinere voluissent, qua fronte Constantinopolitani 249 episcopi eundem sibi vindicare non verebantur? Quasi vero extra sui patriarchatus fines aliquam episcopalem auctoritatem exercere possent, aut patriarchatus Constantinopolitanus pro toto orbe christiano non insulse intelligeretur et sumeretur? Satis ergo mirari non possum quosdam scriptores, licet orthodoxam fidem profitentes, Gregorii Magni studium in oppugnando hoc superbo titulo vellicasse, vel etiam aperte damnasse: quasi de nomine tantum et non de re gravis momenti acrius quam par erat decertaverit. Ipsis equidem ultro concessurus sum, huic voci et nomenclaturæ nonnullos affingi et accommodari potuisse sensus innocuos. At cum longe pluribus noxiis et a fide alienis subjacent, iisque obviis, dum e contrario qui sani sunt, aliunde accersiti videntur, quis nisi temere improbare audeat tantum pontificem de novo insolentique vocabulo et a modestia episcopali prorsus alieno profligando sollicitum?

Aiunt Aristarchi nostri eandem esse œcumenici significationem ac *generalis*, cujus titulus tot præfectis, sive militaribus, sive civilibus et politicis, sive etiam ecclesiasticis ac monasticis, tribuitur. At longe latius patet œcumenici significatus. Illi autem ministri aut præfecti in exemplum adducti, generales dicuntur, ut a particularibus, quorum minor est auctoritas, discernantur. Verum hoc sensu patriarchæ Constantinopolitani nequaquam generales dici poterant. Peto enim qui fuerint illi patriarchæ particulares a quibus hoc vocabulo secerni debuerint?

Præterea cum in ancipiti foret, quo sensu œcumenicos esse se jactarent, metuendum erat ne ipsorum ambitio satis nota, illum qui latius pateret, hoc est pessimum et hæreticum assumeret: quis modo sanus vituperet sanctum virum, quod cum ipse in præstantissima summaque Ecclesiæ dignitate humilitatem adeo coleret, superbientes episcopos ad eam virtutem

quam Christus a se nos discere potissimum voluit, A provocare et revocare conaretur?

6. Hic operæ pretium est observare quibus gradibus Constantinopolitanus episcopus ad tantæ dignitatis fastigium pervenisset, ut nulli alii quam Romano pontifici haberetur inferior. Primum itaque episcopo Heracleensi subditus, postea jus metropolitico et exarchicum in Heracleensem aliosque plurimos episcopos exercuit. Deinde antiquis patriarchis annumeratus est; ac non multo post fultus imperatorum potestate, consentireque coactis episcopis et ipsis etiam patriarchis, qui ejus opera et gratia apud Augustos, in variis ecclesiarum suarum negotiis indigebant, id consecutus est in concilio Constantinopolitano secundo generali, et in Chalcedonensi, ut secundo post Romanum pontificem loco sederet; B repugnante licet S. Leone, qui canonem Chalcedonensem ea de re promulgatum, tanquam supposititium, et absoluto jam concilio per fraudem adjectum reprobavit. Neque hoc in gradu stare et quiescere potuit ambitus hujus præsulis de cathedra sua in regia urbe quæ nova Roma dicebatur, constituta, ultra modum sibi blandientis et superbientis: nam œcumenici titulum aut sponte assumpserunt, aut ab adulatoribus oblatum ambabus manibus acceperunt retinueruntque Joannes III, Epiphanius, Mennas, œcumenicus patriarcha sæpe a synodo Constantinop. sub ipso habita vocatus, aliique deinceps ejusdem urbis episcopi, universalem præfecturam forsitan in totum orbem Christianum et in ipsam Romanam Ecclesiam sibi vindicaturi, nisi eorum superbiam quæ C semper ascendebat Romani pontifices obstitissent.

7. Ex omnibus autem Constantinopolitanis episcopis nullus tanta cupiditate aucupari visus est œcumenici nomenclationem, quanta Joannes cognomento Jejunator, qui ea de causa, licet aliam simularetur, synodum totius Orientis habuit Constantinopoli, ut docent nos scriptores non pauci, præsertimque S. Gregorius. Quod mox, inquit, idem decessor meus (Pelagius) ut agnovit, directis litteris ex auctoritate S. Petri apostoli ejusdem synodi (a) acta cassavit. Quarum videlicet epistolarum sanctitati vestræ exemplaria studui destinare. Diaconum vero qui juxta morem pro responsis Ecclesie faciendis piissimorum dominorum vestigiis adhærebat, cum præfato consacerdote nostro missarum solemniam celebrare prohibuit (Lib. v, ep. 43) Hæc Gregorius, qui cum Pelagio successor datus D fuisset, Joannem per Sabinianum legatum suum rogavit ut ab hoc titulo abstineret. At nihil his precibus lueratus, alia tentavit remedia.

8. Antequam de epistolis in hanc rem a sancto pontifice scriptis loquamur, quisnam fuerit Joannes Jejunator, explorandum est. Vulgaris est opinio eum fuisse monachum, nititurque tum Joannis Diaconi testimonio (Lib. III, c. 54), tum inscriptione cujusdam sermonis de pœnitentia, qui ipsi tribuitur, et in titulo præfert nomen Joannis monachi patriarchæ CP. co-

gnomento Jejunatoris. Additur eum Liturgiam quæ Chrysostomi creditur meliori ordine disposuisse, atque in ea se nomine sacri monachi aut sacerdotis monachi ἱερομονάζοντος designasse. At illa oratio in qua vocabulum hoc legitur, abest a Liturgia S. Chrysostomi quam exhibet doctissimus Jacobus Goar. Neque constat Liturgiam hanc Joannis Jejunatoris opera fuisse ordinatam. Fuerunt autem plurimi episcopi CP. qui cum prius vitam monasticam essent amplexi, ἱερομονάζοντος aut sacri monachi dici poterunt. Ex Græcorum Menæis Joannes Jejunator Constantinopoli ortus (b) erat, ubi primum statuariam (melius χαράκτης sculptoriam) artem exercuit. At ob præstantes virtutes a patriarcha hujus urbis in clerum fuit cooptatus et diaconus factus. Mortuo tandem Eutychio, ad suscipiendam patriarchalem dignitatem invitatus cogitur, quam mira sbernentia, largis eleemosynis, aliisque piis operibus decoravit. Ejus vitæ sanctitas sive sincera fuerit, ut Græci contendunt, sive fucata, ut plerisque Latinis placet, quod humilitas virtutum omnium fundamentum ei defuisse videatur; hæc, inquam, sanctitas aut sanctitatis species, non parum contulit ad conciliandum ei Mauricium imperatorem, quem in tota illa de œcumenici titulo controversia infensissimum expertus est S. Gregorius.

9. In prima quam de hoc argumento scripsit epistola, apud Mauricium Augustum conquestus est de Joannis superbia, qua pax inter episcopos turbata et labefactata fuerat, quæ dicit barbarorum gladios in rempublicam exacui. Eum vero his verbis mire depingit: *Ossa jejuniis atteruntur, et mente turgemus. Corpus despectis vestibus legitur, et elatione cordis purpuram superamus. Jacemus in cinere, et 250 excelsa despiciamus. Doctores humilium, duces superbiam, ovina facie lupinos dentes abscondimus.* Et multo manifestius de eodem loquens infra: *Ille ergo, inquit, magis est piissimorum dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille coercendus est, qui sanctæ universali Ecclesie injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine singularitatis appetit, qui honori quoque imperii vestri se per privatum vocabulum superponit (Lib. v, ep. 20).* Objicit Joannis fastui apostolorum principis modestiam, qui etsi totius Ecclesie curam a Christo accepisset, numquam tamen universalis apostolus vocari voluit; cujus exemplo adhæserunt ejus dignitatis hæredes Romani pontifices; postea exclamat: *O tempora, o mores! Ecce cuncta in Europæ partibus Barbarorum juri sunt tradita, destructæ urbes, eversa castra, depopulatæ provinciæ, nullus terram cultor inhabitat; sæviunt et dominantur quotidie in necem fidelium cultores idolorum; et tamen sacerdotes, qui in pavimento et cinere flentes jacere debuerunt, vanitatis sibi nomina expetunt, et novis ac profanis vocabulis gloriantur.*

Tandem hunc titulum arietat multis rationum mo-

(a) Exceptis tamen his quæ in causa Gregorii Antiocheni hac in synodo absoluti et restituti gesta verant, ut patet ex ep. 68 lib. IX.

(b) S. Isidorus lib. de Viris Illust. c. 26 docet tamen eum fuisse Cappadocem.

mentis, præsertim ex pravo sensu cui subest, deductis. A Præcipua quibus Joannem urget argumenta, tum in hac epistola tum in aliis, ea sunt: repugnat humilitati Christianæ quæ in episcopis magis fulgere debet, novum œcumenici nomen; charitatem turbat, unitatem scindit, cæteros episcopos sua dignitate spoliat, ut unum tantum faciat episcopum, quo ruente tota ruit Ecclesia. Cumque plurimos Constantinopolitanos episcopos in hæresim lapsos esse legamus, iude sequeretur a vera fide sæpius excidisse Ecclesiam. Denique Romani pontificis titulum hunc ultro sibi oblatum respuerunt.

Papam hortatus fuerat imperator ut cum Joanne pacifice ageret; ad quod respondit: *Ad vitam rectam revertatur auctor scandali, et omnia sacerdotum jurgia cessabunt. Ego enim cunctorum sacerdotum servus sum, in quantum ipsi sacerdotaliter vivunt: nam qui contra omnipotentem Dominum per inanis gloriæ tumorem, atque contra statuta Patrum suam cervicem erigit, in omnipotenti Domino confido, quia meam sibi nec cum gladiis flectit.*

Idem fere est argumentum epistolæ ad Constantiam Augustam scriptæ (*Ibid.*, ep. 21). Vehementius tamen insurgit in Joannem, cujus immensam superbiam ait prænuntiare propinqua Antichristi tempora; illum quippe imitatur, qui spreto in sociali gaudio angelorum legionibus, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, dicens: *Super astra cæli exaltabo solium meum (Isa. xiv, 13).*

10. Cum episcoporum omnium, maxime vero patriarcharum, honor hac usurpatione pulsaretur, sanctus Gregorius ad Eulogium Alexandrinum, et ad Anastasium Antiochenum patriarcham, communem scripsit epistolam (*Ibid.*, ep. 43), cui adjunxit omnia litis hujus instrumenta, et exemplaria litterarum tum a Pelagio II, tum a se ad Joannem scriptarum; ut intelligerent de summa episcopatus, adeoque totius Ecclesiæ, agi hac in controversia. Tum eos hortatur ut neminem unquam suis in epistolis universalem nominent episcopum, ne sibi debitum detrahant, cum alteri honorem offerunt indebitum. Quia vero pacis et unitatis amor intercedere poterat quominus Joanni resisterent, docet qua ratione fovenda sit pax, ex Apostolo dicente: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. xii, 18): Vidit enim, inquit, pacem bonos cum malis habere non posse; et idcirco, sicut nostis, præmisit, si fieri potest.... Quam videlicet pacem tunc veraciter tenemus cum superbiorum culpas charitate simul et justitia insistente prosequimur, cum eos diligimus et eorum vitia odio habemus.* Hoc animo ait bellum superbiæ Joannis indicendum esse, et pro tuendo suarum Ecclesiarum honore, per hanc superbiam pessumdato illis esse decertandum: *State, inquit, fortes, state securi. Scripta cum universalis nominis falsitate, nec dare unquam, nec recipere præsumatis.... Si qua autem adversa subsequantur, unanimiter persistentes, etiam moriendo debemus ostendere quia in damnando generalitatis nomine, nostrum specialiter aliquid non amamus.*

11. Responsum Eulogii diu expectavit Gregorius, qui de tanta mora cum eo exostulavit amice alia in epistola ubi commemorat *beatum evangelistam Marcum a sancta Petro apostolo magistro suo Alexandriam fuisse transmissum (Lib. vi, ep. 60)*, unde infert Ecclesiam Alexandrinam arctius Romanæ esse adstrictam. Postea tamen Eulogius papæ respondit: se ut jussus fuerat, scribendo ad Joannem abstinuisse a superbis vocabulis, quæ ex vanitatis radice prodierant, eaque se amplius non usurpaturum. At læserunt summam Gregorii modestiam verba hæc, *sicut jussistis: Quod verbum jussionis, inquit, peto a meo auditu remove; quia scio qui sum, qui estis. Loco enim mihi fratres estis, moribus patres (Lib. viii, ep. 30).* Magis ægre tulit se ab illo universalem papam in epistolæ inscriptione appellatum. *Recedant, inquit, verba quæ vanitatem inflant, et charitatem vulnerant. (Ibid.)*

12. Quod spectat ad Anastasium, non probavit vir pius tantam pro œcumenici titulo motam controversiam, ut patet ex alia ad ipsum scripta epistola. Mira autem eluxit Gregorii modestia et humilitas in excipienda libera hac amici admonitione, pene dixerim increpatione; his enim verbis charitatem spirantibus orditur epistolam qua Anastasio monenti respondet: *Desideratam suavissimæ vestræ sanctitatis epistolam communi filio Sabiniano diacono deferente suscepi, in qua non linguæ, sed animæ verba profluebant. Et non mirum si bene loquitur qui perfecte vivit (Lib. vii, ep. 27).*

Et quamvis ab insectando œcumenici vocabulo nunquam cessaverit, quod illud profanum, et episcopis omnibus injuriosum putaret; nihilominus a communione patriarchæ CP. non recessit: et mortuo Joanne, Cyriaci ejus successoris epistolam synodicam, in qua œcumenicum se patriarcham præfatus fuerat, suscepit, ne unitatem Ecclesiæ scinderet. Qua vero de causa patienter ferendum hoc vocabulum senserit Anastasius, haud difficile est subodorari. Nuper enim, e vivis sublato Gregorio Antiocheno patriarcha, ab exilio revocatus fuerat Anastasius, et pristinae sedi restitutus; qua de re gratulatus ei fuerat noster Gregorius (*Lib. v, ep. 39*). Cum igitur post longa bella, pace tandem frueretur, atque imperatoris beneficio, annitente quoque forsitan Joanne CP. patriarcha, quem Augustus de negotiis ecclesiasticis consulere solebat, suam sedem recuperasset, iterum adire pericula metuens, e re magis esse judicavit benigne œcumenici titulum interpretari, quam pro illo usurpato tumultuari et contendere.

13. Hac in epistola observatione dignum videtur, hæc verba *Amen gratia*, laudari tanquam sancti martyris Ignatii Antiocheni episcopi priusque usurpata etiam ab Anastasio fuisse velut ab Ignatio suis inserta epistolis: ea tamen in germanis et sinceris ejusdem martyris epistolis minime reperiri, sed duntaxat in corruptis; unde constat eas jam tunc fuisse depravatas.

14. In discutiendis cæteris Gregorii eam ob rem scriptis epistolis non immoramur; at silentio præ-

tereunda non est ea qua ipsum Joannem ad sanio-
rem mentem revocare tentavit. In ea statim de pace Ec-
clesiæ ab ipso turbata conqueritur, miraturque quod
cum ad episcopatum invitus accesserit, in eo tamen,
postquam adeptus est, ita se gerere videatur, ac si
ambitione ad sacram illam dignitatem viam sibi pa-
rasset. Omnia contra eum gesta tempore Pelagii II
ad mentem revocat, quæque ipse ingravescenti malo
lenia primum per legatos suos remedia conatus sit
adhibere, antequam ad *districta et canonica* pervenire
cogeretur. *Et quia, inquit, resecauda vulnera prius
leni manu palpanda sunt, rogo, deprecor et quanta
possum dulcedine exposco, ut fraternitas vestra cunctis
sibi adulantibus atque erroris nomen deferentibus con-
tradicat, nec stulto ac superbo vocabulo appellari con-
sentiat* (Lib. v, ep. 18). Sileo rationes quibus hoc
vocabulum impugnat; eadem enim sunt quas jam
attigimus.

15. Irriti fuerunt tot conatus; Joannes enim as-
sumptum titulum usque ad mortem retinuit, quæ
paulo post acceptam hanc epistolam contigit. Data
est enim Kalendis Januarii indictionis 13, scilicet
anni 595, quo anno Joannem e vivis excessisse do-
cent qui de ipso scripsere. Cyriaci successoris ei
dati synodicam epistolam recepit quidem sapientis-
simus papa; eum tamen admonuit (Lib. vii, ep. 4),
ut profanum nomen deponeret tot scandalorum se-
minarium. In epistola ad Mauricium scripta (*Ibid.*,
ep. 6), in qua de Cyriaci electione gratias agit, Joan-
nem sanctæ memoriæ episcopum appellat, quod satis
probat eum nunquam a sedis apostolicæ commu-
nitione fuisse (a) rejectum. Imperator de successore
Joannis diu deliberaverat; unde non mirum est Cy-
riacum tardius, integro etiam anno elapso, fuisse
ordinatum.

16. Paulo post sancti Gregorii transitum ad su-
peros, Bonifacius tertius qui ab ipso ad Phocam
imperatorem apocrisiarius fuerat missus, eumque
sibi demeruerat, (b) ab eo impetravit sanctionem,
qua cavebatur ne in posterum Cyriacus, cui Phocas
infensus erat, aut alii deinceps CP. patriarchæ, œcu-
menicos ultra se profiterentur. Diu tamen hæc lex non
viguit; nam in synodis generalibus sexta et septima
hoc titulo, non secus ac Romani pontifices, insi-
gniuntur, illoque gaudet adhuc Constantinopolitanus
antistes.

De illa voce contigit, quod de multis aliis quæ
statim ob novitatem periculosæ visæ sunt et ideo
reijcendiæ, paulatim vero, cum eas veneno carere
et ad legitimum sensum inflecti posse exploratum
fuit, iis assufferi cœptum. Neque tamen vituperari
debet illud Gregorii studium quo voci dubiæ, novæ,
peregrinæ, fastum redolenti, multisque pravis sen-
sibus et significatibus obnoxie obstitit. Certe mo-
rosi illi censors, qui eum pro vocula tamdiu digladi-
atum esse criminantur, quantis laudibus extollerent
episcopum quempiam qui Romano pontifici, hunc

aut similem titulum æque insolentem ambienti et
sectanti totis viribus intercessisset, utque dignitatem
episcopalem tueretur, lubens omnibus se periculis
exposuisset?

17. Immerito vero heterodoxi apostolicæ sedis
hostes infensissimi ad se trahunt quod sanctus Gre-
gorius docet, œcumenici nomen ne Romano quidem
pontifici concedi posse, cujus primatum et amplis-
simam in omni Ecclesiæ jurisdictionem hac senten-
tia pulsari contendunt. Sic ex sancti viri modestia et
humilitate fragrantibus illis floribus non mel ut apes,
sed venenum conficiunt ut aranæ. At non attendunt
œcumenicum eo sensu quo sanctus Gregorius vocem
hanc interpretatur, significare unicum in tota Eccle-
sia episcopum, quod ultro fatemur papæ non con-
gruere, et ad supremam ejus dignitatem ac potesta-
tem minime convenire. Cœcutiunt autem qui non
vident Gregorium ipsum de se suaque auctoritate
tam modeste sentientem, jurisdictionem tamen in
tota Ecclesia exercuisse; in Africa, Ægypto, Asia,
intra ipsos CP. patriarchatus fines, ut ex causa mo-
nachorum Isauriæ liquet. Libro iii, ep. 30, ait:
*Apostolica sedes, Deo auctore, cunctis prælata constat
Ecclesiis*. Libro v, ep. 13: *Curæ, inquit, nobis fuit,
quæ universis Ecclesiis a nobis impenditur*. Lib. vii,
ep. 19: *Quia cunctarum Ecclesiarum injuncta nos
sollicitudinis cura constringit*, etc. Lib. ix, ep. 59, oc-
casione primatis Byzaceni in Africa, qui se aposto-
licæ sedi subditum profitebatur, hæc scribit Joanni
Syracusano: *Si qua culpa in episcopis invenitur,
nescio quis ei episcopus subjectus non sit*. Hoc jure usus
est in episcopos, cum Petri, Africani episcopi, cau-
sam Columbo, in Numidia episcopo, judicandam
commisit (Lib. vi, ep. 37); Ursicini, Taurinæ civi-
tatis episcopi, Syagrio Augustodinensi (Lib. ix, ep.
115); et Januarii, Malacitani episcopi, alteriusque
episcopi nomine Stephani, Joanni Defensori (Lib. xiii,
ep. 45). Paulum in Africa episcopum a Gennadio
patricio accusatum, cum ipse ut iudicio papæ se
sisteret, venisset Romam, nec adfuissent accusatores
idonei, remisit (Lib. vii, ep. 2). Joannis, episcopi
primæ Justinianæ in Illyrico episcopi et primatis,
ordinationem, petentibus provinciæ episcopis, sua
auctoritate confirmavit, eumque pallio donavit
(Lib. ii, ep. 22 et 23). Plurima alia jurisdictionis
hujus exempla jam exhibuimus, et infra occurrent.

352 CAPUT II.

ARGUM. — 1. Gregorii pro pace faciendâ sollicitudo. — 2.
Non auditur ab imperatore. Falsæ contra eum crimina-
tiones. — 3. Luget S. Maximianum vita defunctum. Cui
successorem dat Joannem virum sanctissimum. — 4.
Joannes Ravennas moritur. — 5. Cura S. Gregorii pro
monasteriis. — 6. Marinianus Ravennæ fit episcopus. —
7. Romanæ synodi decreta. — 8. De Mariniano querelæ.
— 9. Maxime quod monasteria vexari pateretur. — 10.
Privilegium monachis concessum. (An. 594 et 595.)

1. Pro pace Romanos inter et Langobardos fa-
ciendâ et coagmentandâ, hoc anno Gregorius adlabo-
ravit. Ab ea non abhorrebat Agilulfus rex; ad postu-

extremum.

(b) Vide Baronium ad annum 606, § 2.

(a) A sancto Isidoro multum laudatur Joannes; se-
cus autem fecisset si in schismate diem clausisset

labat ut quæ tempore pacis ablata sibi per dolum fuerant, restituerentur; vicissimque *se modis omnibus satisfacturum pollicebatur, si quid a partibus suis constiterit esse commissum* (Lib. v, ep. 36). Id æquitati consentaneum esse judicavit sanctus pontifex, et ne ab exarcho respueretur, ad Severum ejusdem scholasticum scripsit, ut ipsi persuaderet oblatas illas pacis condiciones non repudiare. Romæ quidem, agroque Romano pacem privatim procurare in promptu erat, ad eam enim concedendam propendebat Agilulfus. At Gregorius, ut communis pater, de pace generali conficienda sollicitus erat, quia nisi bellum cum Langobardis componeretur, *diversæ insulæ te loca alia proculdubio peritura erant*.

2. At de pace minime cogitabat exarchus, qui bellum toti reipublicæ exitiosum, sibi utilissimum esse futurumque perspiciebat: ex detrimentis enim alienis lucri captare non verebatur. Illius itaque aliorumque similium publicæ rei administratorum suasionibus et consiliis deceptus Mauricius, non solum bello finem imponere minime consensit, sed etiam Gregorium ad odia deponenda et ineundum fœdus hortantem, *nimis simplicitatis arguit, maxime quod de Ariulfo, Spoletano duce, scripsisset, eum toto corde venire ad rempublicam paratum esse* (Ibid., Ep. 40), hoc est, ad pacem et societatem cum Romanis faciendam pronum. Sicque dum papæ sanioribus consiliis non credebatur, vires hostium immaniter excrescebant, et Italia quotidie sub Langobardorum jugo captiva ducebatur. Hæc deplorat pius pastor, et clades tum Italiæ, tum præsertim Romæ illatas enumerat. Cumque nihilominus a suadenda petendaque pace non cessaret, adhibita Castorii notarii opera, quem Ravennæ responsalem habebat apud exarchum: *Quidam maligni spiritus consilio repletus, contra hunc nocturno silentio, in civitatis loco contestationem posuit in ejus crimine loquentem, et Gregorio etiam de faciendâ pace callide contradicentem* (Lib. vi, ep. 31). Adversus libelli hujus famosi auctorem excommunicationis sententiam tulit papa, nisi prodiret, ac ea quæ in contestatione objiciebantur, probaret; aut facti pœnitens, publica confessione suam agnosceret culpam, pœnamque debitam deprecaretur. Eadem excommunicatione mulotavit eos, qui *consensum in tantæ iniquitatis consilio præbuissent*.

3. Gregorii dolorem de publicis calamitatibus conceptum, auxit luctus de amici morte, nimirum S. Maximiani, qui ex monacho et abbate S. Andreæ creatus fuerat episcopus Syracusanus. Tanto viro de se optime merito his verbis justa persolvit, et parentavit sanctissimus pater, ad Cyprianum diaconum scribens: *Amarissimas tuæ dilectionis epistolas de domui Maximiani obitu mense Novembris suscepi. Et quidem ille ad præmia desiderata pervenit, sed infelix populus Syracusanæ civitatis lugendus est, qui pastorem talem diu habere non meruit. Proinde dilectio tua sollicitudinem gerat, ut in eadem Ecclesia talis debeat ad ordinandum eligi, qui post dominum Maximianum ejusdem regiminis locum non videatur immerito sortiri* (Lib. v, ep. 17). Ex hac epistola intelligimus

Maximianum diem clausisse extremum mense circiter Novembri an. 594. Nobiles Syracusani *electionis onera sapienter declinantes* (Ibid., ep. 22), Gregorii arbitrio commiserant, quibus gratias agens scripsit, se quem ipsis daret pastorem Maximiano similem non habere. Cypriano diacono tamen indicavit Joannem Catanensis Ecclesiæ archidiaconum tanquam magis idoneum; cui, si eligeretur, voluit a Leone Catanensi episcopo *cessionem*, sive ut modo loquimur, dimissorias litteras dari, antequam ordinaretur. Deinde electo et ordinato pallium misit.

Joannes in episcopatu virtutibus omnibus fulsit, præsertim effusa in pauperes liberalitate, ita ut, *et si innumeros apud se pauperes haberet*, pro explenda tamen largitate misericordiæ, etiam loca alia et longe posita requireret, inquit sanctus Gregorius, ipsi gratias referens pro eleemosynis ad se missis (Lib. vi, ep. 18). Ideo fortasse in egenos ita beneficium præbuit, quod ad sanctissimi doctoris præcepta sese componeret, eaque assidua scriptorum ejus lectione imbibere curaret. Hanc lectionem suæ mensæ, etiam *coram extraneis* adhibebat, qua cibos quodammodo condiret. Id ægre omnino tulit vir summæ humilitatis et modestiæ, auctorque fuit ut saltem coram peregrinis ab hac lectione Joannes abstineret, ac antiquiorum Patrum dicta legi juberet, *ex quorum auctoritate valeret informari* (Lib. vii, ep. 9).

4. Eodem quoque anno quo Maximianus Joannes, Ravennatum archiepiscopus, e vita migravit, nondum sopita de usu pallii controversia, ut ex nonnullis Gregorii epistolis ad eum paulo antea scriptis (Lib. v, ep. 25, 48, 56), perspicuum est. Imminentem mortem ei prænuntiasset visus est sanctissimus Pater his verbis, ep. 15: *Hæc ergo omnia, quæ superius dixi, frater charissime, recogita. Diem tuæ vacationis attende, quas rationes de sarcina episcopatus redditurus es, considera. Emenda illos mores notarii. Vide quid in lingua, quid in actu episcopum deceat. Esto totus purus fratribus tuis. Non aliud loquaris, et aliud in corde habeas. Nec appetas ultra videri quam es, ut possis ultra esse quam videris* (Ibid., ep. 11 et 15). Prius eum increpaverat quod irrisoriis verbis uteretur; quod servis suis, cum fureret, turpia imponeret crimina; quod se dominum tantummodo clericis exhiberet, quos nulla coercebat disciplina.

5. Ejusdem socordiæ forsitan tribui debet, quod clerici multa monasteria pervasissent. Nimirum *figentes religiose vivere, monasteriis præponi appetebant; verum per eorum vitam monasteria destruebantur*, inquit S. Gregorius: qui enim in clericali militat, arctam monasterii disciplinam ipse servare non potest. Quo itaque pacto qui monasticam regulam non implet, ad eam strictius observandam alios cogere poterit? Proinde non immerito providus Pater tanto malo mederi quantocius curavit, *loca sacra per clericorum ambitum destrui minime patiens* (Lib. v, ep. 1).

Nonnulli hac usi sunt epistola, ut probarent monasticæ vitæ statum a clericali prorsus esse alienum.

Verum quantum id a mente S. Doctoris abhorreat, ipse manifeste ostendit cum ad sacros ordines, imo ad episcopatum monachos quamplurimos tum e suo tum ex aliis monasteriis assumpsit, et apostolicis etiam præfecit muniis. Quid quod monachatum aliquando assignat et gradum et dispositionem præviã ad episcopatum? *Hortandus est, inquit, Opportunus, ut vel monachus vel a vobis subdiaconus fiat; ut post aliquantulum temporis, si Deo placuerit, ipse ad pastorem curam debeat promoveri (Lib. XII, ep. 12).* At consulendus est doctissimus Mabillonius tum sæculi IV Benedictini tomo I in Præfat., tum in Annalibus. Mens igitur sancti Doctoris fuit (a) quantum ex laudata libri quinti prima epist. et ex aliis assequi possumus, monasteriorum præfecturam minime clericis esse commendandam; quia cum disciplinæ laxiori serviant, nec superioribus monachorum moribus sint innutriti, de regulæ monasticæ observantia minus solliciti sunt. Præterea quandoquidem aut ambitus, aut avaritia, aut pravus quispiam alius affectus, iis clericis quos Gregorius insectatur, viam ad abbatialem dignitatem munierat, sæcularium vivendi modum sectabantur, in epulis in suppellectili, in vestibus, quibus sibi procurandis ut pares esse possent, monasteria exilabant.

6. Mortuo Joanne, de eligendo successore sollicitudinem gessit sanctus pontifex. Donatum archidiaconum potius labat exarchus; eum enim designari credimus his verbis: *Excellentissimi viri domini patricii voluntatem in persona Donati archidiaconi impleri volumus (Lib. V, ep. 48).* Sane periculosum erat summi hujus præfecti postulationi morem non gerere: qui cum Ravennæ sedem haberet, in episcopi illius urbis electione plurimum sibi vindicabat. Verum cum non pauca innotuissent in vita et moribus Donati quæ ab episcopatu repellendum eum suaderent, ejus ordinationi consensum non præbendum censuit Gregorius. Joannem quoque presbyterum ad episcopalem dignitatem promoveri non est passus, quod Psalmorum nescius foret, ac in officio sacerdotali minus strenuus. Tandem unanimi consensu electus est Marinianus, invitus et reluctans. Hic diu in monasterio cum Gregorio vixerat; qui eum Andreæ scholastico sibi familiari commendavit.

Gratum erga suum archipræsulem animum testatur Andreas, apud S. Gregorium postea precibus egit, *de usu pallii secundum antiquam consuetudinem in Ravennati Ecclesia restituendo (Lib. VI, ep. 61).* Verum antequam annueret, ut quibusdam in litanis et diebus solemnibus pallio uteretur Marinianus, jussit sapiens pontifex ea de re explorari archidiaconi et seniorum urbis testimonia, præstito prius a singulis sacramento.

7. Ravennatem Ecclesiam regere cœpit Marinianus ante quintam Julii diem hujusce anni quo interfuit synodo Romæ a Gregorio celebratæ. Hujus autem synodi gesta et decreta quæ prius in Epistolarum serie habebantur, nunc legere licet in appendice ad

A Epistolas. Præcipua sunt de diaconorum officio, de amovendis a pontificalis cubiculi ministerio laicis pueris, de coercendis rectorum ecclesiastici patrimonii deprædationibus, de sacris ordinibus pallioque gratis et absque ullo pretio conferendis, etc. In hac synodi sancita unanimi consensu corroborarunt et subscriptionibus munierunt viginti tres episcopi ac plurimi presbyteri qui præcipuis Urbis titulis seu ecclesiis præerant, non autem diaconi et cæteri clerici. In subscriptionibus secundo loco legitur Mariniani nomen, scilicet post Gregorium. De hoc cœtu loqui creditur sanctus papa, ubi plurimis in epistolis (Lib. VI, ep. 14, 15, 16, 17) testatur Joannem Ecclesiæ Chalcedonensis presbyterum de quo jam dictum (Sup., lib. II, c. 9, num. 5), in synodo, episcoporum judicio fuisse ab hæresis crimine liberatum.

B 8. Cæterum non multo post, suscepti episcopatus et amissæ monasticæ tranquillitatis pœnituit Marinianum, calumniantibus schismaticis eum minus quam deceret concilium Chalcedonense venerari. Quia de re scripsit S. Gregorius ad clerum et plebem Ravennatem, asserens Marinianum *a cunabulis in sanctæ universalis Ecclesiæ gremio nutritum, rectam fidei prædicationem tenuisse (Lib. VI, ep. 2),* nec aliter quam par esset de Chalcedonensi sentire synodo. *Proinde, inquit, satisfactionem plenissimam recipientes, charitate integra, puro corde, pastorem vestrum diligite, ut apud Deum purius fusa ejusdem vobis valeat prodesse intercessio pastoris (Ibid.).* Ilæc pro Mariniano Gregorius.

C Postea cum accepisset eum in pauperes esse nimis parcum, et litteris suis ejus tenacitatem increpavit, et per Secundum [Al. Secundinum] sanctissimum monachum hæc ad eum secreto monita deferenda curavit. *Non sibi credat solam lectionem et orationem sufficere, ut remotus studeat sedere, et de manu minime fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurrat, alienam inopiam suam credat: quia si hæc non habet, vacuum episcopi nomen tenet.*

D 9. Aliæ fuerunt postea de Mariniano querendi occasiones, maxime quod monachis ipse monachus iniquiorem se præberet; unde ad ipsum scripsit. S. Gregorius: *Miramur cur sic in brevi fraternitatis tuæ fuerit immutata discretio, ut ea quæ postulat, non advertat: ex qua re dolemus, quia manifestum præbes indicium, plus apud te verba male suadentium valuisse quam divinæ lectionis studium profecisse. Cumque monasteria te oporteat defensare et religiosos illic summopere congregare, ut lucrum de animarum congregatione possis efficere, in eorum te e diverso gravamina, sicut litteræ tuæ testantur, desideras exercere; et, quod est deterius, nos tuæ culpæ studeas fieri debere participes, scilicet, dum cum nostro consensu monasterium quod decessor tuus condidit cupis sub curandarum rerum atque causarum nomine prægravare. Debes enim recollere, quia te præsentem, diversis etiam presbyteris et diaconis, clericisque tuis præsentibus, contra testamentum ipsius præceptum sicut postulavere, concessimus.*

(a) Vide supra lib. II, cap. ultimo.

Ubi tamen ejusdem decessoris tui dispositio, quam fecerat de monasterio ipso, firmata est; tu nunc ista dissimulans, contraria nos 254 pascis debere præcipere (Lib. vi, ep. 29). Cujus monasterii defensionem hac in epistola Gregorius susceperit, non clare constat. Loqui tamen optimum monachorum patrem pro Classensi S. Apollinaris monasterio a Mariniani prædecessore constructo conjicimus. Nec alia monasteria in Ravennati diœcesi posita archiepiscopum magis beneficium experiebantur, ut ex sine laudatæ epistolæ liquet. *Præterea, inquit, pervenit ad nos, quia monasteria quæ sub fraternitate tua sunt constituta, clericorum importunitatibus, et diversis eorum molestiis prægraventur; quod ne de cætero fiat, districta hoc interminatione compesce: quatenus monachis illic degentibus, libere in Dei nostri laudibus liceat exsultare.*

Cumque pius Pater audisset, insuper habita sua admonitione, monachos adhuc a Ravennatibus clericis, dissimulante archiepiscopo, non secus ac antea vexari, iterum scribendum putavit, et vehementius instandum. Epistolam suam his verbis claudit: *Hæc itaque omnia vigilantibus cura emendare jam secundo communita sanctitas vestra non differat; ne si post hæc negligentes vos esse, quod non credimus, senserimus, aliter monasteriorum quieti prospicere compellamur. Nam vobis notum sit, quia tantæ necessitati servorum Dei congregationem amplius subjacere non patimur* (Lib. vii, ep. 43).

40. Dum hæc scriberet S. Gregorius, jam fortasse meditabatur tranquillitati monasteriorum prospicere, celebri illo (a) privilegio, quod in concilio Romano tertio promulgavit. Simile jam concesserat monasterio sanctorum Joannis et Stephani in urbe Classitana, cujus erat abbas Claudius S. Gregorii discipulus. Inter archiepiscopos Ravennates et abbatem hunc motam litem Romæ judicari voluerat sanctissimus pontifex. Cumque nonnulli ex clero et ex populo contra clamitassent, id legibus et canonibus adversari, rescripsit papa: *Hoc poterat fortassis opponi, si non ad majorem recurreret, et apud eum causæ suæ peteret meritum terminari. Nunquid non ipse nosti quia causa quæ a Joanne presbytero contra Joannem Constantinopolitanum fratrem et coepiscopum nostrum orta est, secundum canones ad sedem apostolicam recurrit, et nostra est sententia definita? Si ergo de illa civitate ubi princeps est ad nostram causa cognitionem deducta est, quanto magis negotium quod intra vos est, hic est veritate cognita terminandum?* (Lib. vi, ep. 24.) Ut igitur controversiam hanc radicitus amputaret omnemque litigandi occasionem, sapiens pontifex monasterium hoc amplo munivit (b) privilegio, quod ita incipit: *Quam si necessarium monasteriorum quieti prospicere, etc.* Similibus quoque munivit (c) privilegiis

monialium cœnobio. Quis autem S. Papæ scopus esset has immunitates concedendo, non obscure aperit ad Luminosum abbatem scribens: *His autem ita perfectis, in Dei opere estote solliciti, et assidus operam orationi date, ne non videatur magis vobis quæsitæ mentis in oratione securitas, sed male, quod absit, degentibus episcopalis evitata districtio* (Lib. ii, ep. 42).

CAPUT III.

ARGUM. — 1. S. Gregorius simoniam, et neophytorum ordinationes in Galliis insectatur. — 2. Arelatensi episcopo suas vices committit. Eccl. Gallicana Romanæ filia. — 3. De primatu Arelatensi. — 4. S. Gregorii de Franciæ Regibus oraculum. — 5. De laudibus a S. Greg. Brunichildi datis. — 6. Quantum ab adulatione abhorruerit. — 7. Gregorius Turonicus papam invisit. Quo tempore. — 8. Quomodo ab ipso exceptus. — 9. Quædam pro Monachis constituta. — 10. Et pro Sanctimonialibus. — 11. Erga heterodoxos quomodo se gesserit S. Gregorius. (An. 594 et 595.)

B 1. Paulo post profligatam in synodo Romæ hoc anno habita simoniam, cum inaudiisset vigilantissimus pastor in Galliarum vel (d) Germaniæ partibus plerosque episcopos ejusdem esse reos, nullumque his in provinciis ad sacrum ordinem sine commodi datione pervenire, tanto Ecclesiæ Gallicanæ morbo mederi volens, ad Virgilium, Arelatensem episcopum, et ad universos in regno Childeberti præsules, necnon ad ipsum Childebertum regem scripsit (Lib. v, ep. 53, 54, 55), rogavitque ut de hac corruptela quamprimum eliminanda solliciti forent. In his etiam epistolis laicorum et neophytorum præcipientes ac immaturas (e) ordinationes damnat, tanquam a recto ordine prorsus dissentaneas. Quid enim? *Qui discipulus non fuit, inconsiderata ambitione magister efficitur*, inquit S. Gregorius; *et quoniam quod possit docere non didicit, sacerdotium tantum gerit in nomine. Quomodo vero pro aliorum peccatis intercessurus est, qui sua primitus non deflevit?*

Quod supra de simonia in Gallice grassante Gregorium querentem audivimus, confirmat alter Gregorius, Turonicus videlicet, de re sibi nota loquens in Vitis Patrum c. 6: *Jam tunc, inquit, germen illud iniquum cæperat fructificare, ut sacerdotium aut venderetur a regibus, aut compararetur a clericis.* Neque ad tantum malum averruncandum satis fuit sancto pontifici, semel aut iterum scribere. Imo plurimis deinceps epistolis vel ad Brunichildem reginam, vel ad reges et ad episcopos missis, vix ita profecit, ut a tanta labe Gallicanam nonnihil Ecclesiam repurgaret. Tales enim sunt hujusmodi corruptelæ ex cupiditate ortæ, ut continuis curentur remediis, sanentur nunquam.

2. Virgilio probis moribus et virtutibus ornatissimo suas vices, juxta antiquum morem Gregorius concessit intra regni Childeberti fines, et pallii usum, ab ipso rege et ab archiepiscopo rogatus. Qua vero 255 in subjectos episcopos auctoritate tanquam

dunensem, appellat Lugdunensem Germaniam lib. v, ep. 7. Etiamnum archiepiscopus Senonensis primatis Galliarum et Germaniæ titulo gloriatur.

(e) Vide codicem Canonum Eccl. Romanæ can. 36: *Ne neophyti presbyteri vel episcopi fiant.* Et c. 39: *Ne laici fiant episcopi.*

(a) Vide illud in Appendice.

(b) Legitur lib. viii, ep. 15.

(c) Lib. vii, ep. 12, et lib. xiii, ep. 9.

(d) Gallia est seu Francia, quam Germaniam vocat, fortasse quod Franci e Germania sint oriundi. Eodem modo sæpe loquitur Joan. Diac. in Vita S. Greg. superius edita. Apollinaris Sidonius provinciam Lug-

sanctæ sedis vicarius polleret, explicatur in epistola 54 jam laudata. Ad ipsum causæ omnes, nisi forte majores aut de fide forent, quæ pro sui magnitudine judicio sedis apostolicæ indigebant, finiendæ et judicandæ referebantur. Concilia cogebat et coactis præerat, nullus episcoporum ad longinquiora loca sine ejus auctoritate proficisci poterat.

Non prætereundum quod Gregorius docet in ep. ad Virgilium (Lib. v, ep. 53), Ecclesiam Gallicanam Romanæ esse sobolem; et quidem, ad mentem Innocentii I scribentis ad Decentium Eugubinum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes, nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes (Ibid., ep. 54). Arelatensis autem Ecclesia præsertim hac illustri origine gloriatur. Ejus sane antiquæ nobilitatis meminit S. Gregorius, quando ait antiquam se consuetudinem secutum esse, quando suas Virgilio vices commisit.

3. Urbem Arelatensem a Valentiniano et Honorio Galliarum matrem appellatam referunt qui de ea scripserunt, sedemque constitutam præfecti prætorio, in qua septem provinciarum Galliæ conventus quotannis celebrabatur. Ab ea dignitate politica primatus et exarchatus ecclesiasticus initium duxisse videtur. Placuit enim Zozimo aliisque deinceps Romanis pontificibus, nobilissimæ civitatis episcopos, vicaria sanctæ sedis potestate insignire: quorum tanta erat auctoritas, ut septem provinciarum synodo præessent, litteras formatas clericis peregrinantibus, ipsisque episcopis abeundi licentiam darent; si quæ vero in Galliis et in Hispania orirentur de fide aut moribus controversiæ, ad illos tanquam primates Romani que pontificis vicarios dirimendæ referrentur. At cum ab Hilario Arelatensi episcopo pervasa fuisse Metropolitanorum jura et usurpata quæ ipsis deberentur ordinationes accepisset S. Leo, primatum amplissimum inter ipsum episcopumque Viennensem (a) divisit.

Collatam aut confirmatam Virgilio vicariam sedis apostolicæ potestatem Gregorius Magnus postea imminuit, quando, ut infra dicitur, Syagrio, Augustodunensi episcopo, suas intra Childeberti regnum vices demandavit. Ita Romani pontifices, in argumentum summæ qua pollent, non precariæ potestatis hujusmodi honores, ut magis e re Christiana videbatur, ad nutum aut conferebant aut auferebant.

4. Ad ulteriora progredi non licet, nisi observato prius hoc celeberrimo Franciæ regum encomio, quod oraculo simile Gregorius in epistola ad Childebertum regem cecinit: *Quanto cæteros homines regia dignitas antecedit, tanto cæterarum gentium regna regni vestri profecto culmen excellit. Esse autem regem, quia sunt et alii, non mirum est; sed esse catholicum, quod alii non merentur, hoc satis est. Quidquid autem reges se cæteri gloriantur habere, habetis, etc.* (Lib. vi, ep. 6). Plurimis aliis laudibus quas subitico subjecti sapiens pater præstantissimam de sectanda justitia cæte-

risque virtutibus coleendis adhortationem. *Ut ergo sicut fide, ita et actione vincantur* (cæteri reges), *benignam se excellentia vestra suis subjectis semper exhibeat. Et si qua sunt quæ ejus animum offendere valeant, ea indiscussa non puniat. Tunc enim vere Regi regum, id est omnipotenti Domino amplius placebit, si potestatem suas restringens minus sibi crediderit licere quod potest* (Ibid.).

5. Laudes ab eodem pio pontifice in Brunichildem reginam effusas nonnulli paulo iniquius ferunt. Nimirum non ob id solum quod incolumem filio suo Childeberto rerum temporalium gloriam provida sollicitudine conservavit, eam laude dignam existimat; verum etiam quod ipsi æternæ vitæ præmia pia institutione providerit. Ubique pietatem ejus et (b) summum ergares divinas studium honorifice commemorat. *Inter alia bona, inquit ad eam scribens, hoc apud vos præ cæteris tenet principatum, quod in mediis hujus mundi fluctibus, qui regentis animos turbulenta solent vexatione confundere, ita cor ad divini cultus amorem et venerabilium locorum disponendam quietem reducit, ac si nulla vos alia cura sollicitet. Unde quia hujusmodi præpositorum actio, subjectorum magna salet esse munio, præ aliis gentibus gentem Francorum asserimus felicem, quæ sic bonis omnibus præditam meruit habere reginam* (Lib. iv, ep. 5). Hæcne, inquiunt Brunichildis criminales, hæcne citra adulationem dici potuerunt de regina flagitiosissima, tot bellorum et discordiarum flabello, tot regum interfectrice, tot scelerum artifice?

Si excutimus Gregorianas ad Brunichildem epistolas, laudesque in illam collatas perpendamus, eam ob regnum summa prudentia gubernatum, et filiis assertum, necnon propter Christianam et Catholicam fidem vel apud Francos conservatam, vel in exteris gentibus propagatam, et propter iusignia quædam in xenodochiorum ac monasteriorum aut aliorum sacrorum locorum constructione pietatis opera commendatam fateri cogemur; dumtaxat a Gregorio, nec immerito fuisse liquido constabit. Sane Brunichildis Childebertum filium quinque annorum, mortuo patre Sigiberto, e Fredegundis manibus ereptum, ab Austrasiæ optimatibus regem Metis renuntiari, quod summæ fuit prudentiæ ac industriæ argumentum, et a Gunthramno patruo Burgundionum rege hæredem postea institui curaverat, rejecto Clothario Chilperici filio. Post Childeberti obitum, utriusque regni Austrasiæ scilicet ac Burgundiæ administrationem, et Theoderberti ac Theoderici nepotum adhuc in tenera ætate tutelam, quibus optime defuncta est, suscepit. Cum summa rerum potiretur, missos a S. Gregorio ad Anglorum conversionem monachos fovit, et suppeditatis omnibus necessariis sanctum hoc opus mire promovit. In construendis sacris locis iisque orandis ac ditandis munificentiam ostendit plane regiam. Qui tot tantisque prudentiæ, religionis ac liberalitatis operibus debitas laudes invidet?

(a) Ante S. Leonem Bonifacius I et Cælestinus I de Arelatensium episcoporum privilegiis jam quædam

destraxerant.

(b) Vide lib. xi, ep. 62 et 63, necnon lib. xvi, ep. 6.

Quod spectat ad crimina huic reginæ impacta, aut post epistolas ad eam a Gregorio scriptas admissa sunt, aut plane nulla fuere; ab ejus videlicet adversariis conficta, ut non immerito putant ex recentioribus scriptoribus Carolus Cointius in Annalibus Francicis, et Cordemoyus in Historia regum Francorum quam Gallicis scripsit. Nimirum cum tandem Brunichildis Clothario, Chilperici filio, quo nullum magis infensum hostem habebat, fuisset ab Austrasiæ et Burgundiæ optimatibus tradita, ut **256** crudelissimam cui ad dicta est mortem juste meruisse crederetur, undique conquisitis criminibus est impetita: ita ut ei etiam objicerentur cædes, quas vel Clotharius imperaverat, vel qui ejus partes sectabantur, patrarant.

6. Ut autem ostendamus quantum ab adulatione S. Gregorius alienus fuerit in epistolis ad Brunichildem scriptis, indicare sufficiat (a) epistolas in quibus eam de nonnullis emendandis in ejus regno admonet; scilicet de simoniaca labe, de laicorum immature ordinationibus, de idololatria in Galliis adhuc superstita, de sacerdotibus flagitiose viventibus. Legenda præsertim sunt hæc increpatoria verba quibus Dei judicia non obscure intentat Brunichildi ejusque nepotibus: *Cum scriptum sit: Justitia elevat gentem, misericors autem facit populos peccatum; tunc regnum stabile creditur, cum culpa quæ cognoscitur citius emendatur (Prov. xiv, 34). Multorum igitur ad nos relatione pervenit, quod dicere sine afflictione cordis nimis non valemus, ita quosdam sacerdotes in illis partibus impudice ac nequiter conversari, ut et audire nobis opprobrium et lamentabile sit referre. Addit libera et pene prophetica voce: Nec enim sunt dissimulanda quæ dicimus: quia qui emendare potest et negligit, participem se proculdubio delicti constituit. Providete ergo animæ vestræ, providete nepotibus quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis; et priusquam Creator noster manum suam ad feriendum excutiat, de correctione hujus sceleris studiosissime cogitate, ne tanto postmodum acrius feriat, quanto modo diutius et clementer exspectat (Lib. xi, ep. 69). Hæc sane hæc satis superque demonstrant Gregorium cum apostolo dicere potuisse: Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra; neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis (I Thess. ii, 5).*

7. E Galliis discedentes Italiam repetituri, Gregorium Turon. comitemur Romam euntem ad visitanda sanctorum apostolorum limina, visendumque nostrum Gregorium: hanc enim sacram peregrinationem cujus meminit S. Odo in ejus vita, vix licuit aut citius referre, aut serius morari. Tardius quidem non potuit Romam proficisci Gregorius Turonicus; quippe S. Odone teste mortuus est an. 21 suæ ordinationis, quem ipse cum anno quinto pontificatus S. Gregorii concurrere testatur in fine libri decimi Historiæ. Multa vero persuadent Gregorium Gallicum haud citius Romam advenisse. Romæ quidem non erat anno 590, Gregorii Romani pontificatus

primo: quandoquidem quæ Romæ tunc contigerant didicerat et retulit ex sui diaconi testimonio; quod aperte liquet ex lib. x Hist., c. 1. Anno sequenti, regis Childeberti decimo sexto in Galliis erat, et Turonis excepit episcopum quemdam Armenum, nomine Simonem, ex eodem libro Hist. c. 24. Hoc ipso anno ad Childeberti regis aulam perrexit, et per pagum Rhemensem transivit, ex lib. iv de Miraculis S. Martini c. 26. Anno 592, Plato ejus archidiaconus, cujus meminit eodem libro c. 32, ad episcopatum Pictaviensem vocatus est, cui cathedram hanc ascendenti adfuit, ut testis est Fortunatus, Platonis postea successor. Anno nonagesimo tertio supra quingentesimum, mense Januario, S. Leobardum *reclusum* in majori monasterio prope Turonum invisit; qui paulo post, hoc est die 18 ejusdem mensis die Dominica efflavit animam. Anno assignato dies 18 Januarii Dominica erat, quod nobis persuadet obitum S. Leobardi hoc ipso contigisse, non quinque aut sex annis prius. Quippe cum Gregorius ultimo loco de S. Leobardo egerit in libro de Vita Patrum, conjicere licet eum non multis ante suum obitum annis hæc sanctissimi hujus monachi acta litteris consignasse. Eodem anno 593, quo Childebertus rex Aurelianensium urbem adiit, et Gunthramni defuncti regnum est adeptus, Gregorius in ejus aula erat, ex lib. iv de Miraculis S. Martini c. 37; Turonisque S. Martini solemnitatem annuam celebravit mense Novembri, ex ejusdem libri c. 38. Cum itaque S. Gregorius Turon. e vivis excesserit Turoni, ut probabilius videtur, mense Novembri an. 595, ejusdem adventui in Urbem et reditui assignari debet annus nonagesimus quartus supra quingentesimum aut sequentis initium.

De hac protectione Gregorius historicus omnino silet, quod argumento est ipsum morte occupatum statim ac Turones revisit, nihil novi scripsisse aut jam scriptis adjecisse. Quippe si diutius incolumis in Galliis postea vixisset, de tot sanctorum sacris reliquiis Romæ visis eorumque miraculis auditis diu silere non potuisset.

8. Quidquid sit de tempore quo Gregorius Turon. sanctorum apostolorum limina visitavit, eum a sanctissimo papa magna cum reverentia exceptum fuisse narrat S. Odo. *Quem, inquit, ad beati Petri confessionem [Al. ad altare] introducens, e latere constitit præstolans quoad surgeret. Interim autem ut erat ingenio profundissimus, secretam dispensationem admirans considerabat in hujusmodi hominem (erat enim statura brevis) tantam gratiam cælitus profluxisse. Quod ille mox divinitus persentiens, et ab oratione surgens, placidoque ut erat vultu ad papam respiciens, Dominus, inquit, fecit nos, et non ipsi nos; idem in parvis qui et in magnis. Cumque id suæ cogitationi sanctus papa responderi cognosceret, ipsa sua deprehensione gavisus, gratiam quam hactenus in Gregorio mirabatur, in magna veneratione deinceps habere cepit; sedemque Turonicum ita nobilitavit, ut auream ei*

(a) Vide præsertim lib. ix, ep. 109, et lib. xi, ep. 69.

cathedram donaret, quæ apud præfatam sedem [Al. A urbem] in posterum servaretur.

Paulo post reditum suum sanctus episcopus e vivis excessit die 15 Novembris. Exstat S. Gregorii epistola ad ejus successorem Pelagium scripta indict. 14, quæ respondet an. 595 et 596 (*Lib. vi, ep. 52*). Verum cum inter ultimas hac indictione currente scriptas legatur, ad finem hujus indictionis, proindeque ad annum 596 pertinere debet.

9. Etsi non pauca in monasteriorum commodum hoc anno a S. Gregorio constituta jam observaverimus, aliqua tamen adhuc supersunt observatione digna, quæ breviter hic recensere non pigebit. Monachorum qui ad sacerdotium seu potius ad presbyteratum assumebantur, alii ecclesiis regendis præficiantur, alii pro monasteriis ordinabantur, quibus addicti et alligati permanebant. Et illi quidem, nisi consentiente abbate, non poterant ab episcopo e monasterio tolli, ut manifeste probant quæ leguntur in epistola ad Candidum episcopum *de Urbe veteri scripta (Lib. vi, ep. 28)*. (a) Idque confirmat quod biennio 557 post scripsit ad Marinianum Ravenatensem episcopum: *Pariter autem custodiendum est, ut invito ejusdem monasterii abbate, ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros, vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant (Lib. viii, ep. 15)*.

Ad sacrum ministerium ordinari non debebant, nisi præmisso de vita et moribus serio examine (*Lib. vi, ep. 28 et 42*). Et hi quidem velut emancipati ulterius in monasterio nec habitabant nec habitandi potestatem habebant aut licentiam: *Ne monasteria hujus occasionis velamine, ea quæ prohibemus, sustinere onera compellantur*, inquit S. Gregorius *lib. vii, ep. 43*. Qui vero pro monasteriis presbyteri constituebantur, adhuc juris abbatum erant, neque obedientiæ jugum excutere poterant; quod etiam Regulæ S. Benedicti c. 62 cautum est; eosque tantum ordinabat episcopus, quos ad hoc officium abbas ejusque congregatio elegissent. Ad summum tamen sacerdotium, non expectato abbatum aut congregationum consensu, sola cleri populique voluntate ac postulatione rapi poterant. Tunc enim ex (b) clericis et ex monachis indiscriminatim assumebantur, qui episcopali fungerentur cura (*Lib. i, ep. 18*).

Etsi nondum lege fuisset constitutum, ut abbates essent presbyteri, non raro tamen presbyterali dignitate tunc insignes erant, qui regendis monasteriis præficiantur, ut ex plurimis S. Gregorii epistolis exploratum habemus, et ex variis aliis Ecclesiæ monumentis. Qui propter lapsum a sacro ministerio cessare jussi fuerant abbates presbyteri, licet ad sacerdotale officium resurgere nunquam possent, ad monasteriorum tamen præfecturas redire, ex sanctissimi pontificis indulgentia passi sunt (*Vide lib. i, ep. 9; lib. v, ep. 3, 4, 7, 38*).

10. Si omnia vellem hic recensere quæ hoc anno

(a) Propterea presentibus vobis licentiam damus epistolis, monachos de monasteriis in tua parochia positos, cum consensu abbatis sui tollere et presbyteros ordinare.

A in monasteriorum gratiam a S. Gregorio sunt constituta, vix numerando essem. Non minus curæ erant pio patri sanctimonialibus quam monachi, quas utpote infirmioris sexus, legibus muniendas superioribus existimavit. Quapropter cum accepisset per Anastasium medicum in quodam virginum cœnobio multa mala contigisse, ei monasterii hujus, et cæterorum quæ sacræ virgines incolerent, fores occludendas esse censuit, de animæ potius quam de corporis salute sollicitus (*Lib. v, ep. 6*).

Romanum exarchum sanctimonialibus ad sæculum reversis et conjugio sociatis auxilium patrociniumque impendentem, ab hoc peccato deterruit, ei libere significans se nullatenus amicum ejus esse posse, qui tanto flagitio, quod inultum remanere nunquam passurus erat, tantisper faveret (*Ibid., ep. 24*).

B 11. A se constituta mutare et fixa resigere non verebatur humilis Gregorius, quando experientia compertum habebat, ea reipublicæ Christianæ non amplius prodesse. Itaque quamvis plurimis in epistolis (*Lib. i, ep. 35 et 47*) docuisset cum heterodoxis et ipsis Judæis mitius esse agendum, religionemque Christianam, non minis et terroribus, sed benignitate ac prædicationis suavitate, persuaderi debere: postea tamen mutato consilio, frequenter scripsit Manichæos et Judæos qui in possessionibus Romanæ Ecclesiæ erant (cum mansuetudine pellici non potuissent) summopere esse insectandos et tributis onerandos: conversos autem ad fidem, remissis ex parte pensionum oneribus confirmandos. *Et si, inquit, ipsi minus fideliter veniunt (ad Ecclesiam), hi tamen qui de eis nati fuerint, jam fidelius baptizantur. Aut ipsos ergo, aut eorum filios lucratur (Lib. v, ep. 8)*.

C Quantum lucrandis animabus inhiaret S. Gregorius potissimum ostendit, missis ad Anglos adhuc idolorum cultui deditos prædicatoribus; de qua sacra expeditione nunc agendum.

CAPUT IV.

ANGUM. — 1. S. Gregorius mittit S. Augustinum in Angliam. — 2. Christianæ fidei exordium in Britannia. — 3. Angli idololatræ hanc occupant insulam. — 4. Quando profecti Augustinus et socii monachi. — 5. De reditu cogitantes a S. Gregorio corroborantur. — 6. Quo loco substituerint. — 7. Eorum iter per Galliam describitur. — 8. De Cantii quo appulsi sunt regno, rege, regina. — 9. Augustinus regem adit. — 10. Ejusdem ad regem oratio. — 11. Responsum Edilberthi. — 12. Cantuariam ingreditur cum sociis. Quo apparatu. (An. 595 et 596.)

D 1. Anglorum salutem jam a longo tempore sitiebat Gregorius, quod ex (c) antea dictis liquet, ac Britanniam cogitabat. Ut verbi Dei præcones illuc brevi profecturi aliquos adjutores haberent, jussit sapientissimus pontifex a Candido Gallicani patrimonii rectore, ex Anglorum gente comparari adolescentes, *ab annis decem et septem, vel decem et octo (Lib. vi, ep. 7)*, et in monasteriis de fide ritibusque Christianis edoceri ac erudiri, quorum postea ministerio ad gentis totius conversionem uteretur. Etsi

(b) De clero Ecclesiarum ipsarum, vel ex monasteriis, si qui digni ad sacerdotalem locum possunt inveniri.

(c) Vide lib. i, c. 5, num. 5.

nondum tanto labori et operi maturi viderentur hi pueri (sexto enim anno sui pontificatus ineunte, de ipsis emendis scripsit S. Gregorius ad Candidum presbyterum, et eodem exeunte, Augustinum in Galliam misit, unde in Angliam postea transmitteret), hanc tamen expeditionem diutius procrastinandam non est ratus; sive quod morte, quam ex assiduis morbis vicinam esse suspicabatur, praeveniri metueret, sive potius quia, ut ipse innuit ad Gallicanos episcopos scribens, Anglorum gentem velle fieri Christianam inaudierat; Bertha Edilberthi Cantiorum regis uxore Christiana, virum proculdubio ejusque subditos ad Christi fidem amplexandam pellicente (*Ibid.*, epp. 52, 53, etc., 58, 59).

2. Insula illa omnium quae Europae adjacent amplissima, Britannia tunc dicta, et ab Anglis incolis Anglia postea magna ex parte nuncupata, longe antequam ab hac gente occuparetur, fidem Christianam suscepit, et (a) ab ipsis quidem (si Eusebius Caesariensis episcopus audiatur) Christi Salvatoris discipulis. Quinam illi fuerint non audemus asserere; vulgo tamen creditur Josephum ab Arimathæa (b) Britannis Christum annuntiasse. Sanctos apostolos Petrum et Paulum in Britanniam trajecisse, prædicandi Evangelii causa nonnullorum est sententia, ut apud Spelmannum legere licet; ad quod probandum adducunt testimonium Theodoriti. Qui Britannicæ et Anglicæ gentis historiam texuit venerabilis Beda (*Lib. 1, Hist. c. 4*), de Lucii regis conversione agit, sedente Romæ Eleutherio, a quo Lucius verbi divini præcones petiit et impetravit, circa annum Christi 177 aut 180. Sane Tertullianus Eleutherii suppar lib. adversus Judæos, quem circa an. 208 elucubravit, docet cap. 7, Britannorum inaccessa Romanis loca Christo patuisse et subdita fuisse; cui suffragatur vix ætate et auctoritate inferior Origenes hom. 6 in Lucam.

Diocletiani persecutio multorum martyrum sanguine Britanniam purpuravit consecravique, quos inter eminet S. Albanus, ex celeberrimo tota insula monasterio ejus nomine insignito notissimus. Pace Ecclesie reddita, plurimi e Britannia episcopi, variis quarto ineunte et decurrente sæculo habitis conciliis interfuerunt; Arelatensi anno 314, Sardicensi anno 351, et paulo post Ariminensi: unde profecta hæresis Ariana, corrupto pene toto orbe, hanc etiam insulam velut extra orbem positam infecit: dum illius incolæ novi semper aliquid audire gaudent, et nihil certi firmiter obtinent, inquit Beda de populis sibi notis suisque gentilibus (*Ibid.*, c. 8). Postea regnantibus Arcadio et Honorio, Pelagius Brito contra auxilium gratiæ supernæ venena suæ perfidiæ longe lateque dispersit; quæ per Agricolum Severiani episcopi Ariani filium, apud Britannos illata et propagata, Gallicanorum antistitum ope repressa est ac extincta. Hi etenim supplicantibus Britannis, qui se ad

superandas hæreticorum versutias, impares sentiebant, duos doctrina et sanctitate præcipuos in subsidium episcopos miserunt, Lupum Trecensem et Germanum Antissiodorensis episcopum, cujus præsertim miraculis et prædicatione qui perseverarant in fide, confirmati sunt, debellatique heterodoxi. Britannicam postea Ecclesiam a cæteris pene divisit Scotorum error et singularis in celebrando paschate ritus, quem doctissimus Petavius ortum putat ex Anatolii loco falsa Rufini interpretatione corrupto. Sane Anatolium, qui fuit Laodicenus tempore Diocletiani et Maximiani episcopus, mire laudat S. Columbanus in (c) epist. ad S. Gregorium, in qua pro hoc suorum Scotorum ritu decertat (*Cf. animadvers. ad Epiphanium hæres. 51*).

3. Christianam religionem in insula pene oblitterarant Angli et Saxones, alique barbari nondum ab idolorum servitute liberati; quos Britones adversus Pictos et Scotos assiduos hostes, ab extrema Germania, malis avibus accersiverant. Ab his potior insule pars occupata est, et in septem ethnarchias, pro gentium diversitate divisa; Pictis interim e Scythia, et Scotis ex Hibernia oriundis Septentrionalem partem, Britonibus vero magis Australem retinentibus.

In tanta rerum perturbatione, neque Britones oppressi de serendo apud hostes infensissimos Evangelico semine cogitabant; neque, etiamsi de Christiana lege prædicanda solliciti fuissent, Angliam erant amplexuri, ne victis victores de jitionem fecisse viderentur. Gallicanorum episcoporum oscitantiam in accuranda eorum conversione carpit S. Gregorius ad Theodericum et Theodebertum, Francorum reges, scribens: *Pervenit ad nos Anglorum gentem ad fidem Christianam Deo miserante desideranter velle converti, sed sacerdotes e vicino negligere, et desideria eorum cessare sua adhortatione succendere* (*Lib. vi, ep. 58*).

4. Cæterum tantæ molis, utilitatisque majoris opus Gregorio debebatur, quod eum anno sexto sui pontificatus aggressum esse testis est Beda: *Anno, inquit. decimo quarto Mauricii Augusti, Christi juxta eundem 596, misit servum Dei Augustinum et alios plures cum eo monachos timentes Dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum* (*Lib. Hist. c. 23*). Præcipue Augustini adjutores fuere Laurentius presbyter et Petrus. De tempore cæptæ hujus expeditionis validius argumentum eruitur ex Epistolis ea de re scriptis, quæ omnes ad indictionem xiv pertinent, et libro vi Registri continentur.

Ex iisdem epistolis liquet Augustinum fuisse Monachum et quidem (d) monasterii S. Andreæ cujus præpositus erat. Ipseus socios ex eodem monasterio sumptos et delectos, probant ista verba: *Remeant Augustino præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite* (*Lib. vi, ep. 51*).

5. At cum profecti essent, et aliquantum itineris

Londini, an. 1673.

(c) Vide lib. ix Epp. S. Greg., ep. 127.

(d) S. Gregorius in ep. 3 lib. viii, scribens Eulogio, Augustinum appellat monasterii sui monachum.

(a) Lib. III Demonstrat. Evang. pag. 112. ἐπὶ τὰς καλουμένας Βρετανικὰς νήσους.

(b) Vide Spelmanni præfationem in Concilia Angliæ, § de exordio Christianæ Relig. in Britannia, et Danielem Langhornium in Antiquitatibus Albionensibus.

confecissent, percussis timore inertis, redire domum, A potius quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cujus ne linguam quidem nossent, adire decreverunt; quod tamen exequi minime ausi sunt inconsulto sancto pontifice. Ad eum itaque miserunt Augustinum ipsum Gregorio supplicaturum, ut sibi sodalibusque suis revertendi copiam concederet, ne se suamque gentem, imo summum ipsum pontificem Francorum Anglorumque ludibrio exponerent, ob tentatam temere nulloque fructu incertam aleæque ac laboris plenam peregrinationem. At Gregorius, ut titubantes confirmaret, Augustinum ad socios redire jussit, quibus scripsit in hæc verba: *Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cæpta sunt, cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi filii, oportet ut opus bonum, quod auxiliante Domino cæpistis, impleatis. Nec ergo vos labor itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreant: sed omni instantia, omnique fervore quæ inchoastis Deo auctore peragite, etc.*, quæ legi possunt tum apud Bedam, tum in Registro Epistolarum (*Lib. vi, ep. 51*). Ex tempore quo scripta est hæc epistola (data legitur decima die Kalend. Augusti) conjici potest quando Augustinus et socii profecti fuerint. Eodem die et anno scriptam epistolam 52 ex Beda præsertim eam referente intelligimus. Eandem quoque ætatem esse cæterarum Epistolarum, quibus papa prædicatores a se missos commendavit Galliæ tum regibus et optimatibus, tum episcopis, facile in animum induxerim. Quippe cum illos nutantes cognovisset, 259 ac viso eminus tantum periculo territos, atque ad longam inter ignotas gentes peregrinationem minus expeditos, ad procuranda ipsis subsidia, quibus magna laboris pars levaretur animum abjecit. Hoc autem consilio scriptam fuisse epistolam 52 cum duabus immediate subjectis, necnon 57 duasque sequentes libri sexti, satis intelligitur ex argumento singulis præfixo.

6. Quo loco substituerint hi verbi sacri præcones non legimus. Apud Bedam (*Lib. i, c. 23*) et in Vita S. Augustini tantum habetur eos *postquam aliquantum itineris confecissent*, seu emenso *aliquot dierum itinere*, cursum repressisse, et donec rediret Augustinus ad S. Gregorium ab ipsis missus moram fecisse. Conjicitur tamen, nec immerito, eos in Provincia, non longe ab insula Lirinensi consedissee. Id sane significant verba hæc epistolæ 56 libri vi, ad Stephanum abbatem Lirinensem: *Lætos nos relatio Augustini servi Dei præsentium portitoris effecit, quod dilectionem tuam, ut oportet, vigilantem esse narravit*. Quomodo enim Augustinus Romam ex suscepto itinere reversus, hæc de Lirinensi abbate retulisset, si longe antequam ingressus esset Provinciam, patriam revisisset? Idem Augustinus adierat quoque Protasium Aquensem episcopum, et Arigium patricium, de quibus multa Gregorio tanquam oculatus testis narravit in Urbem redux (*Lib. vi, epp. 55 et 57*). Itaque quando legitur apud Bedam *aliquantum itineris tantum progressos fuisse Augustinum ejus-*

que sodales, id intelligendum non simpliciter, sed comparate ad multo longius quod conficiendum supererat. Eadem ratione debet explicari scriptor vitæ S. Augustini, dum post iter *aliquot dierum* de reditu cogitasse monachos illos asserit. Nunc ipsos alacriter viam iterum carpentes videamus.

7. Ex commendatitiis quas Augustinus deferendas acceperat Epistolis descriptum habemus ejus iter per Gallias. Primo quidem appulerunt Massiliam, ubi Serenum episcopum salutarunt; ex Gregorii nomine data ei epistola (*Lib. vi, ep. 52*). Postea pervenerunt Arelate, inviseruntque Virgilium archiepiscopum sanctæ sedis vicarium, cui eos potissimum commendarat papa (*Ibid., ep. 53*). Deinde adeunda Vienna cujus episcopus erat Desiderius, unus ex his ad quos Gregorius scripsit (*Ibid., ep. 54*). Tum petendum Lugdunum, etsi ad Etherium hujus urbis episcopum nullæ exstent litteræ tunc ea de re scriptæ. Inde tenderunt Cabilonem, ubi Theodericus rex cum Brunichilde avia residere consueverat. Utrique papa suis commendarat epistolis Augustinum ejusque adjuutores (*Ibid., ep. 58 et 59*). Tum Augustodunum perrexerunt Syagrii episcopi opem imploraturi, litterasque papæ oblaturi (*Ibid., ep. 54*). Multis peragratis locis vel Divodurum Mediomatricum pervenerunt, vel Durocortorum Rhemorum, Theodeberti Austrasiæ regis sedes, quem commendatos habere suos monachos verbi divini præcones, litteris plurimum rogabat S. Gregorius. Ab hujus regis aula Cæsarodunum-Turonum venerunt, tum ut S. Martini tumulum sacrasque reliquias venerarentur, tum ut Pelagio Episcopo S. Gregorii litteras redderent (*Ibid., ep. 52*). Utrum ex itinere deflectentes Mediolanum-Santonum adierint ad salutandum Palladium episcopum, ad quem papa scripserat, difficile est statuere. Fortasse cum plurimum gratia polleret apud Francorum reges, eum in aula invenerant, eique sanctissimi pontificis, qui eundem jam beneficio devinerat, litteras reddiderunt. Augustinum per Andegavos transiisse auctor est Gotselinus in ipsius Vita; narratque miraculum non longe a *Ponte Sai* sive, ut alii dicunt, *Ponte Cæsaris*.

8. His omnibus omissis Beda scribit: *Roboratus ergo confirmatione beati Patris Gregorii Augustinus cum famulis Christi qui cum eo erant rediit in opus verbi pervenitque in Britanniam* (*Lib. i, c. 25*): et in insulam Tanetos dictam appulit regni Cantii portionem ad Orientalem plagam. In Cantio regione Britanniaë Galliis objecta usque ad Humbrum fluvium, tunc regnabat (a) Edilberthus, cujus uxor erat Bertha, Chariberti Francorum Regis filia et Clotharii primi neptis: Anglo regi hac lege in matrimonium data, ut fidem Christianam retineret ac libere profiteretur; quapropter Luidhardum, Silvanectensem episcopum, secum duxit, ac in aula sacrorum ministrum habuit. Ab illa præsertim plectum fuisse regem ad ejurandum idolorum cultum credimus, ex S. Gregorii consilio (*Lib. xi, ep. 2*), qui conversionem gentis An-

(a) Sic legendum, non *Adilberthus*. Edil lingua Saxonica significat gloriosum, honoratum juxta Spelmanum.

glorum ejus mercedi reservatam asserit, atque ad tantum opus perficiendum eandem vehementissima adhortatione accendit : quasi Regiæ Francorum stirpis filia veram fidem pro dote viris suis afferre consuevissent. Sic enim Chlodesuinda, Chlotarii regis filia, Alboinum Langobardorum regem Christianum effecit ; et Ingundis, filia Sigiberti et Childeberti regis soror, Hermenegildo Ariano tradita, eum ad catholicam inflexit fidem et ad martyrium inflammavit.

9. Augustinus ab insula Taneto misit ad Edilberthum ex suis sociis, qui dicerent se Roma profectos nuntium ad eum ferre optimum, qui sibi obtemperantibus æterna in cælis gaudia et regnum sine fine cum Deo viro et vero futurum, sine ulla dubitatione promitteret (Beda lib. 1, c. 25). Eos perhumaniter excipiens rex, jussit ut in eo quo appulsi erant loco aliquandiu morarentur, donec quid facto opus esset decerneret, suppeditatis interim cunctis necessariis. Post dies aliquot venit ad insulam rex, et sub dio residens, Augustinum ac socios ad colloquium accersivit : *Caverat autem ne in aliquam domum ad se introiret, veteri usus augurio*, inquit Beda, *ne super-ventu suo, si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dæmoniaca, sed divina virtute præditi, veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, litaniasque canentes.*

10. Augustinus, impetrata loquendi licentia, regi aperuit se sociosque suos eo consilio advenisse, ut ipsum docerent qua ratione post mortem gloriosius regnaret, immortalitatisque coronam consequeretur. Ipsam credentibus in se Jesum Christum sua morte promeruisse, regnumque cælorum reserare. Nimirum tanto Deum amore flagrasse erga homines, ut, ad eorum salutem procurandam, Filium suum unigenitum turpissimæ morti, crucis videlicet supplicio, tradiderit. Ita crucis scandalum minime dissimulandum putavit egregius prædicator ; quo magis divinam ejus virtutem ad hominem a mortis peccatique servitute liberandum commendaret. *Quid enim tam dignum Deo quam salus hominis ? Eundem Christum post mortem resurrexisse, regnum cælorum conscendisse, atque ad dexteram Patris sedere adjecit ; venturum autem in extrema mundi consummatione ad ferendum de cunctis mortalibus judicium. Atque ut fidem faceret, miracula enarravit innumera et stupenda, quæ divinitatis Christi certa argumenta sunt ; præ cæteris vero gentium fere omnium in suscipienda Christiana religione, idolisque rejiciendis miram conspirationem, licet renitentibus pravis hominum affectibus ac vitiis ; quibus ita favebat Ethnicismus, ut divinos etiam honores pro eis decerneret ac rependeret, cum e contra mortem æternam corruptelæ morum stipendium esse deceat lex Evangelica. Subjunxit Augustinus orbem ita*

(a) Postea Cantuaria dicta.

(b) De patratibus ab Augustino sodalibusque ejus miraculis, non solum eorum acta loquuntur, sed etiam Beda loco laudato, et ipse Gregorius, præcipue in ep. 30, libri VIII, ad Eulogium : *Tantis, inquit, miraculis vel ipse (Augustinus) vel hi qui cum eo transmissi*

A Christianum factum a Gregorio Romano pontifice sapientissime gubernari : qui salutem regis Anglorumque omnium sitiens, libenter hæc ipsis prædicaturus advolasset, nisi tot sibi creditarum ovium curam deserere formidasset optimus pastor : se vero pro ipso legatione fungi.

11. Ad hæc rex inter inoliti erroris tenebras, et affluentem veritatis lucem anceps et cunctabundus, *respondit ut æger, favens quidem medicis, sed necdum patiens curationis, pulchra sibi videri verba et promissa ; sed quia nova sunt et incerta, inquit, non possum assensum tribuere, relictis eis quæ tanto tempore cum omni Anglorum gente servavi. Verum quia de longe huc venistis, ut quæ vera et optima vobis videntur ea nobis communicaretis, pergratum habemus ; annuusque ut quicumque Christo nomen dare voluerint, a vobis suscipiantur, et pro vestro more instituantur* (Beda, l. 1, c. 25). Præterea locum assignavit in civitate (a) Dorrobernia, totius regni metropoli, ubi commodè manerent ; et quæ ad vitam necessaria forent abunde suppeditari jussit.

12. Urbem regiam ingressi sunt, crucem et imaginem Christi Servatoris more suo præferentes, et litaniam hanc voce consona modulantes : *deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista, et de domo sancta tua, quoniam peccavimus, alleluia* (Beda, lib. 1, c. 25). In concessa sibi sede Augustinus ejusque commilitones, apostolicam nascentis Ecclesiæ vitam imitari cœperunt, cuncta mundi hujus velut aliena spernendo, et ea tantum quæ victui necessaria forent ab eis quos debebant accipiendo, ut exemplis potius quam verbis legis Christianæ sanctitatem commendarent. His innoxii illecebris allecti ad veritatis retia non pauci, fidem in Christum amplexi sunt ; quibus in antiqua sancti Martini juxta urbem Ecclesia, sola tum superstite, synaxes agere concessum est. At postquam rex ipse credidit et baptismo initiatus est, (b) miraculorum quibus Deus servorum suorum doctrinam sanctitatemque confirmabat, invicto testimonio ultra reluctari non ferens, vetera templa diruta restaurare ac nova extruere mira cœperunt alacritate neophyti. Nimirum tanta tunc Ecclesiæ nascenti facta est accessio Anglis regis exemplum certatim sequentibus (licet ad religionem neminem cogeret) ut eos prior Ecclesia minime caperet.

CAPUT V.

ARGUM. — 1. Augustinus ordinatur episcopus. — 2. Baptizat decem Anglorum millia. Romam mittit et papam consultit. — 3. A quo novum prædicatorum subsidium accipit. Et alia plurima. — 4. Epistolæ 8. Gregorii ad regem. Ad reginam. Et ad Augustinum. — 5. De monasterio prope Cantuariam condito. Et monastica vita in Ecclesia Cantuariensi iustituta. Luculentum ea de re Bedæ testimonium. — 6. Alterum ex Beda sumptum argumentum ineluctabile.

4. Datam sibi a S. Gregorio provinciam tam felicis sunt, in gente eadem coruscant, ut apostolorum virtutes in signis quæ exhibent, imitari videantur. In solemnitate autem Dominica Nativitatis, quæ hac prima indictione transacta est, plus quam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati.

ter auspiciatus Augustinus, ejusdem jussu in Galliam A trajecit ubi a Germaniarum episcopis factus est episcopus (Lib. viii, ep. 30). Per Germanias Gregorius intelligit Gallias tunc a Francis e Germania oriundis et profectis occupatas. Forsitan quoque Germanias inter Arelatensem censuit provinciam ob Burgundiones ejus incolas origine Germanos (Lib. v, ep. 53). Eadem enim ratione Apollinaris Sidonius provinciam Lugduno subditam, Lugdunensem Germaniam appellat. Ab episcopo Arelatensi ordinatum fuisse Augustinum refert Beda (Beda, lib. i, c. 27); quem memoria lapsus Etherium nominat.

2. In insulam reversus novus apostolus ipso (a) Natalis Domini die plus quam decem Anglorum millia lustralibus aquis tinxit. Quod indictione i contigisse testatur Gregorius ad Eulogium scribens (Lib. viii, ep. 30), hoc est pontificatus sui anno octavo. Mox Augustinus duos ex sodalibus, Laurentium et Petrum Romam misit, ut de omnibus quæ gesta fuerant certiores facerent sanctum pontificem, eumque de nonnullis quæstionibus interrogarent et consularent, quas cum ipsius responsis ad singulas legimus tum apud Bedam, tum in Epistolarum Registro (Lib. xi, ep. 64). Præcipuæ sunt de quatuor ecclesiasticorum reddituum et oblationum portionibus faciendis, de clericis post susceptum clericatum conjugatis, de consanguinitatis affinitatisque gradibus matrimonium impediens, de ordinatione episcoporum. Canonibus quidem cautum erat, ut episcopo alterum consecranti duo alii adessent episcopi, saltem ☉☿ tanquam testes. Verum quia in Anglorum Ecclesia Augustinus solus tunc erat episcopus, annuit papa ut ab illo solo C episcopi possent ordinari.

3. Quandoquidem ab Augustini legatis acceperat Gregorius messem in Anglia multam esse, operarios autem paucos (cum quadraginta tamen circiter sociis in insulam hanc appulsus fuerat), novum subsidium, plurimos videlicet selectos ad verbi divini altarisque ministerium monachos, Laurentio et Petro adjunxit; quorum præcipui fuerunt Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus. Transituris per Galliam (b) litteras dedit commendatitias ad Brunichildem reginam, ad reges et ad præcipuos Galliarum episcopos, in quibus omnibus Mellitum abbatem, cæteros vero monachos vocat. Ex monasterio S. Andreae prodiisse supplementum hoc prædicatorum, unde etiam priores educti, significare videntur illa verba epistolæ ad Mellitum abbatem: D *Post discessum congregationis nostræ quæ tecum est, etc.* (Lib. xi, ep. 76). Quod argumento est quantum floreret Gregorianum hoc cœnobium.

Per eos papa misit ad Augustinum quæque erant ad cultum divinum et ad ministerium ecclesiasticum

(a) Siricius papa in ep. ad Himerium Tarracon. can. 2 damnat quidem eos qui passim baptizant in Natalis Christi aliisque solemnitatibus; solumque Paschale tempus ac Pentecosten assignat ad celebrandum baptismum. Ab hac tamen eximit lege necessitatis casus. Sane Clodovæus, qui primus ex Francorum regibus Christo nomen dedit, die Natalis Domini baptizatus est cum multis aliis, ex epistola S. Aviti Viennensis episcopi ad eundem Clodovæum. Quod confirmatur Anastasii II ad ipsum scribentis ep. 2: *Tuum, gloriose*

necessaria, vasa sacra videlicet, pallia vestiendis et ornandis altaribus, sacerdotalia indumenta, martyrum reliquias, et codices plurimos (Beda, lib. i, c. 29). Addidit pallium et epistolam qua novo apostolo de Anglorum conversione, ac de patris ab ipso miraculis ita gratulabatur, ut ad humilitatem et de acceptis donis formidinem nihilominus discipulum suum provocaret, a reprobis facta miracula ei objiens (Lib. xi, ep. 28; Beda, lib. i, c. 31).

4. Scripsit quoque Edilbertho regi, gratias agens pro fide Christiana quam susceperat, et velut alter Constantinus propagaverat; qua in epistola Augustinum impense laudat, quod in monasterii regula doctus sit, sacræ Scripturæ scientia repletus, et bonis, auctore Deo, præditus operibus: dignus proinde quem rex monentem audiat, cui suadenti morem gerat (Lib. xi, ep. 66).

Ante illam Edilbertho regi scriptam epistolam, Gregorius Berthæ ipsius uxori scripserat, ei gratulatus quod tanquam altera Helena, Constantini imperatoris mater, zelo fidei accensa, conversioni Anglorum operam daret; eam tamen tacite neglectus arguens ob Edilberthum ad Christianam fidem nondum ejus cura et prudentia inflexum; qui paulo post Christo se subdidit (*Ibid.*, ep. 29).

Præter epistolam ad Augustinum missam, cujus meminimus supra (Lib. i, c. 29), exhibet aliam venerabilis Beda, in qua legimus Augustino jus pallii concessum, potestatemque datam duodecim episcopos ordinandi, qui ejus ditioni subjacerent; ea lege ut Londoniensis episcopus in posterum semper a propria synodo consecraretur, palliumque ab apostolica sede acciperet (Lib. xi, ep. 65). Eboracensem quoque episcopum ab ipso ordinandum, constituit deinceps metropolitano jure palliique honore potiturum; a quo, si finitimæ urbes verbum Dei reciperent, duodecim episcopi instituerentur. Post Augustini mortem, quem quandiu viveret, voluit Gregorius Angliæ primatum obtinere, decrevit ut ex Londoniæ ac Eboracæ civitatis episcopis ille primas haberetur, qui prior fuisset ordinatus. Ex hac epistola conjicere licet summo pontifici prius placuisse, ut Augustinus Londoniæ potius quam Doroberniæ cathedram haberet. Aliter vero visum est postea; primaque sedes episcopalis Angliæ, Doroberniæ seu Cantuariæ remansit.

5. Augustinus prope eandem civitatem monasterium construxit, in quo, ipso auctore, rex Ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli nomine ædificari curavit, ac diversis ditavit donis; quæ ejusdem Augustini et omnium deinceps episcoporum Dorobernensium, necnon regum Cantii conditorium fuit. Hoc monasterium primum abbatem habuit Petrum (c) mona-

Fili, in Christiana fide cum exordio nostro in pontificatu contigisse gratulamur. Porro Anastasius paulo ante Natalem Christi diem pontificatum auspiciatus est.

(b) Lege lib. xi epistolas 54, 55 et septem immediata sequentes.

(c) Hic Romam cum Laurentio missus fuit. Beda quidem eum vocat tantum presbyterum loco indicato: verum c. 27 ejusdem libri eundem fuisse monachum clare docet.

chum et presbyterum, cujus jam meminimus. De ejusdem sanctitate, morte, editisque post mortem ad ejus sepulcrum miraculis legendus venerabilis Anglicanæ historiæ scriptor (Beda, lib. 1, c. 33).

In Ecclesia quoque metropolitana Cantuariensi S. Augustinus vitam observavit cœnobiticam cum suis sociis, et observandam deinceps instituit, ex Gregorii consilio vel præcepto his verbis dato: *Quia, inquit, tua fraternitas monasterii regulis erudita, seorsum vivere non debet a clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta est, hanc debet instituere conversationem quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia* (Lib. XI, ep. 64).

Equidem haud inficior his verbis æque significari posse vitam cœnobiticam et communem, qualis est canonicorum, ut vocant, regularium, ac monasticam. Verum de conversatione monastica in Ecclesia Cantuariensi instituta qualis decebat Augustinum ejusque socios monachos, id interpretatur venerabilis Beda, sane hac in re audiendus. Cum enim historiam ecclesiasticam suæ gentis texendam suscepisset accuratissimus et doctissimus scriptor, S. Augustini aut ejus discipulorum fere suppar (eodem nempe sæculo florere cœpit quæ Augustinus Christianæ religionis in Anglia fundamenta jecit, et tanto operi est immortalus) non potuit eum fugere, quale vitæ genus in primaria Anglorum Ecclesia, clericorum an monachorum instituerit vir sanctissimus. Bedam igitur audiamus lib. IV Hist. Eccles. c. 27: *Quia nimirum, inquit, Aidan qui primus hujus loci (Lendisfarnensium) episcopus fuit, cum monachis illuc et ipse monachus adveniens, monachicam in eo conversationem instituit. Quomodo et prius beatus Pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei beatissimo papa quod supra posuimus: sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita, seorsum fieri non debet a clericis suis, etc.* Unde patet minus fidos esse mentis S. Gregorii interpretes, qui ex his verbis extundunt clericalem vitam quam canonici regulares vulgo dicti sectantur, a beato Augustino fuisse in primaria Anglorum Ecclesia institutam: nisi fateri velint monachos eosdem esse atque canonicos communis vitæ sectatores.

6. Mentem suam clarius explicat venerabilis Beda in vita S. Cutberthi cap. 16: *Neque aliquis miretur, inquit, quod in eadem insula Lendisfarnea, cum permodica sit, et supra episcopi, et nunc abbatis et monachorum esse locum dixerimus. Re vera enim ita est. Namque una eademque servorum Dei habitatio utrosque simul tenet. Imo omnes monachos tenet. Aidanus quippe qui primus ejusdem loci episcopus fuit, monachus erat, et monachicam cum suis omnibus vitam semper agere solebat. Unde ab illo omnes loci ipsius antistites, usque hodie sic episcopale exercent officium, ut regente monasterium abbate, quem ipsi cum consilio fratrum elegerint, omnes presbyteri, diaconi, cantores, lectores cæterique gradus ecclesiastici monachicam per*

omnia cum ipso episcopo regulam servant. Quam vivendi normam multum se diligere probavit beatus papa Gregorius, cum sciscitandi per litteras Augustino quem primum genti Anglorum episcopum miserat, qualiter episcopi cum suis clericis conversari debeant, respondit inter alia: Sed quia tua fraternitas monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet a clericis suis, in Ecclesia Anglorum, quæ Deo auctore nuper adhuc ad fidem perducta est; hanc debet conversationem instituere, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, etc., ut supra.

Ex tam perspicuis verbis pene oculati ac indubitatae fidei testis patet Dorobernensem Ecclesiam, æque ac Lendisfarnensem, pro clero suo solos habuisse monachos. Unde mirari subit nuperi scriptoris commentum qui de ordine canonicorum regularium scribens (Cap. II, art. 1 et seq.), Augustinum ejusque socios exhibet tanquam primum exemplum clericorum communiter canonicæque viventium; cumque tam apertis testimoniis quæ ipsos fuisse mansisseque monachos luce clarius probant, effugium non inveniret: ipsos fingit ea lege in clerum cooptatos fuisse, ut monachismum ejurarent. Quibus rationibus fulcire conetur hoc paradoxum, nunc expendamus, licet paulo extra Gregorianæ historiæ metas, hac in disceptatione, excurrere videamur.

CAPUT VI.

ARGUM. — 1. Objecta ex Gregor. Epistolis dissolvuntur. — 2. Respondetur alteri objectioni. — 3. An monachus ad clericatum promotus, ultra non dicatur monachus, apud S. Gregorium. — 4. Monachi olim clerici passim dicti. — 5. Utrum canonicos reg. instituerit S. Gregorius. Joannes Diaconus explicatur. — 6. Num vita communis canonicum potius innuat quam Monachum. — 7. Objectorum Joannis Diaconi verborum genuinus statuitur sensus. An canonicis regularibus annumerandi clerici omnes qui juxta canones vivunt. — 8. De discrimine canonicorum sæcul. et regul. — 9. Novum de S. Augustini sociis monachis nunquam ordinatis commentum. — 10. Laurentius et alii S. Augustini sodales omnes fuere monachi. — 11. De presbyteris Arelatensibus Augustinum secutis aliud figmentum. — 12. Gregorii ad August. responsio explicatur. — 13. Urbani II testimonium expenditur. — 14. Decretum Bonifacii IV. Pro monachis ecclesiastica munia obeuntibus. — 15. Ejusdem epistola pro monachis in Ecclesia Cantuar. militantibus. Male a nupero scriptore intellecta.

1. Duæ nobis opponuntur S. Gregorii epistolæ. In priori, quæ libri quarti prima est, legitur: *Nemo potest et ecclesiasticis officiis deservire, et in monachica regula ordinate persistere, etc.* Ergo admissis in clerum Augustini sociis integrum non fuit monastica retinere instituta. Huic loco jam multoties responsum est tum a Mabillonio nostro, tum a nobis, lib. II, c. 12, § 11, et in notis ad hanc epistolam, ubi genuinum verborum illorum sensum aperuimus. Jam dictis tamen addendum, fateri nos perlibenter monachos qui nonnullis Ecclesiasticis officiis deserviunt, qualia sunt verbi divini assidua prædicatio, sacramentorum administratio, Ecclesiarum gubernatio, quæque Gregorius his verbis significat: *Qui quotidie in obsequio Ecclesiæ cogitur permanere, non posse ad amissim omnia regulæ monasticæ instituta districtius observare, in silentio, vigiliis, jejuniis, aliisque similibus; quod est Gregorio, distractionem monasterii tenere.*

Unde abbates alique cœnobiorum præfecti, a quorum verbo et exemplo pendet vigor omnis regularis observantiæ, non possunt simul ecclesiastica implere munia, et monasteriis præesse. Cæteri vero monachi, si Ecclesiarum plebiumque curam gerant, aliquid de rigore disciplinæ remittere cogantur. At idem dicere sive de canonicis regularibus, maxime severioris et arctioris observantiæ, qualis adhuc viget apud Præmonstratenses Reformatos, sive de eorum præfectis quid prohibet? Ideone vero somniabit quis eos non posse clericorum simul obire munus, et ecclesiasticis officiis addici? nisi prius canonicorum regularium instituto valedicant. Adhibita forsitan distinctione respondebunt illi, duo in suo canonicorum regularium instituto conjuncta; vota scilicet quæ ad sui status essentiam pertinent, et pias quasdam ascèses, quales sunt certis horis in choro psallere, lectioni, orationi, meditationi operam dare, in communi cœnaculo cibum sumere, ab hominum consortio secedere, silentioque studere, eodem loco et tempore decumbere, etc. Et quidem horum dispendium pati eos qui aut lucrandis aut regendis animabus incumbunt; vota vero illibata permanere. At eandem simul responsionem suppeditabunt monachis sacerdotale munus obeuntibus, nodique solutionem quem ex priori Gregorii testimonio adstringere conantur.

2. Ad posteriorem locum jam veniamus. S. Doctor, lib. vii, ep. 43, hæc decernit: *Si quispiam abbatum aut monachorum ex quocunque monasterio ad clericatus officium vel ordinem sacrum accesserit, non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem; ergo hoc ipso quod ad curam Ecclesiæ sustinendam ordinabatur monachus, monachus auferebatur, inquit nuperus scriptor. Mira sane consequentia. Quasi vero idem esset potestas in monasterio, et monasticus status, qui obedientia et subjectione potius quam potestate ac auctoritate constat. Scopum autem S. Gregorii hæc scribentis jam ostendimus (Supra cap. 3, num. 9). Cæterum ut tam dubiis, ne dicam plane falsis, certissima et invictissima opponamus argumenta, breviter ostendamus primo Gregorium Magnum non sic ubique clericum a monacho sejunxisse, ut quem semel clericum appellaverit, is hoc ipso quisquis est, nequaquam sit pro monacho pulandus, quod forte aliud cogitans dixit ille scriptor: secundo monachos passim clericos etiam dictos in celeberrimis scriptoribus Gregorio synchronis.*

3. Sane clericus jam erat, et ecclesiasticis, imo apostolicis officiis addictus S. Augustinus, cum eum ad Anglorum conversionem misit sanctissimus magister. Eundem tunc aut presbyterum aut Diaconum saltem fuisse peneliquet, quod Gregorius illum, nulla alterius ordinis collati facta mentione, ordinatum episcopum testetur. Nihilo tamen minus eundem monachum adhuc appellat ad Eulogium scribens: *Dum gens Anglorum in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nuncusque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit, ut ad eam monasterii mei monachum in prædicationem transmittere Deo auctore debuissim. Qui, data a me licentia*

a Germaniarum episcopis episcopus factus (Lib. viii, ep. 30).

Idem de S. Augustini sociis et in Anglorum conversione adjutoribus dicendum est, quos S. Gregorius, etsi ad prædicandum missos et ad apostolica opera, nunquam non monachos appellat: *Quia, inquit, Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad christianæ fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverendissimus communis frater et cœpiscopus noster Augustinus eos qui secum sunt, ad hoc opus exsequendum, per diversa loca asserat non posse sufficere: aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero et Mellito abbate prævidimus transmittendos (Lib. xi, ep. 58).* Idem repetit ad nauseam usque in epistolis aliis ea de re scriptis (*Ibid.*, ep. 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62). Brevi audiemus Bonifacium IV non secus ac antecessor Gregorius loquentem in epistola ad Edilberthum regem: *Ut ipsi vestræ salutis prædicatores monachi monachorum gregem sibi associant.* Non pudet Bonifacium appellare monachos, illos prædicatores haud dubie clericos, imo episcopos, presbyteros, diaconos.

4. Ex cœvis scriptoribus sufficiat nobis Gregorius Turonicus ut ostendamus tunc temporis Monachos passim clericos dictos. In lib. i de Gloria Mart. c. 76, qui in monasterio Agaunensi Deo laudes persolvebant, indiscriminatim vocantur modo clerici, modo monachi. *Mulier, inquit Gregorius, quædam filium suum unicum ad hoc monasterium adducens, abbati tradidit erudiendum, videlicet ut factus clericus sanctis manciparetur officiis. Verum cum jam spiritalibus eruditus esset in litteris, et cum reliquis clericis in choro canentium psalleret, etc.* En clerici dicuntur Agaunenses; at paulo infra monachi appellantur: *Audies vocem ejus inter choros psallentium monachorum.* Et paulo post: *Ubi.... antiphonam caterva suscepit monachorum, audit genitrix, parvuli vocem cognoscit.* Idem Gregorius libro de miraculis S. Juliani c. 28: *Clericus autem quidam Aridii Lemovicini abbatis, etc.* Multa omitto quibus narrat clericum hunc miraculo in basilicam S. Juliani fuisse introductum. Et subdit: *Quod ne quis dubitet, testor omnipotentem Deum, quia ab ipsius abbatis ore hæc omnia cognovi apud cujus monachum gesta sunt.* Vides hic monachum, quem supra clericum legisti. At vice versa cap. 35, quem prius Monachum dixit, statim clericum appellat. Etsi vero monachus ad ecclesiasticas curas et dignitates assumptus monachus ultra non diceretur, esse tamen minime desineret, quod contendit vir doctus, at in lectione Gregorii Magni pene peregrinus. Cum enim denominatio a nobiliori gradu desumatur, quid mirum si quis monacho superinduens episcopum, exempli gratia, non amplius monachus vocitetur, licet monachum non deposuerit, et in monasticis etiam institutis, in vigiliis, jejuniis, orationibus perseveret? De his quæ delibamus tantum, legendi sunt noster Mabillonius tum in Præfat. ad sæculum ii Bened., num. 27, tum in resp. 1 ad scriptum canonicorum reg. de sessionibus in Burgundiæ

comitiis, Hadrianus Valesius in disceptatione de basilicis, et in ejus defensione, necnon Thomassinus *Disciplinæ Eccles.* parte 1, lib. 1.

5. Magnum sane opinatorem esse virum eruditum cujus nunc argumenta expendimus, inficiabitur nemo, qui ad ea ponderanda liber ab omnibus præjudiciis accesserit; quæ videlicet proponere, refellere est, ut ex mox dicendis palam fiet. Non stabit per ipsum quominus persuasum habeamus Gregorium Magnum canonicos regulares instituisse, posteaque decrevisse ut ex eodem instituto clerici primam Anglorum Ecclesiam Cantuariæ conditam occuparent; tandemque reliquas Angliæ sedes pontificales canonicis clericis similiter obvenisse.

Primum quidem probare nititur ex Joanne Diac. lib. II Vitæ S. Greg. cap. 12: *Videbantur, inquit, passim cum eruditissimis clericis adhærere pontifici religiosissimi monachi, et in diversis professionibus habebatur vita communis: ita ut talis esset tunc sub Gregorio penes urbem Romam Ecclesia, qualem hanc fuisse sub apostolis Lucas et sub Marco Evangelista penes Alexandriam Philo commemorat.*

Hic agnosco nostrum Gregorium monasticæ vitæ cultorem, et monastici sui instituti retinentissimum, monachos habentem convictores, cum quibus diu noctuque versatus, nihil monasticæ perfectionis in palatio... dereliquit, inquit Joannes. Video quoque ipsi adherere clericos, qui libere nullis adstricti votis, nulla lege obligati, cum monachis communem ducebant vitam. Cæterum de canonicorum regularium instituto cujus fuerit parens S. Gregorius, neque hoc in loco quidquam legitur, neque ullis in epistolis aut lucubrationibus Gregorianis. Num ergo clerici statim ac vite victusque communitatem habebunt, continuo evadent canonici regulares?

At inquires cum docto viro, poeta, nescio quis meminit canonicorum ordinis Gregoriani; ergo Gregorius Magnus canonicorum regularium ordinem instituit; *Et quidni, ait, nos Gregorianos canonicos honoris causa nominemus?*

Absit ut pios ac religiosos viros Gregoriani ordinis canonicos eodem sensu appellemus, quo ab illo poeta dicuntur, quos refert e S. Walarici monasterio ejectos his verbis:

Ordine dux Hugo vacuus mox Gregoriano
Templum, normalem statuit normam monachilem.

Nam ex historia relationis S. Walarici discimus (*Ma-*
bill., sæc. v) canonicos illos sæculares fuisse: *Tunc præfatus Dux* **264** *magna sollicitudine procurans S. Walarici locum, abjecit ab eo sæcularem congregationem, et aggregavit in eo regularem ordinem monachorum. Ita scriptor suppar, quem latere non potuit qui et quales fuerint isti canonici ut sal infatuatum foras projecti, forte ideo Gregoriani ordinis dicti quod in palmodia ordinem Romanum a Gregorio concinnatum sequerentur (non monasticum qualem præscribit S. Benedictus), et postea observarunt qui canonicis successerunt in S. Walarici ecclesia Benedictini Monachi.*

6. Id fallit virum nimio in ordinem suum studio æstuantem, quod ubicunque vitæ communis juxta

prioris et apostolicæ Ecclesiæ morem occurrit mentio, id ad probandum canonicorum regul. institutum trahat: non attendens cœnobiticam et communem monachorum vitam, etiam ad ejusdem antiquioris ab apostolis institutæ Ecclesiæ modum normamque præscriptam fuisse, et in omnibus pene monasticis regulis exemplum veteris illius Ecclesiæ Jerosolymitanæ sub apostolis, in medium adduci: *Omniaque omnibus sint communia, inquit S. Benedictus, sicut scriptum est (Act. iv), nec quisquam suum aliquid dicat vel præsumat. Et cap. 34: Si omnes æqualiter debeant necessaria accipere. Sicut scriptum est, dividebatur singulis prout cuique opus erat.* Cum sancto Benedicto vero hac in parte concinunt omnes fere monasticarum regularum, conditores, ut videre est in concordia regularum, auctore S. Benedicto Anianæ abbate, capp. 42 et 43, proindeque potiori jure monachi sibi vendicare possunt veterum de vita cœnobitica et communi testimonia.

Quod spectat ad Ecclesiam Alexandrinam sub S. Marco sanctitate florentissimam, plerique veterum qui de rebus monasticis egerunt, in ipsa et in therapeutis Philonis a Joanne Diacono commemoratis, propositum esse status politiæque monachorum exemplar, non canonicorum, censuerunt.

7. Exploso falso verborum Joannis Diaconi fictioque sensu, sincerum jam et genuinum aperiamus. S. Gregorius qui monachis convictoribus usus fuerat, cum Constantinopoli apocrisiarium ageret, *ut eorum exemplo semper ad orationis placidum litus quasi anchoræ fune restringeretur (Præfat. Moral.)*, eosdem voluit habere contubernales, postquam ad pontificatum invitatus raptus est, palatiumque suum velut in aliquod monasterium convertit, ubi familiariter ipsi assidebant selecti quidam ex monachis. Sex monachos pietate ac sanctitate insignes recenset Joannes Diaconus. Quatuor quoque clericos nominat prudentia et eruditione conspicuos, quorum operam et consilium sive in Ecclesiæ negotiis, sive in studiis adhibebat. Præterea cum a cubiculo suo sæculares omnes removisset (quod etiam ut fieret a pontificibus imposterum decrevit Romana synodus [*Decret.* 1] ipso auctore), quosdam ex clericis et ex monachis indiscriminatim accersierat qui sibi ministrarent. Quorum omnium unanimatem, licet in diversa professione, vitamque socialem et communem admiratus Joannes Diaconus, non dubitavit dicere in ea societate et concordia visas esse veluti redivivas fundatas ab apostolis apud Jerosolymam, et Alexandriæ a S. Marco Ecclesias. Cæterum de canonicis regularibus a Gregorio institutis, ne quidem per somnium cogitavit, quippe cum nulli fuerint sive S. Gregorii sive etiam Joannis temporibus. Neque enim iis adscribendi sunt clerici omnes juxta canones et regulas Ecclesiæ mores componentes suos quos ab exordio existisse constat, nisi votis fuerunt alligati. Sane ab undecimo sæculo canonicorum regularium, qui monachorum more, iisdem fere votis obligati, suis abbatibus aut præpositis obedientes sub arcta disciplina viverent, sæpe sit mentio apud Fulbertum, Bernardum, Petrum Blesensem et alios

ctores cœvos : abbatiarum aut aliorum monasteriorum pro hujusmodi canonicis tunc exstructorum origines novimus, vel aliorum jam exstantium quæ ipsis cesserint mutationes (ipsis enim præposituræ non paucæ ordinis S. Benedicti sunt concessæ, quas inter eminet celeberrimum S. Victoris apud Parisios asceterium) ; de his vero ante illud sæculum nihil occurrit. Nam Aquisgranenses canonici aut qui Chrodegangi regulam sectabantur, vel etiam Eugenii II et Leonis IV, non solum a religiosis et solemnibus votis soluti vivebant, sed etiam ex regularum suarum præscripto non nihil proprii habebant et peculii; (a) fatente ipso canonicorum regul. oratore, quem hic impugnamus. Porro vel hæc sola proprii retentio, ex ipsomet regulæ instituto, a canonici regularis statu adeo abhorret, ut evertat, et sæcularem eum efficiat. (Cf. Gall. Christ. Alberic. ad an. 1029.)

8. Scio equidem minimum discriminis inter canonicum sæcularem et regularem agnosci a Disquisitionum auctore apud quem non absque stupore legi c. 1. art. 2, pag. 8 : *Cæterum qui meminerit monachos Benedictinos in ordinem Cluniacensem, aut Tyronensem, in ordinem majoris monasterii atque in alios bene multos ordines fuisse xi sæculo atque xii distributos, is facile intelliget quomodo id tempus regularium ordo et sæcularium ordo canonicorum, tametsi uterque uniusmodi esse debuisset, inter se distingui ac secerni potuerint.* Unde infert : *sed neque doctus quisquam si viderit regiones canonicis sæcularibus abundantes diu regularibus caruisse, inde quidquam eliciet ad impingendam canonicis regularibus novitatem. Alioquin simili argumento necesse est ut conficiat a Cluniacensibus aut æqualibus monachis esse Benedictini ordinis sumenda primordia.* Itaque ad mentem nuperi scriptoris, in ordine canonicorum haud majus est discrimen regulares inter ac sæculares, quam in ordine Benedictino inter Cluniacenses, Tyronenses, etc., qui cum omnes magistram sequerentur regulam S. Benedicti, eorumdemque votorum lege tenerentur, penes minutissimos ritus distingui tantum poterant, ut aiunt, accidentaliter ; indeque consequens est nihil esse quod secernat canonicum regularem a sæculari quoad essentiam, ad quam proinde neque vota neque religiosæ vitæ instituta pertinent, sed velut inter adiaphora debent amandari, levissimamque tantummodo constituunt differentiam.

Ad hæc, fateor, expavi ; et nisi nota scriptoris ejusque sodalium religio securum me fecissent, valde veritus fuisset, ne forte iis defectio transitusque ad canonicos sæculares pararetur, quos adeo vicinos, et vix levissima differentia discretos ostendit *Disquisitionum* parens. Verum hæc ipsi incaute, inconsultisque maxime suæ congregationis religiosissimis præpositis, excidisse credere maluerim, quam ultra urgere. His itaque omissis, postquam probavimus plane fictitium esse quod excogitavit hic scriptor de canonicis regularibus in Ecclesia Romana a Gregorio Magno formati, expendamus 265 utrum melius divinarit,

A quando eosdem, jubente sanctissimo pontifice, in Gantuariensi Ecclesia institutos aescrit.

9. Primo quidem fingit ex monachis ad Anglorum conversionem procurandam delectis, a S. Gregorio nullum aut ordinatum aut ordinandum ex ejusdem sententia fuisse, præter Augustinum : *Necdum scilicet, inquit, Gregorius cogitabat de monachorum ordinatione ; tantummodo Augustinum eis episcopum ordinandum, si ab Anglis susciperentur, disposuerat* (Lib. xi, ep. 58 et seq.). Ergo eos non ad verbi divini prædicationem aut ad sacrum ministerium (quod tamen ipse ubique clamat, (b) consentientibus Beda, Bonifacio IV, Scriptore Vitæ S. August, etc.), sed fortasse ad olera serenda, aut ad coquinæ curam habendam. Cui enim sapienti veniat in mentem, mittere ad opus apostolicum laicos etiam nunquam ordinandos, maxime cum sacrorum ministrorum adest copia ?

Haud equidem diffiteor a Gregorio solum Augustinum ad episcopalem dignitatem, statim, cum adhuc anceps esset de eventu, delectum fuisse. Verum de aliis ordinibus aut nondum collatis, aut nunquam conferendis Augustini sodalibus altum ubique silentium. Imo ex monachis ejus adjutoribus fere quotquot novimus, episcopi fuere, ut Mellitus Londoniensis, Justus Roffensis ; qua de re legendus Beda.

10. Secundo placet canonicorum regularium patrono, Laurentium presbyterum unum ex Augustini sociis, ex numero et censu monachorum expungere, suisque adscribere. Quo vero jure, cum eos omnes monachos clament S. Gregorius, Beda, et alii qui de ipsis loquuntur ? Num quia presbyter erat ? quasi tunc nulli exstitissent in monasteriis presbyteri, contra quam probant tot S. Gregorii (c) epistolæ. Gotselinus in Vita S. Augustini eum ejusque symmastas, a maternis visceribus monasterialis Ecclesiæ avulsos fuisse dicit ; additque tot *Dominicæ legationis manipulares, ad quadraginta numerari*, quot videlicet Beda narrat ad insulam Tanetum applicuisse. Ergo nullus locus relinquitur presbyteris non monachis sive ex Italia, sive ex Gallia assumptis, nequidem Arelatensibus quos suo ordini liberalissime tribuit Disquisitor ; fingitque religionem canonicam ad Anglicam Ecclesiam detulisse. Injunxerat quidem papa Augustino ejusque sociis ut *ad agenda hæc e vicino secum deberent presbyteros ducere*. Verum fortasse nullus adfuit qui ad legationem et peregrinationem hanc paratus esset ; quandoquidem docet Beda (Lib. i, cap. 25) accepisse eos *de gente Francorum interpretes*, at de assumptis presbyteris omnino silet ; quod si factum foret, non fuisset dissimulaturus. Adde Augustinum coactum fuisse novos ex Romano S. Andreæ monasterio verbi divini præcones advocare ; haud dubie quia in Galliis parum subsidii nactus esset.

11. Esto tamen secuti sint eos nonnulli Arelatenses presbyteri ; quidni dicamus eos fuisse simul monachos, et forsitan ex illis Lirinensis monasterii presbyteris quos laudat S. Gregorius ? nimirum ne professionis diversitas aliquid dissidii, ut sit, in hoc

(a) Pag. 34, 305, 312, 313, 325.

(b) Vide supra et infra § 14 et 15.

(c) Vide præsertim lib. vi, ep. 56.

sancio cœtu generaret, monachos monachis sociare debuit Virgilius Arelatensis episcopus, maxime cum Lirinensis monachus fuisset, uti ex ejus prædecessoribus quamplurimi (*Lib. vi, ep. 58*).

Demus etiam presbyteros aliquos monasticis legibus nullatenus adstrictos Augustino sociatos esse; quid inde eliciet vir doctus, ad canonicorum regularium institutionem in Cantuariensi Ecclesia probandam? quasi vero clerici ac presbyteri omnes, illis temporibus ad eorum ordinem pertinerent? Difficultatem omnem, si qua occurreret, tolleret unicum venerabilis Bedæ testimonium supra relatum. Solus est qui responsionem S. Gregorii ad Augustini quæsitam de vita communi in Cantuariensi Ecclesia servanda nobis transmisit; cujus proinde legitimus est interpres. At vero de vita cœnobitica monachorum eandem intellexit. Neque sane ignorare potuit scriptor diligentissimus et doctissimus, peneque suppar, quinam et quales ab initio hac in Ecclesia notissima totius Anglorum gentis primaria Deo militaverint, clerici seu canonici regulares, an monachi; cum etiam nunc haud ignoremus quænam ecclesiæ cathedrales, quæ a trecentis annis canonicis sæcularibus cesserunt, olim aut a canonicis regularibus, aut a monachis fuerint occupatæ. Quis autem nisi temere credat, virum sanctitate conspicuum, fingere voluisse nullum alium præter monachos clerum in Ecclesia Cantuariensi existisse; quod falsi revincere facile potuisset quilibet in Anglia natus?

12. Igitur ut jam fusius dicta colligamus, et ex præmissis interpretemur S. Gregorium Augustino interroganti (a) respondentem (ex ejus enim responsionis intelligentia pendet hujus controversiæ compositio). Primo S. Gregorius discipulum suum meminisse vult vitæ monasticæ quam Romæ professus est in S. Andree asceterio. *Quia, inquit, fraternitas tua monasterii regulis erudita, etc.* Secundo eum hortatur ad vitam cœnobiticam et communem cum clericis suis ducendam, *seorsim fieri non debet a clericis suis; quo nomine significantur tum monachi ad prædicandum adjutores ei dati, et in partem laboris vocati, tum etiam juniores clerici quos instituebant, tanquam seminarii episcopalis præfecti et administratores.* Tertio providet victui clericorum illorum, quibus, cum in sacris ordinibus constituti non essent, uxore ducere licebat: *Si quis vero sunt clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius recipere.*

13. His omnibus argumentis, imo demonstrationibus, unicum nobis objicitur Urbani II testimonium, certe grave, et a Benedictinis eo minus respuendum, quod ipse ex S. Benedicti familia fuerit ad summum pontificatum assumptus. Is itaque in quadam ad canonicos regulares scripta epistola testatur, Gregorium vitam canonicam Augustino Anglorum Archiepiscopo instituendam præcepisse; haud dubie quando ad eum scripsit ut communiter cum suis viveret clericis.

Quidquid sit de hac epistola cui conciliorum colle-

(a) Vide supra c. 5, § 5,

ctores nequidem in appendice Epistolarum Urbani II locum dederunt, respondeo his verbis tantummodo significari S. Gregorium canonicis regularibus instituendis in sua ad Augustinum responsione prælusisse: quemadmodum (ut in eadem Urbani 266 epistola legitur) apostoli in Ecclesia Jerosolymitana communia esse omnia instituendo, et Urbanus papa et martyr suis decretis (quæ tamen pro spuris habent omnes eruditi) canonicorum regularium disciplinam prævie delincasse dicuntur; neque enim exempli gratia de eorum institutione proprie dicta intelligi possunt quæ de Ecclesia Jerosolymitana scribit S. Lucas, in qua præter apostolos, discipulos, clericos, erant uxorati laici, viduæ, mulieres omnis ætatis et conditionis.

Sane ex veteribus non pauci nec infimi ordinis scriptore, monasticæ vitæ institutionem, ad Heliam, Joannem Baptistam, et apostolos revocandam censuerunt, Cassianus Heliam et Elisæum professionis hujus fundasse primordia docet lib. I Institut. c. 2, quod etiam asserit Hieronymus epist. 13, ad Paulinum: *Monachorum princeps Joannes Baptista est, inquit Chrysostomus hom. 1 in Marcum, cui suffragatur Sozomenus lib. I Hist. c. 12.* Monasticum ordinem commendat Bernardus in Apolog. ad Guillelmum abbatem, quod *primus fuit in Ecclesia, imo a quo cæpit Ecclesia, quo nullus in terra similior angelicis ordinibus, cujus apostoli institutores, cujus hi quos Paulus tam sæpe sanctos appellat inchoatores existierunt.* Hæc Bernardus confirmat allato Lucæ testimonio, act. IV, de vita communi a primis Christi discipulis observata. Innumera possemus adducere sive ex sanctis Patribus, sive etiam ex conciliis loca idem significantia.

Neque tamen idcirco de monachis instituendis aliquando cogitasse apostolos asserimus, aut de talibus auctoribus nobis blandimur; adumbratam solummodo in eorum exemplis ac institutis monasticam et cœnobiticam vitam dicimus, idque significare voluisse scriptores laudatos, cum ad monachorum commendationem eos ab apostolis prodiisse ortumque ducere pronuntiarunt. Sic explicari quoque debet, quod Urbanus II et alii de canonicis dixerunt quos videbant cœnobiticam vitam sectari et monachos æmulari, prorsusque nutat quidquid pro eorum antiquitate stabilienda inde petit vir doctus.

Ex dictis ergo planissime liquet in Ecclesia Cantuariensi, ab ipsius exordio, solos militasse monachos, non puros clericos. Unde licet in adversarium hoc argumentum retorquere: *Si unam hanc sedem recte canonicis clericis adjudicavero, inquit (dicam ego, monachis), non immerito concludam reliquas Angliæ sedes pontificales..... canonicis clericis (dicam monachis clericis) similiter obvenisse.*

14. Hæc monachorum in ecclesiastico ministerio præcipua auctoritas cum eorum æmulos commovisset, Mellitus unus ex Augustini sociis Londoniæ episcopus Romam venit, de necessariis Ecclesiæ Anglorum causis cum apostolico papa Bonifacio tractaturus. Et cum idem papa reverendissimus cogeret synodum

episcoporum Italix, de vita monachorum et quiete ordinaturus; et ipse Mellitus inter eos assedit... ac in Britanniam rediens secum Anglorum Ecclesie mandata atque observanda detulit, una cum epistolis quas idem pontifex Deo dilecto archiepiscopo Laurentio, et clero universo, similiter et Edilbertho regi, atque genti Anglorum direxit (Beda lib. II, Hist. c. 4) Inter laudata mandata, celeberrimum est Decretum quod ita incipit: *Sunt nonnulli fulti nullo dogmate (vel, sunt nonnulli stulti dogmatis), magis zelo amaritudinis quam dilectionis inflammati, asserentes monachos, quia mundo mortui sunt et Deo, vivunt, sacerdotalis officii potentia (vel, sacerdotali officio) indignos, etc. (Tom. V Concil.)* Eos refellit summus pontifex, maxime exemplis Gregorii Magni et Augustini ejus discipuli, qui licet monachi, pontificali dignitate fulserunt; addique: *Neque enim Benedictus monachorum præceptor, hujus rei aliquo modo fuit interdictor.*

15. Epistolam ad Edilberthum regem, cujus Beda meminit, habemus in novissima collectione conciliorum, ex qua quæ ad nostrum propositum faciunt satis erit exscribere: *Quapropter, gloriose fili, quod ab apostolica sede per coepiscopum nostrum Mellitum postulastis, libenti animo concedimus; id est, ut vestra benignitas in monasterio in Dorovernensi civitate constituto, quod sanctus doctor vester Augustinus beatæ memoriæ Gregorii discipulus sancti Salvatoris nomini consecravit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus frater noster Laurentius; licenter per omnia monachorum regulariter viventium habitationem statuat: apostolica auctoritate decernentes, ut ipsi vestræ salutis prædicatores monachi, monachorum gregem sibi associant (Ibid.).* Ex his liquet metropolitanam S. Salvatoris ecclesiam ab exordio monasterium fuisse dictam propter inhabitantes monachos. Non solum autem ratum habuit summus pontifex traditam fuisse monachis hanc ecclesiam, sed etiam apostolica auctoritate decrevit ut prædicatores monachi alios sibi monachos sociarent, a quibus ad posteros monasticum institutum propagaretur. Non ergo contendimus monachos ad ecclesiam Christi Cantuariensem, ex Bonifacii litteris admissos esse, ut credere videtur canonicorum regularium patronus, sed ejusdem papæ auctoritate in hujus ecclesie possessione confirmatos et assertos. Somniare autem eundem causæ prorsus desperatæ actorem pene dixerim, dum fingit Bonifacii consensu aut decreto adjunctos canonicis regularibus fuisse monachos, qui psalmodiam quotidianam absolverent dum illi clerici, quos alio publica utilitas vocabat, libere fungerentur omni ecclesiastico munere. Nugæ sane, quasi vero priores hujus ecclesie prædicatores et habitatores non monachi a Bonifacio appellarentur, sed clerici; aut ullum, post ea quæ diximus, receptorum ab initio in ecclesia Cantuariensi clericorum non monachorum vestigium appareret.

267 CAPUT VII.

ARGUM. — 1. Angliæ monachi fuere ab initio Benedictini. Unde jam dicta confirmantur de S. Gregorio S. Benedicti legibus adstricto. — 2. Prima ratio ex Aldhelmo. — 3. Secunda ex S. Wilfridi vitæ scriptore cœvo. — 4. Tertia ratio ex veteribus litaniis, quibus S. Benedicti

nomen insertum. — 5. Cloveshoviæ synodi silentium frustra nobis objectum. — 6. Et venerabilis Bedæ. — 7. Aliud argumentum ex S. Benedicti regula per monachos Anglos in Germaniam delata. — 8. Bollandianorum ea de re sententia. — 9. Mareshamus aliter sentiens refellitur.

1. Commemoratum S. Benedicti nomen a summo pontifice Bonifacio, addito etiam præceptoris monachorum titulo, ubi maxime de monachorum Anglicanorum tranquillitate agebatur, non obscure nobis conjiciendum præbet Angliæ monachos tunc fuisse Benedictinos; sive ii essent Augustini socii superstites, sive illi quos sibi post legitimam probationem suæque congregationi sociarunt. Verum quid opus est conjecturis, ubi tot adsunt demonstrationes? hoc sane nomine dignæ sunt rationes, quas doctissimus Mabillonius in hoc argumentum congegit, tum in præfat. ad sæculum I Benedict. § 8; tum in observationibus præviis ad S. Wilfridi vitam I parte Sæculi IV Benedict.; tum Analectorum tomo II, in dissertatione de S. Gregorii monachatu, parte II, § 8, pag. 173 et seq.; tum denique Annalium Benedict. lib. X, § 18, ac in appendice I, pag. 655 et seq. Præcipuas autem delibare ad nostrum satis erit institutum; unde consequens erit, quod jam quoque diximus (Lib. I, c. 3, § 3-10), S. Gregorium Benedictinam regulam observasse, observandamque suis commendasse.

2. Prima ducitur ex indubitato S. Aldhelmi testimonio, qui ab Hadriano abbate monasterii S. Petri apud Cantuarium primum eruditus, deinde monachus et abbas in cœnobio Maildunensi seu Malmesburiensi apud West-Saxones, quorum etiam episcopus fuit, in carmine de virginitate, S. Benedictum hoc elogio designat:

Primus qui statuit nostræ certamina vitæ,
Qualiter optatam teneant cœnobia normam,
Quoque modo properet directo tramite sanctus,
Ad superos scandens cœlorum culmina cultor
Cujus præclaram pandens ab origine vitam
Gregorius præsul chartis descripserat olim.

Hic manifeste S. Aldhelmus monachus et abbas, qui eodem sæculo quo S. Augustinus ejusque socii Anglos ad fidem Christianam adduxerunt floruit (devixit enim tantum an. 709, teste Beda), palam testatur Benedictum vitæ monasticæ, quam professus fuerat observabantque Anglicana monasteria, primum fuisse institutorem.

3. Secundam rationem suppeditat vitæ S. Wilfridi scriptor cœvus Eddius Stephanus, apud quem sanctus Wilfridus ita loquitur ad synodum ejus causa congregatam: *Nonne [Al. Necon] ego primus post obitum primorum procerum a S. Gregorio directorum curavi ut Scotiæ virulenta plantationis germina eradicarem.... vel quomodo vitam monachorum secundum regulam S. Benedicti patris, quam nullus prior invexit constituerem (Sæcul. IV Benedict., part. I, in Appendice);* scilicet apud Ultra-Humbrenses: nam in regno Cantii jam receptam fuisse S. Benedicti regulam, indeque ad Nordam-Humbrorum cœnobio vel instituenta vel restituenda a S. Wilfrido delatam fuisse probant hæc Eddii verba c. 14: *Ecbertus quoque rex Cantuariorum religiosus, pontificem nostrum ad se accersivit et illic presbyteros multos.... ordinavit.... omnibus*

charus episcopalia officia per plura spatia agens, eum A cantoribus *Ædde et Æona, et cæmentariis..... in regionem suam revertens cum regula Benedicti, instituta Ecclesiarum bene melioravit.*

4. Tertia ratio petitur ex veteribus litanis Anglicanis, quas a mille saltem annis, et ante sæculum VIII concinnatas probat doctissimus Mabillonius, tum ex pervetusti codicis characteribus semi-Saxonicis; tum maxime quod in eis nullus invocetur aut commemoretur sanctus medio sæculo VII inferior; non Mellitus, non Paulinus, Cuthbertus, Wilfridus, Aidanus et alii plurimi, multis recensitorum in litaniarum serie Beatorum sanctitate et doctrina longe illustriores; qui sane prætermitti non fuissent, si diem jam clausissent extremum, et de eorum sanctitate, quemadmodum postea sæculo VIII constitisset. In his autem litanis S. Benedicti nomen bis inclamatur post S. Hieronymum, ante SS. Hilarium et Martinum; quod argumentum est validissimum, S. Benedictum apud eos qui hujusmodi litanis utebantur, patroni locum obtinuisse: alioquin cur hic solus commemoraretur omissis Pachomio, Antonio, Basilio, Columbano? Cur bis invocaretur, quod nulli alteri concessum, præterquam S. Stephano et S. Mariæ ter appellatæ? Porro usitas fuisse litanias illas in Anglia; imo pro Anglia concinnatas, probat hæc supplicatio: *Ut clerum et plebem Anglorum conservare digneris, te rogamus, audi nos; nullius alterius gentis facta mentione.*

5. His æqua lance ponderatis, Cloveshoviænæ synodi et venerabilis Bedæ silentium de Regula S. Benedicti, quod ab adversariis olim objectum nobis est, minime causæ nostræ nocere posset, etiamsi nulla in illis aut S. Benedicti, aut promulgatæ ab eo regulæ fieret mentio. Verum ne illud quidem licet nobis opponere; nam in synodo Cloveshoviæ legitur: *Vicesimo quarto sancitum est capitulo, ut si quis sæcularium sanctæ professionis famulatum subire desiderat, non antea tonsuræ habitum suscipiat quam illius conversatio et morum qualitas secundum monasticæ regulæ definitionem manifestius probetur, juxta apostolicum præceptum: Probate spiritus, si ex Deo sunt; nisi aliqua rationabilis causa ut ante suscipiantur in congregationem rite persuadeat.* Quænam, rogo, mediante octavo sæculo, quo 268 tempore concilium Cloveshoviæ celebratum est, regula monastica ita celebris erat, ut simpliciter nulloque addito, nomine Regulæ monasticæ designaretur, præter S. Benedicti regulam in cujus cap. 58 legitur: *Noviter veniens quis ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus (I Joann. IV), sed sicut ait Apostolus: Probate spiritus si ex Deo sunt?* Deinde præscriptis omnibus ad probationem et receptionem novitiorum, subjungitur: *Et jam ex illa die in congregatione reputetur.* Neque silentio prætermittendum videtur in utroque contextu S. Joannem, prætersolitum vocari Apostolum simpliciter, quod soli Paulo ex more tribuitur; unde

suspiciari licet (si alia non suppeterent argumenta: synodum Cloveshoviensem, Joannem laudando sub Apostoli nomine, morem gessisse S. Benedicto.

6. Quod spectat ad venerabilem Bedam, in (a) Historiæ Abbatum Wiremutensium et Girwensium ab ipso editæ libro I legimus S. Benedictum Biscopum quartam profectionem Romam aggressum esse, post compositum *juxta Regulam* monasterium. Quam regulam intelligit nisi benedictinam, præterquam nulla fuit in Occidente late propagata? Verum hanc ipsam postea clare designat Beda referens in fine libri I hæc abbatis sui verba in oratione extrema ad discipulos habita: *Multum cavetote, fratres, ne desoris aliunde vobis patrem quærat; sed juxta quod regula magni quondam abbatis Benedicti, juxta quod privilegii vestri continent decreta, in conventu vestræ congregationis, communi consilio perquiratis, qui secundum vitæ meritum et sapientiæ doctrinam, aptior ad tale ministerium perficiendum digniorque probetur.* Hæc sunt dotes quas in eligendo Abbate postulat S. Benedictus Regulæ cap. 64.

Ceolfridus abbas, Biscopi successor, mare transmissurus, eadem suis fratribus præcepit: *Utilius decrevit, inquit Beda ejusdem congregationis monachus, lib. II, dato fratribus præcepto, ut juxta sui statuta privilegii, juxtaque regulam S. abbatis Benedicti, de suis ipsis patrem qui aptior esse eligerent.*

Cum idem venerabilis scriptor asserat lib. I, Biscopum eam discipulis suis regulam tradidisse, quam in decem et septem monasteriis a se perlustratis invenerat, quorum unum erat Cantuariense S. Petri cænobium, evidentissime patet longe ante ipsum S. Benedicti regulam in Angliæ monasteriis receptam fuisse et viguisse.

7. Non minus validum depromitur argumentum, ex propagatione regulæ Benedictinæ in Germania et vicinis regionibus septentrionalibus, auctore S. Bonifacio aliisque monachis ex Anglia profectis, ad fidem Christianam disseminandam; qui videlicet plurima cænobia condiderunt, in his maxime Fuldense monasterium tota Europa nedum Germania celeberrimum, ubi ritus Benedictinos ab exordio viguisse inficiatur nemo. Nimirum quam a majoribus suis Augustino ejusque sodalibus Gregorii Magni discipulis Romanique monasterii alumnis acceperant hi sacri verbi præcones, eandem in erectis a se asceteriis observandam tradiderunt, et in ipsius institutis ad amussim sectandis ad mortem usque perseverarunt. Huc revocanda sunt quæ libro I diximus, cap. 3, de S. Benedicti regula in Romano S. Andreæ monasterio suscepta, et ab ipsomet S. Gregorio servata.

8. His rationibus victi Bollandiani socii, contrariam olim secuti sententiam, tandem ultro confessi sunt Benedictinos *maxima cum verosimilitudine ac propemodum evidentia* Augustinum ejusque sodales inter suos numerare. Quibus si videre contigisset laudatam supra Eddii lucubrationem de S. Wilfridi

(a) Hanc historiam cujus meminit Guillelmus Malmesbur. lib. I, c. 3, primus edidit Jacobus Waræus eques auratus Dublini 1664.

vita (nondum enim eam e tenebris eruerat noster Mabillonius, cum hæc docti viri scriberent), remota omni dubitatione ac fluctuatione, S. Augustinum, Anglorum apostolum ejusque socios Benedictinæ familiæ adjudicassent.

9. Aliter sane sentit Joannes Mareshamus in pro pylæo ad Monasticum Anglicanum; qui, licet fateatur maximam apud Anglos olim fuisse regulæ S. Benedicti reverentiam, eandem tamen ab anno tantum 965 in Anglicanis monasteriis receptam esse contendit, ob synodi Cloveshoviæ ac venerabilis Bedæ hac de regula silentium. Verum negantia hæc argumenta jam sufficienter diluimus, prolatis tum ex laudata synodo, tum ex venerabili scriptore non dubiis de Benedictina regula testimoniis. Aliunde vero ab historiæ veritate prorsus aberrat Mareshamus, cum ante sæculum x S. Benedicti regulam Anglicanis monasteriis ignotam asserit: quod quam sit temere dictum, vel unus Joannes Diaconus ostendit lib. iv Vitæ S. Gregorii cap. 82: *Quod vero, inquit, monachi, qui a Gregorio in Saxoniam (transmarinam scilicet seu Anglicam) missi sunt, S. Benedicti regulæ fuerint mancipati; inter alia etiam illud ostendit, quod ex ipsius discipulis vix potest in illis partibus monachus inveniri, a quo non observetur tam in proposito quam in habitu regula S. Benedicti.* Scribat Joannes Diaconus nono sæculo, centum pene annis ante concilium Wintoniense habitum an. 965, in quo de S. Benedicti regula in Anglicanis monasteriis admittenda actum censet Mareshamus; et jam eo tempore ita passim S. Benedicti regula in Angliæ monasteriis obtinuerat, ut vix in tota reperiretur Anglia vel unus monachus qui S. Benedicti leges non observaret. Neque vero id levius assertum a Joanne Vitæ S. Gregorii scriptore suspicabitur, qui adducta supra ex Aldhelmo, Beda, Eddio et Cloveshoviensi concilio testimonia non oscitanter legerit. Præterea Joannem, ut de S. Gregorii rebus gestis, ac præsertim de Anglicana Ecclesia ab ejus discipulis fundata, gubernata, propagata scriberet, non perfunctoriam Anglicanarum rerum notitiam sibi comparasse constat: unde ignorare non potuit quibus adstringerentur legibus Angliæ monasteria. Verum de hoc argumento plusquam satis; maxime cum illud occupaverit doctissimus Mabillonius. Nunc ad S. Gregorium redeamus, de conversis Anglis in Domino exultantem, ac de absolvendo tanto opere sollicitum.

269 CAPUT VIII.

ARGUM. — 1. Sanctus Gregorius debitas sibi pro Anglorum conversione laudes in alios regerit. — 2. Quantum floureret tunc religio in Anglia. — 3. Quædam recens conversis indulget papa. — 4. Idolorum templa Christiano ritu consecrari jubet. — 5. Quas neophytis epulas et agapes concesserit. — 6. Augustinus frustra Britones dissidentes ad pacem invitat. Qui pervicaciæ pœnas dant. Augustini obitus, et post obitum cultus sacer. — 7. Quantum ejus successores pro reconciliandis Britonibus et Scottis laboraverint. — 8. In Anglos Christianos persecutio desævit. Quæ tandem sedatur. — 9. Britones Ecclesiæ Romanæ doctrinam ritusque suscipiunt. Pro hodiernorum Anglorum conversione votum.

1. Acceptis quæ in Anglicana expeditione feliciter ab Augustino ejusque fratribus in dies gerebantur,

A Gregorius amicos suos ad gratias Deo pro tanto beneficio agendas litteris suis provocavit. Ad S. Eulogium, a quo nuper lætum de hæreticorum conversione, et de catholicorum concordia nuntium acceperat, ita scribit: *Quoniam vere in bonis quæ agitis scio quod et aliis congaudetis, vestræ vobis gratiæ vicem reddo, et non dissimilia nuntio: quia dum gens Anglorum in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nuncusque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit, ut ad eam monasterii mei monachum in prædicationem transmitters Deo auctore debuissim (Lib. viii, ep. 30).* Narrat postea quot quantisque miraculis Augustinus ejusque socii apud Anglos coruscarent; ita ut apostolorum virtutes, in signis quæ exhibebant, imitari viderentur. B *Quod idcirco narravi, inquit, ut cognoscatis quid in Alexandrino populo loquendo, et quid in mundi finibus agitis orando. Vestræ enim orationes sunt in eo loco ubi non estis, quorum operationes sanctæ monstrantur in eo loco in quo estis. Sic debitas sibi laudes pro tanto opere deprecari conabatur humilis pontifex, ac in quoslibet alios regerere.*

2. Quam tunc floureret in Britannia religio Christiana, his verbis exprimit: *Ecce lingua Britannicæ, quæ nil aliud noverat, quam barbarum fremere, jam dudum in divinis laudibus Hebræum cœpit Alleluya resonare. Ecce quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant: et qui culervas pugnantium infidelis nequaquam metuerat, jam nunc fidelis humilium linguas timet. Quia enim perceptis cælestibus verbis clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinæ cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis terrore refrenatur, ut pravæ agere metuat, ac totis desideriis ad æternitatis gratiam pervenire concupiscat (Moral. l. xxvii, num. 24).*

3. Quædam tamen in gratiam neophytorum indulget, quæ antiquitus receptæ in Ecclesia leges prohibebant; maxime de contrahendo intra certos consanguinitatis et affinitatis gradus matrimonio: ut paulatim Christi jugo assuescerent in ipso recens geniti; et a fide quam susceperat gens Anglorum, recedere non cogere austeriora (Lib. xi, ep. 64). Hanc rationem concessæ indulgentiæ affert ipse respondens Felici, Messanensi Episcopo (Lib. xiv, ep. ult.), de hoc sacræ legis laxamento pene expostulanti. Sic summam in Ecclesia nactus auctoritatem, et premere et laxas dare habenas, ut e re videbatur, noverat pontificum prudentissimus.

4. Prius statuerat ut idolorum templa everterentur; qua de re etiam ad Edilberthum scripserat (Lib. xi, ep. 66); sed mutato consilio satius putavit ea, destructis ejectisque idolis, aspersione aquæ benedictæ lustrare, atque ritu Christiano consecrare; ut Angli nuper ad fidem vocati, familiarius ad loca consueta concurrerent (Ibid., ep. 76).

5. Consuetudo erat gentilium multos, cum suis idolis offerrent sacrificia, boves occidere, atque ex eis epulari. Quod ut in piam solemnitatem transferret

sanctissimus papa, annuit ut in die dedicationis Ecclesie, vel natalitio sanctorum martyrum quorum reliquie in novis templis condite fuerant, Angli nuper Christiani facti tabernacula sibi, circa easdem ecclesias quae ex fanis erant commutatæ, de ramis arborum facerent, et religiosis conviviis solemnitatem celebrarent. Nam duris, inquit, mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est : quia is qui locum summum ascendere nititur, necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus elevetur (Lib. XI, ep. 76). Eadem pia industria usum olim legimus S. Gregorium cognomento Thaumaturgum erga neophytos, ut refert alter Gregorius Nyssenus dictus in ejusdem vita; quod idcirco judicavimus observandum, ne Gregorius noster illa paganis nuper conversis ad fidem Christianam concedendo et facile indulgendo, humanum aliquid passum esse ac secundum carnem sapuisse videatur. Hic una eademque serie quaecumque ad Anglorum conversionem annitente S. Gregorio facta, et ad noscentis Anglicanæ Ecclesie constitutionem pertinebant contraximus, etsi diversis annis contigerint. Quæ tam faustis initiis successerint, breviter delineare, et ob oculos contracta ponere operæ pretium est.

6. Quamvis nihil antiquius haberet Augustinus quam Anglos ad Christianam fidem perducere, Britones tamen antiquos insulæ incolas, ad Ecclesie Romanæ unitatem, a qua penes nonnullos ritus dissidebant, revocare sollicitus fuit, coacta semel et iterum in hanc rem synodo. Quibus reluctans, etsi quæ verbis prædicarat, miraculo confirmasset, *vir Domini fertur minitans prædixisse, quod si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi* (Bed. l. II, c. 2). Nec vaticinium effectum caruit; nam Edilfridus Nordan-Humbrorum rex fortissimus, post Augustini obitum Britones ingenti strage profligavit; nec sacerdotibus pepercit, qui frequentes convenerant, maxime ex monasterio (a) Bancor, 270 in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut cum in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus divisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant (Ibid.). Hujus internecionis invidia Augustinum onerare conati sunt ex heterodoxis nonnulli, quasi ipse belli Britonibus inferendi Edilfrido auctor fuerit (Spelman., tom. I Concil. Angl., p. 93). Verum id minime apud Bedam, aut alios e veteribus legitur scriptoribus. Imo cæsos eos, ipso jam multo ante tempore ad cælestia regna sublato, expresse docet venerabilis Beda. Quæ verba prætermisit quidem Alvredus in versione Saxonica; sed ea repræsentant exemplaria omnia Latina. Ad superos autem transiit Augustinus an. 607, die 26 Maii, qui feriatas fuit apud Anglos hoc synodi Cloveshoviensis ann. 747 decreto: *Septem decimo constitutum est præcepto, ut dies natalitius beati papæ Gregorii, et dies quoque depositionis (qui est septimo*

Kalend. Junii), S. Augustini archiepiscopi et confessoris, qui genti Anglorum missus est a præfato papa... scientiam fidei, baptismi sacramentum et cælestis patriæ notitiam primus attulit, ab omnibus sicut decet honorifice venerentur: ita ut uterque dies ab ecclesiasticis et monasterialibus feriatas habeatur, nomenque ejusdem B. Patris et Doctoris nostri Augustini in Litanis de cantatione post sancti Gregorii vocationem semper dicatur.

7. Evocato ad superos Augustino, qui ab ipso ordinati fuerant episcopi, Mellitus Londoniæ, Justus (b) Roffæ, et Laurentius ipsius in Dorovernensi cathedra successor; de revocandis a schismate tum Britonibus, tum Scottis Hiberniæ insulæ habitatoribus plurimum sategerunt, scriptis ad eos epistolis charitatem et humilitatem Christianam spirantibus. Missæ ad Scottos seu Hibernos hæc erat inscriptio quam refert Beda: *Dominis charissimis fratribus episcopis vel abbatibus per universam Scotiam.* Ubi episcopi et abbates iidem fuisse videntur.

8. Nec minus pro novæ Ecclesie profectu et incremento allaborarunt vigilantissimi episcopi; at vita functis regibus Edilbertho et Saberetho ejus sororis filio, qui Christianam fidem impense coluerant et asseruerant, adeo grave bellum in Anglicanam Ecclesiam exarsit, moventibus persecutionem in fideles eorum successoribus, ut Mellitus et Justus in Galliam trajicere coacti sint; quos brevi sequi parabat Laurentius, nisi gravissima objurgatione acrioribusque flagellis ab apostolo Petro fuisset deterritus. Adiens ergo Eadbaldum regem, et inflicta sibi verbera ostendens, eum ad idololatriam ejurandam, amplectendamque Christianam fidem, cui postea ex animo favit in omnibus, adduxit. Saberethi autem filii qui Mellitum et quod prædicabat Evangelium rejecerant, perduellionis suæ pœnas dederunt, in prælio adversus Genissorum gentem cum omni exercitu cæsi. Revocati itaque ex Galliis ab Laurentio Mellitus et Justus, ad intermissum prædicationis opus redierunt. Hæc fusi apud Bedam. (Cf. Beda, l. II, c. 6.)

9. S. Laurentio laboribus apostolicis et vita defuncto successor datus est Mellitus; Mellito, postea successit Justus; Justo Honorius. Hunc excepit Deusdedit, post quem sedit Theodorus a Vitaliano papa missus, qui Britones tandem ad Ecclesie Romanæ ritus omnes feliciter perduxit. Hic subsistendum putamus, ut ad S. Gregorii gesta redeat oratio. Quæ de Anglorum conversione congesimus, recolant eorum posteri: interrogent Patrem suæ fidei S. Gregorium, et annuntiabit eis; majores Augustinum ejusque adjutores monachos, et dicent ipsis, quam ab exordio fidem sint amplexi, quantam apostolicæ sedi reverentiam exhibuerint et obedientiam, quibus olim usi sacramentis, quos ad Dei cultum ritus adhibuerint. Heu! altaria quæ illi erexerant destruxerunt heterodoxi, et avitam catholicamque religionem,

meminisse videtur in Vita S. Malachiæ c. 6.

(b) Rochester apud Bedam vocatur, quod nomen adhuc retinet.

(a) In Wallia Angliæ provincia situm erat, et distingui debet ab alio ejusdem nominis monasterio in Ultonia Hiberniæ provincia posito, cujus S. Bernar-

admissis omnibus erroribus et impietatibus, repulerunt. *Det Deus illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem (II Tim. II, 25).*

CAPUT IX.

ARGUM. — 1. Gregorii decretum de episcoporum hæreditate. — 2. Ejus misericordia præsertim in captivis redimendis. — 3. Hujus redemptionis gratia vasa sacra distrahi laudat. — 4. Quosdam Ecclesiæ famulos libertate donat. — 5. Schisma deserentium sustentationi providet. — 6. Quæ tunc essent Ecclesiæ Romanæ opes et patrimonia. Plurimæ urbes ejus dominio subditæ. Priorum Rom. pontificum largæ eleemosynæ. Quibus S. Gregorius addidit. — 7. Ejus de residentia episcoporum sententia. — 8. Clerici extranei sine dimissoriis episcoporum suorum litteris non recipiendi. — 9. De missis privatis et altarum pluralitate tempore S. Gregorii. — 10. Causæ etiam episcoporum ubi judicandæ. — 11. A quibus causæ clericorum. Privilegia Ecclesiarum illibata servat S. Gregorius. De Ecclesiarum consecratione. — 12. Quem in laudandis amicis modum tenuerit. (An. 596 et 597).

1. Gregorius tanto labore ac studio in aggregandis colligendisque intra Ecclesiam iis qui foris erant, incumbens, nihil tamen de pastoralis sollicitudine remisit erga gregem jamdudum suæ curæ a summo pastore commendatum. Periculum erat ne episcopi proximorum cupiditati servientes, eorumque pravis abducti consiliis, ex Ecclesiæ redditibus prædia, quæ ipsis hæreditario relinquerent jure, compararent: unde eleemosynæ aut nullæ, aut parciores in egenos. Id quidem (a) sacris legibus jam prohibitum fuerat; sed Joannes Ravennas episcopus eas spreverat, et *condito Testamento, diversa in Ecclesiæ suæ gravamina conscripserat (Lib. VI, ep. 2)*; qua de re expostulantes, papam adierunt presbyteri, 27 diaconi, omnisque Ravennæ clerus: a quo judicatum, (b) ut ea quæ de Ecclesiæ suæ, vel de acquisitis in episcopatu rebus contra legum statuta testamento sancivisset, hæc irrita censerentur. *Si quid autem de propriis rebus quas ante episcopatum habuit, quod quidem prius Ecclesiæ suæ non contulit, fieri voluit vel decrevit, firmum per omnia robur obtinere necesse est*, inquit æquissimus pontifex. Idem iterato postea decrevit, jussitque insuper Scholastico defensori (*L. XI, ep. 20*), ut a vestibus et a quibuslibet inventis in domo patris ejus episcopi nuper demortui prorsus abstineret: volebat enim omnia quæ episcoporum aliorumque clericorum parcimonia pauperibus fortasse subtraxerat, eisdem postmodum cedere, egenorum vere pater.

2. Cum sciebat episcoporum redditus ad pauperes alendos minime posse sufficere, libentissime quæ satis essent eis suppeditabat. Legenda epistola ad Cyprianum, qua præcipit ut ex Ecclesiæ patrimonio quod regebat, usque ad duo modiorum millia, sit tot collegerit, Zenoni det episcopo egenis distribuenda (*Lib. VI, ep. 4*). Largum se præsertim ostendebat in redimendis captivis, cui pio operi strenue incumbere jubebat, quos Ecclesiæ negotiis præfecisset. (c) Ita scribit ad Anthemium subdiaconum Campaniæ patrimonium curantem: *Quantus dolor quantaque sit nostro cordi afflictio de his quæ in partibus Campaniæ contigerunt, dicere non possumus, sed ex calamitatis ma-*

gnitudine potes ipse colligere. Ea de re pro remedio captivorum qui tenti sunt, solidos experientiæ tuæ per horum portitorem Stephanum, virum magnificentem, transmisimus, admonentes ut omnino debeas esse sollicitus, ac strenue peragas, et liberos homines quos ad redemptionem suam sufficere non posse cognoscis, tu eos festines relinere. Qui vero servi fuerint, et dominos eorum ita pauperes esse compereris, ut eos redimere non assurgant, et hos quoque comparare non desinas (Ibid., ep. 35). Hoc etiam anno Crotona, ad mare Adriaticum jacens, a Langobardis capta est; *et multi viri ac multæ mulieres nobiles in prædam ductæ sunt; et filii a parentibus, parentes a filiis, et conjuges a conjugibus divisi (Lib. VII, ep. 26)*; quibus in libertatem restituendis et propriam et ab aliis oblatam pecuniam impendit piissimus pater.

3. Pro redimendis captivis vasa sacra distrahi non solum permittebat, sed laudabat; ut ex plurimis ejus epistolis liquet. Fortunatus Fanensis episcopus copiam petierat ea vendendi, ut mutuum pecuniam quam captivorum redemptioni impenderat, solveret, cum alias solvendo non foret; cui rescripsit: *Quia fraternitate vestra indicante comperimus ad redemptionem captivorum mutuum se fecisse pecuniam, et eam unde solveret non habere, atque ob hoc cum nostra vos auctoritate sacrata velle vasa distrahere; in hac re, quia et legum et canonum decreta consentiunt, nostrum consensum præbere curavimus, et in distrahendis sacratis vasis vobis licentiam indulgemus (Lib. VII, ep. 13).* Hic annuit; at in alia præcipit, ad Donum, Messanensem episcopum, scribens: *Fraternitas vestra debet esse sollicita ut si quidem de prædicta Ecclesia usuale argentum est, suprascriptam quantitatem accipiat: alioquin de sacratis vos vasis hac in re eam quam prædiximus quantitatem præbere necesse est. Nam sicut omnino grave est frustra ecclesiastica ministeria venundare, sic iterum culpa est, imminente hujusmodi necessitate, res maxime desolatæ Ecclesiæ captivis suis præponere, et in eorum redemptione cessare (Ibid., ep. 38).*

4. Eadem pietate ac munificentia quandoque Ecclesiæ Romanæ famulos de ipsa bene meritos libertate donabat, et cives Romanos efficiebat, concessio ipsis omni peculio, additis etiam donis. Hujusmodi manumissionis exemplum et formulam habes in epistola ad Montanam et Thomam scripta (*Lib. VI, ep. 12*). Solemniter ab episcopis in Ecclesia celebrari manumissiones alibi nos docet, ad Paulum episcopum scribens (*Lib. II, ep. 10*).

3. Misericordiam Gregorii præ cæteris experiebantur, qui a schismate aut ab hæresi ad Ecclesiam reversi, suos gentiles adhuc in perduellione pertinacius hærentes paliebantur adversarios (*Ibid., ep. 39 et 47*). Hanc sanctissimi et sapientissimi pontificis liberalitatem imitatus Ludovicus Magnus Francorum rex Christianissimus, annuis pensionibus fovere curavit erroris Calviniani sectatores ad Ecclesiæ sinum reversos, ut in piæ matris gremio eadem saltem vitæ

(a) Vide notas ad hanc epist.

(b) Idem etiam statuitur lib. IX, epist. 77.

(c) Vide etiam lib. VII, ep. 24, 28.

necessaria nanciscerentur, quæ noverca hæresis prius abunde suppeditabat.

6. Cum multoties jam de effusa in omnes S. Gregorii liberalitate verba fecerimus, operæ pretium est paucis ostendere quæ tunc essent Ecclesiæ Romanæ opes, unde ad sumptus tantos et pene immensos hauriret. Multa et maxima jam a priscis temporibus latifundia possidebat in toto orbe Christiano Ecclesia hæc cæterarum princeps, quæ S. Petri patrimonia vocabantur. Nota sunt ex sancti pontificis epistolis Africanum; Siculum multiplex, ut ex epist. 44 lib. 1, et ex plurimis ad Siciliæ defensores et rectores missis, quas in indice geographico sub Siciliæ titulo collegimus, manifestum est; Corsicum, Dalmaticum, Callicanum. De iis quæ intra Italiam, in Campania præsertim Ecclesia Romana possidebat loqui foret supervacaneum. Amplissimas possessiones a Constantino Magno concessas auguramur, cujus in ditandis ecclesiis munificentiam præsertim laudat Eusebius in ejus Vita. (Vide lib. 1, ep. 75; lib. III, ep. 27; lib. IX, ep. 18; lib. VI, ep. 22; lib. III, ep. 22 et 33; lib. 1, ep. 55 et 65; lib. IV, c. 28.)

Nepesinam civitatem in Etruria juri Romani pontificis subditam fuisse conjicimus ex ep. 11 libri secundi, qua Leontio viro clarissimo curam sollicitudinemque civitatis injunctam a se fuisse significat, ut in cunctis invigilans quæ ad utilitatem civium vel Republicæ pertinere dignoscet, ipse disponat. Eadem epistola clerum, ordinem senatorium, et plebem urbis hujus admonet, ut a se constituto præfecto in omnibus obedientiam exhibeant: Quia quisquis, inquit, incongrue ordinationi ejus restiterit, nostræ resultare dispositioni cognoscetur. Quicumque vero eum in iis, quæ supra retulimus, audierit, nos audiet. Si quis autem, quod non credimus, eum post hanc admonitionem nostram contemnendum putaverit, ad suum proculdubio sciat pertinere periculum. Qua auctoritate et potestate Gregorius, tum Leontio viro clarissimo custodiam Nepesinæ urbis demandasset, tum civibus ut ipsi obsequerentur, additis etiam minis præcepisset, nisi juris fuisset Ecclesiæ? Ad eandem pertinuisse Hydruntum et Callipolitanum castrum aliunde colligitur (Lib IX, ep. 99 et 100). Id quoque dicendum de Neapoli, cum legamus papam ad hujus civitatis custodiam tribunum deputasse (Lib. II, ep. 31), ac militibus qui in hujus urbis præsidio erant imperasse, non alia proculdubio ratione quam, quia ejus domino foret (a) subdita, non excusso tamen penitus imperatorum jugo. Jam diu antea summos pontifices ad amplissimam dignitatem evectos fuisse, testis est Ammianus Marcellinus (Lib. XXVII, c. 5); quam etiam suæ præferendam non dubitaret prætextatus Urbis præfectus, etsi sæcularis tantum potestatis rationem haberet.

Dionysius Corinthiorum episcopus, qui sæculo se-

(a) Vide lib. IX, ep. 69, ubi arguit Maurentium magistrum militum, quod episcopum Neapolitanum ea quæ patroni erant hujus urbis usurpantem non cohiberet; non alia, ut opinamur, ratione, quam quia dominium temporale Neapolis ad Rom. sedem per-

A cundo inclinante floruit, ita scribit ad Romanos, et ad Soterem papam, apud Eusebium (Lib. VI, c. 23): Hæc, inquit, vobis consuetudo est, jam inde ab ipso religionis exordio, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis et ecclesiis quamplurimis quæ in singulis urbibus constitutæ sunt necessaria vitæ subsidia transmittatis, et hac ratione tum egentium molestiam sublevatis, tum fratribus qui in metallis opus faciunt necessaria suppeditatis... Atque hunc morem beatus episcopus vester Soter non solum servavit, verum etiam adauxit. Alter Dionysius, scilicet Alexandrinus, in epistola Stephano papæ medio circiter sæculo tertio nuncupata, (b) testatur ipsum omnibus Syriæ provinciis cum Arabia necessaria suppeditare solitum (Ibid. lib. VII, c. 5); quæ omnia tum summæ potestatis, tum optime dispensatæ sunt argumenta. Piam hanc in sublevandis egenis decessorum suorum consuetudinem adeo non abrogavit, vel imminuit Gregorius, ut etiam auxerit plurimum.

Inter inopes quibus libentissime necessaria ministrabat, numerat tria monialium millia in urbe Roma; neque vero sibi ab ipsis quidquam ob tam amplas eleemosynas deberi putabat; quin potius se Romanosque omnes iisdem debitores esse profitebatur: Harum, inquit, talis vita est, atque in tantum lacrymis, et abstinentia districta, ut credamus quia si ipsæ non essent, nullus nostrum jam post tot annos in loco hoc subsistere inter Langobardorum gladios potuisset.

7. Quo suis ovibus præsto semper adessent pastores, ut quæque ad vitam, sive animæ, sive corporis forent necessaria suppeditarent, eos ab ecclesiis suis abesse aut vagari non sinebat. Quapropter cum audisset Pimenium Amalphitanum episcopum in ecclesia sua non residere, de ipso minacibus litteris ad Anthemium scripsit (Lib. VI, ep. 23), ut eum ad residendum sacerdotali more cogeret: si vero non emendaretur, eum in monasterium detruderet. Episcopali residentia gratia, Siciliæ episcopis indulgit ut unoquoque quinquennio tantum semel Romam convenirent, cum prius singulis trienniis sistere se cogerentur; qua in re ipsorum etiam labori minuendo consulebat (Lib. VII, ep. 22). Felix Messanensis episcopus magno videndi Gregorii desiderio flagrabat; sed quia ex diuturna forsitan absentia pastoris, grex ipsius aliquid damni pati potuisset, rogavit amicum netanti itineris laborem assumeret: Sed ora, inquit, pro nobis, ut quanto nos itineris intervalla dissociant, tanto animis nostris ad invicem Christo adjuvante, simus in charitate conjuncti (Lib. I, ep. 66).

8. Non solum episcopos, sed etiam presbyteros et alios clericos fixos in suis ecclesiis permanere, non de parochia in parochiam migrare, ac vagari volebat, quod etiam ecclesiæ canonibus cautum erat. Si qui vero episcopi extraneorum clericorum nonnullos, in suo clero promovendos, et certis ministeriis addi-

tinebat. In epist. 104 ejusdem libri vocatur Major Urbis, qui dicitur hic patronus, Gallice Mairs.

(b) Vide quoque epist. 220 S. Basilii magni ad Dionysium papam.

condos postularent, eos prius (a) dimittere debebat proprius episcopus, facta cessione; nec citra ipsius consensum poterat incardinari (*Lib. vi, ep. 20*). Ipsi etiam qui in episcopos electi fuerant, hujusmodi litteris, ut aiunt, dimissoriis episcopi sui indigebant ut ordinarentur (*Lib. v, ep. 17*). Eadem quoque ratione monachos absque abbatis sui consensu ab episcopis assumi ad presbyteratum, aut alia ecclesiastica munia obeunda prohibitum erat (*Lib. vi, ep. 28*). Ubi adverte quantus hac in parte sit hodiernæ disciplinæ cum veteri consensus.

9. Hanc ipsam consensionem juvat ostendere in missis privatis, et in altarium multitudine intra eandem ecclesiam, ut refellantur heterodoxi de novitate litem importune nobis moventes. Joannes, episcopus Syracusanus, Venantii patricii oblationes repulerat, quod ille indigne ferens hostiliter in episcopium armatos immisit satellites. Hæc ubi accepit papa, scripsit ad Venantium de injuria episcopo illata exposulans, cum ob notam gravitatem, sanctitatem et mansuetudinem, a vi et insultatione tanta tutus esse debuisset (*Lib. vi, ep. 43*). Unde necesse est, inquit, ut et vos sacerdotalem illi reverentiam exhibere, sicut decet filios, debeatis, nec ejus ad iracundiam animos provocetis. Nam cum quo fidam estis gratiam habituri, si vobis, quod absit, cum sacerdote fuerit discordia? Alia epistola (*Ibid. ep. 44*) Joannem ad concordiam et pacem cum Venantio habendam hortatus est; cujus gratia placuit Gregorio non solum ut patricii oblationes suscipere, sed etiam ut in domo ipsius missarum peragi mysteria permetteret, imo etiam ipse, si voluerit, Venantius, celebraret. Quippe ob hæc duo denegata ortum præsertim hoc jurgium. Quis nisi lippus hic non videat clare usitatas et approbatas missas privatas, et in privatis ædibus?

Quod spectat ad altarium pluralitatem intra ejusdem ecclesiæ septa, eruitur ex epistola hoc anno quoque scripta ad Palladium, Santonensem in Galliis episcopum (*Lib. vi, ep. 49*). Construxerat ille ecclesiam in honorem beatorum apostolorum Petri et Pauli, sanctorum Laurentii et Pancratii martyrum; in qua tredecim altaria collocarat, miseratque Romam Leuparicum presbyterum, ad petendas sacrae reliquias, in quatuor altaribus nondum dedicatis ponendas. Annuit pius pontifex, misitque Palladio laudatorum apostolorum ac martyrum reliquias, quas summa cum reverentia suscipi et collocari postulavit. Consulat studiosus lector notas ad hanc epistolam, ex quibus discet longe ante Gregorium plurima erecta esse altaria. Etsi vero Græcorum hodiernus mos hanc altarium multitudinem non admittat, olim tamen ab ipsis minime reprobata esse ostenditur ex Theodoro Studita epistola 219, (b) interrogat. 15. Ex altaris voce, si cum heterodoxis digladiandi esset

(a) S. Leo epist. 12, c. 9: *Alienum clericum, invito episcopo ipsius, nemo suscipiat. Ibid.: Transjugam clericum ad suam ecclesiam metropolitanus redire compellat. Et ep. 13, c. 4: Ut nullus episcopus, alterius episcopi clericum sibi audeat vindicare, sine illius ad quem pertinet cessione, quam tamen evidentia scripta*

animus, facile urgeri possent: quippe ἄλλοθι altare Græce θυσιαστήριον, sacrificium et hostiam in lege nova cogit admittere, quod tamen procul rejiciunt. Altaris autem vox in scriptoribus apostolorum superparibus frequentatur. Unus pro omnibus sit martyr Ignatius: *Omnes*, inquit, in ep. ad Magnes. num. 7, *velut in unum templum Dei concurrite, velut ad unum altare. Et in ep. ad Trall. num. 7: Quid intra altare est, mundus est; qui vero extra altare est, non est mundus.* Accinit (c) Paulo et Joanni apostolis, apud quos, etiam post reprobata vetus altare, sæpe altaris alterius occurrit mentio. Sed his omissis, ad reliqua S. Gregorii gesta huic, anno debita festinemus.

10. Summa ejus in supremi pontificatus administratione modestia elucet in epistola ad Columbum in Numidia episcopum. Petrus hujus provinciæ quondam episcopus, ut aiebat, adierat sedem apostolicam, ejusque judicium postulaverat. Sed quia, inquit sapientissimus papa, *causæ ipsius interna subtiliter nequaquam addiscere tam longo itineris intervallo disjuncti potuimus, eam, incerti quippe, definire nequivimus* (*Lib. vi, ep. 37*). Quapropter optimum ei visum est ut Columbus episcopus judex sederet inter Petrum et ejus accusatores, quia præsens causam subtilius poterat scire. Aliquando etiam accusatos episcopos, ut se purgarent, regiam urbem petere et imperatori se sistere permittebat.

11. Quam strenue jura episcoporum propugnaret, probat epistola ad Fortunatum, Neapolitanum episcopum, cujus hæc verba sunt: *Quia pervenit ad nos clericos aliasque civitatis ac parochiæ tuæ religiosas personas ab aliis conveniri, fieri hoc de cætero prohibemus; et neque clericum tuum, neque monachum vel quamlibet civitatis aliam religiosam personam parochiæ tuæ conveniri a quoquam, vel ad alterius volumus judicium exhiberi. Sed si quis contra hujusmodi personas cujuslibet negotii movere voluerit quæstionem, fraternitatem tuam noverit adeundam. Aut si forte, ut assolet, aliqua illis quolibet modo fuerit nata suspicio, et electorum desideraverint fortasse judicium, sub tua executione eligendi fas habeant cognitores; quatenus hoc modo nec tu amisisse jurisdictionem, nec actor apud suspectum litigando videatur præjudicium sustinere* (*Lib. vi, ep. 14*). Hæc exscribere non piguit, quod judiciorum ecclesiasticorum formam continere videantur.

Ut episcoporum, ita ecclesiarum jura et privilegia illibata permanere volebat æquissimus pontifex, ut palam profiteretur, ad Donum, Messanensem, et Joannem, Syracusanum episcopum, Pallium mittens. In epistolis ad utrumque missis quæ sunt omnino similes, deprehendere mihi videor communem et usitatam pallii concedendi formulam (*Lib. vi, epp. 5 et 18*).

contineant.

(b) *Sunt Ecclesiæ, inquit Theodorus, quæ duas aut tres habeant ædiculas [Græce κόγχας]. Ex his autem una est quam nemo occupavit, utrum fas ibi sacrum facere an non.*

(c) Hebr. xiii, 10; Apocal. vi, 9.

Notatu dignum est nullas ecclesias provinciarum Siciliae et Italiae, Romano pontifici tanquam metropolitano subditarum, tunc fuisse consecratas absque ipsius licentia; quod non solum ex (a) epistola 45, hoc anno scripta, eruitur, sed etiam ex aliis plurimis. In (b) baptisteriis consecrandis eadem erat ratio.

12. Exemplum nobis praebet modi in laudandis amicis tenendi epistola ad Stephanum abbatem Lirinensem scripta. De concordia ejus congregationis, in qua plures erant presbyteri et diaconi, certiore fecerat papam Augustinus Romam rediens. Quanto cum gaudio id acceperit Gregorius testatur, Stephanum abbatem amicis compellans litteris, laudatque ejus vigilantiam, et pro donis ab eo acceptis ad ministerium pauperum gratias agit. Attamen praemissis laudibus subdit hanc adhortationem: *Quia vero humani generis inimicus insidiari nostris actibus non quiescit, sed assidua calliditate hoc nititur, ut Deo servientes animas in qualibet parte decipiat: ideo, dilectissime fili, hortamur ut sollicitudinem tuam vigilantem exerceas, et ita commissos oratione et cura providenti custodias, ut lupus circumiens nullam dilaniandi occasionem inveniat* (Lib. vi, ep. 56).

CAPUT X

ARGUM. — 1. Cyriacus patriarcha CP. mittit ad S. Gregorium legationem et epistolam. Cui respondet. — 2. Cyriaci encomium. — 3. Corripiuntur qui sacram Scripturam usurparant ad eum laudandum. — 4. Legati Cyriaci erroris arguuntur a papa. — 5. Fabula de Trajano S. Gregorii precibus liberato inde explosa. Sed praesertim ex Dialogis. — 6. Objectiones contra poenarum inferni aeternitatem solvuntur. — 7. Cur finita culpa puniatur sine fine. — 8. Cur sancti pro damnatis non orant. Eadem ratione probatur S. Gregorium orare non potuisse pro Trajano. — 9. Joannis Diaconi effugium exploditur. — 10. Petite ex S. Perpetuae actis objectioni occurritur. (An. 596 et 597.)

1. Etsi Joannes CP. e vivis excessisset mense Januario an. 595, ut jam supra monuimus (Cap. 1, num. 15), ejus tamen successoris Cyriaci legationem et epistolam synodicam, de sua electione ac ordinatione scribentis, non nisi post viginti fere menses excepit S. Gregorius. Cyriaci epistolae honoris causa detulerunt Georgius presbyter et Theodorus diaconus. His respondens papa, laudat quidem Cyriacum pro amore quietis pastorem sollicitudinem fugisse, sed inde probat ipsum ad episcopalem promovendum fuisse dignitatem: *Quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus* (Lib. vii, ep. 4). Monet itaque internae tranquillitati charitatem erga proximum esse praefendam, quod suo quoque ostendit exemplo, et qua ratione cavere possit ne curae pastoris animum penitus obruant, docet. Quod spectat ad fidei confessionem a Cyriaco datam, ipsam approbat papa; dubitat nihilominus antrum quidam (c) Eudoxius inter haereticos a quatuor synodis oecumenicis damnatos referri debuerit; at ejus dubitationem et haesitationem postea sustulit Eulogius. De oecumenici titulo respuendo quaedam attingit.

(a) Lib. vi, ep. 45; lib. xii, ep. 11; lib. xiv, ep. 9.
(b) Lib. xiii, ep. 20.

A In alia breviori ad Cyriacum epistola testatur ipsius bona jam pridem sibi perspecta, dum scilicet in urbe regia moraretur. Animo despondentem ex infirmitatis conscientia, erigit dicens: *Scimus quia prima virtus est cognitio infirmitatis, atque ex eo colligimus posse vos bene susceptum ministerium implere, quia vos videmus infirmitatem propriam ex humilitate cognoscere. Omnes enim infirmi sumus, sed ille est infirmior, qui suam considerare non valet infirmitatem* (Lib. vii, ep. 5).

B 2. De Cyriaci electione gratulatus est Imperatori vir sanctissimus, quod de optimo pastore Ecclesiae Constantinopolitanae dando adeo fuerit sollicitus (Lib. vii, ep. 6). Quaedam ex epistola ad Mauricium subjiciemus, ex quibus intelligitur quis esset Cyriacus, et qua ratione tardius Joanni, qui non parum laudatur, fuerit successor datus: *Non parvum, inquit, potuit esse mercedis, quod Joanne sanctae memoriae de hac luce subtracto, ad ordinandum sacerdotem pietas vestra diu haesitavit, tempus paulo longius distulit, cum metu omnipotentis Domini consilium quaesivit, ut videlicet causa Dei cum magno debuisset timore disponi. Unde et aptum valde existere in pastoralis regimine fratrem atque consacerdotem meum Cyriacum existimo, quem ad eundem ordinem pietatis vestrae consilia longa genuerunt. Qui in administrandis dudum rebus ecclesiasticis quam sollicitus et quomodo fuerit exercitatus, cuncti novimus. Unde et supernegatum dispensatione non ambigo: ut qui bene minima gesserat, congrue majora susciperet, atque a cura rerum, ad animarum regimina transiret* (Lib. viii, ep. 34).

C 3. In ordinatione Cyriaci, episcopi quidam immoderatus exultantes exclamarant: *Haec dies quam fecit Dominus, exsulemus et laetemur in ea.* (Psal. cxvii, 24). Quasi sol esset hic patriarcha cujus lumine dies illuxisset. Hanc verborum sacrae Scripturae usurpationem in sermone adulatorio prorsus damnavit S. Gregorius, uti suis ad illos episcopos litteris significavit (Lib. viii, ep. 7). Ne vero putaretur zelotypia laborasse, laudesque Cyriaco collatas ad se potius trahere voluisse, statim culpam immoderate laudationis hujus elevare conatur. Quantum autem alienus esset a nimis et immodicis, imo a quibuslibet laudibus appetendis et aucupandis, certe millies, et hoc praesertim anno testatum reliquit, dum redarguit Joannem, Syracusanum episcopum, ob adhibitam suae mensae coram extraneis lucubrationum suarum lectionem (Ibid., ep. 9).

D Legati Cyriaci, testibus Ecclesiae Rom. diaconis, dixerant: *Jesum Christum ad inferos descendentem, omnes qui illic confiterentur eum Deum, salvasse atque a poenis debitae liberasse. De qua re, inquit, S. doctor, volo ut charitas vestra longe aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos, solos illos per gratiam suam liberavit, qui eum et venturum esse crediderunt, et praecipua ejus vivendo tenuerunt. Constat autem quia post incarnationem Domini, nullus etiam ex his salvari potest,*

(c) Vide ep. 31 sequentem et notas ad eandem.

qui fidem illius tenent, et vitam fidei non habent (Lib. viii, ep. 15); quod multis sacræ Scripturæ testimoniis demonstrare pergit.

5. Solus hic locus sufficeret ad explodendam fabellam de Trajano ab inferni pœnis Gregorii precibus liberato, quam referunt Paulus et Joannes Diaconus in ejus Vita lib. ii, c. 44. Quid enim? potuit scilicet pro Trajani cultoris idolorum, Christianorumque persecutoris usque ad mortem liberatione preces ad Deum fundere, qui noverat, trahi ad Deum post mortem non posse, qui se a Deo male vivendo separasset; id enim conceptis verbis dicit egregius Doctor. Sed longe validius refellitur commentum hoc ex asserta in Dialogis doctrina lib. iv, cap. 44.

Quæstio eo loci proposita est: Si semper ardeant qui gehennæ incendiis deputantur; ad quam respondet S. Gregorius: Constat nimirum, et incunctanter verum est, quia sicut finis non est gaudio bonorum, ita finis non erit tormento malorum. Nam cum Veritas dicat: Ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam (Matth. xxv, 46); quia verum est quod promisit, falsum proculdubio non erit quod minatus est Deus.

6. Petrus his opponit: Quid si quis dicat: Idcirco peccantibus æternam pœnam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratoe compesceret? At illa diluit S. Doctor respondens in hæc verba: Si falsum est quod minatus est, ut ab injustitia corrigeret: etiam falsa est pollicitus, ut ad justitiam provocaret. Sed quis hoc dicere vel insanus præsumat? Et si minatus est quod non erat impleturus, dum asserere eum misericordem volumus, fallacem, quod dici nefas est, prædicare compellimur.

7. Petrus hac responsione sibi factum satis intelligens, alium nodum proponit solvendum: Scire vellem, inquit, quomodo justum sit, ut culpa quæ cum fine perpetrata est, sine fine puniatur. Cui respondet sapientissimus magister: Hoc recte diceretur, si districtus iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent utique si potuissent sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. Egregia sane ratio qua pœnarum probetur æternitas, adversus religionis contemptores, qui solent hoc de dogmate, ut liberius peccent, cavillari. Petrus tamen argumenti hujus pondere nondum oppressus, adhuc subtilius instat: Sed nullus justus crudelitate pascitur, et delinquens servus a justo domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Ad hoc ergo vapulat, ut emendari debeat. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, si ad correctionem non perveniunt, quo fine semper ardebunt? Respondet vero Doctor discipulo: Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia vero justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur,

et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet, ut justi omnes, et in Deo videant gaudia quæ percipiunt, et in illis respiciant supplicia quæ evaserunt: quatenus tanto magis in æternum gratiæ divini debitorum se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ ejus adjutorio vicerunt.

8. Ista perpendenti quonam pacto venire potest in mentem, Gregorium ita sapientem, ita doctorem, preces aliquando fuisse pro Trajano imperatore, quem ob infidelitatem et motam in Christianos persecutionem (ut alia interim dissimulemus) æternis pœnis addictum non dubitabat? At quæ sequuntur, ne leviusculam quidem relinquunt ea de re difficultatem. Quærit enim Petrus: Et ubi est quod sancti sint, si pro inimicis suis quos tunc ardere vident, non orabunt, quibus utique dictum est: Pro inimicis vestris orate? (Matth. v, 44.) Cui respondet ita sapientissimus Doctor: Pro inimicis suis orant eo tempore quo possunt ad fructuosam pœnitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod Apostolus ait: Ut det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem? (II Tim. ii, 25.) Et quomodo pro illis tunc orabunt, qui jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est, cur non oretur tunc pro hominibus igni æterno damnatis, quæ nunc etiam causa est, ut non oretur pro diabolo angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Quæ nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, nisi quia pro eis utique quos æterno deputatos supplicio jam noverunt, ante illum judicis justis conspectum orationis suæ meritum cassari refugiunt. Quod si nunc quoque viventes justis mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne sese perpeti etiam ipsi noverunt; quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando ab omni vitio corruptionis exuti, ipsi jam justitiæ vicinius utque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo judici inhærent, vis distractionis absorbet, ut omnino eis non libeat quidquid ab illius æternæ regulæ subtilitate discordat.

Hæc legenti num dubia aut obscura esse potest S. Gregorii sententia, tum de pœnarum inferni æternitate, tum de negandis precibus omnibus iis quos citra ullam hæsitacionem scimus hujusmodi pœnis addictos?

9. Ut vim argumenti hujus eludat aut elevet Joannes Diaconus, hoc excogitavit effugium. Nempe Gregorium pro Trajano liberando non exorasse, sed flevisse. Quasi lacrymæ coram Deo fusæ alicujus rei obtinendæ gratia, preces non sint, et quidem efficacissimæ. Addit Trajanum ita liberatum fuisse ab inferni cruciatibus, ut in inferno tamen remanserit, non autem sit evector ad superos. At sancti Doctoris ratiocinatio, uti et testimonia omnia sacræ Scripturæ ab ipso prolata, non solum probant æternam damnatorum in inferno mansionem, sed etiam exustionem.

Neque fingere licet S. Doctorem duplicem habuisse A diversis temporibus de hac questione sententiam: nam primo non potuit ignorare quæ esset sacrarum litterarum Ecclesiæque hac de re doctrina: secundo constanter idem in omnibus pene operibus, diversis licet temporibus elucubratis, nimirum in Moralibus lib. xxxiv num. 34, in Dialogis, et in epistola jam laudata, quæ huic dissertatiunculæ occasionem præbuit, ob errorem legatorum Cyriaci et in refutatum. Cæterum opinionem hanc quæ Origeni tribui solet, impugnant jam Augustinus et Basilius Magnus. (Vide lib. xxi de Civit. Dei, c. 11, Reg. brev. quest. 257.)

10. Quod legitur in actis S. Perpetuæ (Patrol. tom. III, nimirum illam pro fratre Dinocrate orasse, sicque ipsam a pœnis quibus in loco tenebroso ple- B ctebatur liberasse, minime favet opinioni quam post Gregorium impugnamus. Probat enim tantummodo mortuos purgatorii cruciatibus addictos ob levia peccata post baptismum admissa, posse fidelium precibus ab iis eximi. Quam responsionem suppeditat Augustinus lib. 1 de Origine animæ c. 10, et lib. III c. 9, ubi ait Dinocratem propter peccata quædam commissa post baptismum aliquas pertulisse pœnas. Quippe cum septennis esset, potuit mentiri, aut alio levi piaculo animam maculare. Quod autem ante mortem fuisset baptizatus negari nequit, Perpetua ipsa testante totam familiam suam, excepto patre, Christi coluisse religionem.

CAPUT XI.

ARGUM. — 1. S. Gregorius in moribus efformandis doctor C eximius. Quid doceat contra nimiam securitatem et de duplici compunctione. — 2. Theoctistæ sororis imperatoris pietas. — 3. S. Gregorius amicis denegat opem ad obtinenda sæcularia officia. — 4. Quales amicis mœrentibus adhiberet consolationes. 5. Laudat laicos divini verbi cibum quærentes. — 6. Ariminensi episcopo infirmo successor datur. — 7. Et Corneliensi ob lapsum dejecto. Laudatur a Greg. Stephanus episcopus. — 8. Res quædam monasticæ. — 9. Insulæ Corsicæ prospicit papa. — 10. Quædam de serviliis personarum conjugio observantur. (An. 596 et 597.)

1. Mox vidimus S. Gregorium, Theologorum op- D timum, pro fidei puritate ac integritate fortissime decertantem; nunc miremur ipsum tanquam in moribus informandis magistrum eximium pietatis perfectionisque Christianæ exquisitissima subministrantem consilia. Gregoria, Augustæ cubicularia, scripserat ei se nunquam ab importunis precibus cessaturam, donec ab ipso certo sciret, nimirum ex divina reve- latione, peccata sua esse dimissa. Cui sic respondit modestissime simul ac prudentissime: *Rem difficilem etiam et inutilem postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum cui revelatio fieri debeat. Inutilem vero, quia secuta de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousque veniat semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. Certe Paulus apostolus jam ad tertium cælum ascenderat, in paradysum quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quæ homini loqui non liceret (II Cor. XII); et tamen adhuc trepidans dicebat: Castigo corpus meum, et servituti subdico, ne forte aliis præ-*

dicans, ipse reprobus efficiar (I Cor. IX, 27). Adhuc timet qui jam ad cælum ducitur, et jam timere non vult qui adhuc in terra conversatur? Perpende, dulcissima filia, quia mater negligentia solet esse securitas. Habere ergo in hac vita non debes securitatem, 276 per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: Beatus vir qui semper est pavidus (Prov. XXVIII, 14). Et rursus scriptum est: Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore (Psal. II, 11). In pauco ergo hujus vitæ tempore mentem vestram necesse est ut tremor teneat, quatenus per securitatis gaudium sine fide postmodum exsullet (Lib. VII, ep. 25).

Quid opportunius hoc loco ad exsufflandas larvas cujusdam pietatis fallacias quæ sub mentito purioris amoris nomine omnem timorem de salute æterna, sollicitudinem omnem excutit? In epistola quidem ad Theoctistam patriciam (Lib. VII, ep. 26), quæ proxime sequitur, explicat S. Doctor duo genera compunctionis, unum quod æternas pœnas metuit, alterum quo longa mœroris formidine et anxietate consumpta, quædam jam de præsumptione venis securitas nascitur. At hic status non excludit omnem salutis curam, neque enim adest plena securitas, sed inchoata, non omnem expellens timorem, sed nimis anxium. Hoc in statu, inquam, anima de cælestibus præmiis suspirat. Qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postmodum flere amarissime incipit, quia differtur a regno.

2. Ex hac epistola intelligimus Theoctistam, imperatoris sororem, sacri verbi ubertate plenam fuisse ad æterna gaudia incessanter suspirasse, ad re- promissionis patriam inter undas sæculi siccis vesti- gliis properasse; nimirum inter hominum tumultus et in ipsa aula solitudinem colendo; quod pro mira- culo habet S. Gregorius, comparatque cum filiorum Israel transitu per Mare Rubrum. Piissimæ sorori nutriendorum liberorum provinciam dederat Mauri- cius Augustus; hinc eam hortatur papa ut illos opti- mis moribus imbuere conetur, et eunuchos ipsorum custodiæ ac obsequiis deputatos admoneat, quam caute coram ipsis loqui debeant: *Verba si quidem nutrientium, inquit, aut lac erunt si bona sunt, aut venenum si mala.* In eadem epistola Gregorius osten- dit se de salute Constantinæ Augustæ, et de ipsius profectu in virtute sollicitum: quos enim amabat, a terrenis cupiditatibus abstrahere, et in amore cœles- tium succendere conabatur; hæcque erant ejus ami- citiæ symbola et argumenta.

5. Andreas, vir clarissimus, ejus familiaris, pos- tularat ab eo imperatori commendari, ad aliquod officium in republica obtinendum, quod sanctissi- mum patrem non mediocri mœrore percussit. *Mul- tos novi, inquit amico, qui in servitio reipublicæ positi vehementer affliguntur: quia eis non licet vacare et peccata sua plangere; et vos quare, nescio, implicari desideratis?* Multa prætermitto de mundi contemptu, digna tamen quæ legantur et serio animis insculpan- tur. Epistolam ista claudunt: *Hoc ipsum vero esse in obsequio piissimi principis, quanta est mentis occupatio in appetitu terrenæ gratiæ, et quantus est timor ne hæc*

eadem gratia perdatur, si adepta fuerit? Perpende ergo quæ pœna sit, aut, prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere. Unde magis suadeo, ut magnitudo vestra in suo proposito quondam in pauco tempore delectabili receptaculo peregrinationis vivere studeat, et quietam ac tranquillam vitam ducere, sacris lectionibus vacare, cœlestia verba meditari in æternitatis amore se accendere, de terrenis rebus secundum vires bona opera agere, et regnum perpetuum in eorum remuneratione sperare. Sic autem vivere, jam in æternitatis vita partem habere est. Hæc, magnifice filii, loquor, quia multum te diligo. Et quia in procellas et fluctus tendis, verborum meorum funibus te ad littus revoco; et si trahentem sequi volueris, quæ pericula evaseris, quæ gaudia inveneris, in ipso quietis tuæ littore positus agnosces (Lib. VII, ep. 2).

4. Quando amicorum animos fatiscere sub ærumnarum pondere observabat, litteris consolatoriis eos erigebat, vel ipsa animi magnitudine qua supra humana omnia in iis eminere videbatur. De amicorum nostrorum liberis, aut aliqua ratione propinquis morte præreptis immatura, solemus dolere; idque de eorum amissione lugentibus significare. At Gregorius nil humani sapiens, ad Andream amicitia sibi conjunctissimum scribit: *Quod domna Constantina clarissima puella, priusquam nuptias faceret, ab hujus mundi illecebris est erepta, vehementer exsullo (Lib. VII, ep. 29).* Et ad Narsam: *Per scripta vestra mihi transitum domnæ Esychiæ nuntiastis; et magna exultatione gravisus sum, quia illa bona anima ad suam patriam pervenit, quæ in patria laborabat aliena (Ibid. ep. 30).* Noverat fortasse haud ingratum fore hoc genus consolationis, Narsæ viro religioso (sic appellatur in epistolæ inscriptione) qui cum patriciæ dignitatis esset, ut ex ep. 32 lib. IV colligitur, sæculo nuntium tunc remisisse videtur, et quibusdam monasteriis præfuisse. Filia ejus Dominica, virgo doctissima, quæ Latina cum esset, Græce tamen scribebat, aulam quoque fugiens, monasterium ingressa fuerat, ibique postea facta præposita. Quæ de Dominica in Græcis litteris erudita diximus eo magis mirari debemus, quod S. Gregorius ad ejusdem patrem scribens, asserat tunc non fuisse Constantinopoli satis doctos interpretes, qui de Græco in Latinum et de Latino in Græcum dictata bene transferrent? (Lib. VII, ep. 3.)

5. Laudabat maxime S. Gregorius si amici, etiam (a) laici, in verbo divino solatium et animæ cibum quærerent. Id potissimum liquet ex epistola hoc anno ad Dynamium et Aureliam Gallos scripta (Lib. VII, ep. 36), ubi eis gratulatur, quia sacræ lectionis pabula quærebant; subditque optimam hujus Evangelicæ sententiæ expositionem: *Omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur (Matth. VII, 8).* Petamus, inquit, orando, quæramus legendo, pulsemus operando (Luc. XI, 12). At de his satis; ad alia transeamus.

6. Post diutinam in Oriente moram factam, in Oc-

(a) Vide supra Ep. 26, et infra lib. XI, Ep. 78.

cidentem revertamur, ubi potissimum vigilabat, ad Ecclesiarum gubernationem pastoralis Gregorii sollicitudo. Ariminensis Ecclesia diu sine episcopo fuerat, ob iufirmam Castorii valetudinem. Qui cum per quadriennium abfuisset, nec melius haberet, data scriptis supplicatione petiit a papa, ut quia ad ejusdem Ecclesiæ regimen vel susceptum officium, pro eadem qua detinebatur molestia assurgere nullatenus posset, Ecclesiæ ipsi ordinare episcopum deberet. Ejus votis annuens summus pontifex, quia cunctarum Ecclesiarum injuncta eum sollicitudinis cura constringebat, datis de more præceptis clerum et populum ad eligendum sibi antistitem hortatus est, quem Mariniano Ravennati examinandum sisti voluit (Lib. VII, ep. 19).

7. Paulo post ad eundem Marianum scripsit, ut dejecto ex Corneliensis Ecclesiæ sede episcopo in 377 crimen lapso, in ejus locum alius ordinaretur episcopus; quia nec lapso spes ulla superesse posset ad pristinam redeundi dignitatem, nec ultra tres menses Ecclesiam vacare sacri permitterent (b) canones (Lib. VII, ep. 41). Dum vero legis supra Gregorium cunctas in Ecclesias sollicitudinis curam sibi tribuere, ne suspiceris ipsum ultra modum pontificiam protulisse potestatem, quod ab ejus modestia et animi demissione prorsus abhorrebat. Certe qui 150 circiter annis ante ipsum sedit, Leo Magnus, ad ep. Thessalonicensem scribens (ep. XII, c. 1) ut ei vices suas committeret, ait eum in partem vocatum esse sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis; quam proinde sibi vindicare non dubitabat.

Quemadmodum Gregorius episcopos qui officio suo deerant, dignis pœnis afficiebat, ita optimos pastores debitis laudibus et præmiis remunerare satagebat. Quapropter Stephanum episcopum impense laudat quod assidua prædicatione Mariam patriciam ab hæresi aut schismate ad Ecclesiæ sinum revocarit, aliosque non paucos (Lib. VII, ep. 8). Ex hoc fortasse numero erat Dominica gloriosa femina, Joannis cujusdam uxor Gregorio intimi; ad quem scripsit se non mediocriter lætatum, cum ipsam cognovisset unitati Ecclesiæ sociatam (Ibid., ep. 37).

8. Ut res monasticas breviter attingamus, hoc anno papa privilegiis donavit monasterium S. Cassiani apud Massiliam cui præerat Respecta. De hoc monasterio consule notas ad epistolam hæc privilegia continentem (Lib. VII, ep. 12).

In alia epistola (Lib. VII, ep. 18) legimus Martinum quemdam diaconum et abbatem, de quo aliqua papæ fuerant nuntiata, quæ officii ejus propositum non leviter macularent nec tamen sedula inquisitione facta probari potuerant, ne qua de iis suspicio remaneret, ad sacratissimum beati Petri apostolorum principis corpus districta sacramenta præbuisse, quibus insontem se assereret. Quapropter eum absolvit S. Gregorius et suo loco restituit.

Epistola 32 scripta est ad Anastasium presbyterum, quem multis et præclaris virtutibus ornatum depin-

(b) Ex can. 25 Chalcedon. in codice canonum Ecol. Rom.

git; vituperat tamen ob ducatum in monasterio quod **A** vocabatur *Neas* assumptum, quod hoc in cœnobio multa sub sanctitatis habitu *sæcularia* agerentur. Hortatur autem illum ad contentionem quæ inter eisdem monasterii patrem, et Amos Jerosolymorum patriarcham exorta erat, tollendam et componendam.

Magna erat altercatio inter Cæsarium, abbatem monasterii sancti Petri apud Baias, et Joannem, abbatem S. Lucie, in Syracusana urbe; de qua dirimenda Gregorius ad Joannem Syracus. episcopum scripsit (*Lib. vii, ep. 39*), rogans ut ipse cum Fantino defensore, adhibito Joanne agrimensore (erat enim quæstio de finibus) accederet, ac sententiam ferret: *Ne religiosorum virorum corda sæcularium rerum intentio a mutua disjungeret charitate*. De servanda monastica disciplina in Africa sollicitus, Dominicum, Carthaginensem episcopum, rogavit, ut **B** coerceret monachos impune vagantes, eosque obedientiæ jugo, quod excusserant, rursum subdi curaret; episcoposque quos audierat iis erroneis patrocinium ferre, ab eorum defensione modis omnibus interminando compesceret (*Ibid., ep. 35*).

9. Alia occasione ad Gennadium, Africæ præfectum, scripsit, nimirum ut ei Rufarium comitem ejusque concives ac ipsam Corsicam insulam commenderet (*Lib. vii, ep. 3*). Unde intelligimus insulam hanc ad Africæ præfecturam seu exarchatum pertinuisse; fortasse quod Sardinia adiaceat, quæ tunc inter Africæ provincias accensebatur septima et ultima. Hostium incursionibus patebat Corsica; nec satis erat illuc exercitum transmittere, nisi hinc præesset dux peritissimus. Ideoque rogat Gregorius præfici **C** Anastasium tribunum, qui jam eadem provincia strenue defunctus fuerat, et ad ipsa dein amotus, magnam sui existimationem omnibus insulæ incolis, majusque reliquerat desiderium.

10. Septimum hunc Gregoriani pontificatus annum claudemus observatione de conjugio, si alter conjugum servilis sit conditionis, dirimendo; quod a sanctissimo pontifice nequaquam reprobatur, ut patet ex epistola ad Fortunatum, Neapolitanum episcopum (*Lib. vii, ep. 1*). Ejus Ecclesiæ clericus uxorem a suo consortio removerat, quod illa fuisset *de servili conditione pulsata*. Contendit vero mulier ejecta se liberam esse; et summum pontificem adiit, rogans viro suo restitui. Benignas aures præbuit supplicanti pius Pater; cumque in ea *nulla servilis macula* inventa esset, jussit ut ille Clericus conjugem injuste repudiatam reciperet; si vero abnueret, districtæ vindictæ subiceretur. Unde liquet non alia ratione coactum fuisse clericum illum ad uxorem denuo accipiendam, quam quia falso fuerat *de servili conditione pulsata*. Itaque si nupsisset ut libera, et postea probata fuisset ejus conditio servilis, propter conditionis vitium, irritum fuisset matrimonium.

278 CAPUT XII.

ANCIEN. — 1. Corsorum idololatrarum conversio. — 2. Et Judæorum Agrigentinarum. — 3. Alios Judæos injuste vexari prohibet S. Gregorius. — 4. Anastasium Antiochenum variis persecutionibus oppressum consolatur. —

(a) Vide notas ad hanc ep.

5. Moritur Anastasius. Ejus successor ad S. Gregorium scribit. Hæreticorum falsam Ephesi synodum pro vera obrudentium fraudem ex veteribus codd. detegendam censet S. Doctor. — 6. Eulogio Alexandrino gratulatur. — 7. De Martyrologii Rom. antiquitate. Opinio Henrici Valesii expenditur. — 8. Suspicio de Vaticanorum codicum suppositione injecta exsufflatur. — 9. Episcopum Numidiæ injuriam passum protegit S. Pontifex. — 10. Africana Ecclesia ducit originem a Romana. — 11. Quid de pretio pro sepultura dato senserit sanctus Gregorius. — 12. Quid de reddituum Eccles. partitione statuerit. — 13. Et de Campagis. — 14. Septem defensores fecit regionarios. — 15. Res monasticæ hujus anni attinguntur. (An. 597 et 598.)

1. Octavum sui pontificatus annum auspiciatus est S. Gregorius magno cum gaudio, propter Corsorum conversionem, de qua nuperrime perscripserat Petrus, Ateriensis episcopus. Gratiis Deo de more actis ob lætum nuntium, eundem Petrum hortatus est ut cœptum feliciter opus perficeret, ac cæteros qui necdum baptizati erant, aut post susceptum baptismum, sive negligentia sive necessitate, ad idolorum cultum reversi fuerant, congregare, et ad fidem perducere pergeret. *Quod enim, inquit, opus utilius et sublimius acturus es, quam ut de animarum vivificatione et collectione cogites, et tuo Domino, qui tibi locum prædicandi dedit, immortale lucrum reportes?* (*Lib. vii, ep. 1*.) Adhortationi liberalitatem, ut solebat, adjunxit; transmisit enim huic episcopo quinquaginta solidos, ad vestimenta eorum qui baptizandi erant comparanda (*Lib. vi, ep. 22*); et presbytero episcopi adjutori qui regebat Ecclesiam non ita pridem jussu papæ in possessione Rom. Ecclesiæ constructam cum baptisterio, prædium aliquod pro stipendio assignavit et concessit. Laudavit insuper consilium Petri episcopi de alio episcopo in eadem insula ordinando, non procul a monte quem plurimi adhuc idolorum cultores incolebant. Non in sola Corsica exulabat et latitabat idololatria nam ex ep. 18, hoc anno scripta ad Agnellum, Terracinensem Ep., discimus quosdam hoc in pago tunc arbores adhuc coluisse. Et biennio post Brunichildem reginam hortatus est (*Lib. ix, ep. 11*) ut ad idolorum cultu sibi subditos populos coerceret; *Quia, inquit, pervenit ad nos, quod multi Christianorum et ad Ecclesias occurrant, et, quod dici nefas est, a culturis dæmonum non abscendant*. Quodnam esset idololatriæ genus explicat his verbis: *Cultores arborum non existant, de animalium capitibus sacrificia non exhibeant*. Quæ in notis ad hunc locum exposuimus. Alia in epistola idolorum cultoribus jungit aruspices atque sortilegos (*Ibid., ep. 65*).

2. Lætitiâ pro conversis idololatriis excepit gaudium de Judæis Agrigentinis ad fidem Christianam venire festinantibus (*Lib. viii, ep. 22*). Ne vero longiori mora desiderium eorum defervesceret (nam, a mense Junio quo ea de re scripta est epistola S. Gregorii usque ad proximum Pascha, novem ad minus menses computabantur), indulisit papa ut ante solemnitatem Paschalem, (a) extra quam et festum Pentecostes baptismus dari non solebat in Ecclesia Latina, lustralibus aquis tingerentur, indicta prius quadraginta dierum abstinentia et pœnitentia. Cumque ex illis plurimi pauperes essent, ita ut ad emendam

sibi (a) candidam vestem a recens baptizatis gestari solitam, ob rei domesticæ angustias, pares esse non viderentur, jussit Fantino defensori ut Ecclesiæ sumptibus compararentur hæ vestes, quas egestate laborantibus distribuere curaret. Interim episcopum Agrigentinum monitum esse voluit, ut illos Christianæ religionis candidatos catechumenos faceret, ac eos fide quam suscepturi erant mature docere, necnon Evangelicæ legis præceptis imbuere sollicitus foret.

3. Ut facilius Judæos alios clementia et mansuetudine ad fidem pertraheret sapientissimus pontifex, prohibuit ne locis juxta leges sibi concessis depellerentur, aut aliis afficerentur injuriis. Id liquet ex epistola Victori, Panormitano episcopo, in gratiam Judæorum hac in urbe degentium scripta, (b) paulo post superiorem de Judæis Agrigentum incolentibus ad Fantinum directa (Lib. VIII, ep. 25). Si qui tamen Judæorum insolescerent adversus Christianos, eorum audaciam frangere et coercere quantocius satagebat; et episcopos ut eorum pravis: consiliis resisterent hortabatur (Ibid., ep. 24).

4. Lætum de tot infidelibus ad fidem conversis nuntium turbarunt Anastasii, Antiocheni episcopi, epistolæ, quæ pro verbis lacrymas fluebant (Lib. VIII, ep. 2). Amici dolorem lenire, animumque pene sub adversitatum pondere deficientem erigere conatus est Gregorius. A quibus tunc vexaretur hic patriarcha, non explicatur in epistola consolatoria summi pontificis. Hæreticos tamen qui tunc in Oriente grassabantur plurimi, sub variis Acephalorum, Severianorum, Theodosianorum nominibus, adversariorum ejus antesignanos exstitisse vix dubitamus. Præter commemoratos heterodoxos, alia menstra nuper consurrexerat queritur vigilantissimus papa; novos videlicet erroneos, qui Prophetas, Evangelia, et dicta Patrum evacuare moliebantur. Sed permanente, inquit Gregorius ad Anastasium, vita vestræ sanctitatis, 270 in protectoris nostri gratia speramus quod eorum ora citius obmutescant quæ contra soliditatem veritatis aperta sunt: quia et quamlibet acuti gladii immittantur, cum saxum feriunt, fracti resiliunt. Optima sane ratio, cur tot hæreticorum tela in Ecclesiæ firmissimam petram intorta, retusa tandem in ipsos reciderint auctores. Aliunde spes affulgebat victoriæ de his Ecclesiæ hostibus reportandæ, scilicet ab eorum divisione: Quia, inquit sanctus Doctor, in ipsis, qui a sanctæ ecclesiæ doctrina divisi sunt, unitas non est.

Inter eos qui sancto Anastasio infensi erant, S. Gregorius designare videtur patriarcham CP., quem ait addidisse onera, cum sublevare debuisset; sub ovium vestitu intus fuisse lupum rapacem; et solum præ aliis habere appetuisse, quod dignus non fuerat vel cum fratribus habere, ob usurpatum scilicet œcumenici patriarchæ titulum.

5. Paulo post acceptas a Gregorio litteras, Anastasius ad tranquillioram et meliorem vitam (c) transiit,

(a) Consule notam 327 ad Librum Sacramentorum.

(b) Lege etiam ep. 6 libri IX, et 55.

(c) De Anastasio legendus Evagrius lib. IV Hist.

A et successorem habuit alium Anastasium dictum juniorem; qui cum ad papam scripsisset de sua promotione, ac fidei professionem ut moris erat misisset, responsum ab ipso tulit pergratum et charitatis melle conditum. Ut sedis Anastasii majoris successor fuit ille patriarcha, ita etiam molestiarum et persecutorum: nam post novem episcopatus annos, in seditione martyr occubuisse dicitur. In epistola S. Gregorii (Lib. IX, ep. 49) qua respondet Anastasio nuper ad sedem Antiochenam assumpto, id præ cæteris observatione dignum, pseudo-Ephesinam synodum a Nestorianis habitam, in qua impia Cœlestii et Pelagii dogmata sunt approbata, tunc sæpius pro ipsamet œcumenica synodo Ephesina, versipellium hæreticorum fraude fuisse obtrusam. Cui errori ut occurratur, suadet doctissimus pater, in scriniis præcipuarum Ecclesiarum Romanæ, Alexandrinæ, Antiochenæ, sincera Ephesinæ synodi acta perquiri; ubi vides veterum codicum fidem et auctoritatem assertam.

6. Tumultuantes adversus Anastasium hæreticos mox vidimus in Oriente. Pacatior autem erat Ægyptus et Alexandrina Ecclesia sub Eulogio patriarcha, qui plerosque hæreticos Ecclesiæ reconciliaverat, et concordiam inter fideles firmarat. Hæc ut accepit S. Gregorius, arrepto calamo statim amico gratulatus est, vicissimque de conversis nuper Angliis eum certiore fecit. At de his jam diximus. Erat inter utrumque sanctissima consuetudo mutuis confirmata beneficiis et officiis. Eulogius postularat a summo pontifice, ut sibi cunctorum martyrum gesta, quæ piæ memoriæ Constantini temporibus ab Eusebio Cæsariensi collecta sunt transmitteret. At ille respondit se de hac (d) Eusebiana collectione nihil unquam ante acceptam Eulogii epistolam audiisse. Addit: Præter illa quæ in ejusdem Eusebii libris de gestis sanctorum martyrum continentur, nulla in archivo hujus nostræ Ecclesiæ, vel in Romanæ urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in unius codicis volumine collecta. Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemniam agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen, locus, et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos cognoscantur martyris coronati (Lib. VIII, ep. 36).

7. Hic habemus Martyrologii Romani prima veluti rudimenta. Ipsius meminit synodus Cloveshoviensis an. 747 habita, in qua decretum ut per gyrum totius anni natalitia sanctorum uno eodemque die juxta Martyrologium Ecclesiæ Romanæ, cum sua sibi conveniente psalmodia et cantilena venerentur. Martyrologiorum origo a fastis Ecclesiarum repetenda nobis videtur. Singulæ enim habebant martyrum suorum aliorumque sanctorum catalogum quorum in memoriam festi celebrabantur dies. Hinc Cyprianus: Denique, inquit,

Eccles. c. 4, et lib. V, cap. 5.

(d) Lege notas ad hanc epistolam.

et dies eorum quibus excedunt annotata, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus (Ep. 12, Patrol. tom. IV). De hoc argumento lector studiosus consulat Henricum Valesium, qui singularem edidit de Martyrologio Romano dissertationem, et suis in Eusebium Cæsariensem annotationibus attextit; perpendatque rationes quibus adstruere conatur vir doctissimus nullum unquam fuisse proprium ac peculiare Martyrologium Ecclesie Romanæ ante illud quod jussu Xisti V Pontificis maximi editum est hoc titulo, et Baronii annotationibus illustratum. Præcipua ducitur ex veterum scriptorum silentio, quæ tamen ruit lecto synodi Cloveshoviensis allato supra testimonio. Non inficiatur quidem Valesius Ecclesiam Romanam et alias saltem insigniores habuisse sua kalendaria suosque factos, quibus inscripta priorum martyrum ac sanctorum episcoporum nomina continebantur, sed nullatenus martyrologia, quæ non unius, inquit, loci propria, sed totius Ecclesie fuisse communia, quippe quæ totius orbis martyres confessoresque generaliter continerent. Certe si ex allata definitione controversiam dirimamus, Valesius lite casurus videtur. Quippe non alicujus kalendarii meminit S. Gregorius, in quo martyrum tantum Romanæ passorum nomina continerentur, sed codicis in quo pene omnium martyrum distinctis per singulos dies passionibus collecta nomina. Ut autem agi de martyribus ubique terrarum passis ostendatur, subdit. *In eodem volumine..... nomen, locus, et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis, per dies.... singulos cognoscantur martyrio coronati.* Hic quid sentiamus de Valesii opinione aperire operæ pretium judicavimus, ne quis forte crederet notam quamdam quæ Valesio favet subjectam laudatæ epistolæ ex Gussanvillæo fuisse a nobis adoptatam. Absit enim ut omnia quæ in Gregorianas epistolas observavit vir doctus, nobis approbentur.

8. Certe hoc loco suspicionem injicit de manu exaratorum codicum etiam Vaticanorum suppositione, quam diluere nostri est officii. Ait enim: *Romæ nulla vel pauca tunc fuisse martyrum gesta, nullas de martyrum passionibus narrationes, id certe est mirabile, et novis auctoribus qui Vaticanos codices passim ingerunt, incommodum.*

At primo sanctus Gregorius minime dicit non existisse in archivo Ecclesie Romanæ codicem 280 quem sibi communicari postularat Eulogius, sed tantum non inventum; unde subdit: *Quærentes quidem non invenimus, sed adhuc non inventes querimus; et si potuerint inveniri transmittemus.*

Secundo etiam cunctorum martyrum gesta, quæ... Constantini temporibus ab Eusebio Cæsariensi collecta fuerant, in archivis et bibliothecis Romanis tunc locum non obtinuissent, inde temere colligitur tunc Romæ nulla vel pauca fuisse martyrum gesta, nullas de martyrum passionibus narrationes. Fatetur fortasse Gregorius caruisse suo tempore bibliothecas Romanas collectaneis in quibus acta martyrum omnia aut ple-

aque reperirentur, quasi in unum corpus redacta, sed dilatæ nihilominus erant actis singularibus martyrum, maxime in Italia, et præsertim Romæ martyrio coronatorum. Taceo de veteribus codicibus ad alia quam ad martyrum historias pertinentibus, quorum poterat esse Romæ maxima copia: de his enim silet sanctus Doctor.

Tertio quid vetat etiam post sanctissimi Pontificis obitum multos aliunde codices Romam fuisse allatos, quos nunc laudare nos non puderet, etiam si non essent Gregorio antiquiores? Qua etenim veneratione dignæ sunt membranæ plusquam centum annorum supra mille? Nunc ad historię Gregorianæ seriem revocemus gradum.

9. Bellum hoc anno in Italia exarsisse innuit sanctus Gregorius, dum deflet mala quæ a Barbarorum gladiis perpeti cogebatur (Lib. VIII, ep. 2). Ipsos in Sardiniam descensionem fecisse colligitur ex epistola sequenti indictione scripta (Lib. IX, ep. 1 et seq.). Idcirco fortasse voluit S. Gregorius ut nullus etiam clericus a vigiliis et excubiis ad urbium custodiam necessariis excusaretur: eademque lege tenebantur Monachi (Lib. IX, ep. 73). Non minus dolet vir sanctus de judicium et magistratum *perversitate* et iniquitate, quam de ferocitate hostium. Inter arma enim silentibus legibus omnia sibi licere existimabant. Gennadius, Africæ Patricius, Paulum, episcopum in Numidia, multis ab annis vexabat. Cumque sedem apostolicam appellasset, variis calumniis impetitus præsul, quominus Romam veniret obliterat patricius, penes quem in administratione hujus provincie summa erat auctoritas (Lib. VI, ep. 63). Consensit papa ut episcopus ad comitatum pergeret atque ad Augustam suas deferret querelas (Lib. VII, ep. 2). Tandem Paulus in Numidiam redire jussus est, ut ab episcopis hujus provincie judicaretur; cujus innocentiam cognoscens Gregorius, ipsius causam episcopis Adeodato, qui tunc (a) primatum gerebat, Maurentio, et præsertim Columbo commendavit (Lib. VIII, ep. 12 et 13); hunc enim noverat Ecclesie a beato Petro fundatæ addictissimum, et recti tenacissimum. Nihilominus ipsum adhuc munire curat contra optimatum sollicitationes et impulsus, quibus ejus virtus labefactari potuisset: *Nulla ergo, inquit, vos res ab æquitatis studio, nulla suspendat potentia personarum. Sed innitens præceptis Dominicis, omnia quæ sunt rectitudini adversa, contemne. In defendendis partibus justitiæ constanter insiste. Odiâ pro veritate, si qua sunt, sustinere non renuas; ut tanto majorem in adventu Redemptoris nostri fructum mercedis invenias, quanto ejus mandata non negligens, in favorem justitiæ et defensionem impenderis.*

10. Præter communem sollicitudinem quam de tota Ecclesia gerere debebat summus pontifex, singulari studio et cura Ecclesie Africanæ prospicere tenebatur, quod a Romana suam traheret originem, ut docet S. Gregorius ad Dominicum, Carthaginensem episcopum, scribens: *Scientes unde in Africanis partibus sumpserit ordinatio sacerdotalis exordium, lau-*

(a) Vide quæ supra diximus lib. II, c. 6, num. 2.

dabiliter agitis quod sedem apostolicam diligendo, ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis (Lib. VIII, ep. 33). Hinc ad fovendam mutuam charitatem teneri utriusque Ecclesie antistites probat; excurritque hac occasione in laudes charitatis, his verbis plane aureis: *Magna autem charitatis virtus est, dilecte frater, quæ sinceritatis suæ vinculo alterna mutuo affectu corda constringit, et ea a gratiæ non sinit compage dissolvi; disjuncta conjungit, unita custodit, et ignotos sibi imagine reddit cognitos per amorem. Quisquis igitur in hujus cardine mentem figit, eum de supernæ patriæ habitaculo cujuslibet adversitatis impulsio non evellit: quoniam quocumque se verterit, a mandatorum limine non excedit (Ibid.).* Ita sapientissimus ille pietatis Christianæ magister omnibus epistolis suis exquisitas (a) inspergebat sententias de charitate, de mundi contemptu, de adversis patienter ferendis, de studio sacrarum litterarum, et de cæteris virtutibus ad cœlestem vitam pertinentibus; eoque veluti sale quidquid scriberet condire curabat.

11. Episcopos, aliosque sacris ministeriis addictos a turpi lucro et avaritia verbo et exemplo avertere potissimum satagebat sanctissimus Pontifex. Hinc moleste tulit Donum, episcopum Messanensem, pro sepultura tantum pretium accepisse, ut ejus qui sepulturæ jus comparaverat, hæredes ad inopiam reducti viderentur. Suadet igitur episcopo ut quæ accepit restituat, maxime cum ea esse juris alieni Palumbi, episcopi Consentini, testimonio probaretur (Lib. VIII, ep. 3). Etsi vero non prohibeat aliquid pro sepultura accipere, fateaturque antiqua ex consuetudine id factum; ait tamen in sua Ecclesia vetitum a se fuisse, nec cuiquam assensum se præbiturum, ut loca humandi corporis pretio possint adipisci. Nos, inquit, qui episcopi dicimur, de humandis fidelium corporibus pensa facere quid debemus? Postea scribens ad Januarium, indulgit tantum ut pro luminaribus acciperetur quod quisque offerre vellet. *Peti vero, inquit, aut aliquid exigi omnino prohibemus; quod valde irreligiosum est, ne aut venalis fortasse, quod absit, dicatur Ecclesia, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quærere quolibet modo compendium (Lib. XI, ep. 3).*

12. Leo Catanensis episcopus ferebatur quartam redditum ecclesiasticorum partem non ex integro, sed cum aliqua diminutione suis clericis dividere, quod cupiditatis argumentum erat. Inde acolythorum et aliorum de clero querelæ ad papam pervenerunt. Ex tribus aliis bonorum Ecclesie portionibus una cedebat episcopo et familiæ ejus, propter hospitalitatem et susceptionem, alia pauperibus, alia denique reparandis ecclesiis servabatur (Lib. VIII, ep. 7). Ut autem omnis querelarum calumniarumque in episcopum tolleretur occasio, hæc decrevit sapientissimus et æquissimus iudex: *Volumus ut quidquid Ecclesie tuæ ex redditu vel quolibet alio titulo fortassis accesserit, quartam exinde portionem sine diminutione aliqua*

debeas segregare, atque eam secundum Dei timorem presbyteris, diaconis, ac clero, ut tibi visum fuerit, discrete dividere: ita sane ut unicuique sicut meritum laboris exegerit, libera tibi sit, juxta quod prævideris, largiendi licentia; quatenus et hi qui merentur, etiam temporali se sentiant hoc commodo consolari, et aliis adjuvante Domino, eorum ad melius contendant imitatione proficere (Lib. IX, ep. 64).

13. Qui, justis Catanensium clericorum querelis pulsatus, hanc sententiam tulit contra episcopum, eorundem superbiam et inanem gloriolam repressit paulo post, ob usurpatos (b) campagos, quod est genus calceamenti ad usum prælatorum solemniter missam celebrantium. Iis uti cum solis in tota Sicilia diaconis Messanensis Ecclesie a Romanis pontificibus concessum olim fuisset, Catanenses tamen diaconi calceati campagis procedere præsumpserant. Quem temerarium ausum exosus papa scripsit ad Joannem Syracusanum ut ea de re inquireret, ac utrum a se vel alicujus auctoritate id præsumpsissent exploraret; posteaque decerneret ipse quid facto esset opus. *Nam si negligenter, inquit, ea quæ male usurpantur omittimus, excessus viam aliis aperimus (Lib. VIII, ep. 27).*

14. Quemadmodum superbe insolenterque agentes coercebat, ita etiam utiliter pro Ecclesia militantibus debita honoris præmia rependere satagebat. Idque defensores hoc anno sunt experti; nam septem ex ipsorum collegio regionarios constituit, ob strenue navatam in causis Ecclesie et pontificum obsequiis operam (Lib. VIII, ep. 14). Olim ex solis diaconis assumebantur regionarii; postea, quorundam pontificum concessione, ex schola notariorum et subdiaconorum nonnulli constituti sunt; tandem ad defensores hic honor pervenit S. Gregorii beneficio.

15. Etsi hoc præsertim anno S. Gregorius quantum sibi curæ essent res monasticæ (c) plurimis epistolis palam fecerit, pauca tamen ex his delibabimus. Insigne præ cæteris est privilegium concessum monasterio sanctorum Joannis et Stephani in urbe Classitana constituto, de quo scripsit ad Marinianum, Ravennatem episcopum (Lib. VIII, ep. 15). Quid hoc privilegio cautum esset in gratiam monachorum, inde repetendum.

Ex epistolis 31 et 34 liquet Castellense monasterium olim a magno Cassiodoro fundatum; non solum tunc perseverasse, sed etiam floruisse, aliaque monasteria sibi unita obtinuisse. Nam priori epistola Secundinus, Tauromenitanus episcopus, in Sicilia, monetur ne patiatür monasterium suæ diocesis ad Castellenses monachos pertinens, in laicæ personæ potestatem venire. Alia epistola S. Gregorius increpare videtur Joannem, episcopum Scillitanum, in cujus civitate positum erat illud Castellense cœnobium, quod ipsi concessa privilegia longo usu firmata tentaret labefactare. Hac ex epistola constat ipsum Scillacium Castrum in solo juris monasterii fuisse fundatum, cujus incolæ Castellensibus persolvere censum tenebantur.

(a) Vide ep. 17 ac 35 lib. ejusdem VIII.

(b) Vide notas ad laudatam ep.

(c) Vide epp. 4, 8, 9, 11, 15, 31, 34.

LIBER QUARTUS ET ULTIMUS

Quidquid superest historię vitęque S. Gregorii exhibens,

282 CAPUT PRIMUM.

ARGUMENTUM. — 1. Pax fit Romanos inter et Langobardos, annitente S. Gregorio. — 2. Prędicat eam non fere diuturnam. — 3. Bellum redintegratur ab exarcho. — 4. Schismatici ad Ecclesiam redeunt. Quid pro ipsis in unitate Ecclesię confirmandis pręstiterit S. Gregorius. — 5. Schismaticorum episcoporum depravati mores. — 6. S. Gregorii charitas erga schismaticos. — 7. De Secundo, monacho celeberrimo. Scribit contra tria capitula, etsi minime schismaticus. — 8. Secundini humilis confessio. Eum consolatur S. Gregorius. — 9. S. Doctoris sententia de usu et cultu sacrarum imaginum expenditur. Ab Ecclesię doctrina nunc recepta non exorbitat. — 10. Objectionibus occurritur. S. Gregorius in epistolis ad Serenum prohibet solum ne imaginibus latrę cultus tribuatur. — 11. Laudat imaginum usum, tanquam antiquitus receptum. Sed non adorationem proprie dictam. — 12. Ejusdem veneratio erga sanctorum reliquias. (An. 598 et 599.)

1. Jam a longo tempore S. Gregorius de pace Romanos inter et Langobardos facienda confirmandaque cogitabat; quam ut impetraret egit tum apud imperatorem, tum apud Agilulfum regem ejusque uxorem Theodelindam, missis non solum epistolis, sed etiam legatis. Tam utili necessarioque reipublicę consilio semper obstiterat Romanus exarchus; quamvis viribus impar, aliundeque belli et rei militaris non satis peritus esset, ut a Langobardis Italiam liberaret. Nuper Hunnorum rex ab Agilulfo, Mediolani sedente, pacem impetrarat. Rebus itaque compositis cum bellicosissima gente, Langobardi ferocius imminabant urbibus adhuc intactis. Non ita pridem Crotonam in extrema parte Italię expugnant, abductis in captivitatem civibus. Nuperrime Sardiniam populabundi invaserant, quod futurum pręnuntiarat Gregorius; monueratque tum Gennadium, Africę pręfectum (Lib. vii, ep. 3), tum Januarium, Caralitanum episcopum (Lib. ix, ep. 4 et 43), ut insulę defensionem prospicerent. Quis tunc ausus fuisset pacem sibi polliceri? At Deus in cujus manu sunt corda regum, Agilulfum ad arma deponenda et accipiendas pacis condiciones a papa oblatas flexit. Usus ille fuerat Probi, (a) abbatis ministerio, quem jam ante multum temporis ad regem reginamque miserat, ut de pace ageret, irritum tamen semper conatu quandiu vixit Romanus exarchus, hostis pacis infensissimus. Eo itaque mortuo cum Callinicus pro reipublicę bono melius affectus summa rerum potitus esset in Italia, spes denuo pacis resarciendę affulsit. Tandemque facta est annitente pręsertim Theodoro, Ravennę curatore, quem adiutorem expertus est in omnibus Probus pro pace concilianda legatus (*Ibid.*, ep. 98). Pacta condicionesque pacis Agilulfus rex optima fide sacramento confirmavit, qua de re Gregorius tum ipsi gratias egit, tum Theodelindę reginę, quam studiosius pro concordia laborasse, a Probo abbate acceperat. In epistola ad Agilulfum eum rogat ut suis

A ducibus per diversa loca, et maxime in Romanis partibus constitutis pręcipiat pacem sicut promissum erat custodire. Metuebat enim ne redintegrandi belli occasionem quęrerent. Neque vanus fuit timor; Ariulfus enim, dux Beneventanus, pacem servaturum se jurare noluit, nisi adhibitis certis conditionibus in quibus latenter ac subdole opportunitatem quęrebat Romanos incautos ob fidem datam opprimendi. Suspicionem augebat, quod Warnilfrida, ex cujus arbitrio et consilio Ariulfus cuncta faciebat, omnino jurare despexisset. (*Cf. Paul. Diac. l. iv, Hist. c. 13.*)

2. Alia ex parte Agilulfus et Langobardi urgebant Gregorium ut pacto subscriberet, quod negabat, quia medius et sequester erat regem inter ac exarchum. Itaque cum res in ancipiti essent, bellumque sub specie pacis periculosius imminere videretur: ne ignis doloso cineri suppositus erumperet, Romanis nihil tale cogitantibus, suavitatis Gregorius ut in ipsa pace, belli agerentur consilia; scripsitque pręsertim ad Januarium Caralitanum primo de conciliandis inter se hostium metu civium animis, quia, inquit, hoc maxime tempore, quando de hoste formido est, divisum populum habere non debetis. Deinde vero de Caralitana urbe aliisque insulę locis muniendis. Unde necesse est, inquit, ut fraternitas vestra, dum licet, civitatem suam vel alia loca fortius muniri provideat, atque immineat ut abundanter in eis condita procurantur: quatenus, dum hostis illuc Deo sibi irato accesserit, non inveniat quod lædat, 283 sed confusus abscedat. Sed et nos pro vobis quantum possumus cogitamus, et iis quorum interest, ut se ad obsistendum Deo auctore pręparare debeant, imminemus: quia, sicut vos nostras tribulationes vestras attenditis, ita quoque nos vestras afflictiones nostras similiter reputamus (Lib. ix, ep. 6).

3. Metus de brevi futuro bello non fefellit papam; nam paulo post recrudit, et ferocius desęviit. Nuper Agilulfus pacem perpetuam cum Theoderico, Francorum rege, fędusque constituerat. Tres duces, in his Veronensem et Pergamensem, cui jam bis pepercerat, cum rebellassent, oppressos jusserat morte affici, ut hac severitate cęteros in officio contineret. De pace paulo antea cum Hunnorum rege facta supra diximus. Hęc perpendens Callinicus, ob reportatas de Sclavis victorias forte ferox, metuensque ne, liber ab omnibus bellis, Agilulfus conjunctis viribus in Romanos ex improvise irrueret, ipsum occupare constituit. Collecto itaque exercitu, tractisque ad imperii partes nonnullis Langobardorum ducibus, Parmam urbem munitissimam obsidione cinxit ac expugnavit. Captos in hac expugnatione Godiscalcum ducem et ejus uxorem, regis filiam, Ravennam duxit exarchus. At

(a) Quis fuerit ille Probus abbas quęrit Mabill. *Annal. Benedict.* lib. ix, num. 26, pag. 252.

illatam sibi injuriam ulcisci cupiens Agilulfus vicemque rependere, cum tentare velle Cremonam, Mantuam, Montem Silicis in agro Patavino simulasset, ipsum adorsus est Patavium, quo potitus urbem solo æquavit; præsidium tamen Ravennam se recepit, populi autem pars maxima ad loca Venetorum palustria confugerunt. Ne obsessis opem ferre posset exarchus, rex imperavit Ariulfo et Langobardis Etruriam obtinentibus, ut Romam ipsamque Ravennam continuis excursionibus lacesserent. Interim Avars, Langobardorum et Sclavorum copiis juncti, ferro igneque Histriam vastavere. Patavio capto, Mons Silicis expugnatur, et duo Langobardorum duces, Tridentinus ac Forojuliensis, qui a rege defecerant, veniam ob violatam fidem petunt, atque in gratiam recipiuntur. Ita turbatæ pacis religione sacramenti paulo antea sancitæ et consecratæ Callinicus pœnas dedit. (Cf. Paul. Diac. Hist. Lang. lib. iv, capp. 21, 24 et 25.)

4. Id quam moleste tulerit S. Gregorius, qui pro pace adeo laboraverat, quamque amare jacturam illius fleverit hic pacis angelus, facilius est cogitare quam verbis exponere. Dolorem tantisper lenivit reditus ad Ecclesiam (a) Capritanæ insulæ quæ schismati pro tribus capitulis conflato diu adhæserat. Quandoquidem Capritanos ad schisma ejurandum a Callinico impulsos audierat papa, ipsi gratias egit, laudavitque consilium de revocandis ad sinum Ecclesiæ dissidentibus, et tumultuantibus populis sibi subditis. Ne tamen in hoc proposito perseveraret, obstare videbatur jussio Mauricii Augusti, pro schismaticorum defensione ad ipsum transmissa; sed eam ita interpretatur Gregorius: *Quod autem exemplar jussionis quæ ad vos pro schismaticorum defensione transmissa est, mihi ostendi voluistis, pensare sollicitè dulcissima mihi vestra excellentia debuit: quia quamvis jussio ipsa subrepta est, non tamen in ea vobis præceptum est ut venientes ad unitatem Ecclesiæ repellatis, sed ut venire nolentes hoc incerto tempore minime compellatis. Unde necesse est ut hæc ipsa piissimis imperatoribus nostris suggerere festine debeatis; quatenus cognoscant quod eorum temporibus schismatici cum omnipotentis Dei solatio et labore vestro, sua sponte reverti festinant* (Lib. ix, ep. 9). In eadem ad exarchum epistola conqueritur S. Gregorius, tum de majore ejus domus, tum de Justino cujus consilio utebatur; qui nimirum non obscure hæreticis favebant atque schismaticis.

Quia hujus insulæ episcopus, postquam petitione oblata Callinico postularat ut sibi cum omni populo ad unitatem Ecclesiæ reverti liceret, mentem deinde mutaverat et se ad schismaticos iterum contulerat, placuit papæ ut Marinianus, Ravennas episcopus, Capritanæ Ecclesiæ ordinaret episcopum, qui ad suam metropolim pertineret, donec Histrici episcopi ad fidem catholicam rediissent, quorum scilicet provinciæ tribuebatur insula Capritana (Lib. ix, ep. 10). Nihilotamenminus ante novi episcopi ordinationem visum est sapientissimo Pontifici, ut mitteretur prius

A ad schismaticum episcopum, qui de reditu ad Ecclesiæ catholicæ unitatem et ad propriam plebem eum admoneret. Scripsit etiam Gregorius ad hujus insulæ habitatores, laudans amorem unitatis quos flagrabant, et de iis quæ Mariniano scripserat eos certiores faciens. Pauca ex hac epistola quasi flosculos quosdam excerpta duximus, et apponenda: mulcebunt enim, et odore, et aspectu: *Redemptor noster, inquit,..... sic imis summa conjungit, ut ipse in æternitate permanens, ita temporalia occulto instinctu pia consulens moderatione disponat: quatenus de ejus manu antiquus hostis nullatenus rapiat quos ante sæcula intra sinum matris Ecclesiæ coadunandos esse præscivit. Nam, etsi quisquam eorum inter quos corporaliter degit, flatibus motus, ad tempus ut palmes titubet, radix tamen rectæ fidei, quæ ex occulto prodit, divino judicio virens manet; quæ accepto tempore fructum de se ostentare valeat qui latebat. Quod in vobis nunc ex desiderio vestro gestum esse superni respectus illustratione cognoscimus, qui schismaticorum inter quos habitatis pertinaciam refutantes, coadunari ovili Dominico mente promptissima ipsa rei operatione monstratis. Quibus enim scissura displicet, sanos se velle esse testantur, et reprobantes errorem, ostenditis vos amare quod rectum est, vitare quod devium* (Ibid., ep. 97). De aliis Histriæ populis qui schisma deseruerant, agitur in aliis plurimis hujusce anni epistolis (Ibid., ep. 63, 94, 95, 99). In illis ad Ecclesiam revocandis eluxerat maxime Gulfaris, magistri militum, studium, de quo ipsi gratulatur, et gratias agit piissimus pastor; eumque ad perseverantiam et ad protectionem a schismate redeuntibus impendendam adhortatur.

5. Qui ex schismaticis illis ad ovile reversi fuerant, de pravitate episcoporum Histriæ multa narrabant: quæ ut Mauricio imperatori significarent, medelamque flagitarent, Constantinopolim se contulerunt, et Anatolio, sedis apostolicæ legato, commendari postularunt. Id cum illis denegare non posset sanctissimus Pontifex, scripsit Anatolio ut eis, salva ratione, præberet auxilium. Non dubitabat enim quin hæreticis et schismaticis, haud secus ac cæteris, æquum reddi deberet (Lib. ix, ep. 66).

6. Hoc sane proprio probavit exemplo, erga Comensis Ecclesiæ clericos, qui ab Ecclesia Romana secesserant, ut Historicorum schisma sequerentur. Constantius, Mediolanensis archiepiscopus, studio sacerdotali eos monuerat ut ad Ecclesiæ unitatem redirent. At illi responderunt se a multis injuriam passos, et præsertim ab Ecclesia Romana, quæ suæ Ecclesiæ prædium quoddam usurparat, potius hac iniqua prorsus agendi ratione a Romanorum societate repelli, quam charitate allici. Hæc ut accepit Constantio Gregorius, respondit possessionem quam sibi ablatam Comenses causabantur contra rationis ordinem ultra detineri se minime passurum, si eis jure competere, quamvis ad communionem redire differrent, sed, cognita veritate, restitui jussuram. Porro si ad unitatem Ecclesiæ se converterint, prædium

(a) In intimo recessu maris Adriatici, non longe a littore provinciæ Forojuliensis.

de quo erat controversia, quamvis illis non competere, libenter consensurum.

7. Schismaticis, uti jam diximus, accenseri non debere Secundinum monachum qui tamen trium capitulorum damnationi non consenserat, vel ex epistola hoc anno ad ipsum scripta satis intelligitur. (*Lib. ix, ep. 52*). Magna erat Secundini fama, præsertim in aula regis Langobardorum, et apud Theodelindam summa auctoritas, ob ipsius eruditionem et sanctitatem. Unde voluit regina ut filium suum Adaloaldum e fonte sacro susciperet, Paulo rerum Langobardicarum scriptore teste (*Hist. Lang. l. iv, c. 26*), apud quem vocatur (a) *Secundus, servus Christi de Tridento*. In inscriptione epistolæ dicitur inclusus; et ex epistolæ serie ubi *monachus* appellatur, ob solitariam quam colebat vitam, liquet ipsum non cœnobitam, sed eremitam et anachoretam fuisse. Ejus autem reclusionis districtio tanta non erat, ut e cella egredi non liceret, aut etiam de gravissimis negotiis tractare. Profert Mabillonius exemplum Sigoberti reclusi apud S. Dionysium, in agro Parisiaco, qui cum Grimone, abbate Corbeiensis ad Gregorium papam eo nomine quartum, a Carolo, Francorum principe, missus est (*Ann. Bened., pag. 25*). Cum adhuc hæreret pia regina, et adduci non potuisset Gregorii adhortationibus aut precibus ut trium capitulorum damnationem amplecteretur, Secundinus, qui cum ipsa idem sentiebat, libellum scripsit quo suam tuebatur sententiam, rogavitque Gregorium Theodelinda, ut ad singula libelli ad se a Secundino missi responderet argumenta. Deprecatus est hunc laborem Gregorius ob podagræ dolores qui eum decumbere cogebant, et ab omni lucubratione feriari. *Sed si omnipotente Deo disponente, convaluero, inquit, ad cuncta quæ mihi scripsit (Secundinus) subtiliter respondebo (Lib. xiv, ep. 12)*. Id tamen præstare sanctissimo Doctori nunquam licuit ob assiduas infirmitates.

8. Diu ante libellum hunc, in quo de fide rebusque ecclesiasticis disputabat pius ille monachus, scripserat ad S. Gregorium, ab ipso postulans erudiri, et contra hostis insidias ejus monitis muniri. Qua in epistola humili aperuerat confessione, se quamvis quinquagenario majorem, juvenilibus adhuc desideriis teneri et subjacere. Molestissime id ferentem ac pene animo despondentem erigit peritissimus vitæ cœlestis magister, illi respondens mirum non esse si majores insidias callidi hostis patiat, qui majora contra eum bella præparavit: *Tanto quippe ille deceptionis molimina ardentius exquirat, inquit, quanto te cœlesti patriæ ferventius inhiare cognoscit... Et nos quidem qui inter homines vivimus, sæpe per homines a callido hoste tentamur. Vos autem qui viam vitæ præsentis, extra hominum frequentiam ducitis, tanto majora certamina pati necesse est, quanto ad vos ipse tentationum magister accedit*. Cætera omitto sane eximia, et maxima a Monachis assidue legenda, ut

A inde discant nimiam de suo statu securitatem abjicere, et ex ea nasci solitam socordiam excutere, majorique contra latentes hostis insidias excubare vigilantia.

9. At in fine laudatæ epistolæ occurrit locus de imaginibus, cujus occasione quid senserit S. Gregorius de sacrarum imaginum usu et cultu inquirendum et expendendum censemus. Postularat pius monachus a pontifice sanctas imagines, cui morem gerens misit *surtarias duas imaginem Dei Salvatoris, et sanctæ Dei genitricis Mariæ, beatorumque apostolorum Petri et Pauli continentes*. Præmonuerat discipulum de usu imaginum his verbis: *Valde nobis tua postulatio placuit: quia illum toto corde, tota intentione quæris, cujus imaginem præ oculis habere desideras, ut te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum: ut dum picturam illius vides, ad illum animo inardescas, cujus imaginem videre desideras*. Et infra: *Scio quidem quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternitur, sed illum adoramus quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet*. Hic habemus omnem de usu cultuque imaginum Ecclesiæ catholicæ doctrinam; et ipsam ante illas prostrationem. Neque de hac parte laudatæ epistolæ amplius disputandum, postquam eam Gregorio nostris in notis vindicamus. Præterea idem docet sanctissimus Pater aliis in locis indubitatis. In epistola ad Januarium paulo antea scripserat ut a synagoga Judæorum crux et imago Dei genitricis, *cum ea qua dignum est veneratione auferrentur (Lib. ix, ep. 6)*.

10. Neque vero quæ paulo post scripsit ad Serenum, episcopum Massiliensem, imagines quidem non esse frangendas, aut ex ecclesiis projiciendas, imo potius in templis habendas, *ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant quæ legere in codicibus non valent; at minime adorandas; hæc, inquam, venerationem imaginibus debitam non tollunt aut impugnant, sed damnant iconolatrias, eos videlicet qui imaginem quasi Deum colunt, ut supra legimus in epistola ad Secundinum*. Id liquet ex ipsis Gregorii ad Serenum scribentis verbis: *Fraternitas vestra quosdam imaginum adoratores aspiciens, easdem in ecclesiis imagines confregit atque projecit. Et quidem zelum vos, ne quid manu factum adorari posset, habuisse laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse indicamus*. Subdit quæ jam ex parte retulimus, imagines litteras nescientium codices esse, in quibus legant et discant, quæ ex libris addiscere non possunt.

Cum Serenus admonitionem summi pastoris insu-

(a) Idem Paulus docet ipsum historiam Langobardorum compendiose elucubrasse, lib. iii, de Gestis Langobar. cap. 30, et lib. iv, cap. 42.

per habuisset, aliam is epistolam scripsit, qua ip-
sius temere factum acrius increpavit: *Perlatum*, in-
quit, *ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus,*
sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne
adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas
adorari vetuisses omnino laudavimus, fregisse vero re-
prehendimus. Dic, frater, a quo factum sacerdote ali-
quando 285 auditum est quod fecisti. Si non aliud,
vel illud te non debuit revocare, ut despectis aliis fra-
tribus, solum te sanctum et esse crederes sapientem?
Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ
historiam qui sit adorandum addiscere. Infra docet
vetustatem non sine ratione imagines admisisse. Unde
ait Sereni facinus gravissimum in Ecclesia scandalum
generasse, ita ut maxima filiorum ejus pars ab ejus
communione se suspendisset. Proinde hortamur, in-
quit, ut vel nunc studeas esse sollicitus, atque ab hac te
præsumptione compescas, et eorum animos quos a tua
disjunctos unitate cognoscis, paterna ad te dulcedine,
omni adnisu, omnique studio revocare festines. Convo-
candi enim sunt dispersi Ecclesiæ filii, eisque Scriptu-
ræ sacræ est testimoniis ostendendum, quia omne manu-
factum adorari non licet; quoniam scriptum est:
Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies
(Luc. iv, 8). Ac deinde subjungendum, quia picturas
imaginum quæ ad ædificationem imperiti populi fuerant
factæ, ut nescientes litteras, ipsam historiam intenden-
tes quid actum sit discerent, quia transisse in adora-
tionem videras: idcirco commotus es, ut eas imagines
frangi præciperes (Lib. xi, ep. 13). Ex his constat:

11. Primo, S. Gregorium laudasse imaginum usum,
tanquam antiquitus in Ecclesia receptum. Neque
tamen putamus ab ipsis religionis Christianæ incuna-
bulis, nunc cœpisse usum, cum et Judæis recens
conversis potuissent imagines esse offensioni, et
Gentiles nuper factos Christianos ad idololatriam re-
vocare. Sed ubi sine periculo potuerunt recipi, statim
visæ sunt in Ecclesiis maxime ad ornatum, et ad il-
literatorum eruditionem, ut docet sanctus Paulinus,
Nolanus episcopus (*In Natali 9, de S. Felice*), qui
quarto sæculo florebat.

Secundo, sanctum doctorem per adorationem quam
vetat imaginibus exhiberi, intelligeres supremum illum
cultum soli Deo debitum. Unde adducit hoc Scriptu-
ræ testimonium, *Dominum Deum tuum adorabis*, etc.
Et infra quærens aliquam Sereni facto excusationem,
ait non alio consilio fractas ab eo, et projectas fuisse
imagines, quam ne adorarentur, quod jama nonnul-
lis admissum observarat. Certe *inter Gentes* degebat
Serenus, ut ait S. Gregorius (*Lib. xi, ep. 13*). In
Galliis hoc ævo multas adhuc idololatriæ reliquias
superstitibus fuisse jam observavimus. Hinc nonnul-
los ante imagines prostratos videns Massiliensis epis-
copus, temere judicavit eos imagines tanquam Deum
colere; ac majori temeritate, quæ ad communionem
ejus deserendam plerosque compulit, easdem imagi-
nes fregit et projecit.

^a Vide lib. iv, epist. 30; lib. vii, epist. 26; lib.
ix, epist. 122.

^b Maxime in regno Burgundiæ extra quod non

12. S. Gregorii mens erga cultum sanctarum ima-
ginum agnosci quoque potest ex singulari veneratione
quam sacris reliquiis exhibendam ubique docet;
etiam linteis et pannis, (a) qui super sanctorum apos-
tolorum aut martyrum tumulos positi fuerant, aut
similibus. Qui sub ejus disciplina instituti erant Au-
gustinus ejusque socii, cum Doroberniam ingressi
sunt, uti supra narravimus, crucem et imaginem
Salvatoris pro sacro vexillo præferre constituerunt;
ut publice, quantum iis cultum, quantam deferrent
reverentiam, testarentur. At quæ a discipulis hic
facta legimus, doctrinæ magistri sunt argumentum.

CAPUT II.

ARGUM. — 1. Cyriacus abbas in Galliam legatus mittitur. —
2. Massiliam venit, ubi a Sereno male exceptus. — 3.
Inde Arelatum. De privilegiis ab apostolica sede ad re-
gum postulationem concessis. — 4. Desiderio Viennensi
pro suæ Ecclesiæ privilegiis supplicanti quid responderit
S. Gregorius. — 5. Usus dalmaticarum Aregio Vapin-
censi concedit. — 6. Et pallium Syagrio Augustodunensi.
Quibus conditionibus. — 7. Epistolæ ad Galliarum reges,
de emendandis cleri Gallicani corruptelis. Quo successu.
— 8. De Mauriennensi episcopo. — 9. Cyriaci legatio in
Hispaniam. — 10. Felix tunc Hispaniæ status. De Claudio
regni administro a papa laudato. — 11. Argumentum
epistolæ ad Leandrum scriptæ. Pallio donatur. — 12.
Recharedi regis encomium. Respuit pecuniam a Judæis
oblatam. — 13. Eximia regi data monita. (An. 598 et
599.)

1. Ecclesia Gallicana Gregorio nostro semper cha-
rissima, hoc præsertim anno paternam ipsius experta
est sollicitudinem. Cum enim de variis vitiis et cor-
ruptelis in (b) Gallia grassantibus certior factus esset,
non satis habuit de his emendandis reges et episcopos
admonere, sed etiam legatum eo mittendum exis-
timavit: qui, ut quantocius concilium celebraretur
adhæc ressecanda, strenue apud principes ac antistites
ageret (*Lib. ix, ep. 105 et 120*). Is fuit Cyriacus ab-
bas S. Andreæ ad Clivum Scauri, qui prius in Sardi-
niam missus fuerat ut in (c) Barbaricorum conver-
sione Felici episcopo collaboraret. Unde intelligimus
quantum floreret tum istud Romanum S. Gregorii
monasterium; ex quo videlicet eodem tempore tot
assumpti sunt verbi sacri præcones ad Anglorum
conversionem missi; et sedis apostolicæ legatus de-
lectus est, qui tum in Galliis, tum in Hispaniis gra-
vissima negotia pertractaret. (*Cf. Mabill. ann. Bened-
dict. lib. ix, p. 256.*)

2. Cyriacus multis papæ epistolis munitus, Massi-
liam primum venit maritimo itinere, ubi salutato
Sereno episcopo nomine pontificis, litteras de frac-
tione imaginum commonitorias dedit, quarum supra
meminimus (*Cap. 1, n. 10*). Legatum ab episcopo
non ea qua par erat charitate ac reverentia exceptum
fuisse inde conjicimus, quod, ut liberius stomachari
liceret, finxerit Serenus pontificias litteras a Cyriaco
sibi oblatas, supposititias esse. Hanc falsi suspicio-
nem legato injuriosam graviter postea redarguit S.
Gregorius, ita scribens ad Serenum: *Ex illo autem*
quod de scriptis nostris, quæ ad te misimus, dubitasti,
286 quam sis incautus apparuit. Nam si diligenter

extendebatur Cyriaci legatio, et Syagrio collata po-
testas cogendarum synodorum.

(c) Vide lib. iv, epp. 24, 25, 26.

ea quæ fraterno amore monuimus attendisses, non solum minime dubitasses, sed immo quid te sacerdotali gravitate oporteret agere, cognovisses. Neque enim Cyriacus quondam abbas, scriptorum nostrorum portitor exstitit, istius disciplinæ vel eruditionis fuit, ut vel ipse aliud facere, sicut putas, auderet, vel istam de ejus tibi persona suspicionem falsitatis assumeres. Sed dum monita salubria pensare postponis, contigit ut jam non solum actu, verumetiam esse interrogatione culpabilis (Lib. xi, ep. 13).

3. Massilia relicta Cyriacum Arelatem venisse credimus, et ad Virgilium detulisse summi pontificis epistolam, qua confirmabat privilegia (a) cuidam monasterio virorum olim a Vigilio papa concessa. De privilegiis huic cœnobio indultis nihil aliud scimus quam quod nos docet S. Gregorius (Lib. xi, Ep. 111); scilicet gloriosæ memoriæ (b) Childebertum, Francorum regem, intra muros Arelatensis civitatis monasterium virorum constituisse, et quædam prohabitantium sustentatione concessisse; cujus ne voluntas duceretur in irritum, et ea quæ pro quiete monachorum disposita fuerant, turbarentur, epistolis suis hæc apostolica petiisse auctoritate firmari. *Subjunxerat petitioni suæ ut eidem monasterio tam in dispositione rerum, quam in ordinatione abbatis quædam pariter privilegia largirentur: sciens quippe eam apostolicæ sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quæ ejus fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitæ usurpatio is molestia quaterentur.* Annuerat regiæ postulationis Vigilius papa, et ea de re scripsit ad Aurelium seu Aurelianum episcopum. Veram ne lapsu temporis, quæ indulserat Vigilius oblivione delerentur, et ab Arelatensibus episcopis convellerentur, S. Gregorius exemplum privilegii ab antecessore suo concessi misit ad Virgilium, et omnia in ipso contenta rata se habere significavit. *Nam licet, inquit, ea quæ semel apostolicæ se is auctoritate sancita sunt, nil egeant firmitatis; ex abundantia tamen cuncta, quæ pro hujus rei quiete a prædecessore nostro statuta sunt, nostra iterum auctoritate in omnibus roboramus. Fraternalitas ergo vestra ita se in custodiendis eis exhibeat: quatenus et omnem occasionem inquietudinis excludat, et aliis hæc operari suadeat, dum se in custodienda (c) defuncti piissima voluntate, sollicitam, ut decet, exhibuerit et devotam.* Adeo cautum esse servorum Dei tranquillitati cupiebat optimus pater. Cæteram hæc et similia (d) privilegia sæpe Gallicanis monasteriis, postulantiibus etiam regibus, concessa romanis a pontificibus, jam tunc summam eorum etiam in Galliis auctoritatem fuisse probant,

(a) De hoc monasterio consule notas ad laudatam epistolam, et Annales Bened. Mabill. lib. v, p. 128, ubi refellit conjecturam auctoris pontific. Arelat. de hoc monasterio.

(b) Multa alia monasteria construenda curavit et amplissimis ditavit donis Childebertus, maxime celeberrimum S. Germani apud Parisios asceterium.

(c) Ex his verbis discimus non solum Aurelium privilegiis ab apostolica sede indultis consensisse, sed etiam ut concederentur optasse; quod persuadere videtur præfatum monasterium, præter Childebertum

oitra quam videlicet nihil ratum habebatur; qua vero accedente inconcussa omnia stabant.

4. Arelate discedens Cyriacus fortasse Viennam perrexit, Desiderioque archiepiscopo obtulit S. Gregorii epistolam, qua ipsi etiam pro privilegiis supplicanti respondet. Aiebat hic præsul Ecclesiæ suæ quædam olim privilegia esse ab apostolica sede concessa, usumque pallii suos antecessores antiquitus habuisse: quæ sibi aliisque in posterum Viennensibus antistitibus restitui magnopere cupiebat. Sed nihil repertum in Ecclesiæ Romanæ scrinio, quo de concessis aliquando privilegiis illis fides fieret, testatur S. Gregorius; unde monet archiepiscopum ut in requirendis Ecclesiæ suæ chartis sit sollicitus; et si quæ reperiantur quibus quod contendebat probari possit, Romam curet transmittere. *Nam qui nova concedimus, inquit, vetera libentissime reparamus* (Lib. ix, ep. 112). Unde liquet non omnibus olim metropolitanis concessum pallium. Eadem fere scripsit postea Ætherio Lugdunensi (Lib. xi, ep. 56).

5. Cyriacum Vapincum petiisse testis est epistola ad (e) Aregium episcopum Vapincensem scripta (Lib. xi, ep. 107), qua sanctissimus pontifex tum amicum de suorum obitu mœrentem consolatur, tum rogat ut synodo per Syagrium cogendæ intersit, ac se de omnibus in ea gestis reddat certiore, quod tanti viri sanctitatem compertam haberet. Aregius non ita pridem Romam profectus fuerat ad invisenda sanctorum apostolorum limina, et ad salutandum S. Gregorium; postularatque ut sibi atque archidiacono suo licentia daretur utendi dalmaticis. Iis enim tunc non utebantur diaconi promiscue, sed tuniis quæ erant strictis manicis, dalmaticæ vero amplis. Legimus in (f) Vita S. Cæsarii Arelatensis, Symmachum papam, tanta ejus meritorum dignitate permotum.... diaconos ipsius ad Romanæ instar Ecclesiæ dalmaticarum fecisse habitu præeminere. Aregius hominum suorum infirmitate compulsus festinanter abscesserat, nondum obtento dalmaticis utendi privilegio. Quod per Cyriacum ad eum misit, additis etiam ipsis dalmaticis. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 59.)

6. Tot perlustratis urbibus, legatus tandem Augustodunum pervenit, ubi maxime cum Syagrion episcopo de negotiis ecclesiasticis tractandum erat. Duas ad eum S. Gregorii epistolas detulit Cyriacus, unam velut encyclicam et Syagrion Augustodunensi, Etherio Lugdunensi, Virgilio Arelatensi, Desiderioque Viennensi episcopo communem, qua grassantia in Gallicanis Ecclesiis mala enumerat, videlicet simoniam, neophytorum seu laïcorum nondum probato-

regem, fundatorem etiam habuisse Aurelium; fortasse quod ipsi regulam dederit ad cujus præscriptum viverent monachi. Eam lege Cod. Reg. part. ii, pag. 69.

(d) Vide præsertim lib. xiii, epp. 6, 8, 9, 10.

(e) Sive Aredium: hic successerat Sagittario, qui cum Salonio plurimis in conciliis fuerat depositus. Tandem uterque in basilicam B. Marcelli Cabil. sunt custodia detruditur, teste Greg. Turon. lib. v. Histor. c. 28.

(f) Tom. I Act. SS. a Mabillonio edit. p. 665.

rum præproperam profectionem ad sacerdotia, mulierum cum clericis cohabitationem; nec non synodorum quæ quotannis haberi debent, neglectum; de quibus eliminandis in concilio deliberandum censet: alteram, qua prius gratis actis ob navatam Augustino operam, ipsi (a) pallii usum concedit, decernitque ut Ecclesia Augustodunensis primum in provincia locum post Lugdunensem obtineat. Deinde Syagrio tanquam apostolicæ sedis vices gerenti curam congregandæ Synodi mandat. Magua erat hujus episcopi **87** auctoritas apud Brunichildem reginam ejusque nepotes Theodericum et Theodebertum. Nec immerito, nam *sacerdotis nomen*, Joannis regionarii aliorumque multorum testimonio, *etiam moribus implebat*. Jam pridem erat ex quo Brunichildis de pallio ipsi concedendo apud papam egerat. Quid autem causæ fuerit, ut tardius hoc honore donaretur, disce ex laudata mox ad eandem reginam epistola. Imo quando illi utendi pallio ad sacra tantum missarum solemnia celebranda potestatem fecit, adjecit conditionem: *Quod, inquit, ita tibi dandum esse decrevimus, si prius per synodi definitionem emendare promiseris quæ corrigenda mandavimus*. Et infra: *Unde quia præcellentissimos filios nostros Francorum reges magnam vobis novimus dilectionem impendere, omni vos studio omnique agere annis: necesse est, ut quod de synodo congreganda mandavimus, fraternitatis vestræ vigilantia compleatur, atque omnia illic quæ pro animarum salute scripsimus censeantur; quatenus per hoc, et vos zelum vestrum, et qualiter vobis illicita displiceant ostendatis, et nos utiliter providisse, qui vestram ad hoc præ cæteris personam elegimus, videamur* (Lib. xi, ep. 11).

7. De eodem argumento scripserat papa cum ad Brunichildem, tum ad reges Theodericum et Theodebertum (Lib. xi, epp. 109 et 110). Summa ejus Epistolarum est, multos per simoniam ordinari, et ex laicis repente fieri episcopos. Synodum ad hæc emendanda celebrari curret; insuperque constituent ne Judæis Christiana liceat habere mancipia. De synodo celebranda iterum scripsit multas (b) epistolas duobus annis elapsis.

Concilium tamen pro extirpandis et eliminandis e clero Gallicano hujusmodi corruptelis, quod sanctissimo pontifici adeo cordi erat, nullum his temporibus habitum in Galliis legimus, fortasse quod Syagrio sibi prælato episcopi, metropolitani maxime, D obtemperare detractaverint.

8. Non feliciorum exitum habuit quod postularat ab iisdem regibus pro Ursicino, Taurinensi episcopo, nimirum, ut ejus Ecclesiæ subtractæ quædam parochiæ restituerentur (Ibid. epp. 115 et 116). Controversia præsertim erat de Mauriennensibus et Segusiensibus; quas cum occupasset Guntramnus

A rex, noluit amplius Taurinensi subesse Episcopo, quia hæc urbs erat in Langobardorum ditione. Itaque proprium habere cœpit episcopum urbs (c) Maurienna, qui primo Tarentasiensi metropolitano attributus est, postea Viennensi, quod hodie perseverat.

9. Cyriaco apud Hispanos feliciter legatio cessit: etenim ipso annitente, ut par est credere, celebratum est hoc anno kalendis Novembris Barcinonense concilium, cujus cum quatuor sint tantum canones, duo simoniacam labem insectantur, tertius adversus præmaturas Neophytorum ordinationes conditus est. Hoc nomine, ut diximus, intelliguntur laici, qui nondum assidua exercitatione probati, auspice ambitu, sæculari potestate duce, ad sacerdotia, et ad ipsos prosilire audebant episcopatus.

B 10. Felix tunc erat Hispaniæ status sub Recharedo rege optimo, qui ad regni sui administrationem adiutores adhibuerat probos viros; in his Claudium et Leandrum, Hispalensem episcopum, de quo sæpe jam dictum est. Claudius vero quis et qualis esset, non potest melius agnosci quam ex Gregoriana epistola cujus lator fuit Cyriacus: *Quia unguenti mors bonorum fragrat opinio, vestræ Gloriæ de Occidentibus partibus hucusque odor tetendit. Cujus profecto auræ suavitate respersus, multum fator quem nescibam dilexi, atque intra sinum cordis amoris manu te rapui: nec jam eum nesciens diligebam, cujus bona cognoveram. Qui enim mihi magna intentione notus, sed corporis visione manet incognitus, de eo proculdubio veraciter dicere possum, quia personam illius scio, sed domum nescio. Magna autem vestræ laudis datur assertio, quod excellenti Gothorum regi vestra Gloria sedulo adhærere perhibetur: quia dum malis boni semper displiceant, bonos vos esse certum est, qui bono placuistis* (Lib. ix, ep. 120). Postea optimum virum ad perseverantiam hortatur; et in fine epistolæ commendat Cyriacum, *ut peractis quæ ei injuncta erant, nulla eum remeandi mora præpediret*. De duabus aliis epistolis ab hoc legato in Hispaniam delatis, una ad Leandrum, altera vero ad ipsum regem, quæ sane sunt eximie, tacere non est integrum.

11. In priori Gregorius mire laudat litteras quas nuper a sancto viro acceperat. *Boni, inquit, sapientesque viri, cum legeretur (hæc epistola) adfuerunt, quorum statim viscera in compunctionem commota sunt. Cœpit quisque amoris manu in suo corde te rapere, quia in illa epistola lux mentis dulcedinem non erat audire, sed cernere. Accendebantur et mirabantur singuli, atque ipse ignis audientium demonstrabat, qui fuerat ardor dicentis*. Quæ sane magnum deperditæ hujus epistolæ desiderium generant. Unum in ea vituperat pontifex incredibilis humilitatis, et dolet ab amico scriptum; nimirum *vitam suam cunctis esse imitabilem*. His provocatur ad lacrymas de amissa

(a) Supra observavimus non omnibus metropolitane datum olim pallium. Neque illis solis concessum probat exemplum Syagrii. Plurimis etiam Siciliæ episcopis, aut Syracusanis aut Panormitanis concessum legitur in Gregorianis epistolis.

(b) Vide lib. xi, ab ep. ad 63.

(c) Dicta postea cum ipsa valle S. Joannes de Maurienna, ubi miraculorum S. Joannis Baptistæ celebritatem hoc in loco, ubi insignes ejus exstant reliquie; de quibus vide Greg. Turon. lib. i de Glor. Mart. c. 14 et seq.

prioris vitæ tranquillitate, adeptoque pontificatu : **A** Quasi enim, inquit, prospero flatu navigabam, cum tranquillam vitam in monasterio ducerem. Sed procellosis subito motibus tempestas exorta, in sua perturbatione me rapuit, et prosperitatem itineris amisi : quia quiete perditâ mentis naufragium pertuli. Ecce nunc in undis versor, et tuæ intercessionis tabulam quaero, ut qui navi integra dives pervenire non merui, saltem post damna ad littus per tabulam reducar (Lib. ix, ep. 121).

In fine epistolæ significat missum ad Leandrum ex S. Petri benedictione pallium, quod et antiquæ consuetudini, et ipsius gravitati ac bonitati, et Recharedi regis, qui hunc honorem suo in fide catholica patri et magistro concedi rogarat, optimis moribus jure debebatur (Lib. ix, ep. 122).

12. In epistola qua (a) litteris a rege acceptis respondet S. Gregorius, non minus elucet summa animi demissio. Nam postquam de conversis ad fidem catholicam Recharedi opera omnibus Gothis, prius Arianis, exclamavit stupens : *Hæc est immutatio dexteræ Excelsi (Psal. LXXVI, 11)*; subdit : *cujus enim vel saxæ pectus tanto hoc opere cognito, non statim in omnipotentis Dei laudibus, atque in tuæ excellentiæ amore mollescat? Hæc me, fateor, quæ per vos acta sunt, sæpe convenientibus filiis meis dicere, sæpe cum eis pariter admirari delectat. Hæc me plerumque etiam contra me excitant, quod piger ego et inutilis tunc inertis otio torpeo, quando in animarum **SSS** congregationibus pro lucro cælestis patriæ reges elaborant. Quid itaque ego in illo tremendo examine judici venienti dicturus sum, si tunc illuc vacuus venero, ubi tua excellentia greges post se fidelium ducet, quos modo ad veram fidei gratiam per studiosam et continuam prædicationem traxit* (Lib. ix, ep. 112).

Postea gratias agit pro muneribus regiis ad beatum Petrum missis (in his erat calix aureus), et maxime laudat regem ob rejectam ingentem pecuniæ summam, quam Judæi obtulerant, ut legem contra ipsos latam refingeret : quo facto, auro innocentiam prætulit, et Davidem æmulatus est, imo superavit. Nam *si ab armato rege in sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensemus quale sacrificium omnipotenti Deo rex obtulit, qui pro amore illius non aquam, sed aurum accipere contempsit? Itaque, fili excellentissime, fidenter dicam, quia libasti aurum Domino, quod contra eum habere noluisti. Magna sunt hæc, et omnipotentis Dei laudi tribuenda* (Lib. ix, ep. 61).

13. Quanto præstantiora erant quæ de juveni rege narrabat Gregorius, tanto majus imminabat a superbiæ spiritu periculum. *Neque enim, inquit, latrunculi in via capere viatores vacuos expetunt, sed eos qui auri vascula vel argenti ferunt. Itaque contra dolosi hostis latentes insidias eum eximilis monitis et præceptis muniendum putavit. Sæpe namque, inquit, malignus spiritus ut bona destruat quibus prius adversari non valuit, ad operantis mentem post peractam operationem venit, eamque tacitis cogitationibus in quibusdam suis laudibus excutit; ita ut decepta mens*

admiretur ipsa, quam sint magna quæ fecit. Quæ dum per occultum tumorem apud semetipsam extollitur, ejus qui donum tribuit, gratia privatur..... Quid ergo in his agendum est, nisi ut malignus spiritus cum nobis ad elevandam mentem reducit bona quæ egimus, nos semper ad memoriam mala nostra revocemus : quatenus et nostra cognoscamus esse quæ peccando fecimus, et solius omnipotentis Dei munera, cum peccata declinamus?

Pro acceptis a rege muneribus sacras reliquias rependit S. Gregorius. Longe ampliora dona Recharedus miserat diu antea per legatos qui erant *abbates ex monasteriis; at quibusdam scopulis prope Massiliam inhærentes, vix suas potuerunt animas liberare* (Lib. ix, ep. 61). Sed de Gregoriana ad hunc regem epistola satis, maxime cum in notis ad ipsam, ejus excellentia commendetur.

CAPUT III

ARGUM. — 1. Gregorius ægotans, nihil remittit de cura pastoralis. — 2. Crementius Byzacensæ provinciæ primas ad ejus judicium confugit. — 3. Metropolitanorum in suæ provinciæ episcopos auctoritas. — 4. Vagantes absque metropolitani licentia episcopos ad eos remitti jubet S. Gregorius. — 5. Forma judiciorum in episcopos in condemnatione episcopi Melitensis. — 6. Defensorum officium usurpantes puniuntur. — 7. Humilis responsio S. Gregorii ad injustas querelas. — 8. In variis ejus decretis quanta eluceat prudentia. — 9. Quanta ejus de monachis sollicitudo. — 10. S. Columbanus eum consultit. (An. 598 et 599.)

1. Etsi compertum habemus hoc præsertim anno Gregorium infirma usum esse valetudine, ac podagra laborasse, numquam tamen strenuum se magis ostendit in exsequendis quæ sui erant officii, uti probant tot variis de negotiis ad universi pene orbis Christiani episcopos ab eo scriptæ epistolæ (Lib. ix, ep. 121; Lib. x, ep. 35) : adeo ut perpensis quæ pro Ecclesia et republica gessit dicere libeat, ægotante Gregorio, semper valuisse ac viguisset pontificem.

2. Extrema ex Africa, nimirum ex Byzacena provincia Crementius ipeius primas ad papæ judicium tandem confugere coactus est. Is de quodam crimine fuerat accusatus, et imperator eum juxta canonica statuta voluerat a Romano pontifice judicari, sed Theodorus magister militum, acceptis decem auri libris, *obstitit ut minime fieret*. Urgebat tamen Augustus ut papa *transmitteret aliquem, et quidquid esset canonicum faceret*. Crementius itaque a suis collegis et coepiscopis impetitus, instante aliunde imperatore, misit in Siciliam Martinum scholasticum ad Joannem Syracusanum, quem sciebat Gregorio gratissimum et familiarem, ut eo favente facilius posset summo pontifici obrepere. Prostebatur hic primas se apostolicæ sedi subjectum esse; sed dubium erat utrum pure an fecte. Quod autem se dicebat sedi apostolicæ subjici, *si qua culpa in episcopis invenitur, inquit S. Doctor, nescio quis ei episcopus subjectus non sit.* (Vide lib. ix, ep. 59.)

Crementius ejusque patronus Martinus scholasticus, ut Byzacenorum episcoporum criminationes facilius diluerent et in eos regerent, de ipsis varias querelas ad summum pontificem detulere; maxime quod ex illis aliqui sine primatis sui epistolis ad co-

mitatum profecti essent, et conventus illicitos celebrarent. Id minime sibi probari significavit Gregorius, at in hoc negotio sententiam ferre noluit: *Quia, inquit, causarum origo vel qualitas omnino nobis ignota est, (a) pronuntiare aliquid definitive non possumus; ne, quod reprehensibile nimis est, de rebus non bene cognitis proferre sententiam videamur* (Lib. vi, ep. 58). Scripsit vero ad Joannem Syracusanum, ipsius arbitrio permissum ea de re colloqui cum Martino, et quid facto esset opus judicare. Causam Crementii postea in synodo Byzacensæ provinciæ agitatum nos docet epistola 32 libri xii, ad eandem synodum scripta.

3. Ex querela Crementii de suæ provinciæ episcopis sine sua licentia et litteris commendatitiis ad *Comitatum*, hoc est ad aulam profectis, datur intelligi quantum tunc a suis metropolitanis aut primatibus penderent eorum suffraganei. Idem probatur ex alia S. Gregorii epistola Sardinie episcopis directa, qua arguit tum eos qui diem paschalis festivitatis a suo Metropolita non dignabantur addiscere, **289** tum illos qui pro emergentibus Ecclesiæ suæ causis *transmarina* petentes, sine sui metropolitani *cognitione vel epistolis*, sicut canonum ordo constituit, audebant ambulare. *Hortamur ergo, inquit, fraternitatem vestram, ut antiquam Ecclesiarum vestrarum consuetudinem exsequentes, tam de suscipienda Paschali denuntiatione, quam etiamsi quemdam vestrum pro causis propriis ubicunque compulerit ambulare necessitas, ab eodem metropolitano vestro secundum indictam vobis regulam petere licentiam debeatis, nec eum postponere in aliquo præsumatis; excepto si, quod non optamus, contra eundem metropolitanum vestrum habere vos aliquid causæ contingat, ut ob hoc sedis apostolicæ iudicium requiratis* (Lib. ix, ep. 8).

4. Vagos episcopos metropolitanis inobedientes ipsis reddi præcipiebat, ut dignis afficerentur pœnis. Unde scribit Syagrio Theodorum quemdam, episcopum *diœcesis* Mediolanensis, qui disciplinam Constantii archiepiscopi devitans morabatur in Gallia, diligentissime requirendum et ad metropolitanum suum reducendum. Jubet eadem in epistola Menatem quoque episcopum, *de diœcesi Romanæ Ecclesiæ*, cui episcopatus nomen non amplius *in honore* erat, e Gallis pelli, et Romam transmitti; *ut sub ea qua dignum erat observantia refrenatus, sæculares mores, ad sacerdotalem studeret convertere gravitatem* (Ibid., ep. 113).

5. Forma iudiciorum in episcopos reos, describitur in epistola ad Joannem episcopum Syracusanum. Commota querela adversus Lucillum, Melitæ civitatis episcopum, Joannes inquisitionem de ipsius crimine

A instituerat, quam prescriptam ad summum pontificem miserat postea. Qua lecta Gregorius Joanni rescripsit: *Quia tanti facinoris ultio nulla debet dilatione differri, fraternitas vestra tres vel quatuor de fratribus ac consacerdotibus nostris sibi adhibeat, ut ipsis quoque præsentibus prædicta ac satisfacta veritate, prædictum Lucillum de episcopatus ordine, quem hujusmodi sceleris contagio maculavit, studeat sine ambiguitate deponere* (Lib. ix, ep. 63). Criminis episcopi conscii et participes esse dicebantur quidam sive diaconi sive presbyteri; quos, præmissa sedula indagatione si rei reperiantur, vult pontifex ab honoris sui gradu dejici, et in monasteria pœnitentiæ causa detrudi. Quod spectat ad laicos, ejusdem peccati societate maculatos, decernit eos, *qui rei esse claruerint*, Dominici corporis ac sanguinis participatione privandos, indictis insuper *litanis et orationibus*. (b) Tempus hujus pœnitentiæ definiendum relinquit Joannis arbitrio; quem admonet providere, ut iis qui mortis urgerentur periculo viaticum non negetur. In locum dejecti episcopi cum suffectus esset Trajanus abbas monasterii Syracusani, S. Gregorius præcepit ipsi restitui a Lucillo et a Petro ejus filio res Ecclesiæ Melitensis cujus deprædator fuerat flagitiosus hic episcopus, non rector aut pater (Lib. x, ep. 1). Petiit novus episcopus ut quatuor aut quinque monachos e suo monasterio assumere sibi liceret, quos adjutores et convictores haberet; quod etsi æquum judicaverit sapientissimus pontifex, tamen illos concedere propria auctoritate noluit; sed id Joannis permisit arbitrio, ne jura episcopi minuere videretur.

6. Hoc ipso anno æquissimi pontificis vindicta exarsit in eos qui defensorum nomen et auctoritatem asciscere sibi audebant in Sicilia. De iis inquirendis et coercendis ad Romanum defensorem scripsit. Quia vero unus ex illis Martianus nomine, Joanni episcopo patrimonii Romani curam gerente obedientiam exhibere *distulerat*, contumacem (c) in exilium deportari jubet.

7. Qui inflexam erectamque mentem in his omnibus judiciis exercendis ostendit, quam demissi tamen esset animi probavit, maxime respondendo Joanni Syracusano jam sæpe commemorato, de nonnullis querelis contra se, ut a Joanne audierat, publicatis (Lib. ix, ep. 12). In ordinandis quibusdam ritibus ad missam pertinentibus, Gregorium consuetudinibus Ecclesiæ Constantinopolitanæ obsecutum esse ægreferebant, qui falso pro Ecclesia Romana zelo abrepti, ejus honorem mutuatis ab inferiori Ecclesia ceremoniis læsum causabantur. Ad hæc respondet Pontifex humilitate quam dignitate præstantior, primo

(a) Eadem prudentia elucet in ep. 29 lib. x, ubi de causa Pompeii episcopi agitur. In ea videtur minime probare confessionem criminis tormentis extorqueri. *Hæc, inquit, gesta esse poterant ad definiendum idonea, si accusati ea confessio sequeretur; si tamen eandem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, et non afflictio vehemens extorqueret, quæ frequenter hoc agit, ut noxios sese fateri cogantur etiam innoxii.*

(b) De excommunicatione episcopi, presbyterorum et diaconorum nulla fit mentio, quia suorum graduum privatione sufficientes pœnas dabant. Quando aderant sufficientia criminis indicia, presbyteros aliosque clericos in *districtam custodiam* conjici jubebat S. Pontifex. Vide lib. x, ep. 4.

(c) Vide lib. xi ep. 71, et lib. xiii ep. 45, ubi etiam fit mentio pœnæ exsilii inflatæ aut infligendæ clericis, ipsis quoque episcopis in foro ecclesiastico.

se nullius alterius Ecclesie ritus in his quæ constituit imitatum esse; secundo se non pudere imitari quidquid boni in inferioribus Ecclesiis repererit: *Stultus est enim, inquit, qui in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit, discere contemnat.* Quæ sane tam sapiente pontifice sunt dignissima.

8. Sancti viri summa prudentia præsertim enituit, in his quæ adversus Judæos negotiatores constituit, ne mancipia Christiana ipsis retinere liceret, quod maxime cupiebant et variis artibus obtinere querebant; sed omnes elusit vir perspicacissimus et in mira simplicitate sagacissimus. Ejusdem prudentiæ deputandum quod, etsi suis eleemosynis nullos terminos præscribi siceret, decreverit tamen haud patiendum ut concessa per aliquot annos in eleemosynam, postea quasi debitum quid exigerentur (*Lib. ix, ep. 36*). Quanquam ea quæ ad Ecclesie jura perveniunt alienari legis ratio non permittat, ut ipse S. Doctor præfatur in epistola ad Romanum defensorem, temperandam tamen aliquando legis hujus severitatem censuit intuitu misericordie (*Ibid., ep. 26*). Quapropter donatam ab Ammonia Romanæ Ecclesie domum, Calixeno ejus nepoti paupertate laboranti restitui jussit: maximo cum contenderet aviam suam hujus domus alienandæ nullam habuisse potestatem; etsi id minime probaret.

Eundem Romanum alia admonuit epistola (*Lib. ix, ep. 27*), caveret ne patrocinium Ecclesie facilius impendendo flagitiosos defenderet, ac sic fieret conscius eorum facinorum: unde nec litterarum suarum, si quas forte commendatitias incaute dedisset, rationem ullam haberi voluit (*Ibid., ep. 69*). Nunc breviter perstringamus quæ in ordinis monastici gratiam hoc anno ab æquissimo patre decreta sunt.

9. Primo irritum declaravit testamentum cujusdam abbatissæ, et quæ aliis illicite legarat, restitui ejus monasterio jussit: *Quia, inquit, ingredientibus monasterium convertendi gratia, ulterius nulla est testandi licentia, etiamsi monachica vestis non sit assumpta* (*Lib. ix, ep. 7*). De his legenda libri decimi epistola prima.

Secundo controversiam inter Antonium subdiacōnum suum cujusdam xenodochii præpositum, et Domitium presbyterum et abbatem monasterii SS. Maximi et Agathæ composuit, et quæ inter illos pacta erant confirmavit (*Lib. ix, ep. 20*).

Tertio Massam Veneris ab Ecclesie Romanæ actoribus injuste occupatam reddi jussit monasterio sancti Marci apud Spoletum (*Lib. ix, ep. 30*).

Quarto cum questus esset Valentinus, presbyter et abbas, monachos a se exigente culpa (a) communione privatos, in diocesi Spoletana nihilominus ad communionem recipi, S. Gregorius Chrysantho, episcopo Spoletano, scripsit, ne confugientibus ad ejus Ecclesiam monachis communionem indiscrete reddi pateretur (*Lib. ix, ep. 37*). De privilegiis monasterio Arelatensi concessis diximus capite superiori.

10. Fama summæ ejus benignitatis in monachos, impulit fortasse celeberrimum abbatem Columba-

num, ut ad ipsum confugeret, dum in Galliis exagitaretur, ob singulares quosdam Scottorum ritus, maxime in celebratione Paschatis quorum erat retinentissimus. Ea de causa scripsit ad nostrum Gregorium (*Lib. ix, ep. 127*). Summa ejus epistolæ est, in celebratione Paschæ, rejecto Victorii cyclo, Scottorum morem amplectendum, cui Anatolius ab Hieronymo laudatus fuit. Consulit etiam S. Gregorium de episcopis, aut per simoniam ordinatis, aut post lapsum tempore diaconatus; necnon de monachis monasterium suum deeerentibus. Laudat libram Regulæ Pastoralis, petitque expositiones in Ezechielem et in Cantica. Anno sequenti habitum est in Gallia concilium in quo Scottorum ritus a Columbano observatus proscriptus fuit. E Gallia pulsus sanctissimus abbas, ad Agilulfum Langobardorum regem perrexit, et in ejus ditione Bobiense monasterium celeberrimum construxit. Cur autem in regno Langobardorum sedem figere maluerit, quam in aliis Italiæ locis, id forte in causa fuit, quod apud Langobardos nosset damnationem trium capitulorum non esse receptam. Huic enim damnationi adversabatur pius aliunde abbas, ut ex ejus epistola ad Bonifacium IV liquet. (*Cf. Annal. Benedict. l. ix, p. 256.*)

CAPUT IV.

ARGUM. — 1. Gregorii in infirmitatibus patientia et assiduus labor. — 2. Qua sollicitudine exortam Agnoitarum hæresim opprimere conatus sit. Laudat scripta sancti Eulogii adversus illos. Occurrit errori nascenti Theosalonicæ. — 3. Sclavi in Italiam irrumpunt. Pactæ ad annum induciæ cum Langobardis. — 4. Eorum regi nascitur filius. Langobardorum vestes et cultus. — 5. Augustus reos repetundarum punit. Asyla in ecclesiis. Gregorii pro amicis accusatis sollicitudo; — 6. Judicem ad clementiam fluctere conatur. — 7. Amicum fortunis exutum consolatur, et liberalitate recreat. Ejusdem consolatoris litteræ ad Dominicum. — 8. Prosperis rebus utentes ad earum contemptum accendit. — 9. Amicorum vitia minime dissimulat. — 10. Fortunatus Neapolitanus episcopus moritur. De ipsius successore diu deliberat sanctus Gregorius. — 11. Ducem Campaniæ ob vexatos monachos arguit. (An 599 et 600.)

1. Gregorii ægrotudines in dies ingravescebant; at dicere poterat cum Apostolo: *Cum infirmor, tunc potens sum* (*II Cor. xii, 10*). Summam animi sui æqualitatem inter tot morborum cruciatus optime adumbrat his ad amicum Eulogium verbis: *Ecce, inquit, jam biennium pene expletur quod lectulo teneor, tantisque podagræ doloribus affligor, ut vix in diebus festis usque ad horarum trium spatium surgere valeam, missarum solemnia celebrare. Mox autem cum gravi pellor dolore decumbere, ut cruciatum meum possim interrumpente gemitu tolerare. Qui dolor interdum mihi lentus est, interdum nimius. Sed neque ita lentus ut recedat, neque ita nimius ut interficiat. Unde fit ut qui quotidie in morte sum, quotidie repellar a morte. Nec mirum, quia peccator gravis talis corruptionis carcere diu teneor inclusus. Unde compellor exclamare: Educ de carcere animam meam, ad conflendum nomini tuo* (*Psal. cxli, 8*). *Sed quia meis hoc precibus adhuc obtinere non mereor, rogo vestræ sanctitatis oratio suæ mihi intercessionis adiutorium præbeat, meque a peccati et corruptionis pondere liberum*

(a) De excommunicatione monachorum pro culpis, consule Reg. sancti Benedicti capp. 23, 24, 25, 26 et 27.

reddat in illam quam bene nostis libertatem gloriæ filiorum Dei (Lib. x, ep. 35). Æstivi calores qui ad podagræ cruciatus mitigandos conferre posse videbantur, quod apti essent ad noxium et morbidum humorem dispellendum, aliunde corpori ejus valde contrarii erant, ut ipse ait (Hom. 34 in Evang., n. 1); quia lentis et continuis febribus urebatur. Alius proculdubio pontifex nihil aliud cogitans quam de levandis incommodis, de adbibendis remediis accersendisque medicis, ad eorum nutum negotiis ecclesiasticis nuntium remisisset, omnesque pontificatus curas vicariis credidisset. Non desunt summis antistitibus et episcopis, qui succedere oneri pastorali, sive ex charitate, sive ex cupiditate ambient. At sanctissimus Pastor omnium Christi ovium, in alienos et vicarios humeros rejiciendum non putavit jugum sibi a Christo impositum, ita enim appellabat pontificale munus.

2. Præcipua autem ejus sollicitudo fuit insurgentes errores, mox ut innotescerent, discutere et opprimere. Non ita pridem exorta erat Alexandriæ hæresis Agnoitarum, cujus initia quidam referunt ad Themistium diaconum, unde dicti sunt Themistiani. Hanc hæresim excitasse quosdam monachos ex Palæstina auctor est S. Eulogius Alexandrinus, qui adversus hujusmodi hæreticos decertavit (Joan. Damascen. de Hæres. apud Photium Biblioth. cod. 230). Hi vero Christo ignorantiam tribuebant, ex nonnullis Evangelii locis male intellectis. Nimirum Christo de Lazaro sepulto inquirente, *Ubi posuistis eum?* (Joan. xi, 34) et alibi dicente: *De die autem illo vel hora, nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius* (Marci xiii, 32); inde asserendum putabant ipsum ea ignorasse. Contra hunc errorem scripsit Eulogius, et ad Gregorium (a) lucubrationem suam approbandam curavit mittere; quam papa valde laudavit, ut doctrinæ Ecclesiæ prorsus consentaneam: *De doctrina vestra, inquit, contra hæreticos, qui dicuntur Agnoitæ, fuit valde quod admiraremur; quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem sensu jamdudum communi filio nostro Anatolio diacono plurima scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis Patribus concordavit, ut mirum mihi non esset quod in diversis linguis spiritus non fuerit diversus. Nam hoc quod de ficulnea dixistis, in eo sensu proprie beatus Augustinus loquitur, quia cum Evangelista subjunxit: Nondum enim erat tempus ficorum* (Mar. xi, 13), aperte cognoscitur quod per ficum Dominus in Synagoga fructum quæsierat, quæ folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat Creator omnium nescire, quia fructum ficus non habuit, quod dum tempus ficorum non esset, omnes poterant scire (Lib. x, ep. 39). Pergit sanctus Pater ostendere mirum consensum doctrinæ Eulogii cum Augustiniana, quam ipse sitibundus hauserat, et

A Inebriatus eructabat. Certe sufficit Gregoriana hæc epistola, ad Agnoitarum somnia refellenda; in ea enim occurritur omnibus, unde Christo qualiscumque ignorantia posset affingi. De hoc argumento scribendi occasionem habuerat doctissimus papa. Quippe ante biennium Jerosolymitani quidam monachi Constantinopolim venerant, et ea de quæstione, ut conicere licet, Anatolium sanctæ sedis apocrisiarium interrogarant. At ille diaconus respondere distulit donec Gregorium consulisset. Cui, inquit ipse ad Eulogium, *ego ante longum tempus quam vestra scripta susciperem, contra eandem hæresim ipsa respondi, quæ postmodum in epistola vestræ sanctitatis inveni; atque omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Græcorum Patres, quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti* (Ibid., ep. 35). Agnoitas Nestorianos fuisse Gregorius docet esse manifestum (Ibid., ep. 39); unde me latet qua ratione contrarius Eutychianorum error ipsis a (b) doctissimo Theologo tribuatur. Certe neque Gregorius, neque Eulogius qui cum ipsis et coram et scriptis congressus fuerat, ipsos Eutychianis unquam accensuerunt. Eodem tempore vigilantissimus Ecclesiæ Pastor cum accepisset in Ecclesia Thessalonicensi non leve ortum scandalum, Luca presbytero et Petro concilium Chalcedonense suscipere nolentibus, ea de re statim scripsit ad Eusebium, Thessalonicensem archiepiscopum, ut ad remouendam offensionem sedulo incumberet. Qua ex epistola præsertim docemur, quid sit præstandum ab iis de quorum fide suborta est suspicio. De Luca eadem adhuc præcepit sanctus Gregorius anno sequenti.

C 3. Ecclesiam turbantibus hæreticis, res imperii non erant pacatiores. Nam Sclavi per Histriæ aditum jam in Italiam intrare cœperant, quando S. Gregorius ad Maximum Salonitanum qui de Barbarorum irruptione monuerat, rescripsit (Lib. x, ep. 36). Ad eundem quoque annum refert Baronius quæ de Chagano, Avarum rege, Venetiam provinciam invadente, Foroque Julii insidiis Ramildæ potito, narrat Paulus Diaconus (Lib. iv, c. 12). Utrum his Barbaris faverint Langobardi, dum imperii provincias depopulati sunt, non audemus asserere; nam hoc eodem tempore factum fuisse pacem cum rege Langobardorum, aut potius pactas inducias usque ad mensem Martium indictionis quartæ, testatur S. Gregorius ad Innocentium, Africæ præfectum, scribens. Hæc in epistola occurrit insigne humilitatis ejus, et summæ erga Augustinum observantiæ non prætereundum argumentum: *Quod, inquit, in expositionem sancti Job transmitti vobis codicem voluistis, de vestro omnino studio gaudemus: quoniam illi rei eminentiam vestram studere conspicimus, quæ nec tolos foras vos exire permittat, et ad cor iterum sæcularibus curis dispersos recolligat. Sed si delizioso cupitis pabulo sa-*

(a) Forte ipsa est quam exhibet Photius loco assignato. In ea omnem a Christo etiam homine amovet ignorantiam. Aliter sensisse videtur Athanas. lib. de Incarn. contra Arian. n. 7: *Cum dicit de ultimo die, inquit, nemo novit, neque Filius .... secundum huma-*

nitatem loquitur. Qua de re legendæ Disquisitiones RR. PP. Congreg. S. Vitoni, II parte, pag. 168, ubi alia proferunt S. Athanasii testimonia ex ep. ad Serap. et ex orat. 4 contra Arian.

(b) Vide Natal. Alexand. sæculo vi, cap. 4, art. 3.

ginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, A et ad comparationem siliginis illius nostrum fursurem non quærat (Lib. x, ep. 37).

4. Ex eadem epistola intelligimus, Romæ nuntiatam fuisse regis Langobardorum mortem. Id incertum esse scribit Gregorius, quod postea falsum comperit. Imo pro luctu de morte principis, maxima fuit in tota gente lætitia de nato ipsi filio nomine Adalaldo. Editus est in lucem Modiciæ non procul a Mediolano, qui locus Theodelindæ reginæ charus. Ibi enim basilicam S. Joannis Baptistæ totius gentis patroni ædificavit, ornamentis auri et argenti decoravit, et amplissimis ditavit prædiis. Olim hac in Ecclesia quæ adhuc stat, ministrarunt monachi Benedictini. Ibidem extruxit regia munificentia celebre palatium, ubi depicta præcipua Langobardorum gesta videbantur. (Cf. Paul. Diac., lib. iv, capp. 22, 23. 28; Mabil., Mus. Ital. p. 212 et 213.)

Fortasse non erit injucundum lectori hoc loco describere ex Paulo Diacono quis tunc esset Langobardorum cultus, quæ vestes, ut ex Modiciani palatii pictis tabellis deprehendebatur. Cervicem radentes nudabant usque ad occiput; capillos a facie usque ad os demissos habentes, quos in utramque frontis partem discriminabant. Vestimenta eorum erant laxa, et maxime linea, ornata institis varii coloris. Calcei erant usque ad summum pollicem pene aperti, et alternatim laqueis corrigiarum retenti. Postea cœperunt (a) hosis uti, super quas equitantes subrugos birreos mittebant. Sed hæc de Romana consuetudine trahebant.) Cf. loc. sup. laud.)

5. Interim Mauricius imperator brevi pacis intervallo uti constituit ad rationes exigendas ab iis qui pecunias publicas dispensandas acceperant, ac in proprios convertisse usus ferebantur. Eo consilio misit Romam Leontium exconsulem, quem S. Gregorio commendavit Domitianus, Melitinæ metropolitans. Augusti, ut jam dictum est, cognatus; rogans insuper ut in iis quæ ei pro publica utilitate serenissimorum Dominorum jussione mandata erant, in quantum ratio sineret, suffragari dignaretur. Id libentissime se præstiturum pollicitus est papa; nec id implere distulit, nam cum Gregorius expræfectus et alii qui repetundarum accusabantur, in septa ecclesiastica se recepissent, quod pro inviolabili haberentur asylo, S. Gregorius eis persuasit ut exirent, et rationes suas exponere curarent (Lib. x, ep. 50). D Egressi sunt itaque, et Marco Scriboni qui ad exhibitionem eorum venerat traditi, accepta prius sponsione, nullam se violentiam passuros. Gregorium expræfectum amicitia sibi conjunctissimum commendavit ~~et~~ Papa tum (b) plurimis in Sicilia episcopis, tum Leontio exconsuli et aliis quos in accepta provincia vel adjutores et consiliorum participes habebat, ve ministros. Cum diu post indictum et constitutum tempus a Marco seu Azimarcho Scribone, Gregorius expræfectus in Siciliam venisset, ut se coram excon-

sule sisteret judicandum, S. Gregorius eidem Scriboni significavit moræ ac procrastinationis causam fuisse gravem infirmitatem, non dilationem spontaneam. Quid de illo judicatum sit assequi non possumus. Hunc tamen expræfectum a pristino statu non exoidisse, sive quoad honores, sive quantum ad fortunas, conjicere licet ex epistola duobus post annis ad eum scripta (Lib. xii, ep. 22).

6. Libertinus, quondam Siciliæ præfectus, S. Gregorii familiaris, longe durius habitus est. Rogaverat exconsulem pius Pontifex ut amicum haberet commendatum; et de ipso ad plurimos alios eodem consilio scripserat. Sed Leontius exconsul, vir sane nimis severitatis, misit ad Gregorium exemplar cujusdam cautionis plane execrabilis, quæ fidem faciebat quam perversa mente ad præfecturæ dignitatem Libertinus accessisset. Tacite exprobranti quod scelestissimum hominem commendasset respondit Papa, se de nemine unquam ad ipsum scripsisse nisi ut protectionem suam, favens justitia, præstaret; de Libertino, præfecto Siciliæ dato, provinciam universam gratias retulisse, quod sufficiens videbatur ejus probitatis argumentum; cæterum quis esset, aut quales causas habuerit, quidve ad impactas criminationes responderet, sibi prorsus incognitum: Unum hoc tamen, inquit, bene atque constanter novi, quia et si quam in rebus publicis fraudem fecit, substantia ejus cædi debuit, non libertas. Nam in hoc quod liberi cæduntur, ut taceam quod omnipotens Deus offenditur, ut taceam quod vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperatoris nostri omnino tempora fuscantur. Hoc enim inter reges gentium et imperatores Romanorum distat, quia reges gentium domini servorum sunt, imperator vero Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quidquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis (Lib. x, ep. 51).

Pergit vir sanctissimus increpare nimiam judicis austeritatem, et ad eam emolliendam eximia sane præcepta dare, ex quibus pauca hæc decerpere placuit: Quoties (c) ira animum invadit, mentem edoma, vinces te ipsum. Differ tempus furoris, et cum tranquilla mens fuerit, quod placet judica. Ira enim in vindictam malorum sequi debet rationem animi, non præire, ut quasi ancilla justitiæ post tergum veniat, et non lasciva ante faciem prorumpat. Aliquando vero ostendenda est, et non exhibenda; aliquando exhibenda est, sed nunquam sequenda. Quando enim in executione justitiæ placate mente irascimur, iracundiam et non sequimur et exhibemus.

Pro Libertino commendando scripserat quoque Gregorius ad Amandinum domesticum (Lib. x, ep. 52), quod moleste ille tulit, etsi nihil asperi haberet epistola. Jamque Gregorio rescribere asperis verbis parabat, sed ne id exsequeretur prohibitus est per somnium. Testatus est enim se in somnis vidisse

(a) Hosa, tibiale, caliga. Galli olim dixerunt *hou-scuz*. Affines sunt voces Germanicæ, Italicæ, etc., idem significantes.

(b) Vide epist. libri x, a 54 usque ad 60 inclusive.
(c) Noverat fortasse Leontium iræ esse impatientem. De eodem argumento vide ep. ii ejusdem libri.

papam ea de causa reprehendentem et increpantem. A

7. Ad Libertinum omnibus pene fortunis exutum Gregorius epistolam scripsit consolatoriam, et ut adversa patienter sustineret amicum hortatus est. Verbis addidit liberalitatem, quam solita urbanitate condidit: *Peto autem, inquit, ne injuriosum ducatis, quod viginti a nobis vestitus ad pueros vestros per Romanum defensorem scripsimus præberi, quia de beati Petri apostoli rebus, quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt (Lib. x, ep. 31).*

Non uni dumtaxat amico, sed plurimis impendendum fuit a Gregorio consolandi officium, præsertim Dominico, Carthaginensi episcopo, ob pestilentiam in Africa desævientem, quem docet quinam fructus ex hoc flagello sint colligendi. Tunc Italiam a tali per-

8. Quos noverat rebus uti prosperis, et nulla afflictione magistra erudiri ad honorum temporalium contemptum, et æternorum amorem magis ac magis accendebat. Ita scribit ad illustrem quamdam feminam: *Magnam nobis lætitiæ Gloriæ vestræ ingessit epistola, quæ æternæ vitæ desiderium vos habere signavit; sed quia hujusmodi studium fugitiva solet mundi gloria præpedire, hortamur ut mentis vestræ saluberrimam deliberationem res quælibet transitoria non revocet, nec ab incæpto eam tramite deviet. Sed magis supernæ patriæ amor accendat, præmia mansura sollicitent, et ad venturi Judicis promissionem certa semper aspiret, atque ex temporalibus æterna mercetur: ut ex hoc et in*

9. Amicorum vitia minime dissimulabat ad eos scribens. Ita Clementinam patriciam alloquitur: *Nuntiatum mihi est quod si quando vos quisquam offenderit, dolorem irremissibiliter retinetis. Quod si verum est, quia quantum vos diligo, tantum contristor; peto ut hoc a vobis vitium nobiliter excludatis, et secus boni operis segetem inimici semen crescere non sinatis. Dominicæ orationis verba ad memoriam reducantur, et non apud vos plus valeat culpa quam venia. Excessus Gloriæ vestræ bonitas superet, et magis salubriter ignoscendo devotum faciat, quem potest persistens facere asperitas indevotum. Relinquatur illi unde verecundiam habeat, et non servetur quod doleat. Nam plerumque plus virium habet discreta in correctione remissio, quam in exsequenda ultione districtio (Lib. x, ep. 58).*

Si contingeret amicos ex libertate corripendi quandoque offendi et exacerbari, amicabilibus verbis eos delinire satagebat, ut intelligerent aspera verba non ex odio, sed ex charitate fluxisse.

10. Hoc anno mortuus est Fortunatus Episcopus. Eum paulo ante obitum redarguerat Gregorius (Lib. x, ep. 24 et 25), tum de minima sollicitudine erga monasteria, tum de occupatis Urbis portis et aquæductu quorum cura et custodia pertinebat ad Theodorum, majorem populi, et ad Rusticum seniore. Proindeque jussit æquissimus Pontifex usurpata restitui. Erat hic major populi fere idem magistratus ac apud nos modo ~~292~~ major urbis. Amplissima jam tum erat civitas Neapolis. Ibi artifices in diversa corpora, pro unaquaque arte quam profitebantur, coaluisse dicimus ex querelis saponariorum adversus Joannem Palatinum, qui nova plurima eorum corpori præjudicialiter nitebatur imponere, et sibi proficere volebat quiquid commodi de introitu ejus accederet, hoc est quidquid persolvebant qui huic ordini aut corpori sociari impetrabant (Lib. x, ep. 26).

De successore Fortunati diu deliberatum. Pars populi favebat Joanni Diacono; sed a papa rejectus est, quia cum parvulam haberet filiam, ejus continentia nondum sufficienti tempore probata erat et explorata. Pars altera Petrum item diaconum elegerat, qui nec pontifici placuit propter nimiam simplicitatem. Præterea dicebatur olim pecuniam ad usuram dedisse. Neuter itaque factus est episcopus, sed Paschasius ad quem plurimæ Gregorianæ epistolæ.

15. Nunc de rebus monasticis ad hunc annum pertinentibus agendum foret, sed brevitatis gratia, unicam dumtaxat S. Gregorii epistolam in defensionem monachorum scriptam expendemus. Ex monasterio S. Archangeli, apud Neapolim, monachus quidam abierat ad hostes; quod, Godescalcum Campaniæ ducem, in tantum furorem abripuit, ut januas monasterii frangi jusserit, et quidquid ibi inventum est, diripi. Fuscus, monasterii abbas, discrimen fugaverat, sciens ducem ipsi fugitivi monachi crimen impingere. Quod quam absurdum esset ostendit S. Gregorius, eum ad saniolem revocans mentem proprio exemplo: *Numquid et diebus magnitudinis tuæ, inquit, multi de civitate in qua consistis ad Langobardos milites fuga non lapsi sunt? Et quis tantæ indiscretionis, tantæque possit stultitiæ reperiri, ut eorum iniquitatem tibi æstimet applicandam? (Lib. x, ep. 11).*

Vis huic monasterio illata fortasse occasionem dederat Constantio monacho et presbytero transmigrandi in Siciliam, et secum auferendi monasterii sui vasa et codices. Qui cum ibi diem clausisset extremum, Gregorius, a Fusco abbate rogatus, ad Fantinum defensorem scripsit, ut ablata restitui curaret (Lib. x, ep. 14).

CAPUT V.

ARGUM. — 1. S. Gregorius obstat ne in Mediolani esset episcopus, quem Agdulfus elegerat. Ordinatur Deusdedit. Somnium cujusdam heterodoxi de æqualitate Ecclesiæ Mediol. cum Romana. — 2. Amos patriarchæ Jerusalemitano mortuo succedit Isaacus. — 3. Multiplex et gravissimus S. Gregorii morbus. — 4. De amicorum salute magis quam de sua est sollicitus. — 5. Amicos ægrotantes ad pœnitentiam hortatur. Præsertim Venantium. Quo mortuo de ipsius filiabus sollicitudinem gerit. — 6. Hostes imminent Siciliæ. Fides in Sardinia propagatur. — 7. S. Gregorius Theoclistam de hæresi infamatam consolatur. — 8. Scandalum tollere debemus

quando possumus. — 9. Hæresis objectæ Theocistæ capita refelluntur. — 10. Calumniatores gravibus pœnis addicit S. Gregorius. — 11. Falsarium punit. — 12. De rebus ecclesiasticis. — 13. Et monasticis. — 14. Rechardi regis mors et successores. (An. 600 et 601.)

1. Mortuo Constantio, Mediolanensi episcopo, periculum schismatis in Ecclesia Mediolanensi imminabat. Nam clerus et populus unanimes elegerant in ejus successorem *Deusedit* diaconum. At rex Agilulfus, in cujus ditione Mediolanum erat, alium postulabat ordinari; et ea de re scripserat ad Mediolanenses. Hæc ut rescivit Gregorius, ad eos in priori proposito corroborandos, ne fortasse minacibus regis litteris cederent, scribendum quantocius putavit. Suam epistolam exorditur a Constantii laudibus. Commemorat maxime ejus tum sollicitudinem in servanda Ecclesiastica disciplina, tum vigilantiam in tuenda civitate. Laudat postea Mediolanenses ob electum unanimes consensu *Deusedit*, et electionem factam sua auctoritate confirmat. De electo a Langobardis et ab ipso rege ita constanter loquitur: *Illud autem quod vobis ab Agilulfo indicastis scriptum, dilectionem vestram non moveat. Nam nos in hominem qui non a catholicis, et maxime a Langobardis eligitur, nulla præbemus ratione consensum. Nec si alicujus præsumptionis usurpatione factum fuerit, in locum vel ordinem sacerdotis suscipimus: quia vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur* (Lib. xi, ep. 4). Scripsit quoque ad Pantanem notarium (*Ibid.*, ep. 3), ut per Genuesem urbem *Deusedit* episcopum solemniter faceret ordinari. Agilulfum nondum tunc amplexum fuisse catholicam fidem, vel ex hac epistola liquet. Noluit tamen cum Gregorio contendere, suadente forsitan Theodelinda, quæ tum catholicam fidem, tum sanctissimum Pontificem impense colebat; et electus a Mediolanensibus *Deusedit*, nemine reluctante est ordinatus. Quod hoc in loco, et prius (a) in ordinatione Constantii factum legimus, proculdubio sufficit ad refellendum somnium Jacobi Gotheфри in dissertat. 2 de suburbicariis regionibus et ecclesiis, in qua contendit Mediolanensis et Romani episcoporum summam æquamque potestatem.

2. Hoc etiam anno luxit Ecclesia Jerosolymitana patriarcham Amos, cujus cathedram accepit Isacius, et paulo post ad Gregorium synodicam misit epistolam. Fidera quam in ea profitebatur Isacius probavit papa, et gratias exsolvit Deo, qui et immutatis gregis sui pastoribus, fidem quam semel sanctis Patribus tradidit, etiam post eos immutabilem custodit. Gratiarum actionibus addidit preces pro imperatore, cujus temporibus, inquit, hæreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, orthodoxi tamen imperatoris tempore prava quæ sentiunt, eloqui non præsumunt (Lib. xi, ep. 46). At 294 quia audierat in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem, nisi ex præmiorum datione pervenire, ad tam nefariam simoniam eliminandam novum hortatur patriarcham. Monet quoque de compescendis jurgiis

A quædam mansuete corrigendo, quædam quæ corrigi nequeunt, æquanimitè tolerando.

3. Hoc anno quoque parum abfuit quin orbis omnis Christianus præstantissimum suum amitteret pontificem. His verbis, quam male se haberet describit. *Multum jam tempus est quod surgere de lectulo non valeo. Nam modo me podagræ dolor cruciat, modo nescio quis in toto corpore cum dolore se ignis expandit; et fit plerumque ut uno in me tempore ardor cum dolore configat, et corpus in me animusque deficiat. Quantis autem aliis necessitatibus extra hæc quæ retuli infirmitatis afficiar, enumerare non valeo. Sed breviter dico, quia sic me infectio noxii humoris imbibit, ut vivere mihi pœna sit, et mortem desideranter expectem, quam gemitibus meis solam esse credo posse remedium. Proinde, frater sanctissime, divinæ pro me pietatis misericordiam deprecare, ut percussione suæ erga me flagella propitius mitiget, et patientiam tolerandi concedat: ne nimio, quod absit, tædio in impatientiam cor erumpat, et ea quæ bene curari per plagam poterat, culpa crescat ex murmure* (Lib. xi, ep. 32).

4. Attamen in tot tantisque doloribus positus vir summæ patientiæ, quid toleraret vix cogitans, de amicorum suorum valetudine sollicitudinem gerebat. Id expertus est Marinianus, Ravennæ episcopus, quem cum vomitu sanguinis laborare audisset piissimus Pater, ad se accersivit ut curam ejus ageret. Interimque ut a jejuniis et vigiliis temperaret præcepit. Aliud tamen simul in animo habebat, Marinianum ad se vocans. Etenim proximum se morti intelligens, inter amici manus animam efflare cupiebat. (Lib. x, ep. 33.)

Eandem paternam charitatem expertus olim fuerat Castorius Ariminensis episcopus, quem diu ob infirmitatem retinuerat apud se, de ejus valetudine restituenda anxius et sollicitus (Lib. iii, ep. 24 et 25). Tenerum ejus animum erga ægrotantes amicos, maxime demonstrat epistola hoc anno ad Rusticianam patriciam scripta, in qua licet asserat corpus suum tanquam in sepultura ita siccatum esse, tamen ut plæ feminæ dolori compatiatur, proprii videtur oblivisci (*Ibid.*, ep. 44).

5. At præcipua ipsius cura erat in amicorum infirmitatibus, ut eos hujusmodi flagellis attritos ad poenitentiam provocaret. Sic urget Venantium podagra laborantem, de cujus lapsu jam locuti sumus: *Inter quos (dolores) quid aliud debemus nisi semper delicta nostra ad memoriam revocare, atque omnipotenti Deo gratias agere? Quoniam qui ex carnis blandimento multa peccavimus, ex carnis afflictione purgamur. Sciendum quoque est nobis, quia pœna præsens, si animum afflicti convertit, finis est culpæ præcedentis. Si autem ad timorem Domini minime convertit, initium est pœnæ sequentis. Curandum igitur nobis est, et summopere in fletibus tota mentis conversione vigilandum, ne de tormento ad tormenta transeamus. Considerandum quoque est, quanta erga nos dispensatione pietatis agat Conditor noster, quod morte dignos assi-*

(a) Vide lib. iii, ep. 29, 30 et 31.

due percutit, et tamen adhuc minime occidit (Lib. xi, A ep. 30).

Hæc in epistola silet S. Gregorius de Venantii apostasia, nec de reditu ad monasticum statum quem deseruerat ipsum hortatur, quia malebat id ægroto suggeri ab ejus episcopo, scilicet Joanne Syracusano, ad quem scribit primam ejus curam esse debere hortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, suadere Venantio ut ad habitum suum vel in extremis redeat, ne ei tantæ culpæ reatus in æterno judicio obsistat (Lib. xi, ep. 36). Eidem Joanni Venantii filias Barbaram et Antoninam commendavit, quibus etiam scripsit litteras consolatorias, et patrocinium suum adversus pravorum hominum consilia pollicitus est, quod præstitit (Ibid., ep. 78). Venantium ex hoc morbo non assurrexisse, sed occubuisse satis probant aliæ S. Gregorii litteræ; utrum prius acta pœnitentia, res est divino relinquenda judicio. Italica ejus uxor jam obierat; nam si vixisset graviter decumbente et postea e vivis sublato marito, ad eam potius quam ad ejus filias scripsisset Gregorius, aut saltem his in litteris aliqua matris injecta esset mentio. Hinc facillior erat Venantio reditus ad monachi statum, dissolutis conjugii vinculis.

6. Cupiebat Gregorius nobiles virgines e Sicilia Romam migrare, forte quod cognovisset hostes ad hujus insulæ invasionem festinare, ut alias rationes interim taceam. De impetu hostili jamjam imminente vigilantissimus Pontifex admonuit universos Siciliæ episcopos, et hortatus est ut litanias omni hebdomada feriis quarta et sexta indicerent, et ita contra barbaricæ crudelitatis incursus supernæ protectionis auxilium implorarent (Lib. xi, ep. 51). Precibus autem addere bona opera jubet, quia, inquit, inanis fit oratio ubi prava est actio. Idem periculum Sardinie non longe dissitæ insulæ, ab hostibus impendisse supra diximus. At pacem ac tranquillitatem ipsi restitutam esse autumamus ex felici religionis Christianæ propagatione apud Sardos aut advenas et Barbaros seu Barbaricinos aut indigenas. Ea de causa S. Gregorius rogavit insulæ præsidem, ut Victori episcopo in gentilium conversione laboranti opem ferret. Aderat enim omnibus qui ejus opera et commendatione indigebant (Ibid., ep. 22).

7. Præsentissimum eum experta est hoc anno Theotista Mauricii Augusti cognata, pia femina de qua jam alibi actum, a nonnullis temere hæresis infamata. Jam diximus (Lib. i, c. 5, num. 9), Gregorio in urbe regia commorante, rumorem sparsum de nova hæresi, cujus notam inurere nobilissimæ ac sanctissimæ matronæ non sunt veriti sycophantæ; unde in populo, sua levitate ad atrociora maxime in principes credenda satis prono, magnus subortus est tumultus. Statim autem atque id papæ fuit indicatum, scripsit ad Theotistam (Lib. xi, ep. 45), cui multiplici ratione ostendit ejus mentem obtreptionibus turbari minime debere: Si enim laudibus lætamur, inquit, et detractionibus frangimur, gloriam nostram non in

nobis, sed in aliorum ore posuimus... In omne autem quod extra de nobis dicitur, recurrere ad arcana mentis debemus. Etsi omnes vituperent, liber est tamen quem conscientia non accusat. Aliam longe post ea subdit rationem. Sunt autem plurimi, inquit, qui vitam bonorum fortasse amplius quam debent, laudant; et ne qua elatio de laude surripiat, permittit omnipotens Deus malos in obtreptionem et objurgationem prorumpere: ut si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur.

Simile pertractat argumentum scribens ad Palladium presbyterum de monte Sina (Lib. xi, ep. 2), qui etiam obloquentium linguis stimulabatur; ubi hæc inter cætera notatu digna dicit: Inter verba laudantium sive vituperantium ad mentem semper recurrendum est, et si in ea non invenitur bonum quod de nobis dicitur, magna tristitia generari debet. Et rursum si in ea non invenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiâ prostrare. Quid enim si homines laudent, et conscientia accuset? Aut quæ debet esse tristitia, si omnes accusent, et sola conscientia nos liberos demonstrat? Ac infra: Quid aliud detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant, ut unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant?

8. Attamen in utraque epistola docet qua ratione tolli possit scandalum, quod negligere citra peccatum non possumus. Proponitque S. Petri, apostolorum principis, exemplum, qui fidelium querelam arguentium quod intrasset ad gentiles et manducasset cum eis, eosque ad baptismum recepisset, non ex potestate, sed ex ratione respondit, causamque per ordinem exposuit: Si enim, inquit, cum a fidelibus culparetur, auctoritatem quam in sancta Ecclesia acceperat, attendisset, respondere poterat ut pastorem suum oves... reprehendere non auderent. Sed si in querela fidelium aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione placavit... Si ergo pastor Ecclesiæ, apostolorum princeps, signa et miracula singulariter faciens, non dedignatus est in causa reprehensionis suæ rationem humiliter reddere, quanto magis non peccatores, cum de re aliqua reprehendimur, reprehensores nostros humili ratione placare debemus?

9. Non poterat efficaciori exemplo humilitatem illustri femine persuadere sanctissimus Doctor. Postea hæresis ipsi impactæ capita omnia recenset, ac confutat et conterit. Primo ostendit religionis causa conjugia non dissolvenda. Secundo peccata omnia in baptisate penitus dilui et dimitti. Tertio post actam per triennium pœnitentiam, licentiam peccandi minime concessam. Quarto etiam illum anathematis vinculo teneri, qui etsi necessitate compulsus, id de quod reprehenditur anathematizaverit. Ad ultimum testatur plerosque falso de quatuor illis capitulis imperito zelo accusatos; placandos tamen esse illos accusatores tum ratione, tum mansuetudine.

10. Etsi vero calumnias patienter tolerandas doce-

ret summus ille morum magister, calumniatores tamen gravibus pœnis coerceri jubebat. Unde cum accepisset Hilarum subdiaconum qui Joanni Diacono crimen ingesserat, a iudicibus nulla fuisse pœna castigatum, præcepit ut virgis publice cæderetur, et in exilium deportaretur (*Lib. ix, ep. 62*). Jam supra observavimus hanc exilii pœnam iudicio ecclesiastico decretam in defensorem episcopo non obedientem.

11. Non minus in falsarios, qui calumniatoribus affines sunt, indignabatur Gregorius veritatis studiosissimus cultor. Hinc graviter exarsit in Andream monachum (*Lib. xi, ep. 74*), ut conjicere licet, Græcum, qui non solum epistolam Eusebii, Thessalonicensis episcopi, ipsius fidei commendatam ut Latinam eam faceret, corruerat, et hæresibus infecerat, sed etiam sermones aliquos Græce vulgavit quibus præfixerat papæ nomen. Eos diligentissime requiri jussit Gregorius et aboleri. Præterea concillum habuit in quo de pœna falsario aliunde flagitiosissimo infligenda deliberaretur; at vero quæ decreta fuerit nos latet. Epistola ex qua hæc habemus, humilitatis et modestiæ Gregorii argumentum est. In ea enim simpliciter profitetur Græcarum se litterarum nescium.

12. Ut res adhuc annum spectantes absolvamus notanda sunt summatim quæ ad illustrandam ecclesiasticam disciplinam aut historiam conferre possunt nondum a nobis delibata. Imperatori Joannem primæ Justinianæ episcopum pro ægritudine capitis ab episcopatu amovere cupienti, consentire noluit æquissimus pater, nisi ægrotus ipse, dato libello supplicis, hoc peteret. Sed suasit ut quæreretur *dispensator*, qui munus episcopale obire posset (*Lib. xi, ep. 47*).

Quiricus et alii Iberiæ episcopi summum pontificem consuluerant de diversorum hæreticorum baptismo et ordinationibus. Quibus respondit baptizatos in hæresi cum Trinitatis invocatione, non iterum baptizandos quando ad Ecclesiam revertuntur, sed aut impositione manuum, aut chrismatis unctione, aut professione fidei reconciliandos. Redeuntes vero Nestorianos de incarnatione edocendos; et si Nestorium anathematizaverint, receptasque ab Ecclesia synodos recipere profiteantur, in propriis ordinibus admittendos (*Lib. xi, ep. 67*).

Cum audisset Desiderium Viennensem episcopum grammaticam et litteras humaniores quibusdam exponere, id gravissime tulit, quia, inquit, *in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt* (*Lib. xi, ep. 54*). Postea tamen Candidus presbyter ex Gallis rediens, Desiderium apud papam excusavit, negavitque ipsum in his nugis tempus terere.

Deferendas ad episcopos clericorum causas sæpe docet, ne episcopalis jurisdictio pessumdetur, clericos ab episcopo, exigente culpa, in pœnitentiam missos Romanus defensor, episcopo inconsulto et nesciente, auctoritate propria eiecerat e loco ubi ad pœnitentiam traditi fuerant. At jussit papa clericos episcopo sine mora restitui, et Romano prius increpato, gravia comminatus est, si talia deinceps committeret (*Lib. xi, epp. 77 et 37*).

A Quæ ad obtinendum defensoris officium conditiones requirerentur qualia forent eorum munia, quave formula constituerentur, habemus in epistola ad Vitum (*Lib. xi, ep. 38*).

Gesta vel scripta S. Irenæi diu a se quæsitæ, sed ex eis aliquid invenire non valuisse testatur maximus Doctor. Nunc de rebus monasticis pauca attingenda (*Lib. xi, ep. 56*).

13. Cum Agathosa quæstæ esset maritum suum, se invita monachum factum, quod ad culpam invidiamque Urbici abbatis, in cujus monasterio conversus fuerat, pertinebat, edixit papa reddendum eum petenti, licet jam tonsuratum, nisi constaret ipsam prius mariti conversioni consensisse, suamque promississe, aut ipsam adulterii esse ream (*Lib. xi, ep. 50*).

B In eodem concilio a quo damnatus est Andreas falsorum scriptorum artifex, concessa est Probo, monacho et abbati, testandi facultas de bonis ante susceptum habitum monasticum ad ipsum pertinentibus. Tanti enim erat momenti facultatem hanc dare, ut synodi totius consensum requirendum judicaverit sapientissimus Pontifex. Neque vero facta fuisset Probo testamenti condendi licentia, nisi liquido constat constitisset ipsum jussu fuisse et quasi coactum a S. Gregorio monasterium subito introire, *non indulto ad de liberandum vel tractandum spatio*. Unde non integrum ipsi fuerat de rebus suis disponere. Periculum autem erat ne bonis ipsius monasterio cedentibus, filius ejus summa egestate laboraret.

C Laudavit Januarium Caralitanum quod monasterium virorum in domo ancillarum Dei monasterio cohærente construi noluerit; voluit tamen alium quæri locum, ubi constitueretur (*Lib. xi, ep. 25*).

Omitto beneficia quæ in monasteria, etiam remotissima, contulit hoc anno optimus pater, præsertim in cœnobium montis Sina (*Lib. xi, ep. 1*); sed quibuslibet muneribus et beneficiis præstantiora mihi videntur monita Cononi, Lirinensi abbati, data, quibus eum docet quanta cura, qua solertia monasterium sibi commissum regere debeat; maxime ob ejus decessoris incautam remissionem: *Dilectionis tuæ, inquit, vigilantia ardentiori se semper cura succendat; et ita cuncta, Deo adjuvante præmuniat, ut lupus sæviens huc illucque discurrens, in oves Dominicas ingrediendi locum non habeat*. Et post aliqua: *Itaque boni te dulcem, pravi sentiant correctorem. In qua videlicet correctione hunc esse ordinem noveris observandum, ut personas diligas, et vitia persequaris: ne si aliter agere fortasse volueris, transeat in crudelitatem correctio, et perdas quos emendare desideras. Sic enim vulnus debes abscindere, ut non possis ulcerare quod sanum est: ne si plus quam res exigat ferrum impresseris, noceras cui prodesse festinas. Ipsa enim in te dulcedo cauta sit, non remissa: correctio vero diligens sit, non severa. Sed sic alterum condatur ab altero, ut et boni habeant amando quod caveant, et pravi metuendo quod diligant* (*Ibid., ep. 12*).

14. Hoc anno e vivis excessisse piæ regem Recharedum fidei catholicæ in Hispania restauratorem

tradunt Hispanicarum rerum scriptores. Arianos ob studium quo flagrabat in religionem orthodoxam semper expertus est infensissimos, maxime vero Gosuintham, Leuvigildi regis viduam, cujus auctoritate audaciores facti, non semel in regem conspirarunt. Horum antesignani fuerunt quidam episcopi hæresi Ariana polluti. Ex his duo in exilium ejecti sunt, etsi gravioribus pœnis digni forent. Recharedo successit Liuba II, qui duobus tantum annis regno potitus. Hunc excepit Witericus.

CAPUT VI.

ARGUM. — 1. S. Gregorius de instaurandis SS. Apostolorum basilicis cogitat. Ejus munificentia in illas basilicas. — 2. Bellum redintegratum infeliciter cedit imperatori. — 3. Hæreticorum et schismaticorum conversio. Quid redeuntes e schismate sponderent. — 4. Firminum episcopum reversum, et ob hoc ab aliis vexatum schismaticis tuetur S. Gregorius. — 5. Docleatinæ Ecclesiæ pacandæ providet. De Paulo, flagitioso episcopo et prædone, judicium. — 6. De rebus Africanis curat. Causa Paulini episcopi. Et alterius nomine Victoris. — 7. Auctoritatis Rom. pontificis in Africa argumenta. — 8. Gregorii summa in potestate major humilitas et modestia. — 9. De ejus homiliis in varios sacræ Scripturæ libros a Claudio exceptis. De Claudio inquiritur. — 10. S. Gregorii in eligendis dignis abbatibus, et tuenda monastica disciplina sollicitudo. — 11. Utrum monachatum loco subdiaconatus esse putaverit. — 12. Diaconum factum monachum e monasterio avelli non patitur. (An. 601 et 602.)

1. Cum imminere sibi mortem præsciret S. Gregorius, jam conceptum de reparandis SS. apostolorum Petri et Pauli basilicis consilium non ultra differendum judicavit. Idcirco præcepit Sabino subdiacono res Ecclesiæ in Lucania et Brutiis curanti, ut his in provinciis trabes ad id operis necessarias pararet, atque ad mare advehendas curaret, unde navibus impositæ Romam deportarentur (*Lib. XII, ep. 20*). Ea de causa scripsit ad (a) Arogem, quem Beneventanum ducem Zotone mortuo constituerat Langobardorum rex, rogavitque ut Sabino subdiacono in hujus materiæ vectura opem ferret; promittens duci *dignum ænium* (*Ibid., ep. 21*). Idem est argumentum epistolarum quas ad Gregorium expræfectum et ad Stephanum episcopum scripsit (*Ibid., ep. 22 et 23*). Biennio post paulo ante mortem assignavit multa prædia basilicæ S. Pauli pro (b) luminaribus, *ne minus illic habere luminaria præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumine suæ prædicationis implevit*, quam S. Petrus. De olivetis et aliis fundis a S. Gregorio concessis ad basilicæ S. Petri lumina nutrienda et augenda, legenda tabula donationis quam Vitæ S. Gregorii subjiocendam duximus. Legitur alibi fecisse *ad beatum Petrum apostolum super altare ciborium cum columnis quatuor ex argento puro*. De fastigiis ex argento purissimo fabricatis in basilicis sanctorum apostolorum Petri et Pauli legendus Joannes Diaconus (*Lib. IV, c. 68*).

2. Ex epistola ad Arogem scripta datur conjiciendum pacem aut inducias tunc fuisse Romanos inter et Langobardos. Attamen hoc anno rursus bellum

conflagravit in Italia, ubi res infeliciter pro imperatore gestæ sunt. Nec feliciter in Oriente cesserunt; quasi jam omnia vergerent ad Mauricii de solio dejectionem et cædem. Langobardi cum Sclavorum auxiliis ab Avarum rege missis Cremonam primum obsidione cinxerunt et occuparunt, quam Agilulfus æquari solo jussit. Deinde Mantuam expugnavit idibus Septembris, quæ vix clementiorem victorem est experta. Romanorum præsidium Brixellum incendit et deseruit. Hostilibus armis prementibus exarchus pacem impetravit, ea lege ut redderet Godiscalcum ducem ejusque uxorem filiam Agilulfi, ipsorumque liberos in expugnatione Parmæ captos. Quamvis tot annis inter hostiles gladios vivere consuevisset S. Gregorius; de hoc tamen bello **297** vehementer ingemuit, et cum amicis expostulavit, eorumque precum opem sibi adesse rogavit supplex, maxime S. Eulogii (*Lib. XII, ep. 50*). (*Cf. Paul. Diac. l. IV, capp. 29 et 21.*)

3. In epistola huic inscripta patriarchæ, quæ omnium hoc anno scriptarum est ultima, meminit papa Monophysitarum seu hæreticorum unicam in Christo naturam consentientium, qui errorem hunc nuper ejurarant. Hi cum in Siciliam venissent, fama sanctissimi doctoris invitati, Romam perrexerant, ubi in fide confirmati, litteras a summo pontifice testimoniales petierunt. Eos commendat sanctissimus pater amico Eulogio, ipsisque restitui monasterium ab hæreticis occupatum petit, nisi forte maluerint ipsius invasores ad Ecclesiæ redire sinum. Eodem tempore Firmianus, Tergestinæ urbis episcopus, in Istria, prius in schismate ob tria damnata capitula conflato pertinax, venenum evomuit, et relictis schismaticorum partibus, ad unitatem Ecclesiæ se contulit. De ipsius reditu Gregorius lætus, gratulatoriam scribendam epistolam censuit, in qua revocatum et resipiscentem hortatur ut Satanæ jaculis constantiæ scutum opponat, aliisque secum revocandis insudet. Insuper vitæ subsidia pollicetur: *Nobis, inquit, omnino curæ erit de fraternitatis tuæ quiete, ut dignum est, cogitare; quia postquam nobiscum, jam Deo protegente, unus es, non aliter utilitates tuas, quam nostras attendimus* (*Lib. XII, ep. 33*).

Exstat promissio cujusdam episcopi ad unitatem Ecclesiæ revertentis, quam a Firmino datam non immerito putant eruditi (*Olim lib. X, ep. 31, nunc in appendice*). Sine observatione præteriri non debet episcopum hunc schisma deserentem omnino silere de concilio V, et de trium capitulorum condemnatione, sed spondere tantum et jurare se prona et spontanea voluntate ad unitatem sedis apostolicæ redeuntem, ad schisma nunquam reversurum, sed semper in unitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ et communionis Romani pontificis permansurum. Quod sane argumento est, ut jam non semel a nobis dictum, illud

(a) Apud Paulum Diac. lib. IV, c. 19, et alibi dicitur *Argis* aut *Arechis*. Argis significat *honore forem*.

(b) De Ecclesiæ luminaribus legendus Athanasius in ep. encyclica ad episcopos tom. I, p. 114, num. 4, ubi describens ingressum Gregorii Alexandrinæ Ec-

clesiæ invasoris cum militari manu, ait tunc vi ablatum a militibus oleum ad Ecclesiæ luminaria repositum; adeoque insaniisse qui pseudoepiscopum comitabantur, ut candelabra ad parietem statim reponerent, et Ecclesiæ cereos idolis accenderent,

Istricorum schisma non in eo positum esse, quod tria capitula non damnarentur, sed quod ea condemnantes a communione repellerentur, fieretque sic ab Ecclesia catholica secessio.

4. Quod Firmino prænuntiaret vir sanctissimus, ejus videlicet constantiam terroribus et blandimentis tentatam iri ab hoste, ut retro redire compelleretur, paulo post accidit. Nam Severus, Gradensis episcopus, ejurati a Firmino schismatis caput, audita ejus reversione, eum diversis præmiorum suasionibus cæpit, si posset, a bono revocare proposito. Quod, dum perficere Deo auctore minime voluisset, seditionem illi suorum civium excitare non timuit (Lib. XIII, ep. 33). Pericolanti episcopo manum porrigere et subvenire constituit Gregorius. Quapropter Smaragdum exarchum rogavit, ut nulla mora Firminum episcopum ab illatis molestiis tutari studeret ac quietem illius multis ad imitandum profuturam modis omnibus procuraret: *Excellentiam, inquit, vestram paterno salutes affectu, petimus ut zeli vestri in hac causa olim exhibiti, nunc vehementius fercor incandeat; tantoque vos contra hostes Dei vindices defensoresque reperiant, quanto apud Deum pretiosior est animæ quam defensio corporis. Armet vos contra devios ipsa quæ in vobis fidei viget rectitudo, redintegretur vestris temporibus quod in illis est partibus scissum corpus Ecclesiæ. Habetis in hac causa retributorem vestri operis, rectitudinis ac integritatis auctorem.*

5. Cum non minus pateret sanctissimi Papæ sollicitudo, quam auctoritas et potestas, providendum censuit hoc anno Ecclesiæ Docleatinæ rebus perturbatissimis. Paulus, hujus urbis episcopus, inter alia mala in corporale crimen lapsus, a suis clericis accusatus fuerat, et convictus; ita ut ipse libellum in quo ea de quibus accusatus fuerat vera esse confitebatur obtulisset (Lib. XII, ep. 31). Qua de re sententia episcopali depositus est, et in locum ejus ordinatus fuit Nemesion, consentiente Joanne, primæ Justinianæ episcopo, ad quem tanquam primatem tunc pertinebat Doclea, cum tamen Ecclesiæ Scodritanæ subesset, jure metropolitico. At Paulus facti postea male pœnitens, auxilio sæcularium judicum fretus, episcopium more prædonis ingressus, ablatisque violenter Ecclesiæ rebus, recens ordinatum episcopum ejecerat summa cum injuria, magnoque vitæ periculo. Nemesion Romam veniens de vi sibi illata questus est apud summum pontificem, qui scripsit tam ad Constantinum, Scodritanum episcopum, quem (a) metropolitam fuisse satis indicant S. Gregorii verba, tum ad Joannem, primæ Justinianæ primatem, insuperque sanctæ sedis vicarium, ut si res ita sese habuissent, cogerent Paulum ad reddenda confestim omnia quæ eumque abstulerat. Quæ si probaret non esse Ecclesiæ, sed ipsius propria; tamen ex his retinendum satis ad resarcienda bonis Ecclesiasticis illata detrimenta; nam ea dilapidasse ferebatur. Si autem dif-

(a) Hæc scribit S. Greg. ad Joannem: *quamvis gravis et iniquum fuerit ut non a vobis vel a metropolitano ejus hoc peteret, scilicet Paulus. Ergo Joannes non erat Pauli metropolitano, sed Constantinus com-*

A *ferre tentaverit, quousque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit Ecclesiæ restituat, in monasterium mittendus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit, inquit S. Gregorius. Qui si forte, quod non credimus, post depositionem suam inverecunde ac mente perversa aliquid de episcopatu loqui atque rursus ad hoc qualibet aspirare præsumptione tentaverit, fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnino vigor accendat, atque Dominici corporis ac sanguinis communionem privatum, in monasterium eum usque ad diem obitus sui ad agenda curet pœnitentiam retrudendum: quatenus perpetrati sceleris maculas dignis discat fletibus emundare, quas magis in interitu animæ suæ nequiter augere desiderat. De Nemesio vero decrevit ut ei locus ejus et episcopatus restitueretur.*

B 6. Eodem tempore Gregorio cogitandum fuit de rebus Africanæ Ecclesiæ, ubi ex episcopis et ex aliis ecclesiasticis viris nonnulli ad officium erant revocandi. Multæ præsertim erant querelæ de Paulino Tegessis civitatis in Numidia episcopo, quem clerus et qui etiam in sacro ordine erant constituti, in se corporaliter excessisse perhibebant (Lib. XII, ep. 28). Causam hanc inter episcopum ejusque clericos judicandam S. Gregorius detulit ad Victorem Numidiæ primatem, et ad Columbum episcopum, quibus in mandatis dedit, ut quos vellent e suis coepiscopis assumerent ad sententiam de reo vel de accusatoribus ferendam. Idem Paulinus dicebatur ecclesiasticos ordines simoniace dare, vel potius vendere, quod omni studio explorandum dicit sanctissimus Pontifex, ut tam dans quam accipiens premium, uterque canonicæ ultionis sententia feriatur. Verum ne simoniæ radix mortifera coalesceret, ac plures interimeret, cupit communi totius concilii definitione prohiberi, ne ullus unquam pro quovis ordine accipiat aut det, neve quisquam ex gratia promoveatur, sed ex merito.

C Paulo antea oblatum a Donadeo diacono libellum supplicem, quo se querebatur a suo episcopo Victore injuste depositum, ad eundem Columbum miserat (Lib. XII, ep. 8), ut una cum primate concilii aliisque coepiscopis de hac querela judicaret. Episcopus contendebat Donadeum ob corporale peccatum de ordine sue dejectum. Quod si probari possit, Gregorius vult diaconum in pœnitentiam detrudi, ut commissi flagitii vinculum lacrymis valeat absolvere. At vero si constet episcopum in insontem sævisse, decernit in ipsum canonici rigoris districtiorem exercendam. De Cremenio provinciæ Byzacænæ primate graviter accusato, quem a totius provinciæ concilio judicandum censuit hoc anno vigilantissimus Pontifex (Ibid., ep. 32), jam paulo supra dictum; quapropter nihil hoc loco addendum videtur.

D 7. In his eo magis elucet Romani pontificis auctoritas, quod ei diversa statuenti omnes obtemperave-

petebat tamen Joanni jus aliquod in Paulum; unde conjicimus eum fuisse primatem vel exarchum. Ex his emendanda videntur quæ ad hanc epistolam po Gussanvilleum annotavimus.

rint, ipsa concilia, primates, etiam Carthaginensis A episcopus, penes quem in totam Africanam Ecclesiam summa erat potestas. Certe Dominicus qui cathedram Carthaginensem Gregorio Romæ sedente obtinebat, nunquam questus est Romanum antistitem falcem misisse in messem alienam, nunquam pro tuenda sua auctoritate cum eo contendit, sed ejus amicitiam semper coluit. Noverant videlicet Africani Patres Gregorium suo tantum uti jure, suorumque decessorum insistere vestigiis. Nondum oblitterata erat Leoni^s Magni memoria qui Potentium commissis ipsi sedis apostolicæ vicibus miserat in Africam, ut labefactam Wandalicis bellis ecclesiasticam disciplinam resarciret, nonnullosque episcopos contra canones ordinatos exauctoraret. Tempore quoque Augustini, l cet de appellationibus ad sanctam sedem quæstio B esset orta cum Zosimo quanta esset Africanorum erga Romanum pontificem reverentia probant conciliorum acta, epistolæ ad ipsum scriptæ, aliaque monumenta. Ipse Cyprianus apostolicæ cathedræ sententiam de lapsorum restitutione sciscitatus est; quem Africani Patres diversis temporibus secuti sunt, summos pontifices de variis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus (a) consulendo. Et quamvis magnus Cyprianus aliud senserit de baptismo hæreticorum quam Stephanus papa, aliosque Africanos episcopos ad suas partes traxerit, vicit tamen sententia Stephani, etiam in Africa, rescissis conciliorum sub Cypriano habitorum decretis. Hæc paulo extra metas observavimus contra nonnullos qui Africanam Ecclesiam vel *acephalam* audent dicere, vel *autophalam*, quod C proprii primatis, hoc est Carthaginensis auctoritate sola, regeretur: *Quasi vero ad Romanam Ecclesiam propter potentiorum principalitatem, necesse non sit omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui undique sunt fideles, ut ait Irenæus (Lib. III, advers. Valent. c. 3).*

8. Summa hæc Gregorio demandata potestas, ejus modestiæ ac humilitati minime officiebat; quarum virtutum argumentum sane maximum est epistola hoc anno ad Joannem subdiaconum, Ravennæ commorantem, scripta. Etenim in ea pene indignabundus queritur de Mariniano archiepiscopo Ravennate, quod legi publice faceret ad vigilias *commenta beati Job*, quia, inquit, illud opus non est populare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam provectum generat. Addit: *Neque enim volo dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus innotesci. Nam quia dilectissimæ memoriæ Anatolius diaconus quærenti ac jubenti domno imperatori librum Regula Pastoralis dedit, ægre suscepi: quem sanctissimus frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transtulit. Et, sicut mihi scriptum est, ei valde placuit, sed mihi valde displicuit, ut qui mellora habent, in minimis occupentur (Lib. XII, ep. 24).*

9. Eadem in epistola S. Gregorius meminit suarum

homiliarum de Proverbiis, de Cantico canticorum, de Prophetis, de libris quoque Regum et de Heptateuco, quas exceperat Claudius abbas. Quo mortuo jubet papa requiri omnes etiam chartulas de his superstitibus, et ad se mitti, igne, ut ex ejus humilitate suspicari licet, fortasse abolendas. De his autem legendæ sunt præfationes aut admonitiones præviæ ad Commentarium in librum I Regum, ad Expositionem in Cantica, et ad aliam septem psalmorum pœnitentium Expositionem. Sed quia forsitan parcius illic diximus de Claudio abbate, nunc colligendum quidquid in Epistolis Gregorianis de ipso sparsum legitur.

Monachum fuisse in Gregoriano Romæ monasterio, et quidem sub ejus disciplina, probat filii titulus ipsi a Gregorio datus. Jam assumptus fuerat ad regendam B Classense SS. Joannis et Stephani monasterium, anno secundo pontificatus sancti viri; ejus enim tamquam abbatis meminit hoc tempore ad Joannem Ravennatem scribens: *Videtur mihi ut Claudium abbatem cum aliquantu pecunia illuc transmittere debeatis (Lib. II, ep. 46).*

Romam venit, tum ut jura monasterii sui adversus Marinianum Ravennatem ejusque clericos tueretur, pro quo impetravit privilegium; tum ut studiorum S. Gregorii adjutor foret ac particeps (Lib. VII, ep. 45; lib. VIII, ep. 15). In Urbe diu moram fecit, S. Gregorio eum retinente, quia magnum ipsi erat in verbo Dei solatium (Lib. VIII, ep. 16). At quia monasterium suum repetere et revisere festinabat; aliundeque non latebat vigilantissimum Pastorem, congregationi fratrum præsentiam sancti abbatis esse summe necessariam, ei redire permisit, eumque commendavit Mariniano; quem rogavit ut paternam illi monasterioque ipsius charitatem, uti decebat, impenderet. Mortuum eum fuisse suspicamur paulo ante scriptam ad Joannem subdiaconum epistolam (Lib. XII, ep. 24) — C — cujus jam meminimus, hoc est anno 601 desinentes.

10. Post ejus obitum monachi ejus monasterii venientes Romam petierunt sibi Constantium monachum abbatem constitui. At eum minime probavit sanctissimus pater, quod peculiaritati studere diceretur, et in Piceni provinciam perrexisset sine aliquo fratrum suorum. Eo itaque rejecto consensit ordinari Maurum cellerarium, modo quæ de ipsius vita et industria testabantur qui elegerant vero esse probarentur. De his scripsit ad Joannem subdiaconum, insuperque præcepit ut Marinianum episcopum admoneret, peculiaritatem a quatuor aut a quinque monachis monasterii reseccare.

299 11. Hæc sane sunt argumenta sollicitudinis et curæ singularis quam gerebat de statu monasterio. Quanti autem illum faceret præsertim hoc anno demonstravit duabus in epistolis. Ex priori scripta ad Passivum, episcopum Firmanum (Lib. XII, ep. 12), colligit Thomassinus (Part. II, lib. I, c. 34) monachatum tunc loco subdiaconatus fuisse. Quippe cum Aprutium Castrum Firmensis territorii Pastore ca-

(a) Vide ep. Felicis papæ Dynamio et Suffidio consulibus datam an. 488, et consule histor. Vandal. persecut. part. II, c. 12, n. 9.

reret, indicavit S. Gregorius Opportunum quemdam A ob morum innocentiam, psalmodiæ studium, amoremque orationis a multis laudatum, quem hortandum dicit ut *vel monachus fiat vel subdiaconus*; et post aliquantulum temporis ad pastorem curam eum suadet promovendum. Cur hic monachus fieret mentio sicuti subdiaconatus, quando de promovendo ad sacerdotium Opportuno agitur, nisi æque ad sacros ordines disponderet? Et ideo fortasse S. Benedictus qui de monachis ad presbyteratum et diaconatum assumendis loquitur, de subdiaconatu ipsis conferendo prorsus silet. Sed legendus ea de re noster Mabillonius, maxime *Annal. Benedict. lib. x, an. 602, num. 20, col. 277.*

12. In altera epistola scripta ad Desiderium, Viennensem episcopum, pro Pancratio diacono, qui B monachus factus fuerat, sanctissimus pater hortatur Desiderium, ut tam promptæ diaconi devotioni, quam in sancto studebat habere proposito minime impedimento sit. *Magis autem, inquit, quibus valetis adhortationibus pastoralis admonitione (eum) succendite, ut fervor hujus desiderii in eo non tepescat: ut qui a turbulento curarum sæcularium tumultu se segregans, quietis desiderio portum monasterii appetiit, rursum in ecclesiasticarum curarum non debeat perturbationibus implicari.*

CAPUT VII.

ARGUM. — 1. Mauricii imper. dejectio et cædes. — 2. De qua divinitus præmonetur. — 3. Phocas eligitur imperator ab exercitu. Qui Constantinopolim advolat. Mauricii filios ipsumque occidi jubet. Necnon Constantinam Augustam ejusque tres filias. — 4. S. Gregorius ad Phocam scribit. Ejus epistola expenditur. De alia ad eundem epistola. — 5. Cur S. Gregorius durius de Mauricio scripserit. — 6. Apocrisiarium mittit ad novum imperatorem. — 7. Miserabilem Italiæ statum exponit. — 8. Legatio Theoderici, Francorum regis, et Brunichildis ad papam. Illum consulunt de episcopo amente. Papæ responsum. Bigamum arcet a sacris ordinibus. — 9. Petit regina mitti legatum in Gallias, ad concilium celebrandum. — 10. Papæ sollicitudo de Eccles. disciplina in Italia. — 11. Conductorum Ecclesiæ fraudibus injuste ablata restituit. — 12. Ejus in facienda eleemosyna studium. — 13. Urbicus abbas eligitur in Panorm. episcopum. Cur hanc electionem respuerit S. Gregorius. — 14. Scribit contra nuper exortos Romæ errores. (An. 602 et 603.)

1. Annus hic pontificatus S. Gregorii decimus tertius insignis est ob Mauricii Augusti casum ipsiusque ac filiorum cædem, necnon Phocæ centurionis provectionem ad imperium. Iram odiumque militum in se concitaverat imperator, nolens modico pretio redimere captos ab Avaribus, quos barbari interfecerunt; sive id avaritiæ causa factum, ut vulgo creditur, sive voluerit eos hostili gladio perire, quia seditionem fecerant. Ipse vero tanti criminis conscientiam pondusque diutius ferre non valens, Dominum precatus est ut hac in vita debitas sibi pœnas infligeret, æternisque suppliciis se non reservaret. Postulavit autem ab omnibus patriarchis monachisque, maxime Jerosolymitanis, ut eadem quoque a Deo suis precibus exorare satagerent. Vota ex animo

(a) Alii dicunt quinque, alii tantum tres. In fragment, a nobis laudato inter occisos numeratur Theodosius qui jam Cæsar fuerat a patre renunciatus. Abfuisse tamen quando hæc gesta sunt, vulgaris est sententia, quia missus fuerat a Mauricio ad Persarum regem, ejus opem postulaturus: eundemque aiunt Nicææ in

facta Deus audivit, ut Theodoro Siceotæ ostensum est ac ipsimet Augusto, qui fuerat admonitus ut caveret ab homine cujus nomen a duabus his litteris *ph* inciperet, et ab eo se occidendum sciret.

2. Statim suspicatus est Mauricius a Philippico sororis suæ marito sibi insidias et necem parari. At in somnis vidit se judici Christo adstare cum turba militum captivorum ipsum accusantium, uti narrant scriptores Græci, nec mora statim jussum esse, ut cum uxore sua et liberis totaque familia Phocæ militi trucidandus traderetur. Expergefactus imperator, statim misit qui Philippicum ad se perducerent. Ille vocari se nocte videns, mortem sibi imminere non dubitavit; noverat enim se apud imperatorem in suspicionem adductum esse. At Mauricius statim ac illum vidit, ad ejus pedes provolutus ait: *Ignosce mihi, frater, quas tibi innocenti calumnias et criminationes imposui. Rogo autem ut si quem in exercitu militem Phocam nomine noveris, indices mihi. Novi, inquit ille, quemdam, qui pridem ab exercitu missus, cum majestate tua jurgavit.* Non dubitavit Mauricius ipsum esse quem in somnis viderat.

3. Sub id tempus Petrus, imperatoris frater, ejus jussu misit litteras ad exercitum, quibus jubebatur Istrum trajicere ac ibidem hyemare; quod cum milites moleste ferrent, quia iis in hybernis assidue cum barbaris erat præliandum, cœperunt de novo imperatore creando agere, moxque Phocam centurionem, quem audacem noverant, super scutum de more elevantes, imperatorem acclamarunt salutaruntque. His auditis, Petrus, confestim Constantinopolim veniens, eorum certiores fecit, imperatorem, qui paulo post navem conscendit cum uxore ac liberis; sed tempestate repulsus, delatus est ad S. Autonomum, eademque nocte podagræ doloribus correptus, quem fuit grave fugæ impedimentum.

Interim Byzantium advolat novus imperator, eumque jam pervenisset ad Hebdomum, facti sunt ei obviam patriarcha senatusque; mox urbem regiam ingressus insignia sumpsit imperatoria. Biduo post curru advectus imperatorio, venit in regiam; quinta vero die Leontiam uxorem corona imposita, 300 Augustam pronuntiavit. Ad Phocæ adventum celebrandum edita sunt plurima spectacula. Cumque de pompa et solemni apparatu ad excipiendam Leontiam deliberaretur, de loco stationis inter Venetos et Prasinios (duæ erant factiones) orta contentione, Veneti ab æmulis male habiti clamaverunt: *Adhuc vivit Mauricius, quem Prasinis infensum sciebant.* His cognitis, Phocas missis militibus jussit adduci Mauricium ad Eutropii portum, ubi ante oculos ejus primum interfecti sunt ejus (a) filii, patre interim hæc Davidica usurpante: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum* (Psa. cxviii, 137). Quin etiam cum loco natu minoris adhuc lactentis nutrix proprium filium obtulisset,

Bythinia postea comprehensum capite truncatum esse. Sed Theophylactus Simocatta scriptor pene cœvus, quem propterea cæteris duximus anteponendum, diserte dicit Theodosium a sua legatione revocatum a patre Mauricio ad maclationem adfuisse.

Mauricius infantem prodidit. Eadem constantia mortem excepit; sicque calicem iræ Dei convertit in medicinæ poculum, quod ipsi ad peccatorum purgationem, et ad perfectam animæ salutem consequendam profuit. Constantinam Augustam cum tribus filiabus, in privatam domum Leonis dictam inclusit tyrannus, uti narrat Simocatta lib. VIII, c. 15, quas tamen elapsis paucis mensibus interfici jussas alii referunt scriptores. Petrum, Mauricii fratrem, et aliquos procerum simul interfectos esse docet fragmentum de Phoca coronato; unde etiam habemus nomina quinque filiorum imperatoris, et tempus quo ista contigerunt, scilicet indict. VI, die 23 Novembris.

Ex eodem scripto docemur venisse Romam icones Phocæ et Leontiae Augustorum Kalendis Maii, et acclamatum esse eis in Lateranis in basilica Julii ab omni clero et senatu; postea jussisse S. Gregorium imagines illas reponi in oratorio S. Cæsarii martyris intra palatium.

4. Non erat integrum papæ abstinere a scribendis ad Phocam litteris, quibus ipsi gratularetur adeptum imperium. Iis qui Gregorium arguunt quod de Mauricio iniquius, de Phoca vero adulatorie locutus sit jam (a) respondimus. Sane quæ dicuntur adulationes et assentationes potius vota sunt pro imperatore, a quo summus pontifex optime gubernari rempublicam optat, ut legenti palam fiet: *Lætentur, inquit, cæli et exsultet terra, et de vestris benignis actibus universus reipublicæ populus nunc usque vehementer afflictus hilarescat. Comprimentur jugo dominationis vestræ, superbæ mentes hostium. Releventur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum. Virtus cælestis gratiæ inimicis terribiles vos faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa respublica, prolata sub causarum imagine præda pacis. Cessent testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ. Redeat cunctis in rebus propriis securæ possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo imperii pii libertas sua. Hoc namque inter reges gentium, et reipublicæ imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicæ, domini liberorum. Sed melius hæc orando quam suggerendo dicimus* (Lib. XIII, ep. 31). Quæ sequuntur usque ad finem epistolæ sunt preces quibus vir sanctus a Deo postulat auxilium gratiæ Augusto necessarium.

In alia ad eundem Phocam epistola nullæ laudes occurrent quæ sermonem adulatorium redoleant (Lib. XIII, ep. 38). In ea qua Leontiam salutavit, vota quoque nuncupat, non verbis lenocinatur, ut legendo quisque observare potest (*Ibid.*, ep. 3).

5. Quod spectat ad quædam in Mauricio Augustum durius a S. Gregorio scripta iis in epistolis, constat hunc imperatorem iniquiorem sese fore semper ostendisse sanctissimo pontifici, Romæ totique Italiæ ut ex tot Gregorianis epistolis liquet. De duro itaque ipsius jugo quando conqueritur (dissimulato

A tamen ejus nomine) scribens ad Phocam aut ad Leontiam, non injustis querelis querit imperatoris demortui famam obscurare. Vero propius autem videtur sancti viri propositum esse novi imperatoris animum ad misericordiam et clementiam erga subditos inflectere. Mauricii avaritiam carpit quidem latenter, et cætera mala quæ ex hoc vitia solent oriri. At ipse Simocatta (*Lib. VIII, cap. 6*), etsi erga hunc imperatorem indulgentior, non infloiat ipsum avaritia laborasse, dum ait ea ratione Mauricius voluisse exercitum trajecto Istro hyemare, ut barbarorum regionem incursaret, ac inde comparatis alimentis victitaret, ne annonam militi præbere cogere-retur; unde occasio rebellandi data, et alterius imperatoris eligendi.

B Bellica Mauricii virtus etsi laudetur, attamen vix ullum bellum post assumptum imperium gessit, nisi per duces. Quamvis autem quamdiu imperavit, bellandum ei fere semper fuerit, maxime contra Avars vel Abaros, vario tamen eventu et sæpe infelici pugnatum esse constat ex eodem Theophylacto Simocatta. Interea Italiam, Siciliam, Sardiniam, Dalmatiam Langobardi alique barbari depopulabantur, imperatore vix curante. Hoc moleste ferebat S. Gregorius, unde exostulandi contra Mauricius in epistolis ad Phocam et Leontiam data occasio.

6. Ut ad novum imperatorem redeat oratio, cum nullum in palatio invenisset Ecclesiæ Romanæ apocrisarium, id minime gratum habuit. Anatolius hoc munere fungebatur adhuc indict. IV, an. 601, ut patet ex epistola ad eum scripta (*Lib. XI, ep. 47*): quo vero tempore urbe regia excesserit, quave occasione, divinare non possumus. Gregorius excusaturum se apud Phocam, scripsit: *Quod permanere in palatio juxta antiquam consuetudinem, apostolicæ sedis diaconum vestra Serenitas non invenit, non hoc meæ negligentiae, sed gravissimæ necessitatis fuit: quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ tum contrita asperaque tempora cum formidine declinarent, atque refugerent, nulli eorum poterat imponi, ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram Clementiam, omnipotentis Dei gratia disponens ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente lætitia ad vestra vestigia venire festinant, qui prius illuc accedere valde timuerant* (Lib. XIII, ep. 38). Postea significat ad id muneris delectum fuisse Bonifacium

D facium primum defensorum, quem ait sibi *longa assiduitate compertum, vita, fide ac moribus approbatum*, idcirco Diaconum effectum, ut hanc legationem ac provinciam obiret. Is est Bonifacius ex plurimis Gregorianis epistolis satis notus, qui postea electus est in summum pontificem et dictus est Bonifacius tertius; at ad breve tempus Ecclesiam rexit. Quam acceptus fuerit Phocæ inde colligimus, quod pontifex creatus obtinuerit, (b) ut Constantinopolitanus patriarcha œcumenicum se dicere desineret.

7. In epistola ad Phocam, cujus lator fuit novus apocrisarius, miserabilem Italiæ statum deplorat:

(a) In notis ad ep. 31 lib. XIII.

(b) Vide quæ diximus supra lib. III, c. 1, n. 16.

Qualiter, inquit, quotidianis gladiis et quantis Langobardorum incursionibus, ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, nullis explere suggestionis vocibus valemus (Lib. XIII, ep. 33).

Sane ex epistola ad Smaragdum exarchum hoc anno scripta compertum habemus bellum adhuc fuisse cum Langobardis, etsi quandoque induciis paucorum dierum intermitteretur. Eadem epistola pene persuadet Pisanos jam tunc fuisse sui juris, potuisseque pro arbitrio pacis fœdera inire aut bellum indicare. De eorum dromonibus ad egrediendum jam peratis ibidem S. Gregorius meminit: unde discimus eos mari fuisse præpotentes. Eisdem ad pacem cum Romanis ineundam hortatus fuerat summus pontifex, misso legato; sed obtinere nihil potuit, quod nuntiandum putavit exarcho.

8. Paulo antea Theodericus, Francorum rex, in Burgundia, miserat legatos ad papam illustres viros Burgoaldum et Varmaricarium, ut eo adjutore pacem cum imperatore ac republica Romana facere ac stabilire posset. Laudavit ejus consilium sapientissimus pater, operamque suam ad id præstandum pollicitus est (lib. XIII, ep. 7). Fortasse jam dissidebant duo fratres, Theodebertus, Austrasianorum rex, et Theodericus, qui prudenter amicitiam Romanorum ambebat. Favebat huic Brunichildis avia, infessa Theodeberto nepoti, qui tandem duplici prælio fusus fugatusque, a suis occisus est victoris gratiam ejus capite mercari volentibus.

Præfati legati jussi fuerant a Brunichilde consulere papam de quodam episcopo quem capitis infirmitas administrare suum officium non sinebat. Alienata mente fuisse hunc episcopum docet nos epistola ad Etherium Lugdunensem ea de re scripta, in qua sic ad quæstionem propositam respondet: *Quia vivente episcopo quem ab officio suo necessitas infirmitatis non crimen abducit, alium loco ejus, nisi recusante eo, nulla sinit ratio ordinari, si intervalla ægritudinis habere est solitus, ipse data petitione non se ulterius ad hoc ministerium, intellectualia nempe officia subvertente infirmitate, posse fateatur assurgere, et alium loco suo expetat ordinandum. Quo facto, omnium solemniter electione, alter qui dignus fuerit episcopus consecratur: sic tamen ut quousque eundem episcopum in hoc sæculo vita tenuerit, sumptus ei debiti de eadem Ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæ redivitæ officium, persona fidelis ac vitæ probabilis est eligenda, quæ ad regimen Ecclesiæ idonea possit existere, atque de animarum utilitate cogitare, inquietos sub disciplinæ vinculo constringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque efficacem se in omnibus exhibere. Qui etiam si episcopo, qui nunc ægrotat, superstes extiterit, loco ejus debeat consecrari. Ordinationes vero presbyterorum vel diaconorum, seu alterius ordinis, si fieri in eadem Ecclesia causa poposcerit, fraternitati tuæ noveris reservandum: quatenus si tuæ est dioceseos, de ejus qui ad hoc eligitur vita, moribus, actuque perquiras. Et si placuerit,*

nec est quod in eo canonicæ districtiois judicium reprehendat, ad destinatum ordinem non aliter nisi te ordinante perveniat (Lib. XIII, ep. 5).

Consultus ab eadem regina S. Gregorius de bigamo an ad sacrum ordinem posset accedere, respondit id juxta canonicam regulam minime fieri debere. Postulanti autem ut privilegiis munire dignaretur monasterium S. Martini in suburbio Augustodunensi, aliud monasterium ancillarum Dei, et xenodochium quæ in eadem urbe construenda curaverat, libenter (a) annuit pius Pontifex.

9. Gratum se facturam vigilantissimo totius Ecclesiæ pastori putavit regina, ipsum rogando ut legatum mitteret in Gallias, qui facta synodo, cuncta quæ contra sacratissimos canones perpetrabantur, posset corrigere. Nam id ipsi maxime in voto erat, ut liquet ex tot epistolis quas ea de re superioribus (b) annis scripserat ad eandem reginam, reges et episcopos Galliarum quam plurimos. Itaque Gregorius, actis reginæ gratiis, respondet apto tempore se missurum aliquem qui synodum cogeret, ejusque pia desideria se impleturum pollicitus est. Nulla tamen coacta est synodus in Galliis qui cleri corruptelis mederetur, nisi post annos fere triginta, civilibus bellis bonum hoc opus impediens.

10. De resarcienda in Italia Ecclesiæ disciplina majorem adhuc sollicitudinem gerebat sanctissimus pater. De amovendis a sacerdotum aliorumque clericorum contubernio mulieribus extraneis scripsit ad Chrysantum, Spoletanum episcopum, et ad plurimos alios (Lib. XIII, epp. 36 et 35); atque ad id Optati defensoris operam adhibuit. Præcepit Anthemio subdiacono ut Campaniæ episcopos convocaret, admoneretque officii sui, cujus immemores esse videbantur (Ibid., epp. 27 et 26). Si vero quis postea semel admonitus negligens extiterit ac desidiosus, vult ut Romam transmittatur, districtius puniendus. Paschasius episcopus præ cæteris otio torpere ferebatur; unde jubet Anthemio ut eum de negligentia coram selectis testibus corripiat. Si vero desidiam non excutiat, Romam transmitti præcipit severius castigandum.

11. In Ecclesiæ Romanæ actoribus et conductoribus fraudes omnes non modo vindicabat, sed etiam damna eorum fraudibus colonis illata resarciebat. Hinc laudavit Pantaleonem patrimonii Syracusani rectorem, quod fregisset modium, quo coloni frumenta dare compellebantur, quia debitam mensuram excedebat; jussitque pecuniam ex injusto modio perceptam colonis pauperioribus secreto distribui (Lib. XIII, ep. 34).

12. Certe quam alienus esset ab invadendis pauperum bonis, probat ejus studium incredibile in faciendis elemosynis. Sic expostulat cum Juliano viro illustri ob dissimulatam ex verecundia inopiam: *Certum est, inquit, quia minus amatur qui adhuc erubescitur. Atque omnimodo contristatus sum, quia me a vobis comperi minus quam aestimaverim amari. In*

(a) Exstant hæc privilegia in epp. 8, 9, 10.

(b) Maxime anno pontificatus sui nono.

hoc autem valde me continetis, si mercedis causas **302** mihi assidue providendas studiose requiritis. Nec vobis debet esse verecundiæ si aliquid de elemosynis importune dicere, quem constat non res suas, sed ad dispensandum, res pauperum habere. De causis itaque mercedis apud episcopum libere agere debuistis, etiamsi meum animum qualis in amore vestro existeret nesciretis. Postquam enim et nos omnino gloriam vestram diligimus, et dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus; vestra, fateor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam ideo tot verbis increpando insequor, ut hanc a corde vestro funditus repellam (Lib. XIII, ep. 19). Ex epistola ad Pantaleonem discimus patrimoniorum rectores apud sacratissimum corpus beati Petri jusjurandum olim præbuisse.

Cum propria auctoritate imperatoris ministros privatorum bonis, utilitatis publicæ nomine, insidiantes coercere non posset, de eorum malis artibus et rapinis certior fieri Augustum curabat. Hoc anno admonuit Rusticianam patriciam venisse Romam quemdam *Beatorem*, qui se comitem privatarum dicebat, et multa inique agebat, maxime adversus ipsam et ejus neples, scilicet (a) Antoninam et Barbaram, Venantii filias, de quibus alibi.

13. Hoc anno mortuo Victore, Panormitano episcopo, Venantius, patricius Panormitanus, alius a Syracusano exmonacho, de cujus morte jam diximus, Urbicum abbatem monasterii S. Hermetis curavit eligi in hujus urbis episcopum. Laudavit hanc electionem S. Gregorius, quod Urbicum nosset vigilantem, sollicitum et divinæ Scripturæ scientia, quod maxime in sacerdotibus eligendum est, institutum. Quietem tamen hujus abbatis turbare noluit papa, ne, eum ad altiora producendo, minorem seipso fieri missum in fluctibus compelleret. (b) Urbicus erat quasi præfectus aut præpositus generalis omnium monasterium in Sicilia, uti jam observavimus; quod fortasse in causa fuit ut eum a tali præfectura, ut fieret episcopus, amoveri non sit passus Gregorius. Panormitanam sedem obtinuit Joannes, quem S. Gregorius monuit de redditibus Ecclesiæ quartam in integro portionem suo clero tribuere, et tabularium instituere qui singulis clericis debita distribueret juxta tabulam seu matriculam (Lib. XIII, ep. 44). Eidem eximia præbet præcepta ad optimam Ecclesiæ gubernationem. Ad Joannem pallium jam paulo antea fuerat missum. In epistola qua sanctissimus pontifex recens ordinatum episcopum jure utendi pallio donavit, ait eum speculatoris Ecclesiæ Panormitanæ officium suscepisse; nomen episcopi probe interpretatus (Ibid., ep. 37).

14. Certe speculatorem indefessum ac vigilantissimum sese probabat ipse Gregorius, assidue excubans, licet gravissimis morbis decumberet, ut a grege suo, quidquid immineret mali arceret. Unde cum intellexisset quosdam in ipsa urbe Roma perversi spiritus homines die Sabbati aliquid operari prohibere; ad cives Romanos scripsit, Judaicum hunc errorem

A explodens, cujus auctores Antichristi prædicatores appellat, qui veniens, inquit, diem Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri. Idem, aut alii perversi homines, prædicabant, Dominico die nulum debere lavari. Et quidem, inquit, si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominicorum die prohibemus.

CAPUT VIII.

ARGUM. — 1. Gregorius mittit defensorem in Hispaniam, ut judex sit causarum episcop. Judicium Joannis defensoris. — 2. Eidem injungit papa visitationem monasterii insulæ Caprarie. Eiusdem pro aliis monasteriis sollicitudo. — 3. Quid statuerit de episcopo Missæ sacrificium ob infirmitatem intermittente. — 4. Pro pace inter episcopos concilianda quam fuerit sollicitus. — 5. S. Gregorii ad Theodelindam reginam epistola et munuscula. — 6. Ultimi S. Gregorii labores pro Ecclesia. Quid consulenti episcopo Messanensi responderit. — 7. Consilia ab ipso amicis data. Ejus obitus. Sepultura. Sacer cultus. Translationes. (An. 603 et 604.)

B 1. Ex editissima Ecclesiæ specula S. Gregorius conspiciens turbatas Hispaniarum Ecclesias, ob injustam presbyteri et quorundam episcoporum dejectionem, eo misit Joannem defensorem, qui, auctoritate sibi a summo Pontifice delegata, judex sedit inter presbyterum episcoposque vim passos, et alios qui aut ipsos injuste dejecerant aut eorum sedes invaserant aut eorum invasores ordinarant, necnon inter gloriosum Comitulum, Bæticæ, ut par est credere, præfectum, quo præsertim auctore tantum mala hac in provincia, perpetrata sunt. Joannis defensoris legationi occasionem dedit Januarii, Malacitani episcopi, petitio seu libellus supplex papæ oblatum, quo querebatur unum e suis presbyteris ab officio suo amotum, et in exilium deportatum fuisse. In eodem haud dubie libello de simili quoque pœna sibi inflicta conquestus est Januarius. Alius incerti loci episcopus nomine Stephanus cum Januario depositus et in exilium ejectus, ad sanctam quoque sedem appellaverat. Ut in his episcoporum et presbyterorum causis recte sententiam ferret Joannes, dedit ipsi papa duplex capitulare seu commonitorium, quorum unum præscribit quidquid facto opus sit in his litibus tum instruendis tum judicandis alterum continet leges imperiales de clericorum immunitate. In sententia Joannis defensoris, quem omnes partes pro legitimo suo judice agnoverunt, nulla fit mentio Stephani episcopi et presbyteri Malacitani, sed tantum Januarii, episcopi hujus urbis, qui hoc solemnio judicio fuit Ecclesiæ suæ restitutus: Nullam, inquit Joannes, in antedicto Januario culpam quæ exilio vel depositione digna esset puniri, sed magis illum ejectum de Ecclesia violenter inveni. Et **303** quamquam hujusmodi temeritatem legum censura districtissime feriat, ego tamen legum vigorem sacerdotali moderatione temperans, mediis sacrosanctis Evangeliiis, quibus presentibus ab initio in hoc cognitor resedi judicio, ea quæ contra eum statuta sunt, licet jure non teneant, nec alicujus sint momenti, injusta tamen et infirma esse pronuntio, atque illos et illos memoratos episcopos, qui,

(a) Ita auguratur Baronius.

(b) Vide Mabillon. Annal. Bened. lib. viii, n. 35 et 59.

postposita consideratione sacerdotali, in fratris sui A præjudicium atque condemnationem injuste et contra Dei timorem versati sunt, condemnans, in monasterio recipiendos ad agendam in tempus pœnitentiam statuo atque decerno. Illum vero qui locum antedicti sanctissimi Januarii contra sacrorum canonum statuta nequiter præsumpsit invadere condemnans, privari sacerdotio et ab omni ecclesiastico ordine removeri statuo, ut et hoc quod male est adeptus amittat nec ad officium quod ante indigne gesserat, revertatur. Sæpedictum autem sanctissimum Januarium episcopum absolutum loco suo in episcopatus gradu Deo auctore reverti (Lib. XIII, ep. 45).

2. Eidem defensori S. Gregorius in mandatis dedit ut monasterium Capricanæ, seu Caprarie insulæ prope Majoricam visitaret, et monachorum corruptos mores emendaret (Lib. XIII, ep. 46). Nam ita perverse agere dicebantur, ut non Deo, sed antiquo potius B hosti, se militare ostenderent. Sic studium suum pro conservanda aut resarcienda monastica disciplina ubique demonstrabat sanctissimus pater. Anno ejus pontificatus decimo quarto ineunte, ipsi curæ fuit providere monasterio sanctorum Laurentii et Zenonis in Cæsenati castro, quod Concordius hujus loci episcopus turbarat injusta Fortunati abbatis depositione. Ab ejus antecessore Natali, Cæsenæ episcopo, Fortunatus ordinatus fuerat abbas hujus monasterii; et si nulla existente causa novus episcopus eum ab hoc amoverat officio, aliumque instituerat abbatem. Fortunatus de sua dejectione querelam ad summum detulit pontificem, qui, quamvis ex ipso Concordii diacono abbatem injuste spoliatum cognovisset, de hoc negotio tamen Marinianum, Ravennatem archiepiscopum, voluit inquirere, quia, inquit, certior in partibus ubi res acta est, potest esse probatio. C Etsi nulla manifesta causa depositionis exstiteret, jussit Fortunatum in pristinum gradum restitui, increparique episcopum qui decessoris sui, nullis provocatus excessibus, destruere ordinationem molitus sit (Lib. XIV, ep. 6).

De quibusdam abbatibus monasteriorum Sardinie scripsit eodem fere tempore S. Gregorius ad Vitalem hujus insulæ defensorem, eos qui cum adhuc in monachico et minori essent ordine, lapsi fuerant, abbatis officium suscipere minime debuisse, nisi omnino correctæ vita et digna præcedente pœnitentia; sed quia jam abbates facti erant, voluit sapientissimus Pater ut de eorum vita, moribus ac sollicitudine curam gereret Vitalis. Et si actus eorum inventi contra officium non fuissent, in accepto perseverarent ordine et officio. Alioquin remotis, inquit, eis alii qui commissis sibi animabus prodesse valeant ordinentur (Lib. XIV, ep. 2).

3. In epistola ad Vitalem ea de re scripta respondet S. Gregorius quæstioni propositæ de Januario, Caralitano archiepiscopo, qui tempore quo sacrificium celebrabat tantam frequenter angustiam patiebatur, ut vix post longa intervalla ad locum canonis redire valeret. Inde multis offensionis data occasio, ita ut dubitarent, si communionem de ejus consecratione de-

berent percipere; sed admonendi sunt, inquit sanctus Doctor, ut nullatenus pertimescant, sed cum omni fide et securitate communicent, quia ægritudo personæ sacri mysterii benedictionem nec mutat nec polluit. Voluit nihilominus a Vitali suggeri Januario, ut quoties aliquam sentiret molestiam non procederet; ne ex hoc et se despicabilem præberet, et infirmorum animis generaret scandalum.

Infirma Januarii valetudo in proventa ætate, magna Ecclesiis, xenodochiis, et monasteriis damna intulerat in Sardinia. Xenodochiorum curam habere Ecclesiæ Caralitane œconomum et archipresbyterum jussit papa, de neglectu, si quis deinceps esset, pœnas duros.

4. Gregorii sollicitudinem pro tota Ecclesia, neque ingravescens ætas, neque assidui acrioresque labores in dies morbi, qui mortem prænuntiabant proximam, potuerunt imminuere; maxime cum de pace restituenda inter episcopos agebatur. Quod ipse significat in epistola hoc anno scripta: Quoties, inquit, nos eorum discordia tristes facit, qui pacis prædicatores esse debuerant, magna sollicitudine studendum est, ut litigii ablata materia, ad concordiam redeant, qui diversa ab invicem voluntate discordant (Lib. XIV, ep. 8). Hæc ait occasione litis inter Alcysonem, Corcyræ, et Joannem, Eurie in Epiro episcopum, qui ex hac urbe fugere coactus a Barbaris una cum clero, ablatoque secum sancti (a) Donati corpore in Cassiopi castro sacras illas reliquias deposuerat, sibi que ac suis clericis sedem fixerat, annuente Alcysonem, Corcyræo episcopo, ad cujus diœcesim pertinebat castrum Al contra ecclesiasticam ordinationem, contra sacerdotalem modestiam, contra sacrorum canonum statuta. prædictum castrum de jurisdictione Alcysonis abducere ac suæ molitus est potestati subicere, ut fierent quodammodo domini ubi prius suscepti fuerant peregrini. De ingrato episcopi animo, injustaque castri usurpatione expostulavit Alcyson tum apud imperatorem, tum apud Andream, Nicopolitanum episcopum, utriusque metropolitam, qui tum ex officio, tum ex principis præcepto lata sententia, decrevit Cassiopi castrum sub jurisdictione Corcyritanæ Ecclesiæ debere persistere. Metropolitanam sententiam comprobavit papa. Et quamvis distractionem contra se non modicam hujus litigii culpa videretur exigere, propter quod mala pro bonis sunt reddita: Studendum tamen est, inquit clementissimus Pater, ut excessu benignitas non vincatur, nec illud quod extraneis debetur, fratribus etiam necessitatem patientibus denegetur... oportet ergo ut sacerdotes vel clerus Eurie civitatis ab antefati Cassiopi castri habitatione nullatenus repellantur, sed et beati Donati sanctum ac venerabile corpus, quod secum detulerunt, in una ecclesiarum antedicti locum quam elegerint, sive intus, sive foris habeant recondendi debita cum veneratione licentiam. Sic tamen ut dilectioni tuæ in cujus parochia castrum ipsum est positum, emissa procuretur cautione munitio, per quam promittat episcopus Eurie nullam sibi in eo potestatem, nullum privilegium fore, nullam jurisdictionem, nullam tanquam

(a) A quo hæc urbs nomen accepit, vocaturque etiam nunc San-Donato.

cardinalis episcopus ulterius auctoritatem defendere, A sed pace Deo propitio reddita, abbato 304 venerabili sancti Donati, si maluerint, corpore, ad propria se modis omnibus reversuros (Lib. XIV, ep. 7).

Huic iudicio non statim acquievit episcopus Euriae, sed ab imperatore subreptitiam obtinuit jussionem qua in castrum Cassiopi omnem sibi vindicabat potestatem. Id ægre tulit S. Gregorius; ne tamen contra Augusti præceptum aut in despectum ipsius aliquid facere videretur, nulli partium data ex juris formulis sententia: satis habuit eum admonere, Bonifacii legati sui opera, de jussionis ab ipso surreptæ iniquitate, rogareque ut contrariam daret, qua metropolitæ iudicium a sancta sede ratum habitum confirmaretur (Lib. XIV, ep. 8). Resipuisse Euriae episcopum nos docet scripta ad Alcysonem epistola (Ibid., ep. 13). Nam capitulare obtulit quo supplex patebat a Corcyritano antistite, ut in Ecclesia S. Joannis, intra castrum Cassiopi posita, licentia recondendi corporis beati Donati sibi daretur; paratumque se asserebat ad emittendam munitionem qua locum hunc Corcyritanæ diocesis esse ultro agnosceret, nullumque sibi jus in illum unquam vendicaturum polliceretur. Alcysonem hortatus est papa ut accepta cautione postulata concederet, sponderetque tum episcopo Euriae tum ejus clericis, restituta pace, cum ad propriam redire liceret Ecclesiam, ipsos auferendi secum corpus sancti Donati fas habituros.

5. Euriae episcopum ad propriam Ecclesiam descendendam coactum esse a Sclavis aut Avaribus suspicamur, non vero a Langobardis, cum quibus nullum tunc fuisse bellum conjicimus ex litteris et munusculis a S. Gregorio ad Theodelindam reginam hoc anno missis (Lib. XIV, ep. 21). Ipsa scripserat summo pontifici, ut eum sui gaudii participem efficeret ob Adaloaldum filium in lucem editum, quem in fide catholica baptizari curaverat, licet Agilulfus rex, ejus pater, nondum Arianismum ejurasset. Regio puero ejusque sorori papa misit sacra quædam dona et alia munuscula, de quibus legenda epistola ad reginam scripta. Ipsam rogavit ut suo nomine regi conjugii de facta pace gratias agere dignaretur, atque ejus animum, sicut consueverat, ad pacem de futuro provocaret.

In eadem epistola, cum rogatus esset a Theodelinda respondere scripto Secundini abbatis pro tribus capitulis decertantis, excusatum se haberi postulat D ob infirmitatem cujus testes fuerant reginæ legati; quandoquidem ipsum discedentes in summo vitæ periculo ac discrimine reliquerant.

6. Neque tamen pro Ecclesia sollicitudinem gerere intermisit. Nam eodem tempore, cum vacasset pastore Anconitana Ecclesia, de ordinando episcopo qui dignus esset diu deliberavit, animi dotes, virtutes, mores trium qui electi fuerant explorans (Lib. XIV, ep. 11); et ad plurima quæsitâ Felicis, Messanensis episcopi amplissime respondit (Ibid., ep. 17), scilicet de consanguinitatis gradibus intra quos numerare licet, de vexatione quam episcopi patiebantur a

laicis sibi subditis, et de Ecclesiis de quarum dedicatione dubitabatur. Ad primum dicit ea quæ indulget Anglis neophytis (L. XI, ep. 64), nimirum ut matrimonium in gradibus prohibitis contrahere possent, non esse omnibus a se concessa; imo nec ipsismet Anglis nisi ad tempus, videlicet donec in eis coalesceret religio Christiana. Ad secundum quæsitum respondet: *Si David, regum justissimus, in Saul, quem constabat jam a Domino reprobatum esse, manum mittere non præsumpsit, quando magis cavendum est ne manum detractionis aut vituperationis, sive indiscretionis aut dehonorationis, quidam mittant in unctum Domini, vel in prædicatores sanctæ Ecclesiæ? quia eorum vexatio sive detractio ad Christum pertinet, cujus vice in Ecclesia legatione funguntur. Unde summopere cavendum est omnibus fidelibus, ne clanculo aut publice episcopum suum, id est unctum Domini, detractionibus aut vituperationibus dilanent.* Ad tertiam vero interrogationem ait: *De dedicationum vero Ecclesiarum dubitatione, super qua inter cætera nos consulere voluistis, hoc vos rite tenere debetis, quod ab antecessoribus nostris traditum accepimus: id est, ut quoties tam de baptismo aliquorum vel confirmatione, quam de ecclesiarum consecratione dubitatio habetur, et nec scriptis, nec testibus ratio certa habetur utrum baptizati vel confirmati, sive ecclesiæ consecratæ sint: u baptizentur tales ac confirmentur, atque ecclesiæ canonicè dedicentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat: quoniam non monstratur iteratum, quod non certis iudiciis ostenditur rite peractum.*

7. His responsis totam informare Ecclesiam curabat sanctissimus Doctor, nec ab admonendis privatim amicis, ubi e re Ecclesiæ esse videbatur, cessabat. Gratulatus est Paulo Scholastico (Lib. XIV, ep. 1), tum de ipsius sollicitudine in coercendis puniendisque maleficis, tum de ejus cum Leone, Catanensi episcopo, reconciliatione; et utrumque hortatus est ad diligendam pacem, fovendamque charitatem = quatenus reciprocum affectum, quasi mutuum aliquod fœneratores, semper ab invicem possent exigere.

Audiens abductam a quodam milite ancillam Dei, de tanto facinore puniendo scripsit ad Guduinum, Neapolitanum ducem, in hæc verba: *Cum inter multa bona quæ nobis de magnitudine vestra sæpius, nuntiantur, illud in vobis plus laudabile dicatur existere, quod castitatem diligitis, et disciplinam, sicut dignum est, custoditis: satis mirati sumus quod in milite illo qui ancillam Dei diabolica instigatione perdidit, districtissima hæcenus vindicta facta non fuerit. Nam et moribus et bonitati vestræ valde conveniens fuit, ut ante ad nos ultio quam perpetratæ culpæ iniquitas perveniret, etc.* Pro exarcho sollicitus, cum sciret eum ex linguæ incontinentia ea sæpe loqui quæ omnes qui illum amabant, ad inimicitias illius valerent provocare, ad quemdam ejus familiarem scripsit ut ea de re amicum commonere studeret (Lib. XIV, ep. 15).

8. His assiduis laboribus non minus quam continuis morbis absumptus Gregorius, tandem ad optatam quietem transivit iv Idus Martias, anno Phocæ

imperatoris secundo, (a) indict. vii, Christi anno 604, et sepultus est in extrema porticu basilicæ beati Petri apostoli ante vetus secretarium. De his ac de ejus epitaphio legendus Joannes Diaconus (*Lib. iv, c. 68*), qui ait venerabile ejus corpus a Gregorio IV papa 805 translatum ante novellum secretarium, constructis absidibus, sub altari sui nominis collocatum, ubi ejus anniversaria solemnitas cunctis certatim pernoctantibus celebrabatur (*Ibid., c. 80*). Honores ei sacri ab Anglicana Ecclesia decreti sunt in concilio Cloveshoviæ an. 747, can. 17: *Ut dies natalitius beati papæ Gregorii, et dies quoque depositionis S. Augustini archiep. ab omnibus, sicut decet, honorifice venerentur; ita ut uterque dies ab ecclesiasticis et monasterialibus feriatus habeatur*. Non a solis Latinis coli meruit vir sanctissimus, sed etiam a Græcis, quorum menologio sacrum ejus nomen inscribitur ad diem 11 Martii, cum amplissimo encomio quod refert Bollandus.

De translatione sacrarum reliquiarum S. Gregorii

(a) Ejus tamen obitum Beda consignat indict. viii, quem secutus est Paulus Diaconus in Historia Lan-

A in celeberrimum S. Medardi cœnobium legendi Mabilionius et Bollandus (*Sæculo iv Bened., part. 1, p. 383; Bolland. die 12 Mart.*), qui agit etiam de translato ejusdem sancti capite ad monasterium S. Petri vivi apud Senonas, circa an. 876, ex dono Joannis papæ, favente Carolo Calvo, Francorum rege et imperatore, postulanteque Ansegiso, Senonensium archiepiscopo.

Staturam sanctissimi Pontificis, vultus lineamenta, capillamentum, barbam, et quæcunque ad formam spectant, satis accurate depingit Joannes Diaconus (*Lib. iv, c. 84*). At præstantissimi animi statum, flagrantissimum amorem in Deum, immensam erga proximum charitatem, demississimam humilitatem, fortitudinem infractam in adversis, modestiam, temperantiam, vigilantiam, prudentiam cæterasque virtutes quæ Gregorium nostrum certatim ornaverunt, quis describere valeat? Ut enim cum S. Hildefonso loquar, *Vicit sanctitate Antonium, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum* (*Lib. de Viris Illustr. c. 1*).

gob.; at uterque fallitur, ut probat Baron. ad hunc an.

IMAGINES BEATI GREGORII MAGNI

EJUSQUE PARENTUM,

A Joanne diacono descriptæ lib. iv in ejusdem Sancti Vita, cap. 83 et 84, et ab Angelo Rocca, apostolici sacrarii præfecto, notis illustratæ.

312 De imagine B. Gregorii, cap. 84.

In (a) absidicula Gregorius in rota gypsea pictus ostenditur, statura justa et bene formata, facie de paternæ faciei longitudine, et materna rotunditate, ita medie temperata, ut cum rotunditate quadam decentissime videatur esse deducta; barba paterno more subfulva, et modica; ita calvaster, ut in medio fronte gemellos cincinnos rarusculos habeat, et dextrorsum reflexos; corona rotunda, et spatiosa, capillo subnigro et decenter intorto, sub auriculæ medium propendente; fronte speciosa, elatis et longis, sed exilibus superciliis; oculis pupilla fulvis [*Al. furvis*], non quidem magnis, sed patulis, (b) subocularibus plenis; naso a radice vergentium superciliorum subtiliter directo, circa medium latiore, deinde paululum recurvo, et in extremo patulis naribus præminente; ore rubeo, crassis et subdividuis labiis, genis compositis, mento a confinio maxillarum decibilibiter prominente; colore (c) aquilino, et livido [*Al. vivido*], nondum, sicut ei postea contigit, cardiaco; vultu mitis, manibus pulchris, teretibus digitis, et habilibus ad scribendum. Præterea planeta super dalmaticam castanea, Evangelium in sinistra, modus crucis in dextra; (d) pallio mediocri a dextro videlicet humero sub pectore super stomachum circulatim deducto; deinde sursum per sinistrum humerum post tergum deposito, cujus pars altera super eundem humerum veniens propria rectitudine, non per medium corporis, sed ex latere pendet; circa verticem vero (e) tabulæ similitudinem, quod viventis insigne

C est, præferens, non coronam. Ex quo manifestissime declaratur, quia Gregorius, dum adhuc viveret, suam similitudinem depingi salubriter voluit: in qua posset a suis monachis, non pro elationis gloria, sed pro cognitæ (f) distinctionis cautela frequentius intueri. Ubi hujusmodi distichon ipse dictavit:

Christe potens, Domine, nostri largitor honoris,
Indultum officium solita pietate gubernas.

313 De imagine Gordiani, cap. 83.

In venerabilis (g) monasterii atrio jussu Gregorii juxta Nymphium duæ iconiæ veterrimæ artificialiter depictæ usque hactenus videntur. In quarum altera beatus Petrus apostolus sedens conspicitur, stantem Gordianum (h) regionarium, videlicet patrem Gregorii, manu dextera per dexteram nihilominus suscepisse. Cujus Gordiani habitus castanei coloris planeta est, sub planeta dalmatica, in pedibus (i) caligas habens, statura longa, facies deducta, virides oculi, barba modica, capilli condensi, vultus gravis.

De imagine Silvix, eodem cap.

In altera icona mater Gregorii sedens depicta est Silvia, candido velamine a dextro humero taliter contra sinistram revoluta contexta, ut sub eo manus tanquam de planeta subducat, et circa pectus sub gula inferior tunica (k) pseudolactini coloris appareat, quæ magno sinuamine super pedes defluit; duabus (l) zonis ad similitudinem dalmaticarum, sed latioribus, omnino distincta; statura plena, facies rotunda quidem et candida, sed senio jam rugosa, quam ipsa quoque senectus pulcherrimam fuisse significat;